

પ્રસ્તાવના

શ્રી આત્માનંદ પ્રધાન માસિકના પ્રાહકોને આ ગ્રંથીશમા તથા ગોવી
શમા વપની “ શ્રી ધર્મરત્ન પ્રકાશ ” નામની છુ-
લોટની છુદ્દ બેટ તરિકે આપના અમોને આનંદ થાય છે દર વર્ષે
વિવિધ વિષયો તત્ત્વજ્ઞાન, ઇતિહાસ અગ્નિ કથાનુચોગ
અને આચાર વિગેરેના પુસ્તકો હિદાગે જાવનાથી બેટ આપવામા આવે છે
તેથીજ તેવા આનંદ થાય તે સદજ છે

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી માતિસુરિ મહારાજ છે કે જેઓ શ્રી મુદ્દ
ગન્ધમા શ્રી સવદેવમુગ્નિના શિષ્ય શ્રી નેમિચદ્રમુરિના
ગ્રંથકર્તા મહા શિષ્ય હતા. તેઓશ્રીએ સવત ૧૨૭૧ ના વૈશા. શુ. ૮
આમનો પરિવ્રજ્ય ગુરુવારના રોજ આ ગ્રંથ ગ્રંથો છે અને તે સ્વોપદ્યોતિ
અને કાળી સાથે છે આ ગ્રંથના ગ્રંથના મહાત્માથી અર્વાચીન શ્રી
દેવેન્દ્રમુગ્નિએ આ ગ્રંથની મીજી મોટી મીઝ ચોદમા સોમના
આરબમા રચેન છે તેટલી સામાન્ય હમીખન આ ગ્રંથ મુજ આ સમા તરફથી
બાર વર્ષ પૂર્વે પ્રકટ થયેન છે તેની પ્રસ્તાવનામાથી મુજેત આ ગ્રંથને આપી
ગ્રંથકર્તા મહાન પુરૂષે મદ્યુદિવાળાને બોધ થવા માટે આ ધર્મરત્ન ગ્રંથ
લખ્યો છે અને ધર્મ પ્રકાશ કરવા તથા તેને પાવન કરવા માટે મક્ષિતમા જે
ઉપદેશ આપ્યો છે તે સામાન્ય રીતે હવે જાણીયો છીયે.

આ ગ્રંથમા શ્રાવ. અને માધુના સબધથી મે પ્રધાનના ધર્મરત્ન
કહેન છે જેને એકવીશ ગુણરૂપી ગ્લની અપત્તિ મુસ્થિય
ગ્રંથપરિવ્રજ્ય છે, તેજ મનુષ્ય આ (શ્રાવક અને માધુ) અને ગ્રંથ
રના વર્મરત્નને મેગી શકે છે અને તે એકવીશ ગુણોએ
જે મુખત હોય એવો મનુષ્ય સદા ધર્મગ્લિતિ યોગ્ય છે

આ અથમા મુખ્યત્વે કરીને ત્રણ વાચના (વિષયો) ઉપર વિવચન કરેલ છે પ્રથમ સર્વધર્મ અથાનની મારાણ ભૂમિ અથમા આપ કાર્પ એકવીશ ગુણોનું સ્વરૂપ, બીજામા ભાન વામા આવેલ આનન્દના લક્ષણ અને તેનું વિવેચન અને ત્રીજા વિષય ત્રણ વાચના તરીકે ભાનસાધુના લક્ષણો અને સ્વરૂપ અને છેવટે ધર્મરત્નનું અનંતર અને પરપર ફળ બતાવેલ

આ અથમા ત્રણે વાચનામા જુદા જુદા વિષયો ઉપર અઠારીશ કથાઓ આપી દરેક વિષયની પુણ્ય કરેલ છે

આ અથનું નામ ધર્મરત્ન છે અને તેના અધિપતી ઉત્તમ આવક અને અનગાર કે જે ૨૧ ગુણો જેમનામા ધર્મરત્નના અ મિગજમાન-સુરિયર હોય તે છે તેથી પ્રથમ આવક નિર્ગત પ્રથમ કોને કહેવો તે મક્ષિપ્તમા જણાવીયે તો તે અસ્થાને આનંદ રત્નનો નહિ ગણાય સામાન્ય અર્થ અને તેના ભેદો

આવક રાખદનો અર્થ નીચે મુજબ છે

શ્રદ્ધાલુતા શ્રાતિ શ્રણોતિ શાસન,

વન વપેદાશુ વૃણોતિ દર્શનમ્ ।

કૃત્યપુણ્યાનિ કરોતિ સયમ,

ત આવક પ્રાહુરમી વિચક્ષણ

“ શ્રી જિનમહન ગણી ”

ભાનાર્થ—જે શ્રદ્ધાગુણજાને દૃઢ કરે જિતેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાને ચરણ કરે શુભ ક્ષેત્રમા ધનને સ્વીકારે (વ્યય કરે) સમ્યક્ત્વને ચરે પાપોનો નાશ કરે મયમ રે (મન છંદ્રિયોને વશ કરે) તેને વિચક્ષણ પુરૂષો આવક કહે છે

આવકો શાસ્ત્રમા આગ પ્રમારના કહેના છે કેન કમા તત્ત્વી પ્રાપ્ત થયેલ તેના પરણ મનાદિ ન સે ત્યાં સુધી તે પ્રથમ નામ આવક કોઈનું નામજ આવક

હોય તે બીજો નામ આવે, તેમજ ચિત્રામણ્ય કે મર્તિમા આવકપણ સ્થાપ્યું હોય તે ત્રીજા સ્થાપના આવે આ ત્રણ પ્રાગ્ના આવધને આનંદ મહેવામા આવતા નથી પરંતુ ચોથા ભાવ આવધને માટે અને કહીએ છીએ, આ ધર્મરત્ન અથમા બતાવેન શુભોનો અધિારી પણ તેજ હોઈ શકે કે ઉપરના સ્થોમ્મા આવકકેને કહેવો તે મતાન્યુ છે તે ભાવ આવધને માટેજ છે કારણ કે તે પુરુષ જ્ઞેન દર્શનની અને પ્રકારે પરીક્ષા મ્હી તેના ઉપર વિશેષ શ્રદ્ધા શુ યાય જિનેશ્વર ભગવાનના સાક્ષો નિગતર માભગવાથી સમાગતુ અમાગપણ અને નદમીની ચચગતા જાણતા પાનાને પ્રાપ્ત થયેન ધન શુભ ક્ષેનમા પ્રાપ્તિ નામ વગેરની અપેક્ષા ગાખ્યા વિના લાભનાભ માણી વાપર આવી સ્થિતિ યાય ત્યારે મન્યકત્વ પ્રાપ્ત થયુ છે તેમ જાણુ અને મન્યમન્ય ન્તનની પ્રાપ્તિ થઈ નો પત્રી સ્વયમેવ પાપનો નાશ થઈ જાય છે અને ધર્મિયો તથા મન મદુજ પ્રવત્તની વસ થાય છે તેથી મયમ જનારો યાય છે આવા વક્ષણો વાગોજ ખગેખરો આવે છે અને તેવા પુરુષ ધર્મરત્નને યોગ્ય હોય છે

હવે આવક સાગ્નો અર્થ મક્ષિપ્તમાજ જણાવી આ નયને જેનું નામ ધર્મરત્ન છે તે ધર્મ કોને નહીં અને તે ધર્મરત્ની રત્ન નમકોને કહેવો? ઉચારન કેમ યાય તે આ અથના નર્તી મદ્દાત્માએ જે જણાવેન છે તે હેવામા આવે છે દુર્ગતિમા પડતા પ્રાણીઓને જે ધાન્ય કરી ગમે તે ધર્મ કહેવાય છે તે ધર્મજ અમર અનર્થોનો નાશ હેવામા હેતુમૂલ હોવાથી તથા જ્યાણુના સમક્ષે જનાર નાર હોવાથી રત્નરૂપ છે આવા ધર્મરત્નની જેઓ પ્રાથના કરે તેઓ ધર્મરત્નના અર્થાઓ (અધિધર્મો) કહેવાય છે જે સુવ્રમા કહેના દેવરાજો ન હોય તે અધિારી મહેવા અને જે વિનયવાગો શુદ્ધ પામે પ્રાપ્ત થયેનો અને ધર્મને પૂજા હોય તેજ આ ધર્મરત્નનો અર્થ હેવાય છે

આ અપાર ભવમાગરમા અમલ કરતા પ્રાણીઓને મનુષ્યપણુ પામવું પ્રથમ દુનખ છે, તેમા ત્રી અનર્થોને દૂર કરવાર મદ્દમ રૂપી શ્રેષ્ઠ રત્ન પામવું તે નો અતિ દુનખ છે વિ નેરિયોને તો ધર્મપ્રાપ્તિ

જેન નહિ અને પચેદ્રિન છવાને તેની ચોખ્ખતાના હેતુરૂપ (મનુષ્યભવ કર્મભૂમિ આર્યદેશ ઉચ્ચ યુગ દીન આયુષ્યની પ્રાપ્તિ ધર્મશ્રવણ કરવાની શક્તિ, સરગુરુનો યોગ ધર્મનું બવણું રૂપ) ગુણોની મામત્રી ગદિત હોય તો તેમને પણ ધર્મરૂપી રત્ન સુતલ નથી જેથી એમ્વીશ ગુણવાળો જીવ ધર્મ પ્રાપ્તિને ચોખ્ખ છે તે પ્રથમ અથવાર મહારાજે બતાવેલ છે જેમ મહેશ

મનાવવા માટે હાડમ રૂઝે શત્રુ દગ કરી પાયો વણરાનો

પ્રથમ વાચના આ ૨ પ્રનામા આવે છે કેમકે તે વગર મજબુત પ્રામાણ્ય એમ્વીશ ગુણનું બનતો નથી તેમ ધર્મના અર્થો જનોએ આ ગુણો

સ્વરૂપ સારી રીતે ઉપાજન કરવા જોઈએ કારણકે રિશિષ્ઠ

પ્રગતના ધર્મની પ્રાપ્તિ તે ગુણોનેજ આધિન છે તેથી

તે જ્ઞાનમ્ના એમ્વીશ ગુણો અશુદ્ધપણ વગેરેનું સરલ અને સ્પષ્ટ વિવેચન કયાઓ સાથેજ પ્રથમ વાચનામા આપેલ છે

૧ પ્રથમ અશુદ્ધપણ — વપરનો ઉપકાર કરવામા શક્તિમાન હોય અને ગભીરતાવાળો અને શુદ્ધિની નિપુણતા સહિત હોય તે ત્રણે બામનોને વિસ્તારથી જણાવી તે ઉપર નારુ અને પર્વતકની મ્યા આપી આ ગુણનું સ્વરૂપ સમજાવેલ છે બીજો પ્રગત્ત ઉપનામો—તે ઉપર ચઢના માધ્વીની કયા ત્રીજા સૌમ્ય પ્રકૃતિ ગુણ ઉપર અગત્યપિતી કયા, ચોથા લોકપ્રિય ગુણ ઉપર સુખનની યા પાચમા અકૂર ગુણ, છઠ્ઠા પાપલીર ગુણ ઉપર સુનસની કયા, સાતમા અશઠપણ, આઠમા મુદાક્ષિણ્યતા ગુણ ઉપર મુષ્કન્નુ દશત નનમા લક્ષ્મણી ગુણ ઉપર ચડક સરિતુ દશત નગમા દયાળુપણાના ગુણ ઉપર ધર્મરૂપિનુ દશત અભ્યારમા મધ્યમ્ય ગુણ ઉપર સૌમવસુનુ દશત બારમા ગુણાનુરાગી ગુણ ઉપર ધનમાર્થવાર અને વકચૂનુ દશત તેરમા સત્પથ ગુણ, ચૌદમા સુપ ક્ષયુમ્ન ગુણ, પદરમા દીર્ઘદર્શીપણાના ગુણ ઉપર ધનમેરીનુ દશત મોળમો નિઝેરજ, સતરમા વૃદ્ધાનુગુણ, અઠારમા નિનયગુણ ઉપર પુષ્પસાનના પુત્ર રૂખમાનનુ દશત ઓગણીશમા કૃતજ્ઞતાના ગુણ ઉપર બીમનુ દશત વીશમા પરહિતાર્થમારી ગુણ ઉપર વિજયનુ દશત અને એ-વીશમા લઘ્વચક્ષુ મામના ગુણ ઉપર આર્યરક્ષિતની યા, સાથે

તે તે ગુણોનું મામાન્ય અને વિશેષ રીતે વિસ્તારથી સ્વરૂપ જાણવાની તે ઉપર
ઉપરોક્ત કથાઓ આપી પ્રથમ મહાગાથા આ પ્રથમ વિષયને મદુર મરન
કરી આપ્યો છે કે જોથી વાચકો કે જિજ્ઞાસુ તેને સુગમતાથી આજ્ઞા કરી
શકે તેવો આ વિષયનો ઉપમહાર કગતા આ એકાદીશ ગુણો પૈકી કેટલા
ગુણો ટોચ તે પુરૂષ ધર્મનો અધિગારી થઈ રહે ? તેમ ચિત્રમાર જેમ પ્રથમ
ભૂમિમાં શુદ્ધ કરે છે તેમ ધર્મગતના અધિગારી થવા માટે ભૂમિમાં શુદ્ધ
કરવારૂપ આ ગુણો પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ તેમ જાણાવી આ પ્રથમ વિષય
સમાપ્ત કરવામાં આવે છે

ખીજા ભાવશ્રાવણના નિયમા પ્રથમ ભાવશ્રાવણ કોને હોવા ? આ
પ્રશ્નના શ્રાવણોનું વધુન ભાવશ્રાવણના ૭ ક્ષિણોનું
ખીજા વાચના- સ્વરૂપ, (માલગુ જાણુ પ્રદક્ષિણ કરે અને પાગનું
ભાવશ્રાવણ એ ચાર પ્રશ્નના કૃતવન ધર્મનું વિવેચન તેના ઉપર
સ્વરૂપ આરોગ્યદિગ્ગી થા સિતવત શ્રાવણ કોને હોવા ? તેના
શુ ગુણો ? તેના ઉપર મહાસતત્ત્વી કથા, ભાવશ્રાવણના
પાચ ગુણનું સ્વરૂપ ત્રીજા લક્ષણ ઉપર વચગુણની કથા ચોથા લક્ષણ
ઉપર ધર્મનંદાનું દર્શન ત્રીજા ચોથા બે ઉપર મપ્રતિ ગાનનું દર્શન
પાચમા લક્ષણ નવચન ગાન ઉપર શ્રાવણ ધર્મ ગાનની થા, ભાવના વિ
મવાળા ખીજા સત્ત્વ નિગોમા આગમપૂર્વક દિનાઓ કેમ કરવી ? એવગર વદન
વિધિ, પ્રસાધ્યાન વિધિ ધર્મ-દિના કગતા લક્ષણ નહિ પામવા ઉપ
નાગદેવ અને ત્તથેગીની કથા દેહસ્થિતિના વારણરૂપ ધન વગેરેમાં ભાવ
શ્રાવણ કેમ કરે છે તેનું વિવેચન આગિના મનોરથ ચિત્તવતા મદ આલ
ગ્યાગો થઈ ગૃહનામ પા કે ગળી તેનું પાનન કર તેજ ભાવશ્રાવણ તે ઉપર
વસુદેવીના પુત્ર સિદ્ધની કથા વગેરે હકીમત વાચતા આત્મા ઉત્પત્ત કરે
તેવી હકીમત તેમજ મોક્ષાભિનાયિકનો ખાસ જાણના અને આદરવા વાચ
હોઈને અચકર્તા મહાત્માઓ મદુર સુદર અને સ્ફુર રીતે જાણાવે છે આ રીતે
ખીજા ભાવશ્રાવણના વિષયો મમાપ્ત કરી ત્રીજા ભાવશ્રાવણનું સ્વરૂપ જાણવા
આ પ્રમાણે સત્ત્વ ગુણોએ કરી યુક્ત ભાવશ્રાવણ દ્વ્યમાધુ રી રીતે છે ?

તે પ્રથમ જણાવી આપા દ્રવ્યમાધુ કુશળ યોગને ઉત્તર્જન ના શીરપણે
ભાવસાધુપણ પામે છે તે રીતે ત્રીજા ભાવસાધુનો વિષયનો
ત્રીજી નાચના- સમઘ જોડી ભાવસાધુનું સ્વરૂપ જણાવવામાં આવે છે
ભાવસાધુ કેને પ્રથમ ભાવમાધની મામાન્ય વ્યાખ્યા જણાવી ભાવ
કહેના ? માધુ કેવા હોય તે જણાવવા માટે તેના સાત લિંગો

(સમઘ ત્રિયા માર્ગાનુમાર્ગી હોય, વર્મમા ઉત્કૃષ્ટ
શ્રદ્ધા, સર્વ ભાનને લીધે પ્રજ્ઞાપનીયપણ, ક્રિયાઓ કરવામાં
અપ્રમાણિક, બની શકે તેના અનુદાનમાં આગ ભ, ગુણને
નિષે અત્યંત અનુરાગ, અને અત્યંત ગુરૂની આજ્ઞાનું આરાધન)
ના સ્વરૂપ માથે અનુભૂતિ કોને હોય ? ગુણ દેશના શુભાન કેમ આપતું
દેશનાશુદ્ધિ સ્થાનિતશુદ્ધિ વગેરે અનેક વિચારોના અતર્ગત-વિવેચનો અને
પાત્રમાં નિગ ઉપર આપ મહાગિરિ અને અગત્યાનુગન ઉપર સિવભૂતિની
થા આપી તે નક્ષણે સરતનાપૂર્વક મમજવેય છે

તેમજ છેવટે માતમા નિગ ગુરૂઆરા આગધનને માટે કહેવામાં આવતા
શ્રી આચાર્યગમ્યમા જણાવેન ગુરૂકુળ વામમાં રહેતા માધુને પ્રગટ થતા
ગુણો અને ગુરૂકુળ નાસમાં વમવુ તે સવ ગુણોનું મૂળરૂપ છે તે મતાની
ગુરૂકુળ વામનો ત્યાગ ગ્રાધી સુદ્ધ બિજ્ઞા ઉપધિ વગેરે આગમમાં મારા
કલ્પા નથી તેના ઉપર રાગગમની થા અને માથે બહેતાલીશ પ્રમગ્ના
આહારના દોષોનું માથે જ સ્વરૂપ આપી આ ભાવમાધુના માત વિગ
નક્ષણોનું વિસ્તારપૂર્વક જામ જણાવવા મેં વિવેચન કરવામાં આવેન છે
ભારના જે ગુણવાન હોય તેજ ગુરૂ અને યયાર્થ રીતે શાસ્ત્રના અથને
જે કહે તેવો ગુણ હોય તે ગુરૂ એવી દુકરી વ્યાખ્યા કરી છ મનનું ધારણ
છ કાયની રક્ષા અખ્ય ગૃહી ભાજન પલ્લવક નિશ્ચા સ્નાન અને શોભા
મે છ વસ્તુનો ત્યાગ તેવા મુખ્ય અગત ગુણો સહિત તેને ગુરૂ કહેના, અને
તેની સેવા આરા દ્વાર આપનાર છે આગતુ ગુરૂ માટે જણાવી ત્યાં શિષ્ય
ચક્રા કરે છે કે પ્રમત ગુણરથાને ગહેના માધુઓને સર્વ ગુણોની મપત્તિ
દુર્લભ છે અને તેના તત્ત્વમપણાએ કરીને અનેક ગુરૂઓ જોવામાં આવે છે
અને સામાયારી પણ વિવિધ પ્રકારની જોવામાં આવે છે તે કોનો આશ્રય

કરવો ? તે પ્રશ્નના જવાબમાં, મૂળ ગુણો-પાપ મહાવ્રતોવડે મર્યાદા કર્ત્વક ઉદ્ધમના અતિશયે ફરી યુક્ત, દોષ વચના યોગથી, થોડા દોષના મ મધથી તેવા ગુરુ ત્યાગ કરવા સાધક નથી

કેટલાક આવા ગુરુપ્રકૃતિથી મન દોષ અથવા વૃદ્ધ દોષ માત્ર દોષ કે અત્યુત્તવાળા દોષ (તો પણ તેઓ શ્રુતશાન સહિત અને શુદ્ધ આચરણ વાળા દોષ તો) તેની દિનના કરનાર મૂળ આત્મા મિથ્યાત્વ પામી સસારમાં પડે છે આગમના વચનોને અનુમરી શુદ્ધ મૂળ ગુણવાળા ગુરુને સામાચારીનો બે છતાં પણ નહીં તજવા યોગ્ય મતાવી, તેના કાષ્ઠક પ્રમાદવાળા તે ગુરુ જોવામાં આવે તો પ્રિત્વચન અજલી અને પ્રશ્નામપૂર્વક ઉત્માહના વચનોએ ફરીને ફરી તેમને સન્માનના અનુદાનમાં પ્રવર્તોવે પરંતુ મૂળ ગુણો યુક્ત હોવાથી તજે નહિ, આવી રીતે ગુરુનુ સ્વરૂપ બનાવી ગાઢ પ્રમાદિ થયેના સેનગ સરિને તેના શિષ્ય પથકે કેવી રીતે ફરીથી માર્ગમાં મ્યાપ્યા તે સેનગસરિ કયા વિસ્તારથી આપી આ વિષયને સમજી કોઈ કે આ વિનમાં ગુરુ કોને કહેવા ? ગુરુકુળવાનમાં કહેવાયા ઉપત્તિ ચતા ગુણો તજવાથી ચતા મે તો પ્રમત્ત ગુરુ પ્રત્યે મશિષ્યનું કર્તવ્ય અને છેવટે મમાચારી બે ત્યા શુદ્ધ મૂળ ગુણવાળા ગુરુને તજવા નહિ વોરે હીમ્તો મનનપ્રવ બંધુવા જેવી છે ગુરુનું બહુમાન કરવાથી ઉપજતા ગુણો અને ન કરવાથી ઉપજતા દોષો તે પછી જણાવે છે અને જિનસાહનમાં પાપ પ્રમરના સાધુઓ પુનાક બકુરા કુશીલ નિમ્ન ચ અને સ્નાનક જે કહ્યા છે તેનું વશુ ન આપવામાં આવે છે, જે મનન કરવા જેનું છે મકુશ્ચ અંો કુશીન જે તીર્થ કહેવાય છે જેમાં દોષના લેશો સભવે છે છતાં તેને ન વર્જવા અને પછી ન વર્જવા યોગ્ય કાષ્ઠ નહીં થાય સર્વ વર્જના યોગ્ય થશે તેની શકાના સમાધાનમાં બકુરા અને કુશીલ કોને કહેવા તેનું સ્વરૂપ કહેવા સાથે તેમનામાં દોષતવા હોય છતાં પ્રમત્ત અને ગુણુરચાને પ્રવર્તતા ત્યા ચારિત્રવાનજ છે, કારણ કે જ્યાં સુધી તેમણે એક પશુ મન ઓગળ્યું ન હોય ત્યાંસુધી તે તીર્થને પ્રવર્તનાના મભવે છે આથી જીને કેટલાક પામત્યામ્નુ પણ ચારિત્ર ઇચ્છેનું કે એટલે કે મૂળ ગુણ (પાપ મહાવ્રત) માથી એ પણ ઓગળે તો પાપે ઓગ

આ છે વગેરે જાણાવી કોને તજવા અને કોને ન તજવા એ હકીકતનું સમર્થન અથવા મહાગળે હીન્ન કર્યું છે ઉપરોક્ત ગુણોએ કરી યુક્ત બતાવેલ ગુરૂની અવગણના કરનાર પાપઅમણ્ય અને હામી કરનાર મહા મોહને બાવે છે અને તપ કરતા ઝાઝા અનતસસારી થાય છે, અને તેને તજનાર બાવમાધુ શુદ્ધ ચાગિન પામે છે વગેરે જાણાવી બાવમાધુ ધર્મના સાન લખજીની સમાપ્તિ અને તેના ફળને જાણાવી તે ત્રીજી વાચના પૂર્ણ કરવામા આવે છે

શ્રાવક અને સાધુના સનધથી એ પ્રમારના ધર્મરત્નને આ અથમા જાણાવેન છે તે જોનામા પ્રથમ વાચનામા બતાવેના એકવીસ ગુણરૂપી રત્નની સપત્તિ સુચિત છે તેજ મનુષ્ય આ બને પ્રમારના ધર્મરત્નને સપૂર્ણ મેળવી શકે છે અને આ ધર્મરત્નને યોગ્ય છે છેવટે પૂર્વાચાર્યો પુરૂષોની શ્લાઘા કરી અપરના અનુગ્રહથીજ પોતાનાજ મતિવૈભવ અનુસારે આ બાવર્થ મક્ષિપ્તમા અથવડે રચ્યો કે અને તેને સમ્યક્ પ્રમારે સિદ્ધાતને અનુસરી યુક્તિનડે જે વિચારે છે તેઓ પાપપડ રહિત થઈ મોક્ષ મુખ પામે છે એમ જાણાવી શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને ઈવટે નમસ્કાર કરી શ્રી શાંતિચરિ મહાગળે આ અથ સમાપ્ત કરી છે

આ ધર્મરત્ન અથ તે ખરેખર રત્નરૂપ જોઈ તેના પડન પાડન કરનાર મનુષ્યને નિશ્ચયથી ધર્મરત્નને લાયક બનાવે છે
અતિમ-પ્રાર્થના. તેજુજ નહિ પગુ આ અથમા આવેન પ્રથમથી છેવટ સુધીના તમામ વિષયો ઉપરોક્તરૂપી મધુરરસથી ભરપુર હોઈ વાચકને તેમા પ્રવેશ કરતા પોતે જાણે અમૃતનું જ પાન ન કરતા હોય તેમ સ્વાભાવિક જાણાય છે મોક્ષના અભિનાયિ-લગ્ન આત્માઓને આ ધર્મરત્નમા જાણાવેન વિષયો એકપૂરક આ ૨ કરવા યોગ્ય હોઈ નિશ્ચય મોક્ષ નજીક તેવા આત્માઓને લઈ જવા માટે પ્રમણ સાધન રૂપ છે અને તેના વાચક વર્ગ-ગ્રાહક મનુષ્ય તેને ગ્રહણ કરી સિદ્ધાતમા મને તેજ પરમાત્મા પગલે અતિમ પ્રાર્થના

આ મૂળ અથ આ સજાએ પ્રસિદ્ધ કરેલ છે અને મનુષ્યને તે અત્યંત

ઉપગરૂ હોવાથી પ્રવચકશ્રી મહારાજ શ્રી કાલિવિજયજી
આભારદર્શન મહારાજના સિદ્ધાન્ત મુનિનાજી શ્રી ચતુરવિજયજી
મહારાજે આ અથ ભાષાતર ગ્રંથી પ્રગટ કરવા આના કરી
હતી આ મહા તરકથી પ્રગટ થતા સરકૃત અથોમા મોટે ભાજે ઉપડા
પણુ આ મહાત્માઓનોજ છે, અને તે માટે આ સભા તેઓશ્રીની કાપ્પી
છે તેમા આ એક અથ પ્રકર થતા તે મહાત્માની વિશેષ આભારી આ
મહા અથ છે તે સાથે તેઓની કૃપા અને ઉપદેશથી આ સભાના યોગદારી
સેદ્ધેરી શે' હરજીવનદામ દીપવ્ય પોતાના સ્વર્ગવાસી પિતાશ્રી શે' દીપવ્ય
ગાદાનાઇના રમગણાથે આ અથમા સદાય આપી પિતૃભિન્ન બનવી
છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ ધરે છે વળી આ અથનુ ભાષાતર માલત
તપાસી જવા માટે મ ગુણાનુગની મુનિરાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજી
મહારાજે જે કૃપા નતાવી છે અને કોઇ કોઇ પ્રમજે તેની કૃપા બતાવે
છે તે માટે પણ તેઓશ્રીનો આભાર માનનાનુ અમાર તન આ રથાને
જૂવના નથી આ અથની શુદ્ધિમાટે વયાશનિ પ્રવલ્ન ગવામા આગો છે
છતા દર્શિય કે પ્રેમવપને લઇને અથમા બીજી રીતે કોઈ પણ રથજે અનના
જણાય તો મિથ્યાકૃત પૂર્વ ક્ષમા માગરા માથે અમોને જણાવવા
વિશ્વસિ કરીએ છીએ

કોઇ પણ મામિક કે સમ્યા આવા અનિ ઉપયોગી અને આગે
મોટે અથ આહકોને ગવષે ભેગ આ મહાની જેમ આપનીજ નથી તેમ
બીજા મામિકોએ જપાનના મગરો જપાઇ બાઇડીંગ વિગેરેની મોલવાગી
થતાજ તરતજ લનાજમ વધારેન હતા આ મહાએ જ્ઞેન-અમાજને વાચનનો
બટોજો બાજ આપના ઉત્તરતાથી આર્યોં બાચનમા કેટલુ સંકન કરોને પણ
અત્યાર મુધી લનાજમ વધાયુ નથી અને દરવર્ષે આવી મોટી ભેગની જુ-
આપવાનો ક્રમ પણ (લનાજમ ઉપર ગણુનો રાખ્યા-સિવાય) ઉપરના
ઉચ્ચ દેવને વધને ચાતુ ગમેન છે, તે જ્ઞેન મધુજોના બ્યાનમા હેલુજ
જોઈએ આ સભા હજીપણુ માહિત્ય માટે ભવિષ્યમા અનેક લાભો ઉત્તર
તાથી આપવા માગે છે પરંતુ તે બધુ આહકોની સમ્યાની વૃદ્ધિ ઉપ

અને જોન બહુઓની યાત્રાદ્વારના દર્શ માટે આ મહાને ચેસાના મહાય
 આપના ઉપર ન છે સાહિત્યની પ્રગતિ, સરવુ માનિત્ય પ્રગટ કરીને અર્ને
 તેવી માનિત્ય પ્રયાગની સેના આ સભા બમ્બવના માગે છે પરતુ તેનો
 આવાર જોન શ્રીમતો પોતાની ઉત્તરતા તેવા અથો પ્રગટ કરવા આ
 મહાને બતાવે-આચિક સદાય કરે જોના ઉપર છે પર માત્રમા તેવી શુભ પ્રમ્ણ,
 આ સભાની પા પાડે તેમ પ્રાર્થના રીયે છીએ

આત્માનંદ ભવન	}	ગાવી વંચલદામ ત્રિભુવનદાસ, મેડેંગી
વીર સવત ૨૪૫૨ આત્મ		
સવત ૩૧ વિક્રમ સવત ૧૯૮૨		
જ્યેષ્ઠ દૃષ્ટુ પદી ગુરવા		

૧ શેઠ દીપચંદ ગાડાભાઈ—ભાવનગર

શ્રીમાન શેઠ દીપચંદ ગાડાભાઈ-ભાવનગર

લઘુવયથી સામાન્ય સ્થિતિમા વ્યવહારિક જીવનનો આરભ કરી, અમુક વર્ષ પગી નમન અને આપારીબુદ્ધિથી મપત્તિની વૃદ્ધિ જોઈ, છેવટની જીવગી મુખી મહાવર્તન અને ભદ્રિપણાએ ઠરી દેવ, ગુરૂ અને ધર્મની ભક્તિ ઠરનાના તત્પર રહેલા અને આ સભા ઉપર અત્યંત પ્રીતિ ધરાવનારા એવા શુભોથી આકર્ષાઈ આ લઘુ ગ્રંથ આ સ્વર્ગવાસી આત્મા પ્રતિ અર્પણ કરીએ છીએ

વિષયાનુક્રમણિકા.

—*—*—*—*—*—*—*—*—*—

પાન	વિષય	પૃષ્ઠ
૧	મનગાથાવલ્લ	૧
૨	નમસ્કાર પ્રયોગાન્ત	૫
	પ્રથમ ચાલનાના વિષયો	
૩	મનુષ્યપદ અને ચરમ પાગાની ફલજ્વાલા	૬
૪	વિમરણના ફલજ્વાલા ઉપ દર્શાવ	૭
૫	એકીગ્ર ગુણ પ્રાપ્તિ કથે પોચના	૮
૬	એકીગ્ર ગુણના નામો	૧૦
૭	અહુ પ્રથમ ગુણસ્થાપ અને તે ઉપર નાગદ અને પવત્તી કથા	૧૨
૮	પ્રથમસ્થાપ ખીલ ગુણનુ સ્થાપ	૧૮
૯	પ્રતિ સૌન્દર્ય દર્શિ ત્રીલ ગુણનુ સ્થાપ અને તે ઉપર અગ્રાપિનુ વિવરણ	૨૧
૧૦	સૌન્દર્ય યોધા ગુણનુ સ્થાપ અને તે ઉપર સુખાનની કથા	૨૨-૨૫
૧૧	અગ્ર નામના પામમા ગુણનુ સ્થાપ	૨૬
૧૨	પાદપિંડી આ ગુણનુ સ્થાપ અને તે ઉપર સુખાનુ દર્શાવ	૩૦
૧૩	અરુઠ નામના માનમા ગુણનુ સ્થાપ	૩૨
૧૪	સુદ્ધિ નામના આપમા ગુણનુ સ્થાપ અને તે ઉપર સુખાનુ કુમારનુ આશ્ચર્ય	૩૩
૧૫	જ્ઞાનનુ નામ માનમા ગુણનુ સ્થાપ તે ઉપર અગ્ર પ્રગિનુ વિવરણની કથા	૩૭
૧૬	વિદ્યાગુપ્ત નામના વરમા ગુણનુ સ્થાપ તે ઉપર અર્ધ રશ્મિનુ વર્ણન	૪૧
૧૭	અવિદ્ય સૌન્દર્ય નામના અગ્રમા ગુણનુ સ્થાપ અને તે ઉપર એમરકનુ વર્ણન	૪૩
૧૮	ગુણાનુદય નામના આપમા ગુણનુ સ્થાપ અને તે ઉપર અનુસાર્ય વદ અને પદ્મવૃક્ષની કથા	૪૮
૧૯	સદા નામના તેરમા ગુણનુ સ્થાપ	૫૦

૨૦ સુપક્ષ નામના ચૌદમા ગુણુનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર પ્રભામરનું જ્ઞાત	૫૩
૨૧ દીર્ઘદર્શીપણા નામના પદ્મરમા ગુણુનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર ધન શ્રેણીનું ચારત્ર	૫૫
૨૨ વિરોધસ નામના સોળમા ગુણુનું સ્વરૂપ	૫૬
૨૩ વૃક્ષાનુગ નામના સતતમા ગુણુનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર મત્રીની કથા	૫૮
૨૪ નિનન નામના અગરમા ગુણુનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર પુષ્પમાનના પુન કૃષ્ણમ ની યા	૬૧
૨૫ તત્ત્વપાક નામના ઓગણીસમા ગુણુનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર બીમનું ઉદાહરણ	૬૨
૨૬ પરદિનાર્યદારીપણા નામનો વીસમા ગુણુનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર ભગ્યશ્રેણીની કથા	૬૭
૨૭ વામ્બવદ્વ્ય નામના એમ્વીસમા ગુણુનું સ્વરૂપ તે ઉપર આર્યમંક્ષિતનું જ્ઞાત	૭૧
૨૮ પ્રસ્તુત વિનનો ઉપમહાર ૨૨ પૂન - પ્રકરણના અર્થની મમાસિ	૭૪
૨૯ ત્રણ પ્રકારના ધર્માધિમારીનું ભ્યતન.	૭૫
૩૦ ગુણો ઉપાગ ન કરવાના યત્ન ઉપર પ્રભામનું આખ્યાન.	૭૬

બીજી વાચનાના નિપયો

૩૧ ચાર પ્રમાના આવ નું વર્ણન અને ભાવ શ્રાવણના લક્ષણો	૮૦
૩૨ બીજા ભાવ શ્રાવણના વિષય ઉપર નિવચન	૭૯
૩૩ ભાવશ્રાવણના ૭ વિગો (લક્ષણો)ના નામ	૮૨
૩૪ ચાર પ્રમારના કૃતત્રનકર્મ નામના પ્રથમ વિગનું સ્વરૂપ.	૮૩
૩૫ આ છ ન (વનનું શ્રવણ કરવું) તથા જાણવું તે બે બે નું સ્વરૂપ	૮૪
૩૬ મહા પ્રતિભેનનારૂપ ત્રીજા ચોથા બેનું સ્વરૂપ.	૮૬
૩૭ રોગ તથા ઉપમર્ગમા સ્થિરભાવે રહેના ઉપર આરોગ્ય ઢિજની કથા	૯૦
૩૮ બીજા સિગના છ પ્રમાર-શિનપણાનું સ્વરૂપ	૯૨
૩૯ છ પ્રમારે વર્જનરૂપ શિનના સ્વરૂપ પર ભાવના	૯૬
૪૦ મ ન પગ તુ કોર વચન બોલવાથી પ્રાપ્તિ લેવા ઉપર મદા શત ની મ્યા	૯૯
૪૧ ભાવનાવના ત્રીજા લક્ષણના પાચ બેદોનું સ્વરૂપ.	૧૦૩

૪૨ આધ્યાત્મ કરણ, વિનય, અનશ્નિનિવેશ અને કચિ એ પાચના વિશેષ સ્વરૂપ	૧૦૪
૪૩ કચિગુણ ઉપર વશ અને મુલસની કથા	૧૦૭
૪૪ જ્ઞાન આવકનું ચોથું લક્ષણ સત્સુખવદાન અને તેના ચાર ભોળું સ્વરૂપ	૧૧૦
૪૫ તેના વિપરિતપણાને વિષે દોષ સ્પર્શ	૧૧૨
૪૬ સત્સુખવદાન લક્ષણ ઉપર ધર્મનંતી કથા	૧૧૩
૪૭ પાચમા લક્ષણ ગુરુ શુશ્રુષા અને તેના ચાર પ્રકારનું સ્વરૂપ	૧૧૫
૪૮ સેવા-કારણ એ બેનું સ્વરૂપ	૧૧૭
૪૯ ઔપધાદિ સંપાદન અને ભાવ એ ત્રીજા ચોથા ભેદનું સ્વરૂપ	૧૧૮
૫૦ પાચમા લક્ષણ ઉપર મંત્રિતિ ગમનની કથા	૧૧૯
૫૧ જ્ઞાન લક્ષણ પ્રવચનકુશળનું સ્વરૂપ અને ભાવાર્થ	૧૨૪
૫૨ મૂલ અર્થ, ઉત્તર્ગ અથવા ભાવ અને બ્યવહાર એ ૭ પ્રકારે કુશળનું સ્વરૂપ	૧૨૫
૫૩ તે ઉપર પદ્મજેષ્ઠ જૂપનું ઉદાહરણ	૧૨૮
૫૪ ખીજા વિવચનો ઉપમહાન	૧૩૧
૫૫ ભાવ આવકના ભાવગત ખીજા મનર લક્ષણોનું સ્વરૂપ	૧૩૨
૫૬ સ્ત્રીને વશ નહીં થવા માટેના પ્રથમ લક્ષણનું સ્વરૂપ	૧૩૪
૫૭ હૃદયોને રોમ્બી ધન ઉપર લેશ માન લેજ નહીં કરવો તે ખીજા અને ત્રીજા લક્ષણનું સ્વરૂપ	૧૩૫
૫૮ ચોથા લક્ષણ મસાન ઉપર પ્રીતિ નહિ કરવી તે વિષે	૧૩૭
૫૯ વિવન ઉપર આમંત્રિત નહિ કરવી તે પાચમા લક્ષણનું સ્વરૂપ	૧૩૮
૬૦ જ્ઞાન આનંદ કરવા ઉપર મદ આદર કરવો તે વિષે	૧૩૯
૬૧ ગૃહરામને પાશ માનવારૂપ માતમા લક્ષણ વિષે	૧૪૦
૬૨ મન્યમત્વ ધાગણ કરવું તે વિષે આઠમા લક્ષણનું વિવેચન	૧૪૧
૬૩ ગાડરીના પ્રવાહની જેમ લોખને જાણી લોક સંતાનો લાગ મરવા રૂપ નવમું લક્ષણ અને તેના ઉપર વિપ્રનું ઉદાહરણ	૧૪૨
૬૪ દશમા ભો આગમ પુરસ્કર પ્રવૃત્તિ કરવા વિષે વિવેચન	૧૪૩

- ૬૫ વધ્યાશક્તિ દાનાદિ ચાગ પ્રમારના ધર્મનું આચરણ કરવારૂપ
અચારમા ભેદનું વર્ણન ૧૪૭
- ૬૬ ધર્મક્રિયાનું આચરણ કરતા મુ ધ માભસોની હાસીથી લગ્ન નહિ
પામની તે બારમા ભેદનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર જરૂરેવની ધ્યા. ૧૪૮
- ૬૭ ચારમા ભેદ ઉપર બીજી દત્ત શ્રેણીની કથા ૧૫૩
- ૬૮ દેહસ્થિતિના કારણરૂપ ધન વગેરેમાં ગમરહિત રહેવારૂપ તેરમા
લક્ષણ વિશે ૧૫૪
- ૬૯ કદામહતા ત્યાગ-મધ્યગ્ય રહેવારૂપ ચૌ મા ભેદનું સ્વરૂપ ૧૫૮
- ૭૦ વસ્તુના ક્ષણભગુરૂપણું વિચારતા અમ બધે રહેવારૂપ સોળમા
લક્ષણ વિશે ૧૫૮
- ૭૧ પાના આચર્યથી મમભોગમા પ્રવૃત્તિ ખરવારૂપ સોળમા ભેદનું સ્વરૂપ ૧૫૮
- ૭૨ વેસ્વાની જન્મ સમારમા આશસા રહિત રહેવારૂપ સત્તરમા
લક્ષણનું સ્વરૂપ અને તેના ઉપર વસુ શ્રેણીના પુત્ર સિદ્ધીની કથા ૧૬૧
- ૭૩ બાવ આવકના લક્ષણોના ઉપગ્રહાર અને બાવ માધુના સંબંધનું
ઉપ ર્શન ૧૬૩

ત્રીજી વાચનાના નિનયો

- ૭૪ બાવ માધુના સાત પ્રકારના નિગોના નામ. ૧૬૪
- ૭૫ પ્રથમ માર્ગાનુમારી ક્રિયા નામના પ્રથમ લિંગ સ્વરૂપ ૧૬૪
- ૭૬ મવિઞ્ન ગીતાર્થોએ આચરિતના સ્વીકારને વિશે ૧૬૭
- ૭૭ મુખથીનીયા શઠ પ્રરૂપોએ આચરેતું નહિ આચરવા વિશે. ૧૭૧
- ૭૮ બે પ્રકારના માર્ગને અનુમગતા ભાન્યતિપણું કહેવું તે વિશે ૧૭૬
- ૭૯ શ્રદ્ધા પ્રવરાધર્મ નામના બીજા લિંગ અને તેના ભેદ સહિતનું
સ્વરૂપ. ૧૭૭
- ૮૦ વિધિ પ્રમાણે અનુદાન કરવારૂપ પ્રથમ ભેદનું સ્વરૂપ ૧૭૮
- ૮૧ પ્રથમ ભેદ ઉપર દર્શન અને દાદાતિ મોજના ૧૭૮
- ૮૨ જ્ઞાન વગેરેમાં અનૂર્મિ નામના બીજા ભેદનું વિવેચન ૧૮૧
- ૮૩ ત્રીજા ભેદનાશુદ્ધિનું સ્વરૂપ ૧૮૨

૮૪ સ્ખલિતપગિશુદ્ધિ નામના ચોથા બેલુ સ્વરૂપ	૧૯૫
૮૫ પ્રતાપતીવપથ્યા નામના ત્રીજા વિગ વિષે વિવેચન	૧૯૬
૮૬ ક્રિયા કરવામા અપ્રમા પથ્ય નામના ચોથા ત્રિગ વિશે	૨૦૦
૮૭ પાચમા શક્યાનુગનનો આરભ તે નામના પાચમા લિગનુ સ્વરૂપ	૨૦૭
૮૮ પાચમા નિગ ઉપર આપ મહાગિરિની કથા	૨૦૯
૮૯ અશમ્ય અનુગનના આરભ ઉપર શિવશ્રૂતિની કથા	૨૧૨
૯૦ છા ગુણાનુગમ નામના નિગનુ સ્વરૂપ અને ભેદ	૨૧૮
૯૧ ગુણાનુગમના બીજા પ્રકારના લક્ષણ વિશે	૨૨૦
૯૨ ગુણાનુગમનુ ક્ષણ સ્વરૂપ	૨૨૨
૯૩ ગુરુ આઠા આરાધન રૂપ માતમા નિગનુ સ્વરૂપ	૨૨૩
૯૪ ગુરુકુળ વામમા કહેવા વિશે	૨૨૪
૯૫ ગુરુકુળવામના ત્યાગીથી થતા દોષોનુ નિરૂપણ	૨૨૫
૯૬ ઉપરોક્ત ઉપર સમરગજની કથા	૨૨૬
૯૭ ગુણવાનજ ગુરુ મેવવા ચોથા તે વિશે	૨૨૯
૯૮ મપ્રમાદિ, મુખ ગણ્યુમ્ત ગુરુ નહિ ત્યાગવા વિશે	૨૩૦
૯૯ ઉપરોક્ત નિધો મેનગમુગિની યા	૨૩૨
૧૦૦ ગુરુના મુખમાન કરવાથી થતા ગુણોનુ ઉપલ્લેખ	૨૩૯
૧૦૧ નહિ કરવાથી થતા દોષોનુ દર્શન	૨૪૦
૧૦૨ મકુલ કુશનાદિ સ્વરૂપ અને નહિ વર્ગવા વિશે વિવેચન	૨૪૨
૧૦૩ ઉપરોક્ત ગુરુની અવગણના, હાસી કરનાર પાપ શ્રમણ કહેવાય તે વિશે	૨૪૫
૧૦૪ ભાવ સાધુધર્મના ત્રિગતી સમાપ્તિ અને દ્વન્દ્વદર્શન	૨૪૭
૧૦૫ એવીશ ગુણરૂપી સપત્તિ યુક્ત મનુષ્ય આવક અને સાધુ મને પ્રકારના ધર્મરત્ન મેળવી શકે તે વિશે	૨૪૭
૧૦૬ ચાનતા વિવરનો ઉપમહાર	૨૪૯
૧૦૭ ધર્મરત્ન વિચારનારને અનતર-પરપર ક્ષણ પ્રદર્શન	૨૫૦
૧૦૮ પ્રશસ્તિ	૨૫૩

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિકે

આપેલી ભેટો

- ૧-૨ શ્રી નવતન્વનો સુદર બોધ. (ભાષાન્તર સાથે)
 ૩ શ્રી જીવવિચારવૃત્તિ (")
 ૪ શ્રી જૈન ધર્મ વિષયિક પ્રશ્નોત્તર (જુદી જુદી હકીકતોનો સંગ્રહ)
 ૫ શ્રી દરકવિચારવૃત્તિ. (ભાષાન્તર સાથે)
 ૬ શ્રી નયમાર્ગ દર્શક (સાત નયનુ સ્વરૂપ)
 ૭ શ્રી મોક્ષપદસોપાન (ચૈત્ર શુભરથાનનુ સ્વરૂપ)
 ૮ શ્રી જૈન તત્ત્વસાર (તત્ત્વજ્ઞાનનો અપૂર્વ ગ્રંથ)
 ૯ શ્રી શ્રાવક કલ્પતરુ (શ્રાવકના બારવૃત્તનુ સ્વરૂપ)
 ૧૦ શ્રી ધ્યાનવિચાર. (ચાર ધ્યાનનુ સ્વરૂપ)
 ૧૧ શ્રી જ જીસ્વામી ચરિત્ર (અપૂર્વ ચરિત્ર)
 ૧૨ શ્રી જૈન ગ્રંથ ગાદ્ય (શ્રી ગ્રંથ માર્ગદર્શક ભોમીયો)
 ૧૩ શ્રી ચ પદમાલા ચરિત્ર (અપૂર્વ સતી ચરિત્ર)
 ૧૪ શ્રી અનુયોગદ્વાર સૂત્ર (ભાષાન્તર સાથે)
 ૧૫ શ્રી શુદ્ધજીભાગા અને સમયસાર પ્રકરણ (")
 ૧૬ શ્રી નાનાનૃત કાવ્યકુજ (અપૂર્વ અધ્યાત્મ ગ્રંથ)
 ૧૭ શ્રી દેવભક્તિમાલા (દેવભક્તિનુ સ્વરૂપ)
 ૧૮ શ્રી ઉપદેશસત્તિકા (અનેક જૈન પ્રેતિહાસિક બાબતોથી ભરપૂર)
 ૧૯ શ્રી સ બોધસત્તિકા (તત્ત્વજ્ઞાનનો અપૂર્વ ગ્રંથ)
 ૨૦ શ્રી મુમુક્ષુપાદિ ધર્મપ્રભાવકોની કથા (અપૂર્વ કથાઓ)
 ૨૧-૨૨ શ્રી આદર્શ જૈન ચીરત્નો. (સતી ચરિત્રો)
 ૨૩-૨૪ શ્રી ધર્મરત્નપ્રકરણ (ભાવ શ્રાવક તથા ભાવ સાધુનુ સ્વરૂપ)

श्री पार्श्वनाथाय नमः ।

धर्मरत्न प्रकरण

याने

आचकना એકવીગ ગુણુનુ અનેક કથાઓ સાથે વિવેચન

—→❧←—

સર્વ મિત્ર ભગવાનને નમસ્કાર કરી, મદ બુદ્ધિવાળા જનોને જોષ થવા માટે, આ ધર્મરત્ન પ્રકરણની સહો પથી સ્કુન્ન અર્થ જણાવનારી ટીકાને હું (શાંતિસૂરિ)

કરે છ

આ સંસારમાં હેય (લાગ કળવા લાયક) અને ઉપાદેય (મહુણ કરવા લાયક) પદાર્થોના જ્ઞાનવડે શોભતા અસાર સંસારરૂપી અપાર સમુદ્રમાં પડેલા જ તુ સમૃદ્ધના નિરંતર હું પણ સત્તાપને બાણુતા અને જન્મ, જરા, મરણ રોગ, શોક વિગેરેના હું બધી તથા પરભવમાં દુર્ગતિની પ્રાપ્તિના ભયથી અત્યંત પીડા મામેલા ભવ્ય પ્રાણીએ સ્વર્ગ અને મોક્ષ વિગેરેની સુખસપત્તિને પ્રાપ્ત કરવામાં સફળ

(અદ્વિતીય) કારણરૂપ જિનધર્મરૂપી મહારત્ન ઉપાર્જન કરવું ચોખ્ખું છે તે ઉપાર્જન કરવાનો ઉપાય શુદ્ધના ઉપદેશ વિના જાણી શકાતો નથી અને ઉપાયમા પ્રવૃત્તિ કર્યા વિના કોઈ પણ વાંછિત કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી, તેથી હયાવડે પવિત્ર અત કરણવાળા આ પ્રકરણના કર્તા શ્રીશાંતિસૂરિ ધર્મના અર્થી જીવોને ધર્મ અહુલ્ય કરવાનો તથા તેને પાવન કરવાનો ઉપદેશ દેવાની ઇચ્છાથી ગિદ્દજનોના માર્ગને અનુસરી, પ્રથમ ઇષ્ટ દેવના નમસ્કારાદિદ્વને પ્રતિપાદન કરવા માટે પહેલી ગાથા કહે છે —

નમિઝ્ઞ સયલગુણરયણકુલહર વિમલકેતલ વીર ।

ધમ્મરયણરથિયાણ, જણાણ વિચરેમિ ઉવણ્ણ ॥ ૧ ॥

મૂળાર્થ—સમગ્ર ગુણરત્નોના કુળશુદ્ધ સમાન અને નિર્મળ કેવળજ્ઞાનવાળા શ્રી મહાવીરશ્વામીને નમસ્કાર કરી, ધર્મરૂપી રત્નના અર્થી જનોને હું ઉપદેશ આપું છું

ટીકાર્થ—આ ગાથામા પહેલી અર્ધી ગાથાએ કરીને ઇષ્ટદેવના નમસ્કાર દ્વારા ભારે વિધ્નની શાંતિ કરવા માટે મગજ કહેલું છે, અને બીજી અર્ધી ગાથાએ કરીને આ અથતુ અભિધેય (વાચ્ય-વક્તવ્ય) કહ્યું છે, તથા સળધ અને પ્રયોજન તો સામર્થ્યથી જ આવી શકે છે આ અથનો સળધ ઉપાય ઉપેય અથવા સાધ્ય સાધન નામે છે તેમા આ પ્રકરણ (અથ) ઉપાય અથવા સાધન કહેવાય છે, અને આ પ્રકરણના અર્થનું જે જ્ઞાન થાય તે સાધ્ય અથવા ઉપેય કહેવાય છે તથા આ અથનું પ્રયોજન જે પ્રકારનું છે એક કર્તાનું અને બીજું શ્રોતાનું આ બન્નેના અનંતર પ્રયોજન અને પરપર પ્રયોજન એવા જે જે પ્રકાર છે તેમા આ અથ લણવાથી પ્રાણીઓનો જે કોઈ ઉપકાર થાય તે કર્તાનું અનંતર પ્રયોજન છે, અને શ્રોતાને આ પ્રકરણના અર્થનું જ્ઞાન થાય તે શ્રોતાનું અનંતર પ્રયોજન છે, તેમજ

પરપરાએ કગીને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય એ આ બન્નેનું પરપર પ્રયોજન છે,

હવે ગાથાની વ્યાખ્યા કરે છે તેમા વ્યાખ્યા કરવાનો વિધિ આ પ્રમાણે કહ્યો છે — “ સહિતા ૧, પદ ૨, પદાર્થ ૩, પદવિગ્રહ ૪, આ લના (પ્રશ્ન) ૫, અને પ્રત્યવસ્થાન (ઉત્તર) ૬, આ છ પ્રકારે ત્રયની વ્યાખ્યા કરવી જોઈએ ” તેમા સ્ખલના રહિત વિગેરે શુભવાળા ચૂકનો જે ઉચ્ચાર કરવો તે સહિતા કહેવાય છે તે અહીં સ્પષ્ટ રીતે જ કહેવામા આવી છે ૧ પદ એટલે સત્રમા જેટલા પદો (શબ્દો) હોય તે છુટા પાડીને બતાવવા તે. તેથી તે પદો સંસ્કૃત ભાષામા આ રીતે જૂદા પડે છે ‘મત્સ્યા’ ‘સત્કલ્પગુણરત્નકુલગૃહ’ ‘મિલકલકેવલ’ ‘વીર’ ‘ધર્મરત્નાધિના’ ‘જ્ઞાનાના’ ‘વિતરામિ’ ‘ઉપદેશ’ આ પદો થયા ૨ હવે પદાર્થ એટલે પદના અર્થો આ રીતે છે — ‘મત્સ્યા’ એટલે નમસ્કાર કરીને, ‘સમગ્ર શુભરૂપી રત્નોના કુળગૃહ (નિવાસ સ્થાન) રૂપ વીર ભગવાનને, અહીં શુભ એટલે વસ્તુના ધર્મ, તે જો કે શુભ અને અશુભ બન્ને પ્રકારના કહેવાય છે, તોપણ અહીં શુભ જ જાણવા કારણ કે અશુભ શબ્દોનું રત્નપણ કહી શકાતું નથી. તે વિષે કહ્યું છે કે — “ દરેક જાતિમા જે જે ઉત્તમ હોય તે રત્ન કહેવાય છે એમ વિવાદ રહિતપણે ઉત્તમ વિદ્વાનો કહે છે ” ‘મિલકલ’ એટલે જ્ઞાનાવરણીય કર્મના એક પરમાણુના પણ સબધ રહિત કેવળ એટલે સંપૂર્ણજ્ઞાન જેને છે તે તથા ‘કર્મનું’ વિદ્યારણ (નાશ) કરવાથી, તપવડે વિરાજમાન (શોભતા) હોવાથી અને ઉત્તમ વીર્યવડે યુક્ત હોવાથી જગતમા જે વીર એવા નામે પ્રસિદ્ધ છે તેને, વીર શબ્દના અર્થ માટે કહ્યું છે કે — “ કર્મને વિદ્યારે છે, તપવડે વિરાજે છે અને તપના વીર્ય વડે યુક્ત છે, તેથી વીર એવા નામે પ્રસિદ્ધ છે ” તથા ‘દુર્ગતિમા’ પડતા પ્રાણીઓને જે ધારણ કરી રાખે તે ધર્મ કહેવાય છે તે વિષે કહ્યું છે કે — “ જે સારી રીતે (વિધિ પ્રમાણે) આચરણ કરવાથી દુર્ગતિમા પડતા પ્રાણીઓને ધારી રાખે છે, તેથી તે ધર્મ કહેવાય છે,

ત ધર્મજ સમગ્ર અનર્થોનો નાશ કરવામા હેતુબૂત હોવાથી તથા કલ્યાણના સમૂહને કરનાર હોવાથી રત્નરૂપ છે તે ધર્મરત્નની જેઓ પ્રાર્થના કરે તેઓ ધર્મરત્નના અર્થીઓ કહેવાય છે આવા ધર્મરત્નના અર્થી જનોને-લોકોને હું આપુ છું શું આપુ છું ? કે જે ઉપદેશ કરાય તે ઉપદેશ કહેવાય છે એટલે હિતની પ્રવૃત્તિનો હેતુરૂપ વચનનો વિસ્તાર, તેને હું કહું છું વર્તમાન તીર્થના સ્વામી શ્રીમહાવીર પ્રભુને નમસ્કાર કરી ધર્માર્થી જનોને હું ઉપદેશ આપુ છું આ પદોની ઘટના થઈ તેનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—પૂર્વકાળને (બૂતકાળને) જણાવનાર, ઉત્તર (પછીની) ક્રિયાનું આકર્ષણ કરનાર અને સ્થાઈદરૂપી સિંહનાદનો સવાદ કરનાર ગમ્વા (નમીને) એ પદે કરીને એકાત નિત્ય વસ્તુને માનનાર તથા એકાત ક્ષણિક વસ્તુને માનનાર વાદીરૂપી મૂંગલાઓનું મુખ બંધ કરાય છે કારણ કે એકાત નિત્ય અથવા એકાત ક્ષણિક (અનિત્ય) ઠર્તા બે ક્રિયા કરવાને સમર્થ થઈ શકતો નથી કેમકે ક્રિયાનો લેદ હોવાથી કતા નો પણ લેદ હોય છે તેથી કરીને બીજી ક્રિયા કરતી વખતે કર્તાના અનિત્યપણાનો અને અભાવપણાનો પ્રસંગ આવવાથી બન્ને મતનો પરાભવ થાય છે (એટલે કે જો આત્મા એકાત નિત્ય હોય તો એકીવખતે સર્વ ક્રિયાઓ થઈ જવી જોઈએ, નહીં તો તે બીજી ક્રિયા કરતી વખતે અનિત્ય થશે. અને જો આત્મા એકાત ક્ષણિક હોય તો પહેલા ક્ષણની ક્રિયા કરનાર આત્માનો નાશ થયો, તે બીજી ક્રિયા શી રીતે કરી શકે ?) ‘ સકલગુણરત્નકુલમૂલક ’-‘ સમગ્ર ગુણરત્નોના કુલમૂલકરૂપ ’ આ પદે કરીને સમસ્ત સુર, અસુર અને મનુષ્યના નાયકોને વિષે પણ ભગવાનનું પ્રધાનપણ-મુખ્યપણ કહ્યું (અર્થાત્ તે સર્વેથી પ્રભુ શ્રેષ્ઠ છે) કેમકે તે સુરાદિકમા કોઈને ઠાઠ- પણ ગુણ નહીં હોવાથી પ્રકલ શબ્દની પ્રવૃત્તિ લાગુ પડતી નથી તથા ‘ વિમલકેવલ ’ —‘ નિર્મળ કેવળ જ્ઞાનવાળા ’ આ પદે કરીને ભગવાન જ્ઞાનના અતિ શયથી સુક્રા છે અને સત્ય અર્થને કહેનાર છે એમ કહ્યું કેમકે તે

દેવજ્ઞાન વિના સૂક્ષ્મ, બાહર, મૂર્ત, અમૂર્ત, વિગેરે પદાર્થો કહી શકાય નહીં તથા ' ધર્મરત્નાર્થિન્ય '—' ધર્મ ' રૂપી રત્નના અર્થી એને ' આ પદે કરીને શ્રવણ કરવાના અધિકારીઓ (શ્રોતાઓ) નું મુખ્ય વિગ (ચિન્હ) અર્થિપણ જ છે (એટલે કે શ્રોતાઓએ પ્રથમ તો ધર્મરત્નના ' અર્થી ' થવું જોઈએ) એમ કહ્યું તેને માટે વૃદ્ધોએ કહ્યું છે કે—' તેમા (ઉપદેશ સાંભળવામા) જે સૂત્રમા જોલા દોષ વાળો ન હોય, તે અધિકારી અર્થી અને અમર્થ કહેવાય છે તથા જે વિનયવાળો, શુરૂ પામે પ્રાપ્ત થયેલો અને ધર્મને પૂછનાર હોય તે અર્થી કહેવાય છે

' જ્ઞાતા (જ્ઞેય) '—' માણસોને ' એ બહુવચનવાળું પદ કહેવાથી આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે કે—એક રાજાદિક મોટા પુરુષને આશ્રીને જ ઉપદેશ દેવા પ્રવર્તવું નહીં, પરંતુ મામાન્યે કરીને સર્વ પ્રાણીઓને સાધારણપણે જિનાગમને અનુસારે ઉપદેશ કરવો તેને માટે કહ્યું છે કે—" જે પ્રમાણે પૂર્ણ (રાજાદિક) ને ઉપદેશ દેવો તેજ પ્રમાણે તુચ્છ (ગરીબ) ને પણ દેવો, અને જે પ્રમાણે તુચ્છને દેવો તેજ પ્રમાણે પૂર્ણને પણ દેવો ' ચિત્તરામિ ઉપદેશ '—' હું ઉપદેશ આપુ છું ' આમ કહેવાનો અભિપ્રાય એ છે જે—હું બુદ્ધિના ગર્વથી કે બીજાનો પરાભવ કરવાની ઇચ્છાથી કે કાંઈ પણ (ધનાદિક) ઉપાજન કરવાના હેતુથી ઉપદેશમા પ્રવર્તતો નથી (ઉપદેશ દેતો નથી) પરંતુ શી રીતે આ પ્રાણીઓ સદ્ધર્મ માર્ગને પામીને માદિ અનન્ન મોક્ષસુખ મેળવે ' એ પ્રમાણે બીજાઓ ઉપર અનુગ્રહ કરવાની બુદ્ધિથી ઉપદેશ આપુ છું, તેમજ પોતાના આત્માના ઉપકારને માટે પણ આપુ છું, તે વિષે પૂર્વના આચાર્યોએ કહ્યું છે કે—" જે શુદ્ધ માર્ગનો ઉપદેશ કરાને પ્રાણીઓના ઉપર અનુગ્રહ કરે છે, તેણે પોતાના આત્મા ઉપર પણ મોટો અનુગ્રહ કર્યો એમ જાણવું " વળી બીજું પણ કહ્યું છે કે—" હિતોપદેશનું શ્રવણ કરવાથી સર્વ શ્રોતા

એને એકાતપણે ધર્મ પ્રાપ્ત થાય જ છે, એનો કાંઈ ચોક્કસ નિયમ નથી. પરંતુ અનુગ્રહની બુદ્ધિથી ઉપદેશ કરનાર વક્તાને તો એકાત પણે ધર્મ થાય છે જ ” આ પ્રમાણે ભાવાર્થ સહિત પદોનો અર્થ કહ્યો. ૩ ચોથો પદનો વિગ્રહ તે તો સમાસાદિક પદોને વિષે દેખાડી દીધો જ છે, તેથી બુદ્ધો દેખારતા નથી ૪ હવે ચાલના, તે આ પ્રમાણે—કોઈ શકા કરે કે—મૂળ ગાથામા ‘ સ્વલગુણરત્નકુલગૃહ ’ એ પદ કહ્યું છે માટે ‘ વિમલવૈચલ ’ આ પદ કહેવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી ધારણ કે દેવગજ્ઞાન પણ ગુણ હોવાથી સમગ્રગુણમા તેનો સમાવેશ થઈ જાય છે કેમકે સમગ્ર શબ્દ સર્વ ગુણોનો સંગ્રહ કરે છે ૫ આ પ્રશ્ન ઉપર પ્રત્યવસ્થાન (ઉત્તર) આપે છે—સર્વ ગુણોમા દેવગજ્ઞાનરૂપ ગુણનું પ્રધાનપણ જણાવવા માટે તેનું બુદ્ધ ગ્રહણ કર્યું છે કેમકે આ દેવગજ્ઞાન ૩પી ગુણ હોવાથી અવશ્ય ભોક્ષની પ્રાપ્ત થાય છે માટે સર્વ ગુણોમા આ ગુણ પ્રધાન છે, તેથી તેને બુદ્ધો પાડીને કહ્યો છે આવો ન્યાય લોકમા પણ જોવામા આવે છે જેમકે ‘ સર્વે પ્રાક્ષણો આવ્યા છે, અને વશિષ્ઠ પણ આવ્યા છે ’ (અહીં વશિષ્ઠ પોતે પ્રાક્ષણ હોવાથી સર્વ પ્રાક્ષણોમા જ તેનો સમાવેશ થઈ શકે છે, તો પણ વશિષ્ઠ સર્વમા મુખ્ય હોવાથી તેનું નામ દઈને બુદ્ધ કહ્યું) આ પ્રમાણે પહેલી ગાથાનો અર્થ પૂર્ણ થયો.

‘ હું ઉપદેશ આપુ છું ’ એમ જે પ્રતિજ્ઞા કરી, તેનેજ કહેવાની ઇચ્છાથી અથકાર પ્રસ્તાવના કરે છે —

મવજલ્લહિમ્મિ અપારે, દુલ્હ મણુયત્તણ પિ જતૂણ ।

તત્થ નિ અણત્થહરણ, દુલ્હ સદ્દમ્મવરરયણ ॥ ૨ ॥

મૂનાર્થ—અપાર લગ્નસાગરમા ભ્રમણ કરતા પ્રાણીઓને પ્રથમ મનુષ્યપણ પામતું એ પણ દુર્વિભ છે તેમા પા. અનર્થને દૂર કરનાર મદ્ધર્મ ૩પી શ્રેષ્ઠ રત્ન પામતું એ તો અતિ દુર્વિભ છે ૨

દીનાર્થ—જેને વિષે પ્રાણીઓ, નારકી, તીર્થંચ, મનુષ્ય અને

દેવરૂપે ઉત્પન્ન થાય તે 'ભવ' એટલે સસાર કહેવાય છે તે ભવ જ જન્મ, જગ અને મરણાદિક રૂપ જળને ધારણ કરવાથી સમુદ્રરૂપ છે તે અનાદિ અનંત હોવાથી 'અપાર' એટલે છેડા રહિત છે, તેમા 'ચમ્રમ્યમાણાના' એ પદ અધ્યાહાર હોવાથી જમણુકૃતા જ તુએને મનુજત્વ પણ—મનુષ્યપણુ પણ દુર્લભ છે—મળવુ મુશ્કેલ છે તે પછી આર્યદેશ, ઉત્તમ કુળ અને શરીરની આરોમ્યતા વિગેરે દુર્લભ હોય તેમા શુ કહેવુ ? એ 'અપિ'—'પણુ' શબ્દનુ તાત્પર્ય છે આ દુર્લભતા વિષે ભગવાન શ્રી વર્ધમાન સ્વામીએ અષ્ટાપદથી આવેલા મુનિ શ્રી ગૌતમને બોલ્યું છે કે—“હે ગૌતમ ! કર્મનો વિપાક ગાઢ હોવાથી સર્વ પ્રાણીઓને ચિરકાળ સુધી પણ ભવમા જમણુ ઠરતા મનુષ્યપણુ પામવુ ઘણુ દુર્લભ છે તેથી એટ મમયમાત્ર પણ પ્રમાદ ઠરવો ઠચિત નથી” આલુ (દુર્લભ) મનુષ્યપણુ પ્રાપ્ત થયા છતા પણ 'અનર્થદરણ —જે દારિદ્ર્ય અને તુષ્ઠ ઉપદ્રવો વિગેરે કાંઈ કાંઈ પણ પ્રાણીથી પ્રાર્થના કરતા નથી એટલે ઈચ્છાતા નથી, તે કાંઈ જેનાથી હુરણુ કરાય—નાશ કરાય તે અનર્થહુરણુ—અનર્થને ફર ઠરનાર સદ્ધર્મ રૂપી શ્રેષ્ઠ રત્ન દુર્લભ—હુ જે મળે તેવુ છે સત્ એટલે સારો, ધર્મ એટલે સમકિત દર્શનાદિરૂપ, તે જ વર એટલે પ્રધાન, રત્ન સમાન છે, કારણ કે તે સમય કદનો નાશ કરનાર છે કહ્યું છે કે—મનુષ્યભવ, ઈર્મ ભૂમિ, આર્યદેશ, ઉચ્ચકુળ, દીર્ઘ આયુષ્યની પ્રાપ્તિ, ધર્મ શ્રવણ કરવાની શ્રદ્ધા, કથક (મહાગુરુનો યોગ) અને ધર્મનુ શ્રવણ કરવુ, આ ટલી મામત્રી મળ્યા છતા પણ બોધિ (મમકિત) ની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે ૨

ઉપરના અર્થને જ દેખાત સહિત વધારે સ્પષ્ટ કરે છે—

જહ ચિંતામણિરયણ, સુલહ ન હુ હોઢ તુચ્છવિહવાણ ।

ગુણવિમરવલ્લિયાણ, જિયાણ તહ ધમ્મરયણ પિ ॥ ૩ ॥

મૂનાર્થ—જેમ અદ્ય ધનનાળાને ચિંતામણિ રત્ન ગુવલ

ન હોય તેમ શુભરૂપી વનનડે રહિત જીવોને ધર્મરૂપી રત્ન પણ નુનમ નથી

ટીકા—‘યથા’ શબ્દ દ્વારાતને માટે છે એટલે જે પ્રકારે પ્રસિદ્ધ એવું ચિંતામણિ રત્ન સુલભ—સુખે પામી શકાય તેવું નૈષ્ઠ્ય-નથી જ કોને ? તુમ્હ વિશવવાળાને—અત્પ ધનવાળાને સુલભ નથી, કારણ કે તે રત્નના મૂલ્ય નેટલો પોતાનો વૈભવ નથી, તે જ પ્રકારે આગ કહેવાશે તેવા શુભોત્પન્ન જે વિશેષે કરીને હોય તે ગુણ વિમળ કહેવાય છે અથવા શુભોરૂપી જે વિશવ-વિભૂતિ તે ગુણવિમળ કહેવાય છે, તેણે કરીને વર્જિત-રહિત એવા, જિયાણ અહીં પ્રાકૃત ગૈલીથી જિ દીર્ઘને સ્થાને ધ્રુવ થયો છે સોવાના એટલે પચેદ્રિય જીવોને ધર્મરત્ન સુલભ નથી જીવ શબ્દના અર્થ માટે કહ્યું છે કે —‘દ્વીદ્રિય, ત્રીદ્રિય અને ચતુરિદ્રિયો પ્રાણ કહેવાય છે, વનસ્પતિઓ ભૂત કહેવાય છે, પચેદ્રિયો જીવ કહેવાય છે, અને બીજા સત્ત્વ કહેલા છે’ ગાયાને છેડે જીવ શબ્દ કહેવો છે, તેનો અહીં સંબંધ કરવાથી તેનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે બાજુવો—વિકલેદ્રિયોને તો ધર્મપ્રાપ્તિ છે જ નહીં અને પચેદ્રિય જીવો તેની યોગ્યતાના હેતુરૂપ શુભોની સામગ્રી રહિત હોય તો તેમને પણ ધર્મરૂપી રત્ન સુલભ નથી એવો સંબંધ કરવો ૩

કેટલા શુભવાળો જીવ તે ધર્મની પ્રાપ્તિને યોગ્ય હોય ? એવા પ્રશ્નની શ્રદ્ધા કરીને કહે છે—

इग्वीसगुणसमेशो, जोगो एयस्म जिणमए भणियो ।

तदुवज्जणम्मि पढम, ता जइव्व जओ मणिय ॥ ४ ॥

મૂનાર્થ—એ-લીંગ શુભવાળો જીવ આ ધર્મરત્નને યોગ્ય છે એમ જિનમતને નિષે કહેવું છે તેથી તેને ઉપાર્જન કહેવામા

શ્રી શાંતિ મુનિ કૃત—

ધર્મરત્ન પ્રકરણ.

(જેમા ધર્મરત્નને યોગ્ય થવા માટે મર્વ ધર્મસ્થાનની સાધાગણ
ભૂમિ રૂપ એન્ડીશ ગુણો ભાવશ્રાવ અને ભાવ
સાધુનું વિસ્તાગપૂર્વક અને રમિ કયાઓ
મહિન સ્વરૂપ આવેન છે)

ધર્મરૂપી રત્નના અર્થો મનુષ્યો માટે—

પ્રસિદ્ધ કર્તા

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા

ભાવનગર.

કી ૩૨૦૦

જાનન ૧૨
 ધી 'આનંદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેમમા
 શાહ ગુનામયદ સત્ગુણાધ્યે જાણ્યુ

પ્રસિદ્ધકર્તા
 શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા
 જાવનગર

જ પ્રથમ યત્ન કરવો જોઈએ કારણકે તે પ્રિયે (પૂર્વાચાર્યોએ)
કહ્યું છે

ટીકાર્થ—આગળ કહેવામાં આવશે એવા એકવીશ શુશ્રુષોએ
કરીને યુક્ત, ખીજી વાચનામાં સમેત ને ખડ્ડે સમૃદ્ધ છે, એટલે
સંપૂર્ણ અથવા સમિદ્ધ એટલે દેહીપ્યમાન એવો જીવ યોગ્ય-ઉચિત
શેને ? યત્ન આ પ્રસ્તાવ કરેલા ધર્મરત્નને. જિનમત્તે-અરિહંતના
શાસનમાં મળિત કહેલો છે, કેણું ? ‘તદમિદ્ધે’ ‘જિનમત્તને જાણુ
નારાઓએ’ આ પદ અધ્યાહારથી જાણવું તેથી કોને શુ કરવું ? તે
માટે કહે છે કે—તદુષ્ણણમ્મિ—તે શુશ્રુષોને ઉપાર્જન કરવા માટે,
પ્રથમ-પહેલા, તસ્માત્—તે હેતુથી, યતિતત્ત્વ ઉગમ કરવો જોઈએ
અહીં ભાવાર્થ એ છે જે-જેમ પ્રાસાદ બનાવવાના અર્થોએ હાકકા
વિગેરે શય દ્વં કરી પીક (પાયો) બાધવા વિગેરેના કાર્યમાં આદર
કરવો જોઈએ. કેમકે તેમ ક્યાં વિના સુદર-દ્રઢ પ્રાસાદ બની શકે
નહીં તેમ ધર્મના અર્થોઓએ આ શુશ્રુષા સાગી ગીતે ઉપાર્જન કરવા
જોઈએ કાગ્ણિકે વિશિષ્ટ પ્રકારના ધર્મની પ્રાપ્તિ તે શુશ્રુષોને જ આધીન
છે યત્ન જેથી કરીને મળિત મળુ છે પૂર્વાચાર્ય પૂર્વના આચાર્યોએ
આ પદનો અધ્યાહાર જાણવો ✓

પૂર્વાચાર્યોએ જે કહ્યું છે, તે જ કહે છે —

ધમ્મરચણસ્ત જોગો, અમ્મુદો સ્વયં પયડસોમો ।

લોમપિઓ અકૂરો, મીરુ અસંહો સુદક્ષિન્નો ॥ ૧ ॥

લેજાલુઓ દેવાલૂ, મગ્ગત્થો—સોમદિદ્ધિ” ગુણરંગી ।

મેકંદ સુપક્ખજુંતો, સુંદીહદરિસી વિસેસન્ન ॥ ૬ ॥

વુંટ્ટાણુગો ”વિણીઓ કયન્નુંઓ પરહિયંત્યકારી ય ।

તદ વેવ લંદલક્ષો, ઇગ્ગીસગુણેદ્ધિ સપ્પો ॥ ૭ ॥

મૂલાર્થ—આ એકવીશ ગુણોએ કરીને જે યુક્ત હોય તે ધર્મરત્નને યોગ્ય છે તે ગુણો આ પ્રમાણે—અશુદ્ધ ૧, રૂપનાન ૨, પ્રકૃતિ વડે સૌમ્ય ૩ લોકપ્રિય ૪, અકૂર ૫, લીરૂ ૬, અશઠ ૭, દાક્ષિણ્યતાવાળો ૮, લજ્જાળુ ૯, દયાળુ ૧૦, મધ્યસ્થ અને સૌમ્ય દષ્ટિવાળો ૧૧, ગુણનો રાગી ૧૨, સારી કથા કરવાવાળો ૧૩, સારા (કુટુંબના) પક્ષનાળો ૧૪, દીર્ઘદષ્ટિવાળો ૧૫, વિગેષ જાણનાર ૧૬, ધૃત્તિને અતુલસરનાર ૧૭, વિનયવાળો ૧૮, કૃતશ્ર ૧૯, પરના હિતને કરનાર ૨૦ અને લક્ષ્યને પામેલો—ચકોર ૨૧

ત્રીકાર્થ—પૂર્વ સૂરિની કરેલી આ ત્રણ ગાથાનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—ધર્મને મધ્યે જે રત્ન જેવો છે તે ધર્મરત્ન એટલે જિનેશ્વરે કહેલો દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિ રૂપ સદાચાર તેને યોગ્ય એટલે ઉચિત, પ્રવૃત્તિ યાચ છે આ પદનો અધ્યાહાર જાણવો પર્વવિરતિ-ભિર્ગુજે સવન્ન—એકવીશ ગુણોએ કરીને યુક્ત એ છેલા પદની સાથે સળધ કરવો તેજ ગુણોને કહેવા માટે ‘ગુણ અને ગુણી નો કથચિત અલેદ છે’ એ ન્યાયને જતાવવા માટે ગુણીને દેખાડવાપૂર્વક ગુણોને કહે છે અશુદ્ધ, આ પદનો અર્થ આગળ કહેશે ૧ તથા રૂપનાન—પ્રશસ્ત રૂપવાળો અહીં વત્ પ્રત્યયનો અર્થ પ્રશસારૂપ યાચ છે, કેવળ રૂપ માત્ર જ કહેવું હોય તો જન પ્રત્યય જેવામા આવે છે જેમકે રુપિણ પુદ્ગલાઃ ‘‘મોક્ષા’’—‘‘પુદ્ગલો રૂપવાળા કહ્યા છે’’ ૨, તથા પ્રકૃતિવડે—સ્વભાવવડે સૌમ્ય—પ્રશાન્ત ચિત્તવાળો હોવાથી સુદર સ્વભાવવાળો ૩, સદાચારનુ આચરણ કરવાથી લોકોને પ્રિય ૪, પરના દોષ જોવા એ વિગેરે જૂર સ્વભાવ નહીં હોવાથી અકૂર ૫, ત્રાસ પામવાનો સ્વભાવ હોવાથી આ લોક અને પરલોકના કષ્ટથી બચ પામનાર ૬, સાચી ક્રિયા વિધિપૂર્વક કરવાથી અશઠ—શઠતા રહિત ૭, કોઈની પ્રાર્થનાનો સત્કાર કરવાથી દાક્ષિણ્યતાવાળો ૮, પાપ કરવામા શકિત હોવાથી લજ્જાળુ ૯, ચિત્તમા દયા હોવાથી દયાળુ ૧૦ મજ્જત્યોસોમવિદિધિ એ આપુ એક જ પદ જાણવું પ્રાદૃત હોવાથી મજ્જત્યો અહીં વિશાન્તિનો લોપ થયો નથી તેથી કરીને મધ્યસ્થ

એટલે રાગદ્વેષ રહિત અને મૌમ્ય એટલે ક્રૂરતા રહિત જેની દૃષ્ટિ હોય તે મધ્યસ્થ સૌમ્ય દૃષ્ટિવાળો ઠહેવાય છે, કેમકે તે ચથાર્થ વસ્તુ તત્ત્વને જોનાર હોય છે ૧૧, લઘુકર્મીને લીધે શુભોને વિષે બહુમાનવાળો હોવાથી શુભનો ગગી ૧૨, સત્કથ એટલે સદાચારનું આચરણ કરનાર હોવાથી દુષ્ટ આચરણ, સાલગણ કે કહેવું, તેને વિષે રૂચિવાળો નહીં તે ૧૩, સુપદ્મયુક્ત સારા પરિવારવાળો અર્થાત્ ધર્મમા વિરોધ ન કરે તેવા બધુ અને પરિવારવાળો ૧૪, સુદીર્ઘદર્શી-બુદ્ધિમાન હોવાથી વિચાર કરીને જોનું પરિણામ સુદર હોય એવા ડાર્યને ઠર નાગ ૧૫ વિશેષજ્ઞ—સત્ અને અસત્ વસ્તુને જાણનાર, પગતુ રાગ દ્વેષવડે મૂઢ થવાથી અથવા કોઈએ પ્રથમથી ભનમાવેલો હોવાથી અગીકાર કરેલા કઠાગ્રહમા જ મનને તલીન કરનારો ન હોય ૧૬, વૃદ્ધાનુગ—જેની બુદ્ધિ પરિણામ પામેલી હોય—પરિપક્વ થયેલી હોય તેવા પુરૂષના વિચારને અનુસરનાર ૧૭ વિનીત—શુદ્ધજનની ભક્તિ કરનાર ૧૮, કૃતજ્ઞ—કોઈએ આ લોક અથવા પરલોક મળેથી થોડો પણ ઉપકાર કર્યો હોય તેને જાણનાર, પણ બૂલી ન જનાર ૧૯, પરહિતાર્થકારી—પ્રત્યુપકારની આશા ગળ્યા વિના બીજાના હિત કારક કાર્યો સાધી દેવાના સ્વભાવવાળો અહીં કોઈ ચકા કરે કે—દાક્ષિણ્યતાના શુભમા અને આ શુભમા તફાવત શો છે? તેનો જવાબ એ છે જે—દાક્ષિણ્ય શુભવાળો પુરૂષ અન્યની પ્રાર્થના વડે જ પરોપકાર કરે છે, અને આ તો સ્વભાવથી જ પોતાની મેળે પરનું હિત કૃપામા પ્રીતિવાળો હોય છે ૨૦ તદ્દત્તેવ અહીં તથા ગણદ પ્રકાર અર્થવાળો છે, જ શબ્દનો અર્થ સમુચ્ચય-સમૃદ્ધ છે, અને ષષ્ઠો અર્થ અવધારણ-નિશ્ચયવાળો છે, તેથી ઠરીને તેનો અર્થ આ રીતે કરેલો—જેમ આ વીશ શુભો છે તે જ પ્રકારે વગી લબ્ધલક્ષ્ય શુભ વાળો પણ ધર્મનો અધિકારી છે એ પ્રમાણે પદની યોજના કરવી તે પદનો અર્થ આ પ્રમાણે—જેલો લક્ષ્ય કૃપા લાયક (ઓળખવા લાયક) ધર્મક્રિયાનો વ્યવહાર પ્રાપ્ત કર્યો છે તે લબ્ધલક્ષ્ય ઠહેવાય

છે, અર્થાત્ આના ગુણવાળા પુરુષને સુખે કરીને શીખવી શકાય છે-ધર્મોપદેશ આપી શકાય છે ૨૧ આ એકવીશ ગુણોએ કરીને સુક્રા પુરુષ ધર્મરત્નને યોગ્ય છે, એમ પૂર્વે કહ્યું જ છે આ પ્રમાણે ત્રણ દ્વારગાથાનો શબ્દાર્થ થયો ૫-૬-૭

આ ત્રણ ગાથાનો સાધાર્થ પ્રકરણકાર પોતે જ કહે છે

સુદો ત્તિ શ્વર્ગમીરો, ઉત્તાણમર્દ ન સાદ્ય ધમ્મ ।

સપરોચચારસત્તો, શ્વર્ગસુદો તેણ દ્વહ જોગ્ગો ॥ ૮ ॥

નૂનાર્થ—સુદ્ર એલે ગ લીરતા નહિત, તે બુદ્ધિની નિપુણતા નહિત હોય તેથી ધર્મ સાધી શકતા નથી, તેની કરીને અમુક એટને અપરનો ઉપકાર કરવામા શક્તિમાન ને હોય તે અહીં યોગ્ય છે

ટીકાર્થ—અહીં જે કે સુદ્ર શબ્દના ઘણા અર્થો છે, તે આ પ્રમાણે-સુદ્ર એટલે તુચ્છ, સુદ્ર એટલે નર, સુદ્ર એટલે દરિદ્ર, સુદ્ર એટલે લઘુ (નાનો) વિગેરે તો પણ આ ઠેકાણે સુદ્રનો અર્થ તુચ્છ લઇને અગ લીર લેવાનો છે તે વગી ઉત્તાનમતિ-અનિપુણ બુદ્ધિવાળો હોવાથી ધર્મને સાધી શકતો નથી-આગધી શકતો નથી કેમકે ધર્મને સૂક્ષ્મબુદ્ધિવાળો જ સાધી શકે ૩ તે વિષે કહ્યું છે કે-“ ધર્મના અર્થો મનુષ્યોએ નિરતર સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી ધર્મ જાણવો જોઈએ અન્યથા-નહીં તો ધર્મની બુદ્ધિથીજ તે ધર્મનો વિનાશ પ્રાપ્ત થાય છે જેમ કોઈએ માન સાધુને હું ઔષધ આપીશ એવો અભિગ્રહ લીધો પછી કોઈ માદો સાધુ નહીં મળવાથી તે ડેવટ શોડ કરવા લાગ્યો કે- “ અહો ! મેં ઘણો ઉત્તમ અભિગ્રહ ગ્રહણ કર્યો, પરંતુ કોઈ ઠેકાણે કોઈ માદો થયો નહીં, માટે હું અધન્ય છું, માંડ વાંછત સિદ્ધ ન થયું, એ મહા કષ્ટની વાત છે ” આ પ્રમાણે સાધુઓનું માદગીપણ ઇન્દ્રિયને જે અભિગ્રહ-નિયમ લેવો તે તત્ત્વથી દોષ છે, એમ મહા રમણીએ જાણવું આ સુદ્રથી જે વિપરીત હોય એટલે પોતાના અને પરના ઉપકાર કરવામા શક્ત-સમર્થ હોય તે અમુદ્ર એટલે

કહેવું પણ નહીં, કારણ કે એનો એવોજ વિધિ છે ' એ સામગ્રી ' ગુરૂની આજ્ઞા અલ્પ છે ' એમ જાણી તે બકરો લ, એક શૂન્ય (નિર્જન) શેરીમા ગયો. ' અહીં કોઈ જુએ છે કે નહીં ? ' એમ નિપુણતાથી તે જોવા લાગ્યો, તો ઉપર આકાશમા તારામડા જોયું તેથી ' અરે ' અહીં તો મને દેખે છે એમ જાણી સખાત થઈ કોઈ યક્ષના દેરામા પેઠો. ' અહીં પણ યક્ષ દેખે છે ' એમ ધારી કોઈ શૂન્ય ઘરમા ગયો ત્યાં પણ " પાચ લોકપાળ અને દિવ્યજ્ઞાનીઓ જુએ છે એઓ કોઈ પણ ઠેકાણે જોતા ન હોય એવું તો કોઈ પણ સ્થાન નથી. તેથી ખરેખર આ હજીવા ચોખ્ય નથી, એવો જ ગુરૂનો આદેશ છે કારણ કે ગુરૂ મહા દયાળુ છે આવું કાર્ય કરેજ નહીં. " આ પ્રમાણે વિચારી મનમા નિશ્ચય કરી તે હર્ષિત મુખે ગુરૂની પાસે ગયો, અને તેણે તેને પોતાની વાર્તા નિવેદન કરી તે સામગ્રી ઉપાધ્યાયે વિચાર્યું કે- " આ તો સૂક્ષ્મ બુદ્ધિવાળો જ છે, તેથી તે દુર્ગતિમા જરો નહીં. તો શું મારો જ પુત્ર દુર્ગતિમા જશે ? અથવા તેની પણ પરીક્ષા કરૂ " એમ નિશ્ચય કરી તેજ વિધિ પ્રમાણે પર્વતકને મોકલ્યો. તે શૂન્ય શેરીમા ગયો ' અહીં કોઈ જોતું નથી ' એમ જાણી તે બકરાને હજીને તે ઘેર આવ્યો માતા પાસે હાથ પગ ધોવા પાણી માગ્યું ત્યારે ઉપાધ્યાયે કહ્યું ' અરે ! શું છે ? ' તેણે જવાબ આપ્યો - " તેમાથી ઘણું રાધરનો પ્રવાહ નીકળ્યો, તેથી મારૂ શરીર ખગડાયું છે ' ઉપાધ્યાયે પૂછ્યું - " ક્યા તે એને હર્યો ? અને કોઈએ તને ઠેમ ન દીધો ? ' તેણે કહ્યું - " શેરી શૂન્ય હતી, અધકાર પણ ઘણો હતો, અને લોકનો સચાર પણ નહોતો, તેથી મને કોઈએ દીધો નથી ' તે સામગ્રી ઉપાધ્યાયે કહ્યું - " ઉપર આકાશમા રહેલા નક્ષત્રોએ, પાચ લોકપાળોએ, દિવ્ય જ્ઞાનીઓએ અને તારી પાચ ઇદ્રિયોએ શું તને જોયો નથી ? ' તે બોલ્યો - " અમે તો કાંઈ એટલું બધું નથી જાણતા. તો મને શા માટે ફેગટ મોકલ્યો ? " તે સામગ્રી ઉપાધ્યાયે વિચાર્યું કે- " અહો ! આ નિર્દય છે પાપકર્મ કરતા શકા પામતો નથી. તેથી

તે નિશ્ચયે નગકગામી થશે. પરંતુ હું શી રીતે આ પાપના લેપથી મૂકાઈશ ?' આ પ્રમાણે ચિંતા કરતાં તેણે જેમ તેમ મહાકષ્ટથી રાત્રિ નિર્ગમન કરી. પછી પ્રાતઃકાળે તેજ સુનિઓની શોધ કરતો તે ઉદ્યાનમાં ગયો. ત્યાં તે સુનિઓને જોઈ તેમને નમસ્કાર કરી તેણે પૂછ્યું કે—“હે ભગવાન ! ઘરના કુટુંબમાંથી કોઈ પણ માણસ જો અન્યાયમાં પ્રવર્તે તો ઘરનો સ્વામી તે ઈર્ષથી બંધાય કે નહીં ?” સાધુએ કહ્યું—“જો કોઈ અગ્નિથી સળગાવેલો તૃણનો પૂજો હાથમાં રાખે તો તે દાઝે કે નહીં ?” બ્રાહ્મણે કહ્યું—“હા, દાઝે ત્યારે સુનિએ જુલું—‘તો તેજ રીતે ઘરનો સ્વામી પણ બંધાય’ તે સાંભળી બ્રાહ્મણે કહ્યું—‘હે ભગવાન ! તે બંધનથી શી રીતે મુક્ત થાય ?’ સાધુએ કહ્યું—“જેમ સળગતા પૂજાનો ત્યાગ કરનાર પુત્ર દાઝતો નથી, તેમ પાપી મનુષ્યનો ત્યાગ કરનાર ગૃહસ્વામી પણ મૂકાય છે.” આ પ્રમાણે સાંભળીને વૈરાગ્ય પામેલા સીરકદ્દ બંકે તે જ સુનિની પામે પ્રવ્રજ્યા અહણ કરી, અને તે સદ્ગતિનો સાધક થયો.

ત્યાર પછી લેખશાળા ભાગી પડી, તેથી નારદ પોતાને સ્થાને ગયો. પર્વતકે ઉપાધ્યાયનું સ્થાન અહણ કર્યું. વસુ પણ રાજ્યને પામ્યો. તે ન્યાયથી રાજ્યનું પાલન કરવાથી પ્રસિદ્ધિને પામ્યો. પરંતુ શિકાર કરવામાં લપટ હોવાથી તે હુ મેશા હિંસા કરવા લાગ્યો. એકદા તે વનમાં શિકાર કરવા ગયો, ત્યાં અત્યંત વિશ્વાસ પામેલું મૃગનું ટોળું જોઈ તેણે એકલાએ પદસ ચાર ન થાય તે રીતે ગુપ્તપણે બાણ મૂક્યું. પરંતુ તે બાણ વચ્ચે જ કોઈ ઠેઠાણે અફલાઈને ચૂરેચૂરા થઈ ગયું. તે જોઈ આશ્ચર્ય પામી નિપુણતાથી જોતાં તેણે હસ્તનો સ્પર્શ કરવાથી આકાશના જેવી નિર્મળ સ્ફટિક મણિની શિલા જાણી. પછી રાજ્યએ તે શિલા ગુપ્ત રીતે રાત્રે ઘેર આણી સભામાં સ્થાપન કરી અને તેના પર સિંહાસન મૂક્યું. તે જોઈ લોકો કહેવા લાગ્યા કે—“સત્યવાદીપણાથી રાજાનું સિંહાસન આકાશમાં રહેલું છે.” આવી વાત સાંભળીને નારદ કૌતુકથી ત્યાં આવ્યો. તેનો પર્વતકે,

તેની માતાએ અને રાજાએ ઘણા સત્કાર કર્યો તે પણ સ્નેહના વશથી ત્યા જ સુખે રહ્યો.

એકદા પર્વતકે છાત્રોની પાસે ‘અજૈયંદ્રવ્યમ્’ આ વેદના વાક્ય-નુ વ્યાખ્યાન કર્યું તેમા તે બોલ્યો કે—‘અજૈ એટલે બકરાવડે (બકરા ભારીને) યદ્રવ્યમ્ એટલે યજ્ઞની ક્રિયા કરવી.’ તે સાભળી નારદે કહ્યું કે—“હે ભાઈ! એનો અર્થ એવો નથી. કારણ કે ધર્મને માટે જે યજ્ઞ ક્રિયા કરાય છે તે બકરા ભારીને કરવી યોગ્ય નથી,” ત્યારે પર્વતકે બોલ્યો કે—“ત્યારે તું કહે. એનો અર્થ કેવો કરવો ?” નારદે બોલ્યો—“આપણા ગુરુએ અજ્ઞ ગળદનો અર્થ સાત વર્ષની જૂની મીઠી કહ્યો છે, કેમકે તે વાવવાથી ફરી ળગતી નથી, માટે તેનું નામ અજ્ઞ (એટલે ઉત્પન્ન ન થાય તે) કહેવાય છે તે ગુરુનું વચન જ આપણને પ્રમાણ છે” તે સાભળી પર્વતકની બુદ્ધિ મદ હોવાથી તેને તે અર્થ યાદ આવ્યો નહીં, અને ‘છાત્રોની મધ્યે ભારી લઘુતા યથે’ એમ ધારી મોટા અભિમાનથી તે બોલ્યો કે—“અરે! શું તું મારાથી પણ વધારે પડિન છે? ગુરુએ તને જ તત્ત્વાર્થ કહ્યો છે? આપણા બેમા જે આ બાબતમા અસત્યવાદી કરે, તેના દડમા જિહ્વાનો છેદ કરવો, અને આનો નિર્ણય કરવામા સત્યવાદી વસુરાજ જ આપણને પ્રમાણ છે” તે સાભળી નારદે કહ્યું—‘ભલે એમ હો.’ આ વૃત્તાત તેની માતાએ જાણ્યો, ત્યારે તેણે પર્વતકને કહ્યું કે—“હે પુત્ર! સ્નેહના વશથી આ નારદ અહીં તારી પાસે આવ્યો છે, તેની સાથે કલહ કરવો યોગ્ય નથી” ત્યારે તે બોલ્યો—“હે માતા! હું કલહ કરતો નથી પરંતુ છાત્રોના સમૂહમા આ નારદ મારો અર્થ ખોટો પાડે છે” માએ પૂછ્યું—‘શી રીતે?’ ત્યારે પર્વતકે સર્વ વૃત્તાત કહ્યો તે સાભળી માતાએ કહ્યું—“હે વત્સ! મારી સમક્ષ તારા પિતાએ પણ એવો જ અર્થ કહ્યો હતો. તેમા નારદનો શો દોષ છે?” તે સાભળી પર્વતકે બોલ્યો—“હે માતા! જો એમ જ છે, તો મારી જિહ્વા ગઈ કેમકે રાજા પણ સત્યવાદી છે, તેથી એવો જ અર્થ કહેશે.”

ત્યાર પછી તેની માતા પુત્રના સ્નેહથી મોહ પામી, તેથી રાજાએ પૂર્વે આપેલું વરદાન તેની પામે માગવા ગઈ રાજાએ પણ ઉભા થઈ પ્રજામાં ફરી આવવાનું પ્રયોજન પૂછ્યું તેણીએ પણ એકાત્મા કહ્યું કે—“હે પુત્ર ! જો તમને પૂર્વે આપેલું વરદાન યાદ હોય તો તે હું આજે માગવા આવી છું ” રાજાએ કહ્યું—“હે માતા ! મને બરાબર યાદ છે તે ઋણથી મને મુક્ત કરો. તમને જે રૂચે તે માગો.” ત્યારે તેણીએ સર્વ વૃત્તાંત જણાવી કહ્યું કે—“સર્વથા પ્રકારે તમારા ભાઈની જિજ્ઞાસુ રક્ષણ કરો.” રાજાએ કહ્યું—“બહુ સારું હું તેમ કરીશ ” તે સાંભળી તે પોતાને ઘેર ગઈ તેણીએ પર્વતકેને ધીરજ આપી.

પછી બીજે દિવસે પર્વતકે અને નારદ હર્ષ સહિત ચારે વર્ણના મુખ્ય પુરોહી બરાયેલી રાજસભામાં ગયા. ત્યાં તેઓએ સર્વ વૃત્તાંત રાજાને કહી સંભળાવી ન્યાય માગ્યો. ત્યારે પ્રધાન (મુખ્ય) જનોએ રાજાને કહ્યું કે—“હે દેવ ! તમે છટ્ટા લોકપાળ છો તમારા સત્યવાદી પણાના ગુણથી તમે આકાશમાં રહો છો આ બન્નેના તમે ગુરુભાઈ છો તેથીજ જોડે પેદા થનાર અગ્નિની પેઠે તમે એ બન્ને ઉપર સરખા ચિત્તવાળા છો અને તેથી તમે તે પદની વ્યાખ્યા યથાર્થ કહો. કહ્યું છે કે—“સત્યવાદી પુરૂષ અગ્નિનું સ્તબન કરી શકે છે ”

રાક્ષસ, સિંહ, સર્પ, બૂત, પ્રેત અને બળવાન શત્રુએ કરેલા બચનો નાશ કરી શકે છે, સર્વ લોકને માન્ય થાય છે, પરલોકમાં સારી ગતિને પામે છે, તથા સૌભાગ્યવાળો થાય છે સત્યવાદી શુ શુ કલ્યાણને નથી પામતો ? સર્વ કલ્યાણને પામે છે માટે હે સ્વામી ! સત્ય બોલજો.” આ પ્રમાણે કહ્યા છતાં રાજાએ બવિતબ્યતાના વશથી કહ્યું કે—“જે આ ઉપાધ્યાયનો પુત્ર કહે છે તેજ સત્ય છે ” આ પ્રમાણે કહેતાજ બુધન દેવતાએ કોપથી સ્ફટિક શિલા અને સિંહાસનનો ચૂરો કરી રાજાને પૃથ્વીપર નાખી દીધો, તે મરીને નરકે ગયો

હોડો તે જોઈ જાણ્યા કે—“અહો ! આ પર્વતકે રાત્રી પાસે ખોટી સાક્ષી પૂરાવી ” એમ કહી તેનો તિરસ્કાર કરી તેને નગરી બહાર કાઢી મૂક્યો અને નારદ સત્યવાદી છે એમ કહી તેનો સત્કાર કર્યો પછી નારદ પોતાને સ્થાને ગયો બાકીની તથા બીજા અથવા નાણી લેવી

આ કથાનો ઉપનય (તાત્પર્ય) એ છે જે--નારદે મૂક્યું બુદ્ધિને લીધે બહારને હુક્યો નહીં, અને પર્વતકે કુદ્ર બુદ્ધિને લીધે તેને હુક્યો તેથી નારદ પોતાનો અને પરનો ઉપકારી થયો, તથા પર્વતકે સ્વપરનો અનર્થકારક થયો. ઇતિ

—❧❧❧—

હવે બીજા ગુણુમા પ્રશસ્ત રૂપવાળો એમ જે કહ્યું, તેનું
સ્વરૂપ અને ફળ બતાવે છે

સપુષ્પગોવતો, પચિદિયસુદરો સુસઘયણો ।

હોદ્દ પમાવણદેહ, રમોય તદ્દ રૂપ ધમ્મે ॥ ૬ ॥

મૂનાર્થ—સ પૂર્ણ અગોપાગવાળો, પાચે ધદ્રિયો વડે સુદર અને સારા સઘયણવાળો જે હોય તે રૂપવાન કહેવાય છે તેવો પુરૂષ ધર્મને દીપાવી ગકે છે, તથા ધર્મ પાળવામા સમર્થ હોય છે

ટીકાર્થ—જેના મસ્તક વિગેરે અગો તથા અશુભિ વિગેરે ઉપાગો સ પૂર્ણ હોય એટલે ન્યૂનતા રહિત હોય તે સ પૂર્ણ અગોપા ગવાળો કહેવાય છે કહ્યું છે કે—“ મસ્તક, છાતી ઉદર (પેટ), પીઠ, બે હાથ અને બે સાથળ એ આઠ અગો કહેવાય છે, આગળી વિગેરે ઉપાગ કહેવાય છે, અને બાકીના અગોપાગ કહેવાય છે ” અર્થાત્ત વિકળ અગવાળો ન હોય એ તાત્પર્ય છે તથા પચેન્દ્રિયસુદર—પ્રાકૃત હોવાથી (સમાસમા) વિશેષણ (સુદર) ને પાછળ મૂક્યું

છે પાત્રે ઇન્દ્રિયો જેની સુદર હોય તે, અર્થાત્ કાણો, ખોખરો, બહેરો અને મૂળો વિગેરે દોષવાળો ન હોય તથા સુસચયજો—જેને સાડ સઘયણ-શરીરનું સામર્થ્ય હોય તે સુસજ્જન કહેવાય છે અર્થાત્ પહેલું જ સઘયણ હાલુ જોઈએ એવો કાંઈ નિયમ નથી કારણ કે બીજા સઘયણોમા પણ ધર્મની પ્રાપ્તિ હોય છે, કહ્યું છે કે—‘સર્વ સ્થાનમા ધર્મની પ્રાપ્તિ હોય છે, તેજ પ્રમાણે સર્વ સઘયણોમા પણ ધર્મ પ્રાપ્તિ રહેલી છે’ તે સુસજ્જન કહેવાય છે બાવાર્થ એ છે જે—તપ અને ચારિત્રી ક્રિયા કરી શકાય તેવા સામર્થ્ય સહિત હોવો જોઈએ આવા મનુષ્યને ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે હવે તેનું કૃણ કહે છે—આવો પુરુષ વૈર (૧જ) સ્વામીની જેમ પ્રમાણનાદેતુ—તીર્થની ઉત્તતિનું કારણ મળતિ—થાય છે કહ્યું છે કે—“અતિશય રૂપવાળા વજ્રકપિ જ્યાં જ્યાં વિચરતા હતા, ત્યાં ત્યાં શ્રી જિનધર્મ અત્યંત ઉત્તતિને પામતો હતો જેણે પૂર્વ જન્મમા સુકૃત કર્યું હતું એવી ગૃહપતિની પુત્રી વજ્રસ્વામી મુનીન્દ્ર ઉપરના રાગે કરીને સેકડો દુખનો નાશ કરનારા ચારિત્રને પામી ” આગમમા પણ કહ્યું છે કે—“ધર્મ-પુણ્યના ઉદયવડે સુદર રૂપ મળે છે તેવા સુદર રૂપ પામેલા પણ સાધુ ધમને આચરે છે સુદરરૂપ પામવું એ પૂર્વે આચરેલ મત-નિયમનું જ ” પરિણામ-કૃણ છે તેથી તેવા સુદર રૂપની અમે પ્રશંસા કરીએ છીએ ”

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—નદિપેષ્ઠ અને હરિકેશિખગ વિગેર કુરૂપી હતા તો પણ તેમને ધર્મની પ્રાપ્તિ થયેલી સલામત છે, તો જે રૂપવાળો હોય તેજ ધર્મનો અધિકારી થાય એમ કેમ કહ્યું ? આ શંકાનો ઉત્તર આપતા શુર કહે છે કે—તારી શંકા સાચી છે, પરંતુ અહીં રૂપ જે પ્રકારનું છે એક સામાન્ય રૂપ અને બીજું અતિશયવાળું રૂપ. તેમા સામાન્ય એટલે જેના અંગોપાગ સંપૂર્ણ હોય તે આવું સામાન્યરૂપ નદિપેષ્ઠ વિગેરેને હતું જ, માટે તેમા કાંઈ વિરોધ નથી.

વળી આ રૂપવાળાપણાને જે ગુણ કહ્યો છે, તે પ્રાચિક એટલે 'મહોદય' તાએ જાણવો કારણકે બીજા ગુણો હોય તો રૂપપણાને અને બીજા કાંઈ પણ ગુણરહિતપણાને દોષ નથી (અર્થાત્ બીજા બધા ગુણો હોય અને સારૂ રૂપ કે બીજો કાંઈ એકાદ ગુણ ન હોય તો તેમા કાંઈ દોષ નથી) કેમકે—“ પાયસ્વગુણવિહીના વર્ણસિ મજ્જિમાડવરા નેવા ” (આ ગુણોમા જેને ચોથા ભાગે ઓછા ગુણો હોય તે મધ્યમ અને અર્ધા ગુણો ઓછા હોય તે અધમ જાણવો) એમ આગળ (૩૦ મી ગાથામા) કહેશે. જો કે અતિશયી રૂપ તો તીર્થકરાદિકને^૪ સબવે છે તોપણ જે રૂપે કરીને કાંઈ પણ દેશ, કાળ કે વયમા રહેલો પ્રાણી ' આ રૂપવાન છે ' એવી લોકોને પ્રતીતિ ઉત્પન્ન કરે તેજ રૂપ અહીં અધિકારી છે એમ જાણવું આવા રૂપે કરીને યુક્ત ધાર્મિક ગુરૂપ સદા ચારમા પ્રવર્તન કરવાથી સબ્ય પ્રાણીઓને ધર્મને વિષે ગૌરવ (ભક્તિ -મદ્દા) ઉત્પન્ન કરી ધર્મની પ્રભાવના કરે છે, તેથી તે ' પ્રભાવનાનો હેતુ થાય છે ' એમ ઉપર કહ્યું છે તથા ક્ષમ —સમર્થ ગાથામા જ શબ્દ કહ્યો છે તે મયતિ ક્રિયાપદને ખેચવા (લાવવા) માટે છે, અને તથા શબ્દ સમુચ્ચય અર્થવાળો છે તેથી તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—કેવળ પ્રભાવનાનું કારણ છે એટલું જ નહીં, પરંતુ રૂપવાન ગુરૂપ ધર્મને વિષે-ધર્મ પાળવામા સમર્થ પણ હોય છે આ સારા સમયણનું કળ કહ્યું ૯

અહીં ચ દના સાધ્વીની કથા છે—રૂપાદિક ગુણે કરીને સર્વજ્ઞ નોને આશ્ચર્ય પમાડનારી ચ દના કર્મચયિનો લેહ કરી શ્રી મહાવીર સ્વામીની પ્રવર્તિની સાધ્વી થઇ આ કથા પ્રસિદ્ધ હોવાથી લખી નથી.

હવે ત્રીજા ગુણ કહે છે

પયર્દસોમસહાવો, ન પાત્રકમ્મે પવત્તર્દ વાય ।

હવદ્ સુહસેવણિજો, પસમનિમિત્ત પરેસિં પિ ॥ ૧૦ ॥

મૂલાર્થ—જે સ્વભાવથીજ સૌમ્યપ્રકૃતિવાળો હોય તે પ્રાચે કરીને પાપ કર્મમા પ્રવર્તતો નથી, તેથી કરીને જ તે સુખે સેવવા લાયક થાય છે, અને બીજાઓને પણ ઉપશમનું કારણરૂપ થાય છે

ટીકાર્થ—પ્રકૃત્યા—અકૃત્રિમપણાએ કરીને સૌમ્યસ્વભાવ — સમ્યકર આકૃતિ રહિત અર્થાત્ વિશ્વાસ કરી શકાય તેવા રૂપવાળો, આક્રોશ (ગાળો દેવી તે) અને વધ કરવો એ વિગેરે અથવા હિંસા અને ચોરી વિગેરે પાપ કર્મમા નથીજ પ્રવર્તતો—નથીજ વ્યાપાર કરતો, પ્રાચ—પણ કરીને એટલે ૧અનિર્વાહાદિક કારણુ વિના, તેથી કરીનેજ સુહસેવનોય —કલેશ વિનાજ આરાધના કરી શકાય તેવો અને પ્રશમનિમિત્ત—ઉપશમનું કારણુ, કેને ૧અન્યેષા—જે કહી ન શકાય તેવા બીજાઓને. ૧૦

અહીં અગત્કપિનુ ઉદાહરણ છે.

અથા પુરીમા કૌશિમ્યર્થ નામના ઉપાધ્યાયને અગર્વિ અને કદ્રક નામના બે શિષ્યો હતા. તેમા પહેલો અગર્વિ સૌમ્ય મૂર્તિવાળો પ્રિયવાદી, ન્યાયમાર્ગે ચાલનાર અને વિનયવાળો હતો તે કોઈને ઉતરતો નહીં તેમા પણ ઉપાધ્યાયને તો વિશેષ કરીને બિલકુલ ઉતરતો નહોતો. અને બીજો કદ્રક તેનાથી વિપરીત સ્વભાવવાળો હતો. ઉપાધ્યાય અગત્કની પ્રશ્ન સા કરતો હતો, તેને તે સહન કરતો

નહોતો, અને તેથી તે મનમાં સતાપ પામી તેના છિદ્ર શોધવામાં તત્પર રહેતો હતો એકદા પ્રાતઃકાળે જ ઉપાધ્યાયે તે બન્નેને ઇંધણ લાવવા મોકલ્યા તે વખતે અગર્ષિ ઉપાધ્યાયની આજ્ઞાને બહુમાન સહિત અગ્નિકાર કરી તરતજ અરણ્યમાં ગયો બીજો રૂદ્રક આગ્રસુ હોવાથી નૂતના સ્થાનમાં અને ૭ વાલયમાં થતા નાટના જોવામાં રોકાયો, ત્યાં મધ્યાન્હ સમય સુધી રહ્યો તેટલામાં અધ્યાપકની આજ્ઞા સ્મરણમાં આવવાથી તે અટવી તરફ ચાલ્યો. માર્ગમાં તેણે મોટો લાકડાનો ભારો લઈને આવતા અગર્ષિને જોયો તે જોઈ અત્યંત લય પામી શીઘ્રપણે જતા કે ઠેકાણે નિર્જન નદીને ઝાઢે પથક નામના પુત્રને ભાત (ભોજન) આપી પાછી વળેલી અને મોટા કાષના ભારથી નીચે નમી ગયેની જરાતિર્યશા નામની વૃદ્ધ સ્ત્રીને જોઈ ધર્મની મજાને પણ બુલી જઈ તેણીને મારી તેણીનો કાષભારો પોતે લઈ પાછો ફરી આડે માર્ગે શીઘ્રગતિથી ઉપાધ્યાયની પાસે આવી બોલ્યો કે—‘હે ઉપાધ્યાય ! હે ઉપાધ્યાય ! તમારા અતિવહાલા શિષ્યની એટલા સાબળો તે તમારી આજ્ઞાને વૃણુ તુલ્ય પણ નહીં માની કોઈ ઠેકાણે મધ્યાન્હ સુધી કીડા કંવામાં રોકાયો તે હમણા જ અટવીમાં જઈ ત્યાં આમતંત્ર અગ્ન કરતો હતો, તેવામાં તેણે બીજારી લાકડાના ભારાના ભારથી પીડાયેલી પથક નામના વત્સપાત્રની માતાને જોઈ તેણીને ડાક મરડીને મારી નાખી તેનો કાષભારો લઈને હમણાજ આવે છે આ પ્રમાણે તે જહે છે, એટલામાં અગર્ષિ આવ્યો તે જોઈ અત્યંત ક્રોધ પામેલા ઉપાધ્યાયે તેને કહ્યું કે—“અરે પાપી ! જ્યાં તું મારી દષ્ટિએ ન પડે ત્યાં જતો રહે’

મત્યાદિક ઠઠાર વચનો કહી તેને પોતાના ઘરમાંથી કાઢી મૂક્યો. તે સૌમ્ય સ્વભાવવાળો હોવાથી ગુરૂ ઉપર દ્રેષ કર્યા વિના જ નગરની બહાર જઈ સમીપે કોઈ વૃક્ષની છાયામાં બેસી વિચાર કરવા લાગ્યો કે—‘અહો ! અદ્રમ ડગમાંથી અગારાની વૃષ્ટિની જેમ આ અસલ વિનયયુ, કેમકે આજેજ આ ગુરૂએ મિથવાદી જનોના મુગટ સમાન

છતા પણ મને સજગતા અગ્નિની જ્વાળા જેવી વાણી કહી તેથી અવ
શ્ય મારો કોઇક મોટો અપરાધ હોવો જોઇએ ” એમ વિચારી પોતાના
મનમાં આલોચના કરવા લાગ્યો, પરંતુ કાંઈ પણ પોતાનો દોષ તેને
સ્મરણમાં આવ્યો નહીં તો પણ તે મનમાં ઢહેવા લાગ્યો કે—“ ગુરુ
જનને ઉદ્દેગ કરનાર અને અધન્ય એવા મને ધિછાર છે જે સર્વ
પ્રાણીઓને પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે છે તેમને ધન્યવાદ થટે છે ” ઇત્યાદિક
વિશુદ્ધ અને અનિવિશુદ્ધ અધ્યવસાયના હેતુની ભાવના ભાવતા તેને
જાતસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું તેથી પૂર્વ ભવમાં અભ્યાસ કૃત્તેલી ભાવ
નાને ભાવતો તે મહાત્મા અગર્ભિ કેવળજ્ઞાનની લક્ષ્મી પામ્યો તે
અખતે તેના પ્રભાવથી રજિત થયેલા સમીપના દેવોએ તેના મોટા
મહિમા કથોર્ષિ, અને ઉચે સ્વરે આખી નગરીમાં આઘોષણ કરીકે—
“ હે લોકો ! મહા પાપી રૂદ્રે પોતે વત્સપાળની માતાને મારી નાખી
મહા રૂપિ અગર્ભિને અભ્યાખ્યાન-ખોટું આજ્ઞ આપ્યું છે, તેથી તેની
સાસુ જોણ કે તેની સાથે જોણુ, તે ચો થ નથી ’ આવા વચનો
માલજી પશ્ચાત્તાપ રૂપી અગ્નિથી જળતા ઉપાધ્યાયે નગરના લોકો
સાથે અગર્ભિ પાને આવી તેને જમાવ્યો. તેની પામેથી ધર્મ સાલજી
ઉપાધ્યાય પ્રાતઘોષ પામ્યો રૂદ્રક પણ લોકોનો નિંદાપાત્ર થયો,
તેથી તીવ્ર પશ્ચાત્તાપ કરી વેગ થ પામી કેવળજ્ઞાન પામ્યો

આ રીતે મામ્ય પ્રકૃતિવાળો પ્રાણી પ્રાચે ઠરીને પોતાના અને
પરના ઉપકારને માટે થાય છે, તેથી અગર્ભિની જેમ તે ધર્મને
અધિકારી થાય છે

—→(૭)←—

હવે ચોથા ગુણને આશ્રીને કહે છે

इहपरलोयविरुद्ध न सेवण दाणविणयसीलद्धो ।

लोअपिअो जणाय, जणेइ घम्ममि नहुमाण ॥ ११ ॥

મૂલાર્થ—જે આ લોક અને પરલોકમાં વિરૂદ્ધ એવું કાર્ય સેવતો ન હોય, તથા દાન, વિનય અને શીળે કરીને સહિત હોય, તે લોકપ્રિય કહેવાય છે તેથી તે બીજા માણસોને પણ ધર્મને વિષે બહુમાન ઉત્પન્ન કરે છે

દીકાર્થ—આ લોકને વિરૂદ્ધ તથા પરલોકને વિરૂદ્ધ કાર્ય સેવે નહીં કોણ ? જે લોકપ્રિય હોય તે આ પ્રમાણે સખધ કરવો, તેમાં પરની નિંદા વિગેરે ને કરવું તે આ લોક વિરૂદ્ધ કહેવાય છે કહ્યું છે કે—“કોઈપણ પ્રાણીની નિંદા કરવી, તેમાં પણ વિશેષ કરીને ગુણી જનની નિંદા કરવી, સરળતાથી ધર્મ કરનારની હાસી કરવી, લોકમાં જે પૂજ્ય ગણાતા હોય તેમનું અપમાન કરવું, ઘણા માણસો સાથે જે વિરોધ કરતો હોય તેનો સંગ કરવો, દેશાદિકના આચારનું ઉલ્લંઘન કરવું, ઉદ્ધતવેષ રાખવો, બીજાઓ જાણે તેમ કીર્તિને માટે પ્રગટ રીતે દાનાદિક કરવા, સત્પુરૂષોને કષ્ટ પડે તે જોઈ આનંદ પામવો, તથા શક્તિ છતાં સત્પુરૂષના દુષ્ટ બનો પ્રતીકાર (ઉપાય) ન કરવો આ વિગેરે કાર્યો આ લોક વિરૂદ્ધ જાણવા તથા પરલોક વિરૂદ્ધ ખરકર્મ એટલે કઠોર ધર્મ કહેવાય છે કહ્યું છે કે—“રાજ્ય ખેતરોનું સ્વામીપણ અને જઠાત ઉધરાવવા વિગેરેનું કામ, એ ખરકર્મ કહેવાય છે આવા પ્રકારનું કાર્ય વિરતિ ન હોય તો પણ ડાહ્યા પુરૂષે કરવું નહીં.” તથા ઘૃત વિગેરે બંને લોક વિરૂદ્ધ છે કહ્યું છે કે—“જુગાર, માસ, મદિરા, વેશ્યા, શિકાર ચોરી અને પરસ્ત્રીની સેવા આ સાત વ્યસનો જગતમાં અત્યંત પાપી પ્રાણીને નિરતર (વળગેલા) હોય છે જેનું મન વ્યસનમાં આસક્ત હોય, તેને આ લોકમાં ઉત્તમ પુરૂષો નિંદે છે, અને તે અધમ મનુષ્ય રક્ષણ વિનાજ મરણ પામી દુર્ગતિમાં જાય છે ” તાત્પર્ય એ છે જે—લોકોની અપ્રીતિના કારણરૂપ આવા કાર્યો ત્યાગ કરવાથીજ મનુષ્ય ઉત્તમ પુરૂષોને પ્રિય થાય છે, તથા ધર્મનો અધિકારી પણ તેજ થાય છે તથા દાન-ધનનો ત્યાગ એટલે સુપાત્રાદિકને આપવું તે, વિનય-યોગ્ય સત્કાર અને શીળ-સદાચરમાં પ્રવૃત્તિ,

આટલા વટે ને આદ્ય—પરિપૂર્ણ હોય તે લોકપ્રિય થાય છે કહ્યું છે કે—“ દાન કરવાથી પ્રાણીઓ વશ થાય છે દાનથી વૈર નાશ પામે છે, અને દાનથી શત્રુ પણ બધું રૂપ થાય છે, તેથી નિરંતર દાન આપવું મોખ છે ને માણસનું કાંઈ પણ કામ પડે તેમ ન હોય એવો માણસ પણ જો ઘેર આવે તો તેને સન્નિધન પુરૂષો હસતે મુખે આવકાર દઈ આસન આપે છે ને શુદ્ધ આચારને પાળતો હોય તે આ લોકમાં યશ અને કીર્તિ પામે છે, તથા સર્વ જનને પ્રિય થાય છે, અને પરભવમાં શુભ ગતિને પામે છે ” આવા લોકપ્રિયને ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય તો તેનું શુ કળ ? તે કહે છે—આવા પ્રકારનો લોકપ્રિય માણસ અન્ય જનોને—સમક્ષિત રહિત પ્રાણીઓને ધર્મમાં—ચથાર્થ મોક્ષ માર્ગમાં બહુ માન—અભય તર (અત કરણની) પ્રીતિને અથવા ધર્મની પ્રાપ્તિના હેતુભૂત સમક્ષિતને મુજતની જેમ ઉત્પન્ન કરે છે એ મુજત કોણ હતો ? એમ કોઈ પ્રશ્ન કરે, તો તેની કથા કહે છે—

—♦♦♦♦♦—

મુજતની કથા

મોયા નગરીમાં મિત્રપ્રભ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે સમગ્રગ્રેષ્ઠીઓમાં ગ્રેષ્ઠ ધનમિત્ર નામે એક ગ્રેષ્ઠી હતો. તેને અત્યંત રૂપ અને શુભવાળી પત્ની નામની ભાર્યા હતી જિનધર્મની આરાધના પૂર્વક ધર્મ અર્થ અને કામને સાધવાથી ઉત્પન્ન થતા સુખને અનુભવતા તેમનો ઘણો કાળ વ્યતીત થયો, ત્યારે પૂર્વ જન્મના ઉપાર્જન કરેલા સંકૃત (પુણ્ય) નો જાણે સમૂહ હોય તેવો એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો તેના વધાપન ઉત્સવમાં ઘણી નાગરિક સ્ત્રીઓએ તે બાળકના માથા ઉપર અક્ષત નાખી ‘ હે પુત્ર તુ ’ મુજત થા—થજે ’ એ પ્રમાણે આશીર્વાદ દીધા. તેથી પિતાએ તેનું મુજત નામ પાડ્યું

ત્યારપછી તે શુકલ પક્ષના ચંદ્રની જેમ અનુક્રમે સમગ્ર ઠળાઓને
અહણુ કરતો યુવાવસ્થાની લક્ષ્મીને પામ્યો. ત્યારપછી તે સરખી વય
વાળા અનેક નાગરિક કુમારોની સાથે સ્વેચ્છાએ વિચરવા લાગ્યો.
કોઇવાર વીતરાગના મદિરોમા વિચિત્ર સ્નાત્રપૂજા, શ્રેષ્ઠ વાજિત્ર,
ગીત, નૃત્ય વિગેરે વિનોદને કરતો હતો, કોઇવાર આચાર્ય મહારાજ
પાસે જઈ શુદ્ધ તત્ત્વનો બોધ કરનારો ધમકથા સાંભળતો હતો, કોઇ
વખત હેતુ અને યુક્તિ પૂર્વક ઉત્તમ ધર્મના આચારને વિષે વિચાર
કરતો હતો, અને કોઇ વખત દીનહીન જનોને તેના મનોરથ કરતા
પણ અધિક દાનવડે આનંદ પમાડી તેઓએ વર્ણન કરાવી જિન
ધર્મની પ્રશંસા સાંભળતો હતો આ પ્રમાણે કરવાથી તેણે ઘણા
ભગ્યજનોને જિનમુનિઓની સેવા કરવામા રમિક બનાવ્યા.

એકદા ધર્મધોર નામના મત્રીની ભાર્યા પ્રિય શુની દામીઓએ
તે સુખતને મિત્રમ ડાળ સાથે કીડા કરતો જોયો. તેથી તેઓનું હૃદય
અત્યંત આકર્ષાયું, તેથી ચિરકાળ મુખી તેઓ ત્યાજ ઉભી રહી
પછી મત્રીને ઘેર ગઈ તેઓને પ્રિય ગૂએ વિલબ થવાથી ઘણા ઠપકો
આપ્યો ત્યારે તેઓ બોલી કે- હે સ્વામિની ! આજે અમે કાંઈક
અપૂર્વ આશ્ચર્ય જોયું, તે જોઈ અત્યંત મોહ પામી પ્રયોજન (કામ)
ને પણ વીસરી જવાથી કાળનો અતિક્રમ થયો તે પણ અમારા જાણ
વામા આવ્યો નહીં, તેથી આ એક અમારો અપરાધ સહન કરો. ”
તે સાંભળી પ્રિય ગૂએ વિશેષ પ્રકારે પૂછ્યું ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે-
“ અહીં આપણી નગરીમા ધનમિત્ર યેછીનો સુખત નામે પુત્ર છે તેના
વિલાસો વચનથી કહી શકાય તેવા નથી, માગ તેની દૃષ્ટિ જ જોનારને
અત્યંત સુખ ઉત્પન્ન કરે છે જો તેનું સ્મિત વડે મનોહર દેખાતું સુખ-
કમળ નથી જોયું, તો જીવવાથી શું ફળ છે ? ” તે સાંભળી તે પ્રિય ગૂ
તેના દર્શનમા ઉસુક થઈ તેથી તેણીએ દાસીઓને હુકમ કર્યો કે-
“ જ્યારે તે અહીં સમીપના માર્ગે થઈને જાય ત્યારે મને તે દેખાડજો. ”
પછી એકદા તેને ત્યાંથી જતો જોઈ પ્રિય ગૂનું હૃદય અત્યંત મોહિત

યસુ તેથી તેણી સુન્નતનો વેષ પહેરી સમગ્ર દામીઓની મધ્યે સુન્નતના નેત્ર, સુખ, અને હાથ પગની ચેષ્ટાનું અનુકરણ કરવા લાગી. તે વખતે ધીમે ધીમે આવેલા મંત્રીએ જાતને આતરે રહી તેણીની ચેષ્ટા જો તથા સુન્નત! સુન્નત! એવા શબ્દ સાંભળી તેણે વિચાર કર્યો કે—“અહો! મારું અતપુર વિનાશ પામ્યું આ મહાધૂર્ત સુન્નત મારે ઘેર આવતો હોય તેમ જણાય છે પરંતુ અહીં તેને પ્રત્યક્ષ જોયા વિના દડા કરવાથી તેનું પરિણામ સાફ આવે નહીં કારણ કે તે રાજદિલને પ્રિય છે ” આ પ્રમાણે વિચારાં તેણે એક જોટો લેખ લખ્યો. પછી એક અબ્લણ્યા પુરુષને તે લેખ આપી બગબર શીખવી રાજા પાસે લઈ ગયો. રાજાને તે લેખ બતાવ્યો તેમા આ પ્રમાણે લખેલું હતું—“હે સુન્નત! તે મને કશું હતું કે દગ દિવસની અદર મિત્રપ્રભને બાધી હું તને અર્પણ કરીશ. તો કેમ હતું સુધી પ્રમાદ કરે ? ” તો રાજાદ્વારમા પણ અરુણલિંગ ગતિવાળો છે ” હત્યા દિલ લેખનો અર્થ જાણી રાજા કોપ પામ્યો તો પણ સુન્નતને આવું સંભવતું નથી એમ કહી મંત્રીને રજા આપી પોતે વિચાર કરવા લાગ્યો—“જો કે તે સુન્નત આવી રીતે અપરાધી છે, તોપણ તેનો પ્રગટ રીતે દડા કરી શકાય તેમ નથી કારણ કે આના અપરાધની કોઈ શકા પણ કરે તેમ નથી પણ મારા ઉપર લેકોનો વિરાગ થશે આ પ્રમાણે વિચારી રાજાએ બીજો ઉપાય ધાર્યો તે એ કે—રાજકાર્યના વિચારના મિલથી પોતાના દેહને છેડે રહેલી ચારતુરી નામની નગરીમા સુન્નતને તેણે મોકલ્યો. અને તેનો સ્વામી ચંદ્રધ્વજ નામનો કે જે પોતાનો સામંત રાજા હતો. તેને લેખ લખી જણાવ્યું કે—“આ વણિકને સુખ રીતે મારી નાખવો ” ચંદ્રધ્વજ રાજાએ પણ સુન્નતનું રૂપ જોઈ વિચાર્યું કે—“આવી મૂર્તિવાળો કદી પણ વિરૂદ્ધ આચરણ કરે નહીં, તો કેમ રાજાએ આવી આજ્ઞા આપી? અથવા ભલે ગમે તેમ હોય, પરંતુ હું આની ઉપર દોહ નહીં કરું ” એન વિચારી સુન્નતને એકાતમા તે લેખ બતાવ્યો, અને કહ્યું કે—“જો કે રાજાનો

આદેશ આવો છે તો પણ હું તે પ્રમાણે નહીં કરૂં પરંતુ તારે મારા પર કૃપા કરીને શુદ્ધ રીતે રહેવું ' આ પ્રમાણે કહીને કાર્ધક ચર્મ-દોષના રોગવાળી ચદ્રયગા નામની પોતાની બેઠેલ તેને પરણાવી સુખત પણ સંસારની અસારતા બાવતો તેજ પ્રમાણે રહ્યો તે રાજ પુત્રી પણ તેની પાસેથી શ્રાવક ધર્મ પામી, તેજ રોગથી પરાભવ પામી સમાધિ વડે દેહનો ત્યાગ કરી દેવલોકમા ગઈ ત્યાર પછી અત્યંત ઉપકારી સુખતને પ્રણામ કરી તે બોલી કે—“હો સ્વામી! કહો હમણા તમારું શું નાછિત કરું ? ” સુખતે કહ્યું—“ જો હું કલક ગહિત થઈ માતા પિતાના દર્શન કરું, તો પછી તરતજ દીક્ષા અગીકાર કરૂં આટલો મારો મનોરથ તું પૂર્ણ કર ” તે સાંભળી તે દેવે ચ પાનગરી ઉપર મોટી શિલા વિકૃત્તિને આકાશમા રહીને જ રાજને કહ્યું કે—“ ને દુષ્ટ મગીના લખેલા ખોટા લેખથી છેતરાઈને નિરપરાધી અને ધર્મી જનોના શિરોમણિ સુખતનો નાશ કરાવ્યો છે, તે દુષ્ટ નીતિના કૃષ્ણને હવે તું ભોગવ હમણાજ હું તને સ્ત્રી પુત્ર, નગરી અને નગરીના લોકો સહિત ચમરાજના મંદિરમા લઈ જાઉં છું ’ તે સાંભળી પશ્ચાત્તાપરૂપી અગ્નિથી દુહયમા બગતો રાજ બોલ્યો કે—“હો સ્વામી! તમે આવી રીતે દયા રહિત ન થાઓ. હવે જે કરવા યોગ્ય હોય તેની આજ્ઞા આપો ’ આ પ્રમાણે જહી નમસ્કાર કરવા પૂર્વક તેણે દેવને પ્રસન્ન કર્યો ત્યારે તે દેવ બોલ્યો કે—“ હવે પણ તેને મોટા ગૌરવ-માનપૂર્વક જો ચ પાપુરીમા તું પ્રવેશ કરાવે તો તારો છૂટકારો છે, અન્યથા નથી ત્યારે રાજ બોલ્યો કે—“ મોટા પ્રસાદ મોટો પ્રસાદ પરંતુ તે હમણા કયા છે ? ” દેવે કહ્યું—“ તેને મેં અહીંજ ઉદ્યાનમા આણેલો છે ” તે સાંભળી આનંદના સમૂદયથી વ્યાપ્ત થયેલા રાજએ મોટો સમૃદ્ધિ પૂર્વક તેને પુરીમા પ્રવેશ કરાવે તેના માતા પિતા પુત્રી થયા માણસોને પણ મોટો આનંદ થયો, જિનધર્મની પ્રભાવના થઈ પછી અત્યંત વૈરાગ્ય થવાથી સુખતે રાજની આજ્ઞા લઈ માતા, પિતા અને બીજા લગ્નજનો સહિત દીક્ષા લીધી, અને તે સંગતિને પામ્યો.

આ પ્રમાણે જે લોકપ્રિય હોય તે લોકો ધર્મને વિષે બહુમાન
કેલપન કરે છે બીજાઓએ પણ કહ્યું છે કે—“ શુદ્ધ રીતે લોકપ્રિય થવું
જોઈએ છે કારણ કે તે અત્યંત ધર્મની સિદ્ધિના ફળને આપનાર છે,
તથા ધર્મની પ્રશંસા કરવાથી તે બાધિબીજનું કારણ થાય છે ”

—❧❧❧—

હવે પાત્રમાં અકૂર નામનો ગુણ છે, તેને કૂરનું સ્વરૂપ
જણાવવા પૂર્વક બતાવે છે

કૂરા કિલિહ્રમાવો સમ્મ ધમ્મ ન સાહિત્ત તરહ ।

इय सां न एत्थ जोगो, जोगो पुण हाइ अकूरो ॥ १२ ॥

મૂનાર્થ—કૂર માણસ કિલિ પરિણામવાળો હોય છે, તેથી તે
સમ્યક પ્રકારે ધર્મનું આરાધન કરી શકતો નથી. તેથી કરીને તે આ
ધર્મને વિષે યોગ્ય નથી પરંતુ અકૂર જ યોગ્ય છે

ટીકાર્થ—કૂર માણસ કિલિહ્રમાવ—ક્રોધાદિક દોષના પરિણામ
વાળો હોય છે તે સમ્યક્—કલક રહિત (શુદ્ધ) ધર્મનું આરાધન
કરવા શક્તિમાન નથી. કારણકે તે કૂર માણસ પરના છિદ્ર બેવામા
લપટ અને કલુષ-મલિન મનવાળો હોવાથી ધર્મનું અનુષ્ઠાન કરતા
છતા પણ ધર્મના ફળનો ભાગી થતો નથી કહ્યું છે કે—“ ધર્મરૂપી
સ્તન પ્રાપ્ત થયા છતા પણ કૂર માણસ ક્રોધ અને મોહથી અધ થઈને
તેને હારી જાય છે—ગુમારે છે અહીં ગુરૂનો દેખી કૃપવાન નામનો
સાધ્વાશાસનું ઉદાહરણ છે કિલિ પરિણામવાળાને તપ, શ્રુત, વિનય
કે દેવપૂજા વિગેરે કાંઈ પણ રક્ષણ કરતું નથી અહીં ક્ષપક-સાધુનો
વિનય કરનારી કુત-નદિવીનું ઉદાહરણ છે ” આ હેતુથી આવો કૂર
માણસ આ શુદ્ધ ધર્મને વિષે યોગ્ય નથીજ સત્ર એ સત્તમી
છે પરંતુ સત્તમી અને પછી વિભક્તિના અર્થમા કાંઈ તફાવત નથી,

૧ માત્ર સાધુનો આશામ થાય તેવો.

માટે અગ્ર ને બદલે અસ્ય એટલે આ ધર્મને યોગ્ય નથી એમ જાણવું
પુનઃ શબ્દ વચ્ચે (નિશ્ચય) ના અર્થમાં અહીં છે, તેથી તેનો સંબંધ
આ પ્રમાણે ઠરવો-અકૂરજ લઘુકર્મી હોવાથી યોગ્ય છે કહ્યું છે કે—”

હવે છકા પાપભીર ગુણનુ ચરૂપ કહે છે

इहपरलोगानाए, समर्पितो न वर्द्ध पापे ।

ગ્રીહર અયસકલના, તો સહુ વચ્ચારિહો મીરુ ॥૧૩॥

મૂનાર્થ—ભીર માણસ આ લોક અને પરલોકના કષ્ટનો વિચાર
કરે છે, અને અપયશના કલકથી બીએ છે, તેથી તે પાપકર્મમાં પ્રવ
ર્તતો નથી તેથી કરીને તે પાપભીર માણસ ધર્મને યોગ્યજ છે

ટીકાર્થ—રાજાનો નિમહ (૬૪) વિગેરે આ લોકના કષ્ટ અને
નરક ગતિમાં જવું વિગેરે પરલોકના કષ્ટને મનમાં વિચારતો માણસ
હિંસા, અસત્ય વિગેરે પાપકર્મમાં પ્રવર્તતો નથી. તથા અપયશના
કલકથી એટલે કુળનું મલિનપણું યશે એવા હેતુથી પણ પાપમાં
પ્રવર્તતો નથી એમ સંબંધ કરવો. તેથી કરીને જાણ શબ્દનો નિ
શ્ચય અર્થ હોવાથી પાપભીર પુરૂષ ધર્મને યોગ્યજ છે જાવાર્થ
એ છે કે—જે માણસને પાપકર્મ કરવાની ઇચ્છા ન હોય તે જ યુક્તા
યુક્તનો વિચાર કરે છે, માટે તેજ ધર્મને યોગ્ય છે કહ્યું છે કે—“અનુ
રાગ અને એકાન્તવડે પ્રેરિત એવો ઇદ્રિયોનો સમૂહ અપગ છતાં
જે વિદ્વાન મનુષ્યો યુક્તાયુક્તનો વિચાર કરે છે, તેઓને ધન્ય છે
કારણકે તેવો પુરૂષ—“વધ, મારણ, અભયાખ્યાન (ખોટું આગ)
દેવું અને પરવનનો વિનાશ કરવો એ વિગેરે પાપ કર્મ એકવાર કર
વાથી પણ તેનો સર્વથી જધન્ય હૃદય દશ ગુણો થાય છે ’ આવા
આવા પાપના ક્ષણ સાક્ષીને મુનસની જેમ દુર્ગતિના હેતુઓનો
અત્યંત ત્યાગ કરે છે

સુનમની કથા

નાજીર નગરમાં ધાવગૌડ નામનો કસાઈ હતો તે અભય હતો તે હ મેશા પાવસો પાડાની હિસા કરતો હતો તે કર્મથી તેણે સાતમી નરકથી પણ વધારે પાપ ઉપાર્જન કર્યું આયુધ્યને છેડે મહા વ્યાધિની પીડાથી તે બ્રહ્મણ કગયો ધાતુના વિપરીતપણાને લીધે પાચે ઇંદ્રિયોના વિપયો તેને વિપરીત જણાવા લાગ્યા સુગંધી અને શીતળ વિવેપન તેને અશુચિ અને ઉષ્ણ કાદવ જેવું લાગ્યું એજ પ્રમાણે લોજન, પાન, સુવાની તળાઈ વિગેરે તેને વિપરીત લાગ્યા તેને સુવસ નામે પુત્ર હતો તે સર્વ રીતે આઠર પૂર્વક તેનો પ્રતિભાર (ઉપાય) કરાવતો હતો જ્યારે તેને કાઈપણ ઉપાય સુખકારક ન લાગ્યો, ત્યારે સુલસે પોતાના મિત્ર અભયકુમાર મત્રીને પૂછ્યું તેણે જવાબ આપ્યો કે—“ હે ભદ્ર ! તારા પિતાએ ઘણા જીવનો ધાત કરો મહા ઘોર પાપકર્મ ઉપાર્જન કર્યું છે, તે પાપ આ ભવમાજ તેને ઉદય આણ્યું છે તેથી તું તેને કાટાની શમ્યામાં સુવાડ, અશુચિ પદાર્થનું વિલેપન કર, અને ખાડ, કપાયલું તથા દુર્ગંધવાળું પાણી પા તેથી તેને સુખ ઉપજશે. સુલસે પણ તેજ પ્રમાણે કર્યું તેનાથી તેને કાઈક સુખ ઉપજ્યું પછી તે સૈકારિક કેટલોક કાળ જીવી મરણ પામી સાતમી નરકે ગયો. ત્યારપછી તેને સ્થાને તેના સ્વજનોએ સુલસને સ્થાપન કર્યો, અને કહ્યું કે—“ તું તારા પિતાનો ધ ધો કર. ” ત્યારે તે પણ પિતાએ અનુભવેલા દુષ્કર્મને સમારી બોલ્યો કે—“ હું તે પાપનું ક્ષણ ભોગવવા શક્તિમાન નથી. ” એમ કહી તે ઇચ્છતો નહોતો ત્યારે તેના સ્વજનોએ કહ્યું કે—“ પાપનો વિભાગ પાડીને અમો સર્વે બ્રહ્મણ કરશું ” ત્યાર પછી તેમને બોધ કરવા માટે સુલસે પોતાના પગમાં લીલણ કુહાડો માર્યો અને પગી જમો પાડતા તેણે સ્વજનોને કહ્યું કે—“ આ માડું દુષ્કર્મ વિભાગ કરીને થોડું થોડું બ્રહ્મણ કરો જેનાથી મને કાઈક સુખ થાય ” ત્યારે તેઓ બોલ્યા કે—“ હે વાસ ! જો તે દુષ્કર્મ અમારા શરીરમાં

સક્રમે તો અમે સુખેથી ગ્રહણ કરીયે પરંતુ તેમા કાષ્ટપણ ઉપાય નથી, કે જે અન્યનુ દુઃખ બીજામા નાખી શકાય ” તે બોલ્યો—“ ત્યારે તમે કેમ કહો છો ? કે તારૂં પાપ અમે વહેચી લેશું ? ” આ પ્રમાણે સુલસના કહેવાથી તેમણે તેનો નિશ્ચય લાવ્યો, અને તેથી તે સ્વજનો ભાન થયા પછી સુલસને અભય ક્રમારે ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીની પાસે શ્રાવક ધર્મ અગીકાર કરાવ્યો તેને સમ્યક્ પ્રકારે પાલન કરી તે સ્વર્ગે ગયો.

હવે સાતમા ગુણનુ સ્વરૂપ તથા તેનુ ફળ કહે છે

અસદો પર ન વચદ્, વીસસણિજ્જો પસસણિજ્જો ચ ।

उज्जमद् भावसार, उचिञ्चो घम्मस्स तेयेसो ॥ ૧૪ ॥

મૂળાર્થ—શકતા રહિત મનુષ્ય અન્ય માણસને છેતરતો નથી. તેથી તે વિશ્વાસ કરવા લાયક અને પ્રશંસા કરવા લાયક આય છે, તથા તે ભાવ સહિત ધર્મ કાર્યમા ઉદ્યમ કરે છે તેથી તે ધર્મને યોગ્ય છે.

ટીપ્પણ—શક એટલે માયાવી તેનાથી જે વિપરીત હોય તે અશક કહેવાય છે તે અન્યને છેતરતો નથી, તેથી તે વિશ્વાસ કરવા લાયક એટલે પ્રતીતિનુ સ્થાન થાય છે તેથી બીજે એટલે શક પુરૂષ બીજાને કદાચ છેતરે નહીં તો પણ તે વિશ્વાસનુ કારણ (સ્થાન) થતો નથી કહ્યું છે કે—“ માયા-કપટ કરવાના સ્વભાવવાળો પુરૂષ જો કે કાષ્ટ અપરાધ કરતો ન હોય તો પણ તે પોતાના જ દોષથી હુણાયેલો હોવાથી સર્પની જેમ અવિશ્વાસને લાયક થાય છે ” તથા જે અશક હોય તે પ્રશંસનીય એટલે સલાહા કરવા લાયક કહેવાય છે કહ્યું છે કે—“ જેવું ચિત્ત તેવી વાણી અને જેવી વાણી તેવી જ ક્રિયા, આ ત્રણેમા જેઓને વિસવાદ-વિપરીતપણુ ન હોય, તે પુરૂષો ધન્ય છે ” તથા અશક પુરૂષ ભાવસાર એટલે શ્રેષ્ઠ ભાવથી સુંદર રીતે ધર્માનુષ્ઠા.

નમા યત્ન કરે છે પરંતુ કપટી ક્ષપકની જેમ અન્ય જનોને રજન કરવા માટે બાહ્ય દેખાવથી જ કરે તેમ નહીં કહ્યું છે કે—

‘જે કોઈ નિર્ગામ મધ્ય (વન-અટવી) વાસી હુદ આશય છતો કપટક્ષપકની પેરે માયા મૃષાવાદ વડે મુગ્ધજનોને ખાડામાં પાડી વન વાસ આકરે છે તે પરતાવો પામે છે ’ તેથી કરીને આવો જે અશક હોય તે ઉપર કહેલા ધર્મને ઉચિત એટલે યોગ્ય પાત્ર છે સર્વ લોક રવા થઈમા પ્રવર્તેલો હોવાથી તેવા પ્રકારનો પુરૂષ અતિ દુર્લભ છે કહ્યું છે કે—“ ઘણા લોકોને ચમત્કાર પમાડે એવા માણસો દુનિયામાં ઘણા છે પરંતુ જેઓ પોતાના ચિત્તને રજન કરે તેવા તો પૃથ્વી પર પાચ-છ જ છે ” ૧૪

હવે આઠમા ગુણ વિષે કહે છે

ઉવચરહ સુદારિકાઓ, પરોમિમુજ્જિય સવજવાવારો ।

તો હોહ ગન્મયકો-ગુવત્તર્ણાઓ ય સત્ત્વસ્સ ॥ ૧૫ ॥

મૂલાર્થ—સારા દાક્ષિણ્ય ગુણવાળો પુરૂષ પોતાના કાર્યનો વ્યાપાર છોડીને બીજાનો ઉપકાર કરે છે તેથી તેનું વચન મૌ કોઈ અદ્વલ કરે છે, અને તેને જ સર્વ જનો અનુસરે છે

ટીકાર્થ—સારા દાક્ષિણ્યવાળો પુરૂષ એટલે કે જે આ લોક અને પરલોક બન્નેના ઉપકારવાળું કાર્ય હોય તેમા જ દાક્ષિણ્ય ગુણવાળો હોય, પરંતુ પાપના કાર્યમા તેનો ન હોય, એમ જણાવવા માટે સુ શબ્દ કરીને દાક્ષિણ્યનું નિષેધણ કર્યું છે આ ગુણવાળો પુરૂષ બીજાની માગણીથી તેમના ઉપકારને માટે પ્રવર્તે છે કેવી રીતે ? તે કહે છે —પોતાના કાર્યની પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરીને તેથી કરીને તે સર્વ ધાર્મિક જનોને આદ્યવાક્ય એટલે અદ્વલ કરવા લાયક જેનું વચન છે તેવો અને

અનુવર્તનીય એટલે ઇંદ્ર યેષાવાળો (બીજાને અનુકરણ કરવા લાયક) થાય છે આવો પુરુષ દાક્ષિણ્યના ગુણે કરીને મુલક કુમારની જેમ હમ્મ વિના પણ ધર્મનું સેવન કરે છે

હુલ્લક કુમારની કથા.

માકેત નગરમાં પુ ડગીક નામે રાજા હતો તેનો બાઈ કં ડરોંક યુવરાજ હતો તે યુવરાજને રૂપ વડે દેવાગનાનો પણ તિરસ્કાર કરે, નાર ચરોલદ્રા નામની બાર્યા હતી તે કોઈ એક દિવસે શ્રેષ્ઠ શશુમાર પહેરીને બેઠી હતી તેને રાજાએ જોઈ, અને તેનું હૃદય કામદેવના બાણની વેદનાથી વિહ્વળ થયું, તેથી તેણે બે ત્રણ વાર તેણીની પ્રાર્થના કરી, પરંતુ તે ઇચ્છતી નહોતી, અને તેણીએ કહ્યું કે— “ કેમ તમે તમારા બાઈથી પણ લગ્ન પામતા નથી ? ” તે સાંભળી “ મારો બાઈ જીવતો હશે ત્યાં સુધી આ મને ચડાશે નહીં ” એમ ધારી તેણે કોઈ વખત છિદ્ર જોઈ કં ડરીકને મારી નાખ્યો. ત્યારપછી ચરોલદ્રાએ તેનો પરમાર્થ જાણી વિચાર્યું કે— “ આ રાજાએ પોતાના બાઈને પણ મારી નાખ્યો, તો પછી તેને અકાર્ય કાઈ પણ નથી ” એમ ધારી શીજમતનો ભગ ચવાના ભયથી તે ત્યાંથી નાહી અનુક્રમે આવરિતે નગરીએ પહોંચી. ત્યાં નગરીની બહાર થડિલની ભૂમિએ નીકળેલી સાધ્વીએને તેણે જોઈ તે તેમની પાછળ પાછળ ચાલી તેમના ઉપાશ્રયે ગઈ ત્યાં કીર્તિમતી નામની મહત્તરિકા (ગુરૂણી) ને પગે પડી, તેણીએ તેણીને ધર્મજ્ઞાન આપી શાત કરી તેણીએ પણ રોતા રોતા પોતાનું વૃત્તાત કહી પ્રમત્ત્યા માગી ગુરૂણીએ તેણીને યોગ્ય જાણી વિાધપૂર્વક દીક્ષા આપી. તે પણ ચત્રથી પાળવા લાગી, પરંતુ તેણીને ગુપ્ત ગર્ભ હતો, તેથી ‘મને પ્રમત્ત્યા નહીં આપે’ એમ ધારી તેણીએ પ્રથમ દીક્ષા લેતી વખતે મહત્તરિકાને તે વાત કરી નહોતી પછી તે ગર્ભ અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામ્યો તે જોઈ ગુરૂણીએ પૂછ્યું ત્યારે તેણીએ

સત્ય વાત નિવેદન કરી મહાસરિકાએ પણ આવિકાને તે વાત કહી ત્યારે તેણીએ માતાની જેમ પ્રીતિપૂર્વક તેણીની સારવાર કરી. અમય પૂજ્ય થયે તેણીને પુત્ર જન્મ્યો. તે શુભ લક્ષણવાળા પુત્રને પાલન પોષણ કરી આઠ વર્ષનો કર્યો પછી તે કુમારને અગ્નિતસેન સૂરિએ દીક્ષા આપી તેનું નામ કુદયક કુમાર પાડયું. તે મતનું પાલન કરી બાર વર્ષના સાધુ પર્યાયવાળો થયો. એકદા વસત સમયે વિવિધ પ્રકારની ક્રીડા કરતા યૌવનવયના મનુષ્યોને જોઈ તે આરિત્ર પરિણામથી બ્રેષ્ટ થયો. તેણે આર્તભ્યાનને વશ થઈ પોતાની પાસે રહેતા એક સાધુને તે વાત કહી તેણે ઘણી રીતે તેને સમજાવ્યો. પણ તે ગોધ પામ્યો નહીં, ત્યારે તેણે તેની માતાને તે વાત કહી તેણીએ પણ ઘણું પ્રકારે સમજાવ્યા છતાં તે સમજ્યો નહીં ત્યારે દુહુ કે-“હે વત્સ! તે બાર વર્ષ સુધી તારી ઇચ્છાથી જ મત પાળ્યું છે, તો હવે મારા વચનથી તું બીજા બાર વર્ષ સુધી પાલન કર ” તે માલગી હાસિષ્ઠ્ય શુણ્વને હીધે તે તેટલો કાળ આરિત્રમા રહ્યો. ત્યાર પછી તેણે માતાને પૂછ્યું ત્યારે તે બોલી કે-“મારી માતા સમાન મારી ગુરૂણી છે તેને તું પૂછ ” ત્યારે તેણે ગુરૂણી પાસે રજા માગી. તેણીએ પણ ‘અશુભ કાર્યમા કાળ વિલેખ કરવો સારો છે’ એમ જાણી બીજા બાર વર્ષ સુધી પોતાના વચનથી આરિત્રમા સ્થાપન કર્યો ત્યાર પછી એજ પ્રમાણે આચાર્ય તથા ઉપાધ્યાયે પણ બાર બાર વર્ષ સ્થાપન કર્યો પછી જ્યારે તે રહ્યો જ નહીં ત્યારે ‘અહો! કર્મનો પરિણામ અત્યંત ભયંકર છે’ એમ વિચારી સર્વેએ તેની ઉપેક્ષા કરી પરંતુ પુત્ર સ્નેહથી મોઢ પામેલી તેની માતાએ ચિરકાળથી સાચવી રાખેલ મુદ્રારત્ન તથા રત્ન બલ એ બે વસ્તુ તેને આપી કહ્યું કે-“સાકેત નગરમા તારો મોટો કાકો પુરૂ રીક રાજા છે તેને તું આ બે વસ્તુ દેખાડ જે તેથી તે આ મુદ્રારત્નને જોળખીને તને રાજ્યનો ભાગ આપશે ” તે લઈને તે સાધુ વેપેજ સાકેત નગરમા ગયો. ત્યાં રાજામ દિરના એક ભાગમા જઈને રહ્યો. તે વખતે રાજા મહેલના આગણામા મોઢ નાટક થવા લાગ્યું. તે જોવા માટે સર્વ પ્રવાન (ગુપ્ત) લોકો ત્યાં એકઠા થયા. કુંદક કુમારે પણ

વિચાર્યું કે—“હું પણ ઘણું કાળે આજ નાટક જોવાના મુખનો અનુભવ કરું.” એમ વિચારી તે પણ જોવા ગયો. ઘણા આનંદ રસથી ભરપૂર મોટું નાટક થયું જ્યારે રાત્રિ કાંઈક થોડી બાકી રહી, અને કાંઈએ ઇનામ આપ્યું નહીં, ત્યારે થાકી ગયેલી નૃત્ય કરનારી આજ સથી નિદ્રાળુ થવા લાગી. તે જાણી રંગનો ભગ ન થવા દેવા માટે ‘મહત્ત રિકાએ તેણીને બોધ કરવા (જગાડવા) આ પ્રમાણે ગાયું—

“હે સુદરી! અત્યાર સુધી સારું ગાયું, સારું વગાડ્યું અને સારું નચાયું લાખી રાત્રિ સુધી નાટકનું પાલન કર્યું, હવે તો રાત્રિનો છેડો આવ્યો છે માટે તું પ્રમાદ ન કર.” આના અર્થવાળું ગાયન સાંભળી કુલ્લક કુમારે પ્રતિબોધ પામી તે નર્તકી ઉપર ઇનામ તરીકે પોતાનો રત્નકળા નાખ્યો, યશોભદ્ર નામના યુવરાજે કુળ નાખ્યું સાર્યવાહની શ્રી શ્રીમતાએ હાર નાખ્યો, જયસધિ નામના રાજ મગિએ કંઠજુનાખ્યું અને વર્ણપાળ નામના મોટા મહાવતે અકુશ રત્ન નાખ્યું આ પાંચે વસ્તુ લાખ લાખના મૂલ્યવાળી હતી તે ઉપરાંત રાજ વિગેરેએ પણ સારું ઇનામ નાખ્યું, એટલે નર્તકીને ઘણું મોટો લાભ થયો. પછી પ્રાત કાળે રાજાએ કુલ્લકને પૂછ્યું કે—‘તું કેમ આટલો બધો તુષ્ટમાન થયો?’ ત્યારે તેણે પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત કહી છેવટ રાજ્ય લેવા માટે આવ્યો છું એમ કહ્યું, અને રાજાને મુદા રત્ન દેખાડ્યું તે જોઈ રાજાએ તેને કહ્યું—‘તો તારી ઇચ્છા પ્રમાણે રાજ્યનો ભાગ અહણ કર’ કુલ્લકે કહ્યું—“હવે મારે રાજ્યથી સંયુક્ત કારણ છે હવે જીવિત ઘણું થોડું બાકી રહ્યું છે માટે હું સંયમનેજ પાળીશ.” પછી યશોભદ્રને પૂછવાથી તેણે કહ્યું કે—“મેં પણ ચિંતિત થયું હતું કે—‘રાજ વૃદ્ધ છે, માટે તેને મારીને હું રાજ્ય અહણ કરી સેતલામા તે નત કીના ગાયનથી હું બોધ પામ્યો.’ પછી રાજાના પૂછવાથી શ્રીકાતા પણ બોલી કે—‘મારો પતિ સાર્યવાહ ઘણા કાળથી પરદેશ ગયો છે, તેથી હું અન્ય પુરૂષ પાસે ગમન કરવાની ઇચ્છાથી

વિચાર કરતી હતી, તેવામા નર્તકીના ગાયને મને બોધ પમાડી " મત્રીએ પણ નિરેહન કર્યું કે—“ મને તમારા શત્રુ રાજાએ લોભ પમાડ્યો હતો, તેથી હું મારા સ્વામીનો વધ કરે કે નહીં ? એવી ચિંતાથી આકુળ હતો તેવામા તે નર્તકીએ મને બોધ પમાડ્યો " પછી કર્ણપાને પણ કહ્યું કે—“ મને અમુક શત્રુ રાજાએ ઘણું દ્રવ્ય આપી પદ્મ હસ્તી માગ્યો હતો અથવા તેને મારી નાખવાનું કહ્યું હતું માટે મારે શું કરવું ? એવા વિચારમા હું મૂઢ થયો હતો તેવામા આ નર્તકીના ગાયનથી હું બોધ પામ્યો " તે સાંભળી રાજાએ સર્વેને ઠહું કે—“ તમે મર્વે પોત પોતાના મનની ઇચ્છા પ્રમાણે કરો " ત્યારે ઉત્તમ ઉપદેશ સાંભળવાથી પ્રતિબોધ પામેલા તે સર્વેએ કુલ્લક કુમારની પાસે પ્રમજ્યા ગ્રહણ કરી તે ચારે સહિત કુલ્લક કુમાર ગુરૂની પાસે ગયો ગુરૂએ ' આ તે તારા કુળને યોગ્યન કર્યું, એ પ્રમાણે તેની પ્રશંસા કરી પછી તે આત્મકાર્યનો સાધક થયો આ પ્રમાણે આ કુલ્લક કુમારે ચિરમાન સુધી દાક્ષિણ્ય ગુણે કરીને સયમનુ પાલન કર્યું તો તે પરિણામે પણ સુખકારક થયો

—૦૬૦૩૦—

હવે નવમા ગુણને આશ્રીને ઝલે છે

લજ્જાલુઓ અકજ્જ, વજ્જહ દૂરેણ જેણ તણુય પિ ।

આયરહ સયાયાર, ન મુયહ અગીકય કહપિ ॥ ૧૬ ॥

મૂનાર્થ—જેની કરીને લજ્જાળુ માણુમ થોડા પણ અકાર્યને દૂર થીજ વર્જે છે, સદાચારનું આચરણ કરે છે, અને અગીકાર કરેલું વ્રત કોઈ પણ પ્રકારે મક્તો નથી, તેથી તે ધર્મનો અધિકારી છે

દીપાર્થ—લજ્જાલુઓ-પ્રાકૃત ભાષાની રોલી હોવાથી લજ્જાળવાન પુરુષ તનુક્રમપિ—થોડું પણ અકાર્ય—નિહિત કાર્ય અહીં નિષેધ વાચકને નો નિહિત અર્થ કરવાનો છે દૂરેણ-દૂરથીજ વર્જે છે એન-જે

લાગ્યા તે શિષ્યે પણ “ આ મહાત્માને મેં સત્તાપમા નાખ્યા ” એમ વિચારી સંવેગ પામી ગુરૂને પોતાની ખાધે ચડાવ્યા. તો પણ અધકારના દોષથી રૂબણના પામતા તેને ગુરૂ વારંવાર તાડન કરવા લાગ્યા, અને કહેવા લાગ્યા કે—“ અરે દુષ્ટ શિષ્ય ! આવો માર્ગ તે શોધ્યો ? ” તે સાંભળી તે શિષ્ય પણ “ અહો ! હું અધન્ય છું, જેથી મેં આ મહાત્માને આવું કષ્ટ પમાડ્યું હવે પ્રભાતકાળ થયે ત્યારે હું તેની વિશ્રામણા કરવામાં એવો યત્ન કરીશ કે જેથી ગુરૂ સત્તાપ રહિત થઈ મુખનું ભાજન થાય ” આ પ્રમાણે ભાવના બાવ તો તે શુકલધ્યાન પામીને અપૂર્વ કરણ અને રૂપકચેષ્ટિના ક્રમે કરીને કેવલજ્ઞાની થયો. પછી મુખે મુખે સારે ભાગે ચાલવા લાગ્યો. ત્યાં પ્રાત કૌપવાળા આચાર્ય આશ્ચર્ય પામી તેને પૂછ્યું કે—“ હે શિષ્ય કેમ હવે તું રૂબણના પામતો નથી ? ” તે જોત્યો કે—“ હું હવે માર્ગને સારી રીતે જોઈ ચક્રુ છું સૂરિએ કહ્યું—‘ અમુવડે કે જ્ઞાનવડે ? ’ તેણે કહ્યું—‘ જ્ઞાનવડે ’ ગુરૂ જોત્યા—‘ કેવું જ્ઞાન ? છત્રમસ્થપણાનું કે કેવળ ? ’ તે જોત્યો—‘ હે પૂત્ય ! કેવળ ’ તે વચન સાંભળતા જ સૂરિ તેના સ્કંધ ઉપરથી નીચે ઉતર્યા, અને ‘ મેં કેવળીની આશાતન કરી ’ એમ કહી પોતાના આત્માની નિંદા કરવા લાગ્યા. એટલામ રાત્રી પૂર્ણ થઈ પ્રાત કાળ થયો, તે વખતે ગુરૂએ કેશના લોચથી અતિ કૌમળ થયેલા તેના મસ્તક પર રૂધિરથી રાતા થયેલા દડ પ્રહારન મણી (ચાદો) જોયા. સૂરિએ વિચાર્યું—“ મારી પડિતાઈને ધિક્કાર હો, મારી મોટી વયને ધિક્કાર હો, અને મારા દીર્ઘકાળના ચારિર્યમાં મને પણ ધિક્કાર હો, જે જેથી મેં આ ક્રોધ રૂપી પિશાચને વા કયો નહીં. જુઓ, આણે એક જ દિવસની દીક્ષાએ કરીને પણ પરમ ઉપશમ રસ પામી આત્મકાર્ય સાધ્યું ” આ પ્રમાણે મહા વૈરાગ્ય માર્ગમાં લાગેલા સૂરિ પણ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરી અનુક્રમે મોક્ષ પામ્યા. આ પ્રમાણે ચંદ્રસૂરિનો શિષ્ય લગ્નના ગુણવાળો હતો તેથી તેણે પામેલા ચારિત્રનું પાલન કર્યું.

હવે દશમો દયાળુપણાનો ગુણ કહે છે.

મૂલ ઘમ્મસ્સ દયા, તયણુગય સલ્લમેવમણુદ્ધાણ ।

સિદ્ધ જિણિંદસમણ, મગ્ગિજ્ઞઙ્ગ વેણિહ દયાલૂ ॥ ૧૭ ॥

મૂલાર્થ—ધર્મનું મૂળ વ્યા છે, અને દયાને અનુસરીને જ સર્વ ધર્મ અનુધાન જિનેદ્રના શાસનમા સિદ્ધ છે તેથી કરીને અહીં દયાળુ શોધાય છે

મીકાર્થ—જેનો અર્થ ઉપર કહી ગયા છે એવા ધર્મનું મૂળ એટલે આદિ કારણ દયા-પ્રાણીની રક્ષા જ છે કેમકે આની રક્ષાને માટે જ બીજા મતો કહેલા છે તેને માટે કહ્યું છે કે—“સ્વર્ગ અને મોક્ષને સાધનારી અહિં સા જ મુખ્ય કહેલી છે, અને તે અહિં સાના રક્ષણને માટે જ સત્ય વિગેરે મતોનું પાળવું યોગ્ય છે ” તથા—“જેમ માટી વિના ઘડો બની શકતો નથી, જેમ બીજા વિના અકુરો હોતો નથી, તેમ જીવરક્ષા વિના મલિનતા રહિત-શુદ્ધ ધર્મ થઈ શકતો નથી. ” તથા તદનુગત-તે દયાની સાથે જ રહેલું વિહાર, આહાર, તપ અને વ્યાવસ્થા વિગેરે સર્વ શુભ અનુધાન જિનેદ્રના આગમને વિષે સિદ્ધ પ્રસિદ્ધ છે કહ્યું છે કે—“જ્યા દયા ન હોય ત્યા દીક્ષા નથી, શિક્ષા નથી, જ્ઞાન નથી. તપ નથી, દાન નથી અને ધ્યાન નથી અર્થાત્ દયા વિના કરેલા આ સર્વ શુભ અનુધાનો વ્યર્થ છે ” તેથી કરીને અહીં એટલે આ ધર્મના અધિકારમા દયાળુ માણસ શોધાય છે અહીં તાત્પર્ય એ છે કે—જે પોતાની બાતે જ દયાળુ હોય તે સુખે કરીને ઇર્થાસમિતિ, પાકલેહણ વિગેરે ક્રિયામા પ્રવર્તે છે તેથી તે ર્મશ્યિની જેમ ધર્મને યોગ્ય થાય છે ૧૭

ધર્મરૂચિની કથા

કોઈ એક કુળપુત્રે પરલોકનો લીડ હોવાથી ગૃહસ્થાશ્રમને ઘણા આરભવાળો જાણી તાપસોની મધ્યે હીક્ષા લીધી તે તાપસોને પણ કંઈ મૂળને જે ચવા વિગેરેના આરભમા પ્રવર્તતા જોઈ તેને જેઠ થયો. કારણ કે તેઓ પણ ચતુર્દશી વિગેરે તિથિને દિવસે પોતાના આશ્રમમા અનાકુટિની આધોષણ કરે છે, તેથી તે દિવસે પુષ્પ, કૃણ અને કંઈ વિગેરે લાવવા માટે કોઈ પણ વનમા જતો નથી તે ધર્મરૂચિ પુણ્ય તે એક જ દિવસને સારો માની વિચારતો કે—“અહો ! જો હમેશા આ અનાકુટિની આધોષણ કરાય તો ઘણું સારૂ થાય ” એવો વિચાર કરતો તે રહ્યો તેવામા એકદા તેની પાસેના માર્ગે એ સાધુઓને જતા જોઈ ભદ્રકપણાથી તેણે તેમને પૂછ્યું કે—“હે તપોધનો ! તમે આજે અરણ્યમા કેમ ચાલ્યા છો ? શું તમારા ધર્મમા આજે અનાકુટિ નથી ? ” તેને સરગ સ્વભાવનો જોઈને તે સાધુઓ જોડ્યા કે—“હે તપસકુમાર ! અમારા ધર્મમા તો હમેશા અનાકુટિજ છે કેમકે અમે કદાચિત પણ સંચેતન પૃથ્વીનું મર્દન કરતા નથી, સંચેતન પાણી વાપરતા નથી, અનેક પ્રાણીઓના વિનાશના હેતુ રૂપ અગ્નિને સંગ ગાવતા નથી તથા તૃણ લતા, પર્ણ, પુષ્પ કૃણ અને કંઈ વિગેરે વન સ્પર્શિઓનો અમે સ્પર્શ કરતા નથી, ઉખેડતા નથી તથા જમતા પણ નથી તેથી અમારા ધર્મમા સર્વદા અનાકુટિજ છે ” આ પ્રમાણે સાંભળી તે ધર્મરૂચિ દયાના સ્વભાવવાળો હોવાથી તે બન્ને સાધુની સાથે શુર પાસે ગયો અને પોતાની હકીકત નિવેદન કરી તેણે શુદ્ધ હીક્ષા અંગીકાર કરી

હવે અગ્રારમા ગુણુ કહે છે

મજ્જત્ય સોમદિટ્ઠી, ધમ્મવિચારં જહઠ્ઠિય મુણ્ણહ ।

કુણ્ણહ ગુણસપચ્છોગ, દોસે દૂર પરિચ્ચયહ ॥ ૧૮ ॥

મુવાર્થ—મધ્યસ્થ અને સૌમ્ય દષ્ટિવાળો પુરૂષ ધર્મના વિચારને યથાર્થ રીતે જાણે છે, અને તેથી તે ગુણનો સબંધ-સબંધ કરે છે, તથા દોષોને દૂરથી જ તને છે

ટીકા—મધ્યસ્થ એટલે કોઈ પણ દર્શન ઉપર પક્ષપાત ગ્રહિત અને સૌમ્ય એટલે દ્રેષ રહિત મનોહર દષ્ટિ જેને હોય તે મધ્યસ્થ સૌમ્યદષ્ટિ એટલે કે સર્વત્ર રાગદ્રેષ રહિત એવો પુરૂષ ધર્મ વિચારને એટલે વિવિધ પ્રકારના પાપડીઓના સમૂહના મઠપમા સ્થાપન કરેલા ધર્મરૂપી કરીયાણાના સ્વરૂપને યથાર્થરીતે એટલે આ સગુણુ છે કે નિર્ગુણુ છે ? થોડા ગુણુવાળુ છે કે ઘણા ગુણુવાળુ છે ? એમ સુવર્ણની પરીક્ષા કરવામા નિપુણ વિશેષ પ્રકારના સુવર્ણના અર્થો પુરૂષની જેમ ઝરાઝરા જાણે છે અને તેથી કરીને ગુણુ સપ્રયોગ એટલે જ્ઞાનાદિક ગુણુની સાથે સબંધને કરે છે, તથા ગુણુના પ્રતિપક્ષ રૂપ દોષોને દૂરથી જ વર્જે છે

આ ઉપર સોમવસુ બ્રાહ્મણુનું દષ્ટાત

સોમવસુ નામનો એ બ્રાહ્મણુ હતો તેણે દુકાળના વખતમા કુટુંબનો નિર્વાહ કરવા માટે શુદ્રની વૃત્તિ ગ્રહણ કરી, તે પછી તેનું કુટુંબ જીવ્યું નહીં, તેથી તે વૈરાગ્ય પામી કરેલી શુદ્રવૃત્તિના પાપની શુદ્ધિને માટે પાનિપુત્ર નગર તરફ ચાલ્યો. માર્ગમા કોઈ બ્રાહ્મણુની સ્ત્રી પાપની શુદ્ધિને માટે અગ્નિમા બળી મરવા તૈયાર થઈ, તેને બ્રા

દાહો અગ્નિદાહથી નિવારી તે જોઈ અવિધિથી મરણ પછી સાડે નથી ' એમ વિચારતો તે એક ગામમા ગયો ત્યાં એક અવ્યકત લિંગવાળા સાધુના મઠમા ગયો તે વખતે લોજનનો સમય હતો, તથી લિંગીએ તેને જોઈ કે— ' તુ મારો અતિથિ આવ્યો છે મારે હમણા આ મઠમા બેશ ' એમ કહી તે ગામમા ગોચરીએ ગયો થોડી વારમાજ ઘણું લોજન લઈને આવ્યો. બન્નેએ તૃપ્ત પર્યંત લોજન કર્યું સમયે સોમવસુએ તેને પૂછ્યું કે— ' તમારો ધર્મ કેવો છે ? અને તેમા શુ તત્ત્વ છે ? ' તેણે કહ્યું— ' હે ભટ્ટ ! એક ગુરના અમે બે શિષ્યો છીએ. અમારે દીક્ષા લીધા પછી થોડા સમયમાજ ગુર પરાક્ષ થયા-પરલોકમા ગયા તેણે અમને ઉપદેશ આપ્યો હતો કે— ' મુખે મુખ, મિત્ર લોજન કરવું, અને આત્મા લોક પ્રિય કરવો. ' પરંતુ આ ત્રણ પદનો ભાવાર્થ અમને કદો નહોતો તેથી હું મારી જીવિથી આ ગામમા રહું છું મત્ર અને ઔપધ વિગેરેના પ્રયોગથી લોકોનો ઉપકાર કરું છું તેથીજ હું લોક પ્રિય થયો છું, અને લોજન પણ મિત્ર પામું છું, તથા આ મારી ગમ્યા છે, તેમા હું મુખે મુખ રહું છું આટલું તત્ત્વ હું જાણું છું તેનો પરમાર્થ તો ગુર મહારાજ જાણે તે સામગી સોમવસુએ વિચાર્યું કે— ' ગુરનો ઉપદેશ તો શ્રેષ્ઠ છે પરંતુ આ તેનો પરમાર્થ નથી. ' એમ વિચારી તેણે ફરીથી પૂછ્યું કે— ' તમારો ગુરભાઈ કયા છે ? ' તેણે જણાવ્યું— અમુક ગામમા છે ' તે સામગી સોમવસુ બીજે દિવસે તે ગામમા ગયો, અને તેને મળ્યો. તેણે પણ ઉચિત કર્યું અને લોજન સમયે કહ્યું કે— મારી સાથે લોજન કરવા આવ. ' પછી બંને આજ્યા ગામમા પેઠા તેટલામા ઠાઈ બસતે તેને કહ્યું— કે ' મારે ઘેર પારણ કરવા આવો. ' તે બોલ્યો— ' મારી સાથે આ મારો અતિથિ છે ' ભક્ત બોલ્યો કે— ' તે પણ આવે, અને તમે પણ આવો ' એમ કહી તે બંનેને પોતાને ઘેર લઈ ગયો તે બંનેના પગ ધોયા પછી મન વાંછિત ઉત્તમ લોજન કરાવ્યું લોજન કરી બન્ને પોતાને સ્થાને ગયા બ્રાહ્મણે તેને તેનો આચાર

પૂછ્યો. તેણે પણ પ્રથમની જેમજ ત્રણ પદ કહ્યા બ્રાહ્મણે તેનો અર્થ પૂછ્યો, ત્યારે તેણે પણ પૂર્વની જેમ વૃત્તાત કહીને કહ્યું કે—“હું એકાતરે જમું છું, તેથી મારે તે લોજન મિષ્ટ થાય છે, ધ્યાન અને અધ્યયન કરતા થાડી જાગૃતિ ત્યારે જ્યાં ત્યાં સુત્ર જાઉં છું, તેથી સુષ્ણે નિદ્રા આવે છે, અને ચિત્તમા નિરુપહતા રાખું છું તેથી સર્વ લોકને પ્રિય લાગું છું ” આ પ્રમાણે હું ગુરૂના વચનની આરાધના કરું છું ” તે સાંભળી સોમવસુએ વિચાર્યું કે—“ આ પહેલાં કરતા સારો છે, પરંતુ ગુરૂનો ઉપદેશ ગંભીર છે તેનો પરમાર્થ જરા જર જણાતો નથી. ” એમ વિચારતો તે પાટલીપુર નગરમા ગયો ત્યાં એક ત્રિલોક નામે પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન પંડિત રહેતો હતો, તેને ઘેર તે ગયો. ઘરમા પ્રવેશ કરતા તેને ‘ હમણા જવાનો અવસર નથી ’ એમ કહી દ્વારપાળે જતો અટકાવ્યો. એટલે તે બહારજ બેઠો. તેટલામા પુષ્પ અને દાતણ લઈને કોઈ સેવક ત્યાં આવ્યો તેની પાસે દાતણ માગ્યા છતાં તે આખ્યા વિનાજ ઘરમા પેઠો થોડી વારે બહાર નીકળી સર્વને દાતણ આપવા લાગ્યો. તે જોઈ સોમવસુએ દ્વારપાળને પૂછ્યું કે—“ કેમ પહેલાં માગ્યા છતાં આપતો નહોતો, અને હવે માગ્યા વિનાજ આપે છે ? ” દ્વારપાળે કહ્યું—“ પ્રથમ સ્વામીને આપવાથી તેનું ગૌરવ-માન સચવાય છે, નહિ તો સ્વામીની અવજ્ઞા કરી કહેવાય અને તેને આખ્યા પછી બાકી જે શેષ રહે તે તેની શેષા તરીકે સર્વને થાય છે ” તેટલામા પાસેના ઘરમા કોઈ બે પુત્રોએ મોઢું ધોવા પાણી માગ્યું, ત્યારે એ બંને સ્ત્રીએ એક પુત્રને હાથોહાથ પાણીની ઝારી આપી અને બીજાને ડેંટેથી લાળી લાકડીએ કરીને પાણીનું પાત્ર આપ્યું તેનું કારણ બ્રાહ્મણના પૂછવાથી દ્વારપાળે કહ્યું કે—“ પહેલો આ સ્ત્રીનો ભત્રિય છે અને બીજો પન્-પુત્ર છે, તેથી જ નેને એવીજ રીતે આપવું યોગ્ય છે ” તે સાંભળી ભટ્ટ વિચારવા લાગ્યો કે—“ અહો ! આ પંડિતનો પરિવાર પણ નીતિવાળો છે ” તેટલામા વાજિત્રના શબ્દવડે દિશાઓના આતરાઓને બરી દેતી અને ઘણા ભાટ ચાર

હોયી સ્તુતિ કરાતી શિનિકામા બેઠેલી એક તરૂણી દાર પામે આવી તે બે. સોમવસુએ પૂછ્યું કે—‘આ કોણ છે ? અને આવી નામધુમથી કેમ આવી ?’ દારપાળે કહ્યું—“આ પડિતણીની પુત્રી છે રાજાની સલામા સમસ્યાના એક પાંદથી આખો સ્લોક તેણીએ પૂર્ણ કર્યો તેથી રાજાનું સન્માન પામી ઉત્સવ પૂર્વક ઘેર આવી છે તે સમસ્યાનું પાઠ રાજાએ આ પ્રમાણેના અર્થવાણી કહ્યું હતું—‘તેની શુદ્ધિ થડે શુદ્ધ થાય છે’ આની પૂર્તિ તેણીએ આ પ્રમાણે કરી—‘સર્વ ઠેકાણે (મોહથી) વ્યાપીને રહેલું મન દોષની રેણથી મલિન થાય છે, તે સાન વિવેકરૂપી જળના સબધથી તેની શુદ્ધિ થડે શુદ્ધ થાય છે’ તેટલામા તે ઘરમા પેઠી તેણીના પિતાએ તથા પરિનારે તેણીની પ્રથ સા કરી. તે સર્વ બોધ ‘અહો ! આનો પરિવાર પણ પડિત છે’ એમ વિચારી સોમવસુ અવસર મળ્યો ત્યારે સલામા બેઠેલા પડિતની પાસે ગયો. તે પડિતને નમસ્કાર કરી તેનું સન્માન પામી ઉચિત આસન પર બેઠો. આ અવસરે કોઇ વિદ્યાર્થીએ પડિતની પાસે આવી વિનંતિ કરી કે—‘મેં આજે સ્વપ્નમા શુરની સ્ત્રી સાથે લોભ કર્યો, તે મારા પાપની શુદ્ધિ કરે’ પડિતે કહ્યું—“તપાવેલી લોહાની પુતળીને આલિંગન કરવાથી તારી શુદ્ધિ છે’ તે સાબળી બટુકે તેમ કરવાનું અગીકાર કર્યું પછી અગ્નિના વર્ણવાળી લોહાની પુતળી કરી તેને જેટલામા તે બટુક આલિંગન કરે છે, તેટલામા પડિતે પ્રથમથી સંકેત કરી રાખેલા પુરૂષોએ તંત્ર પકડી લીધો અને ‘તું શુદ્ધ છે શુદ્ધ છે’ એમ બોલતા સર્વ સભ્યોએ તાળીઓ પાડી. ત્યાર પછી સોમવસુએ પણ પોતાનું વૃત્તાત જણાવવા પૂર્વક પોતાના પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત માગ્યું તે વખતે તેનો વિચાર કરી પડિતે એક લીલો અને એક સુકો એમ બે માટીનાં ગોળા અહણ કર્યા પછી તે બંને લીલ ઉપર નાખ્યા તેમાં લીલો ગોળો લીલો જોડી ગયો અને સુકો ચોથો નહી, ત્યારે, પડિતે સોમવસુને કહ્યું કે—“હે મનુ ! તું સુકો ગોળો જેવો છે, માટે શુદ્ધ જ છે” ફરીથી સોમવસુએ કહ્યું—‘હું મત અહણ કરવા ઇચ્છુ છું તો કેવા શુરપાસે

‘અહો ! આપના જન્મને અને જીવિતને ધન્ય છે’ એમ કહી ગુરુને
વાદી દિશા મળાને પ્રકાશિત કરતો પોતાને સ્થાને ગયો તે જો સો
મવસુ પણ ‘અહો ! આ ગુરુ નિરપૃહપણ આશ્ચર્યકારક છે’ એમ
હૃદયે પડિત કહ્યું-“ સુખે સુખ, મિષ્ટ ભોજન કરવું અને આત્મા
લોકપ્રિય કરવો, આ નવું પદનો પરમાર્થ જે જાણતો હોય, તે પ્રમાણે
પાળતો હોય તથા સર્વથા નિરપૃહ હોય, તેની પાસે તારે દીક્ષા લેવી.”
સોમવસુએ પૂછ્યું-‘ આ પદોનો પરમાર્થ કેવો છે ?’ પડિતે કહ્યું-
“ જે રાગદ્વેષ સહિત થઈ સર્વ આરભ અને પરિશ્રમનો ત્યાગ કરી તથા
શુભધ્યાનને પામી સુખે છે તે સુખે સુખે છે, જે મધુકરની વૃત્તિએ, નહી
કરેલું, નહીં કરાવેલું અને સુધા પ્રાપ્ત થયેલું અન્ન સર્વ પ્રાણીઓની
પીડાને દૂર કરી રાગદ્વેષ સહિત ખાય છે, તે અન્ન પરિણામે મુદ્દર હો-
વાથી તેનો ખાનાર મિષ્ટ ભોજન કરે છે, તથા જે મત્ર મૂળ અને
આંધધ વિગેરે ઉપચાર કર્યા વિના જ માત્ર પરલોકના ઉત્તમ ક્રિયાનુ-
ક્રાન કરવાથી સર્વ જનોને વહાલો લાગે છે તે લોકપ્રિય કહેવાય છે.”
વળી જે પુરૂષ રાગી બાકતલોકો પાસેથી ધન, ધાન્ય દિવસ્ય અને
સુવર્ણ વિગેરેની ઇચ્છા પણ કરતો ન હોય તે નિરપૃહ કહેવાય છે.”
આ પ્રમાણે તે પદોના બાવાર્થને જાણી તે પ્રાણી ગુરુને શોધવા ચો-
દ્યો કેટલેક દિવસે કોઈ નગરના ઉગ્રાનમા રહેલા સુષોમ નામના ગુરુ-
ને તે મળ્યો તેમને નમસ્કાર કરી તેણે પૂર્વે બહેલા પદોનો અર્થ
પૂછ્યો. ગુરુએ તેને તેજ પ્રમાણે તેનો બાવાર્થ કહ્યો. પછી ગુરુ
નિરપૃહપણ જાણવા માટે તે પ્રાણી રાત્રિએ ત્યાં જ રહ્યો. સાધુઓની
આવસ્થાદિક ક્રિયા પણ જોઈ છેવટ સાધુઓ સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરી
સુખે સુતા ત્યાર પછી ગુરુ વૈશ્રમણ નામનું અધ્યયન ગણવા લાગ્યા
તેના પ્રભાવથી વૈશ્રમણ (કુબેર) દેવ તેની પાસે આવ્યો. તે અધ્યયન
સાંભળવા બેઠો તે પૂર્ણ થયું ત્યારે તે દેવ ‘અહો ! સારો સ્વાધ્યાય
કર્યો, સારો સ્વાધ્યાય કર્યો’ એમ બોલતો ગુરુના પગમાં પડ્યો. પછી
તેણે વિનંતિ કરી કે-“ હે પૂન્ય ! હું આપના ઉપર પ્રસન્ન થયો છું.”

માટે વરદાન માગેા હિરણ્ય, સુવર્ણ, દિપદ, અતુષ્પદ વિગેરે જે આપને રૂએ તે સર્વ હું આપુ ” આચાર્ય જોદ્યા—‘ તને અમારો ધર્મલાભ હો. અમારે કોઇનું કાંઈ પણ પ્રયોજન નથી ’ તે સામળી તે ઐષ્ટ દેવ વિચારી મનમા આનંદ પામ્યો. પછી તેણે પોતાનું સર્વ વૃત્તાત કહી દીક્ષા માગી, ત્યારે શુરૂએ તેને પ્રમજ્યા આપી. તે સંયમનો આરાધક થયો આવો મધ્યસ્થ માણસ ધર્મને યોગ્ય છે

હવે બાન્ધા ગુણરાગી ગુણને તેનું સ્વરૂપ
તથા કૃણ દેખાડવા પૂર્વક કહે છે.—

ગુણરાગી ગુણવતે, વહુ મન્નદ નિગુણે ઉવેહેદ્ ।

ગુણસગદે પત્તદ, સપત્તગુણ ન મય(દ્)લેદ્ ॥ ૧૯ ॥

મૂનાર્થ—ગુણરાગી માણસ ગુણવ તોને બહુ માન આપે છે, ગુણ રહિત જનોની ઉપેક્ષા કરે છે. ગુણોનો સચ્છ કરવામા પ્રવર્તે છે અને પ્રાપ્ત થયેલા ગુણને મલિન કરતો નથી.

દીપાર્થ—ધાર્મિક મનુષ્યોમા રહેલા ગુણોને વિષે જે રાગવાળો થાય તે ગુણરાગી કહેવાય છે. તે ઘણા ગુણવાળા સાધુ, શ્રાવક વિગેરેને બહુ માન આપે છે એટલે મનની પ્રીતિનું સ્થાન કરે છે કે—‘ અહો ! આ ગુણી જનોને ધન્ય છે એઓનો મનુષ્ય જન્મ સંકળ છે ’ ઇત્યાદિક પ્રશંસા કરે છે. અહીં કોઈ શંકા કરે કે—જ્યારે ગુણીની પ્રશંસા કરે છે, ત્યારે તો ગુણ રહિત જનોની નિંદા કરે છે એવો અર્થ તાત્પર્યથી આવશે જેમકે દેવદત્ત જમણી આખે બુઝે છે, એમ કહેવાથી કાળી આખે બોતો નથી એમ નિશ્ચય કરી શકાય છે અને નીતિ તો એમ કહે છે કે—‘ શત્રુના પણ ગુણો ચહુલુ કરના, અને શત્રુના પણ દોષો કહેવા. ’ તે શી રીતે ? આ શકનો જવાબ આપતા કહે છે કે

એવું ધાર્મિકને ઉચિત નથી, તે વાત મહે છે—નિર્ગુણીઓની ઉપેક્ષા કરે છે, એટલે કે પોતાનું ચિત્ત સુકલિષ્ટ પરિણામવાળું થાય માટે તેઓની પણ નિંદા કરતો નથી કારણ કે તે એવો વિચાર કરે છે કે—
“બીજાના છતાં કે અછતા પણ દોષો કહેવાથી કે સાબળવાથી તે ગુણ કારક થતા નથી, કેમકે બોલનાર ઉપર તેને વૈર વધે છે, અને સાબળ નારને કુષુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે” તથા—“અનાદિકાળમા અનાદિ દોષોથી વાસિત થયેલા આ છવને વિષે એકાદ ગુણ પણ પ્રાપ્ત થાય તો તે પણ આશ્ચર્ય માનવા જેવું છે ઘણા ગુણોવાળા તો વિરલાજ હોય છે, પણ એક એક ગુણનાજો જન પણ સર્વ કૈકાણે મળી શકતો નથી, ગુણ ભલે ન હોય, પણ દોષ ન હોય તો તેવા મનુષ્યોનું પણ કલ્યાણ થાઓ, અને દોષવાળાઓમા પણ જેનામા યોદા દોષો હોય તેની પણ અમે પ્રશ્ન સા કરીએ છીએ ” આવી રીતે સ સારના સ્વરૂપનો વિચાર કરીને તે ગુણરાગી નિર્ગુણીની પણ નિંદા કરતો નથી, પરંતુ તેની ઉપેક્ષા કરે છે, એટલે કે મધ્યસ્થ બંધે રહે છે તથા તે ગુણરાગી ગુણોનો સંગ્રહ કરવામા-અહણ કરવામા પ્રવર્તે છે—યત્ન કરે છે અને અગીકાર કરેલા સમ્યક્ત્વ, વિરતિ વિગેરે ગુણને મલિન કરતો નથી. એટલે તેને અતિચાર લગાડતો નથી આ ગુણરાગીપણાનું ક્ષણ છે, અન્યથા ગુણરાગીપણ જ કહેવાય નહીં. ૧૯

અહીં ધન સાર્થવાહ અને વકચૂવના દર્શાવે છે.—

વરશી તપે કરીને જેનું શરીર શુષ્ક થયું હતું, તથા જે નિર-
તર સમજાય ધ્યાનમા તત્પર હતા, તેવા મુનિને જોઈને તે ધન નામનો
સાર્થવાહ ગુણોનો રાગી થયો તેનું મન શુદ્ધીની ભક્તિમા તલ્લીન થયું,
તેથી તે સમક્ષિત પામી દાન દઈ અનુક્રમે કલ્યાણની પરપરાનો

૧ જેના દોષ કલા હોય તેને

(મોક્ષનો) ભાગી થયો તથા—ગુણયુક્ત મુનિઓને નિરતર જોવાથી વ કચૂબને પૂર્વે નહીં હોતો તેવો ગુણને વિષે અનુરાગ થયો. ત્યારપછી ગુણનું બહુમાન થવાથી તેણે નિયમ મહુષ્ય કર્યાં, અને તેનું સ્થિર તાથી પાલન કર્યું, તથા અંગીકાર કરેલા ગુણોનું તેણે પ્રાણના સકટ આવ્યા છતાં પણ ખડન કર્યું નહીં.

આ બંને દષ્ટાંતો પ્રસિદ્ધ હોવાથી અત્રે વિસ્તારથી લખ્યા નથી.

—❧❧❧—

હવે ધર્માધિકાગીના તેરમા ગુણ (વખાણવા) નો અવસર આવ્યો છે. તે ગુણ સત્કથ નામનો છે. તેનાથી વિપરીતને વિષે દોષ દેખા-
ડવા પૂર્વક તે ગુણને કહે છે—

નાસદ્ વિવેકરચણ, અસુહ કહાસગકલુ સિયમણસ્સ ।

ધમ્મો વિવેકસારો ચિ, સક્કહો હોજ્જ ધમ્મત્થી ॥ ૨૦ ॥

મૂનાર્થ—અશુભ કથાના સગથી કલુષિત મનવાળાનું વિવેક-રત્ન નાશ પામે છે, અને ધર્મ તો વિવેકરૂપી સારવાળો છે, તેથી ધર્મના અથીએ સત્કથ—શુભ કથાવાળા થવું જોઈએ.

ટીકાર્થ—નશ્વતિ—જતુ રહે છે શું ? વિવેકરત્ન-વિવેક-સત્ અને અસત્ વસ્તુનું જ્ઞાન, તે જ અજ્ઞાનરૂપી અધિકારનો નાશ કરનાર હોવાથી રત્નરૂપ છે, અશુભકથા—વિકથા, તે સ્ત્રીકથા વિગેરે સાત મૂકારની છે તે વિષે આગમમા કહ્યું છે કે—“સાત વિકથાઓ કહેલી છે, તે આ પ્રમાણે—સ્ત્રીકથા ૧, ભક્ત કથા ૨, દેશ કથા ૩, રાજ કથા ૪, મૃદુકાર-લ્લિકી ૫, દર્શનલેહની ૬ અને ચારિત્ર લેહની ૭” આમાની પહેલી ચાર વિકથાઓ પ્રસિદ્ધ છે, તોપણ તે વિષે કાંઈક કહે છે—પહેલી સ્ત્રી

કથા આ પ્રમાણે છે—“ અમુક સ્ત્રી સારો બાબ્યવાળી, મનોહર કાતિ-
વાળી, સુંદર નેત્રવાળી અને સારા લોગવાળી છે, અથવા તેણીનો
નિતબળિષ મનોહર છે, તથા સુંદર બૃહદીવાળી તેણીની વહ
કષ્ટિ મનોહર લાગે છે તેમજ અમુક સ્ત્રીની ગતિ-આલ ઉટના
જેવી છે, તેનું શરીર મલિન છે, તેનો સ્વર ઠાગડા જેવો છે, અને
તે દુર્બાળ્યવાળી છે તેને ધિક્કાર છે આવી રીતે સ્ત્રીજનની સ્તુતિ
અથવા નિંદા ધર્માર્થોએ દ્વરથી જ વર્જવી જોઈએ ૧ બીજી બ્રહ્મ-
કથા આ રીતે છે— ‘ અહો ! ધી અને સાકરચુક્ત ખીર બહુ મધુર લાગે
છે, જો હૃદિના ઉત્તમ સ્વાદ હોય એટલે ઉત્તમ સ્વાદવાળું દહીં હોય
તો બીજાની સી જરૂર છે ‘ જરૂર ગરમ મસાલાવાળું ઉત્તમ શાક હોય
તો મુખને મુખ કરનારી બીજી સી વસ્તુ છે ‘ પકવાણ વિનાની બીજી
વસ્તુ મનને આનંદ પમાડતી નથી, સ્વાદમા તો એક તાબૂલ જ ણસ
છે આવી સોજન સખ ધી વાર્તા ડાહ્યા મનુષ્યે સર્વદા તજવી જોઈએ
૨ ગીજી દેશ કથા આ પ્રમાણે— ‘ ઉત્તમ ધાન્ય અને સુવર્ણથી
ભરેલો માળવા દેશ બહુ રમણીય છે, કાચી દેશનું તો વર્ણન જ શુ
કરવું ? શુભરાત દેશની ભૂમિ વિવશ છે, લાલ દેશમા સુભટો સિદ્ધની
જેવા ઘણા ઉદ્ધત છે મુખના નિધાનરૂપ તારંગીર દેશમા હેવુ ઘણ
સારૂ છે, અને કુતલ દેશ તો સ્વર્ગ સમાન છે આવા પ્રકારની દેશ-
કથા શુભ બુદ્ધિવાળાએ દુર્જનના સગની જેમ તજવા યોગ્ય છે ” ૩
ચોથી રાજકથા આ પ્રમાણે—“ આ રાજા શત્રુના સમૂહનો નાશ
કરવામા સમર્થ છે, તે પોતાની પ્રજાનું હોમકુશળ કરવામા તત્પર છે,
તથા ચૌરાત્તિકનો નાશ કરનાર છે તે બન્ને રાજાઓનું ભય કર સુદ
ચયુ, એ દુષ્ટ મરી જાઓ, અને આ એક રાજા સર્વિ આયુષ્યે કરીને
પણ ચિરકાળ રાજ્ય કરે. આવી રીતની રાજકથા કે જે આય ત કમ
બધનનું કારણ છે, તે પકિત જનોએ તજવા યોગ્ય છે ૪ પાંચમી
મૃદુ કાશ્ચિકી--જે કથા શ્રોતાના મનમા ઠોમળતા ઉપજા કરે તે મૃદુ

(મોક્ષનો) ભાગી થયો તથા-ગુણયુક્ત મુનિઓને નિરતર જોવાથી વકચૂષને પૂર્વે નહીં હતો તેવો ગુણને વિષે અનુરાગ થયો. ત્યારપછી ગુણનું બહુમાન થવાથી તેણે નિયમ ગ્રહણ કર્યા, અને તેનું સ્થિર તાથી પાલન કર્યું, તથા અગીકાર કરેલા ગુણોનું તેણે પ્રાણાત સકટ આવ્યા છતાં પણ ખડન કર્યું નહીં

આ બંને દષ્ટાંતો પ્રસિદ્ધ હોવાથી અત્રે વિન્તારથી લખ્યા નથી.

—❦(❶)❦—

હવે ધર્માધિકારીના તેરમા ગુણ (વખાણવા) નો અવસર આવ્યો છે. તે ગુણ સત્કથ નામનો છે. તેનાથી વિપરીતને વિષે દોષ દેખાડવા પૂર્વક તે ગુણને કહે છે—

નાસદ્ વિવેગરયણ, અસુહ કદાસગકલુ સિયમણસ્સ ।

ધમ્મો વિવેગસારો ચિ, સક્કહો હોજ્જ ધમ્મત્થી ॥ ૨૦ ॥

મૂલાર્થ—અશુભ કથાના સગથી કલુષિત મનવાળાનું વિવેક રત્ન નાશ પામે છે, અને ધર્મ તો વિવેકરૂપી સારવાળો છે, તેથી ધર્મના અર્થીએ સત્કથ-શુભ કથાવાળા થવું જોઈએ

ટીકાર્થ—નશ્યતિ—જતુ રહે છે શું ? વિવેકરત્ન-વિવેક-સત્ અને અસત્ વસ્તુનું જ્ઞાન, તે જ અજ્ઞાનરૂપી અધિકારનો નાશ કરના હોવાથી રત્નરૂપ છે, અશુભકથા —વિકથા, તે સ્ત્રીકથા વિગેરે સાત પ્રકારની છે તે વિષે આગમમાં કહ્યું છે કે—“સાત વિકથાઓ કહેલી છે, તે અપ્રમાણ—સ્ત્રીકથા ૧, ભક્ત કથા ૨, દેશ કથા ૩, રાજ કથા ૪, મૃદુકાંતિ ૫, દર્શનલેહની ૬ અને ચારિત્ર લેહની ૭” આમાની પહેલી ચાર વિકથાઓ પ્રસિદ્ધ જ છે, તોપણ તે વિષે કાઈક કહે છે —પહેલી અ

કથા આ પ્રમાણે છે—“ અમુક સ્ત્રી સારા બામ્બવાળી, મનોહર કાતિ-
વાળી, સુંદર નેત્રવાળી અને સારા લોગવાળી છે, અથવા તેણીનો
નિતબળિબ મનોહર છે, તથા સુંદર બુકુટીવાળી તેણીની વધ
દષ્ટિ મનોહર લાગે છે તેમજ અમુક સ્ત્રીની ગતિ-આલ ઉટના
જેવી છે, તેનું શરીર મલિન છે, તેનો સ્વર કાગડા જેવો છે, અને
તે દુર્ભાગ્યવાળી છે તેને ધિક્કાર છે આવી રીતે સ્ત્રીજનની સ્તુતિ
અથવા નિંદા ધર્માર્થોએ દરથી જ વર્જવી જોઈએ ૧ બીજી ભક્ત-
કથા આ રીતે છે— ‘ અહો ! ઘી અને સાકરયુક્ત ખીર બહુ મધુર લાગે
છે, જો દહીંનો ઉત્તમ સ્વાદ હોય એટલે ઉત્તમ સ્વાદવાળું દહીં હોય
તો બીજાની રીત જરૂર છે ? જરૂર ગરમ મસાલાવાળું ઉત્તમ સાક્ર હોય
તો સુખને સુખ કરનારી બીજી રીત વસ્તુ છે ? પક્ષવાજ વિનાની બીજી
વસ્તુ મનને આનંદ પમાડતી નથી, સ્વાદમા તો એક તાબલ જ બસ
છે આવી લોજન સખ ધી વાર્તા કાઢ્યા મનુષ્યે સર્વદા તજવી જોઈએ.
૨ બીજી દેશ કથા આ પ્રમાણે— ‘ ઉત્તમ ધાન્ય અને સુવર્ણથી
ભરેલો માળવા દેશ બહુ રમણીય છે, કાચી દેશનું તો વર્ણન જ શુ
કરવું ? ગુજરાત દેશની ભૂમિ વિષમ છે, લાટ દેશમા સુબંટો બિલ્લની
જેવા ઘણા ઉદ્ભવ છે સુખના નિધાનરૂપ કારમીર દેશમા રહેવું ઘણું
સારું છે, અને કુતલ દેશ તો સ્વર્ગ સમાન છે આવા પ્રકારની દેશ-
કથા શુભ બુદ્ધિવાળાએ દુર્જનના સગની જેમ તજવા યોગ્ય છે ’ ૩
ચોથી રાજકથા આ પ્રમાણે—“ આ રાજા શત્રુના સમૂહનો નાશ
કરવામા સમર્થ છે, તે પોતાની પ્રજાનું હોમકુશળ કરવામા તત્પર છે,
તથા ચોરાકોનો નાશ કરનાર છે તે બંને રાજાઓનું બચ કર મુદ્દ
ચયુ, એ દુષ્ટ મરી જાઓ, અને આ શ્રેષ્ઠ રાજા સારા આયુષ્યે કરીને
પણ ચિરકાળ રાજ્ય કરે. આવી રીતની રાજકથા કે જે આપત કમ-
બધનનું કારણ છે, તે પકિત જનોએ તજવા યોગ્ય છે ૪ પાંચમી
મૃદુ કાંચિડી—જે કથા શ્રોતાના મનમા ઠોમળતા ઉત્પન્ન કરે તે મૃદુ

અને કરૂણા ઉત્પન્ન કરે તે દારૂણિકી કહેવાય છે આ કથામા મુખ્યત્વે
 હરીને પુગાદિકના વિયોગના દુઃખથી દુઃખી થયેલા માતાદિક સ્વ
 જનોએ કરેલા કરૂણા રસમય વિલાપો હોય છે તે આ પ્રમાણે--“ હા
 પુત્ર ! હા પુત્ર ! હા વત્સ ! હા વત્સ ! મને અનાથને તે કેમ મૂકી
 દીધી ? આ પ્રમાણે કરૂણા ઉત્પન્ન કરે તેવા વિલાપ કરતી તે આજે
 સળગતા અગ્નિમા પડી ” પછઠ્ઠી દર્શન લેદની--કુતીર્થિકના જ્ઞાના
 દિકનો અતિશય જોઈ તેની જ્ઞાવા કરવી તે જેમકે--જાહનુ દર્શન
 (શાસ્ત્ર) સે કંઠો સૂક્ષ્મ યુક્તિઓથી બરેલુ છે, અત્યંત સૂક્ષ્મ બુદ્ધિને
 કરનાર છે, અને સૂક્ષ્મ પદાર્થોને જ્ઞેનારાએ તે રચેલુ છે, માટે તે
 દર્શન સામગ્રવા યોગ્ય છે ” ઇત્યાદિ આ પ્રમાણે સામગ્રવાથી શ્રોતા-
 યોને તે દર્શન ઉપર રાગ-પ્રીતિ થાય, અને તેથી કરીને તેમના સમ-
 ક્રિતનો લેદ-નાશ થાય, માટે તેવી કથા કરવા યોગ્ય નથી ૬ તથા
 સાતમી ચારિત્રલેદની--હાલના સમયમા પ્રમાદની બહોળતા હોવાથી,
 અતિચારો ઘણા લાગવાથી અને અતિચારનુ પ્રાયાશ્ચિત્તને આપનાર
 આચાર્ય તથા તે પ્રાચિત્તને કરનાર સાધુ સાધ્વીનો અભાવ હોવાથી
 પણ મહાવ્રતો સંભવતા નથી વગી જ્ઞાન અને દર્શન વડે કરીને
 તીર્થ પ્રવર્તે છે એવુ વચન હોવાથી જ્ઞાન અને દર્શનના કાર્યોમાજ
 આદર કરવો યોગ્ય છે કહ્યુ છે કે-- ‘ હાલમા શોધિ (પ્રાપ્તિ) છે
 નહીં, તેમજ તેના આપનાર તથા તે પ્રમાણે કરનાર પણ કોઈ દેખાતા
 નથી. તીર્થ અને જ્ઞાન દર્શનને પ્રગતિમા મૂકનારા જ નજરે પડતા નથી-
 માટે જ્ઞાન અને દર્શન કરીને તીર્થ પ્રવર્તે છે ” ઇત્યાદિ આવી કથા
 સામગ્રવાથી જેણે ચારિત્ર શ્રવણ કરેલુ હોય તે પણ ચારિત્રથી વિમુખ
 થઈ જાય, તો પછી જે ચારિત્ર લેવા ઇચ્છના હોય તે વિમુખ થાય તેમા
 શુ કહેવુ ? માટે આવી ચારિત્રનો લેદ કરનારી કથા કદી કરવી નહીં
 ૭ આવી અશુભ કથાના સંગ્રહ--આસક્તિવડે જેનુ મન-અત ક
 રણ કલુષિત--મલિન થયુ હોય તેનુ વિવેકરત્ન નાશ પામે છે (એ
 રીતે પ્રથમની માથે સળધ કરવો) અહીં તાત્પર્ય એ છે કે--વિમ-
 આમા પ્રવર્તેલા પ્રાણી પ્રાણે કરીને રાગ દ્વેષવાળો થાય છે અને તેથી

કરીને તે શુદ્ધાયુક્તનો વિવેક-વિવેચન કરી શકતો નથી, એટલું જ નહીં પણ પોતાના સ્વાર્થની હાનિને પણ જાણી શકતો નથી વળી ધર્મ તો વિવેકસારજ એટલે હિતાહિતના સારકપજ છે અહીં વાચનનું નિશ્ચયના અર્થ સહિતપણ હોવાથી વિવેકમાર જ છે એમ કહ્યું છે જે ધાર્મિક માણસ હોય તે આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે—“ જેટલામા આ મન પરના ગુણદોષ કહેવામા—જેવામા વ્યાપારવાળું—તત્પર થાય, તેવામા તે મનને વિશુદ્ધ ધ્યાનમા વ્યગ્ર-તત્પર કરવું સાર છે ” તેથી કરીને ધર્માર્થીએ—ધર્મના આચરણના અભિલાષીએ અત્યંત એટલે સત્કથાવાળા થવું જોઈએ કે જેથી તે ધર્મગત્નને લાયક થાય અહીં સત્કથનો અર્થ સમાસ સહિત આ પ્રમાણે છે— સત્ એટલે સારી અર્થાત્ તૃતીય કર, ગણધર અને મહર્ષિઓના ચરિ વિષયવાળી કથા એટલે વચનના વ્યાપારો જેને હોય તે સત્કથ કહેવાય છે ૨૦

—ૐ—

હવે સુપક્ષયુક્ત નામના આત્મા ગુણને કહે છે —

અનુકૂલધમ્મસીલો, સુમમાચારો ય પરિચ્છો જસ્સ ।

એસ સુપક્ષો ધમ્મ, નિરતરાય તરહ ફાહ ॥ ૨૧ ॥

મૂળાર્થ—જેના પરિવાર અનુકૂળ, ધાર્મિક અને સદાચારવાળો હોય તે સુપક્ષ કહેવાય છે આવા પુરૂષ જ વિદ્ય રહિત ધર્મક્રિયા કરી શકે છે

ટીકા—અહીં પક્ષ, પરિગ્રહ અને પરિકર એ સંપ્રે પચાસ શબ્દો છે ‘ પક્ષ શબ્દ પરિગ્રહ અર્થમા પણ કહ્યો છે ’ એવું વચન છે જેને સારો પક્ષ હોય તે સુપક્ષ કહેવાય છે તેને જ વિશેષે કરીને કહે છે— અનુકૂળ-ધર્મમા વિદ્ય ન કરે તેવો, ધર્મશીલ-ધાર્મિક, સુસમાચાર-સદાચારનું આચરણ કરનાર, આવા પરિચ્છન (પરિવાર) જેને હોય તે સુપક્ષ કહેવાય છે અને તેવો પુરૂષ ધર્મને અતરાય રહિત-વિદ્ય

રહિત કરવાને શક્તિમાન હોય છે બાવાર્ય એ છે જે, જે પરિજન અનુકૂળ હોય તો તે ધર્મકાર્ય કરતા તેને ઉત્સાહ પમાડે છે અને સહાય કારક થાય છે ધર્મશીલ હોય તો ધર્મના કાયમાં તેને જોડવાથી તે પોતાના પર અનુશ્રુ માને છે, પણ વેઠ માનતો નથી તથા સહાયાર-વાળો હોય તો તે રાજવિરુદ્ધાદિક કાર્યનો ત્યાગ કરવાથી ધર્મની લઘુતાનુ કારણ થતો નથી તેથી કરીને આવી રીતે સુપક્ષ પુરૂષ ધર્મનો અધિકારી થાય છે ૨૧ અહીં અનુકૂળ પરિવાર ન હોય તેના પર દ્રષ્ટાત કહે છે —

પુત્રધર્મ નામના નગરમાં દિવાન્ નામે શ્રેષ્ઠી હતો, તેને જ્યોતિષમતી નામની બાર્યથી ઉત્પન્ન થયેલો પ્રભાકર નામે પુત્ર હતો, આ સર્વે બૌદ્ધ ધર્મી હતા એકલા વેપારને માટે પ્રભાકર દુરિતનાપુર નગરમાં ગયો. ત્યાં એક જિનદાસ નામે શ્રેષ્ઠી હતો તેને પૃથ્વી નામની સ્ત્રી હતી, અને તેમને જિનમતી નામની સુદર શરીરવાળી પુત્રી હતી આ સર્વે શ્રાવકો હતા પ્રભાકરે જિનદાસની ભાડશાળામાં પોતાના ભાડ-કરીયાણા નાખ્યા ત્યાં જિનમતીનું મનોહર રૂપ જોઈ પ્રભાકર અત્યંત મોહ પામ્યો. તેથી તેણે એકલા જિનદાસ પાસે તે-ણીની યાચના કરી ત્યારે તેણે કહ્યું કે ‘હું શ્રાવકને આપવાનો છું, તમારી જેવા મિથ્યાદૃષ્ટિને મારી દીકરી આપીશ નહીં.’ તે સાંભળી બીજે કાંઈ ઉપાય નહીં હોવાથી તે પ્રભાકર કપટથી શ્રાવકધર્મ શીખવા લાગ્યો ધર્મનું શ્રવણ કરવા લાગ્યો, ચૈત્યોને વાઢવા લાગ્યો અને સાધુઓને ઘી ગોળ, વસ્ત્ર, અન્ન વિગેરે વહોરાવવા લાગ્યો. અનુક્રમે ધર્મશ્રવણ કરતા તેને બાવથી ધર્મ પરિણમ્યો, તે કન્યા ઉપર પણ મદ રાગવાળો થયો, અને સાધુની પાસે ખરી હકીકત કહી અણ્ણમતને શ્રદ્ધા કરી શુદ્ધ શ્રાવક થયો. તેના પરમાર્થ જાણી જિનદાસે તેને પોતાની પુત્રી જિનમતી પરણાવી તેણીને લઈ તે પ્રભાકર પોતાના પુંડવ ધર્મ નગરમાં ગયો ત્યાં જિનમતીને તેની સાસુ અને નણદ કહેવા લાગી કે—“બૌદ્ધ દેવને પગે લાગ, અને બિશુઓને વહના કર” જિનમતીએ

તે વાત અગીકાર ન કરી ત્યારે તેઓએ તેણીની નિંદા તર્જના કરી. તે જાણી પ્રભાકર માતાપિતાથી બુદ્ધા થયો. પછી પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે તે દ પતી જૈન સાધુઓને દાન દેવા લાગ્યા. એકદા માતાપિતાએ પ્રભાકરને કહ્યું કે—“ હે પુત્ર ! તુ બિંશુકોને નિમગણ કર ” તેણે તેમ કરવાની ના કહી ત્યારે તેને ઘણો આગ્રહ કરી બળાકારે બિંશુ પાસે મોકલ્યો. તે ત્યાં ગયો ત્યારે બિંશુકોએ વિદ્યાથી મત્રીને તેના હાથમા એક કૂળ આપ્યું તેથી તેના શરીરમા વ્યતરીએ પ્રવેશ કર્યો, પછી તેણે ઘેર જઈ બાર્યાને કહ્યું કે—‘ આજે આપણે બિંશુઓને દાન દીધું. ’ જિનમતીએ ના કહી, ત્યારે તે પોતે રસોઈ કરવા લાગ્યો. આપિકાએ સૂરિ પાસે જઈ તે વાત કહી. સૂરિએ મત્રીને તેણીને ચૂર્ણ આપ્યું તે પાણીમા નાખીને તેણીએ પ્રભાકરને પાણુ તરતજ વ્યતરી તેના શરીરમાથી નાશી ગઈ એટલે પ્રભાકર પોતાની સ્વાભાવિક સ્થિતિમા આવ્યો. ત્યારે તેણે ‘ આ શો આરભ કર્યો છે ? ’ એમ બાર્યાને પૂછ્યું તે બોલી—‘ તમે જ બિંશુઓને માટે આ આરભ કર્યો છે ’ તે બોલ્યો—‘ હું સાધુ વિના બીજા કોઈને આપવાનો નથી મારા માતાપિતાએ મને છેતર્યો જણાય છે ’ એમ કહી તે પ્રાસુક અન્ન તેણે સાધુઓને ઘડોરાવ્યું આ પ્રમાણે અનુકૂળ પરિજન ન હોવાથી વિઘ્નનો સંભવ થાય છે તેથી કરીને જ કહ્યું છે કે—અનુકૂળ અને ધર્મશીલ વિગેરે વિશેષજીવાણા પરિજન જેને હેય તે ધર્મનો અધિકારી છે

હવે પદરમા દીર્ઘદર્શીપણાનો ગુણ કહે છે —

આઢવહ દીહદમી, મયલ પરિણામસુંદર કજ્ઞ ।

વહુલામમપ્પકેમ, સલાહિણિજ્ઞ વહુજણાણ ॥ ૨૨ ॥

મૂળાર્થ—દીર્ઘદષ્ટિવાળો પુ.પ જે જે પરિણામે સુદ હોય, જેમાં

ઘણા લાલ અને થોડા કલેશ-પ્રયાસ હોય, તથા ઘણા માણમેને
 સલાહ કરવા લાયક હોય તે તે સર્વ કાર્યનો આરભ કરે છે

ટીકાર્થ—આરભે છે એટલે અગીકાર કરે છે કોણ ? દીર્ઘદર્શી
 તેમા દીર્ઘ-પરિણામે સુદર એવું કાર્ય, અહીં કાર્ય શબ્દનો અધ્યાહાર
 છે અથવા દીર્ઘ એટલે પરિણામે સુદર જેમ હોય તેમ એ ક્રિયાવિશેષણ
 બલ્યુ ૬૪૬ એટલે જ્ઞવાનો જ્ઞનો સ્વભાવ છે તે દીર્ઘદર્શી કહેવાય છે
 આવો જે પુરુષ હોય તે સકળ-સમગ્ર પરિણામસુદર એટલે ભવિષ્ય કાળે
 સુખકારક એવું કાર્ય-કૃત્ય, તથા બહુલાલ-ઘણી ઇચ્છિત વસ્તુની સિદ્ધિ
 કરનાર, અપકલેશ-થોડા પ્રયાસવાળું, સલાહનીય-પ્રશસા કરવા
 લાયક, કોને ? બહુ જ્ઞનોને—સ્વજનો તથા અન્ય જ્ઞનોને અર્થાત
 શિષ્ય પુરુષોને, દીર્ઘદર્શી પુરુષ ન જાણીને જેમ પારિણામિકી બુદ્ધિએ
 કરીને સુદર પરિણામવાળા આ લોક સળધી કાર્યને પણ કરે છે
 તેથી ધર્મનો પણ તેજ અધિારી છે કહ્યું છે કે—“ જે પુરુષ બુદ્ધિ
 માન હોય તે ઉપાધિ રહિત અને શુદ્ધ એવા ધર્મના સ્થાનનો વિચાર
 કરે છે જુએ છે તેમજ વગી પોતાની યોગ્યતાનો તથા શુભ અનુભવ
 પરિણામનો પણ તે વિચાર સાવધાનતાથી કરી શકે છે એ ધન,
 શ્રેષ્ઠી કોણ થયો તે કહે છે

‘નનશ્રેષ્ઠીનુ દષ્ટાત

રાજગૃહનગરમા મહા ધનિઠ ધન નામે શ્રેષ્ઠી હતો. તેને સ્વભાવે
 ભદ્રિક પરિણામવાળી સુખકા નામે સ્ત્રી હતી. તેમને ધનપાત્ર, ધ દેવ,
 ધનગુરુ અને નનરક્ષિત નામે ચાર પુત્રો હતા તે ચારે સુદરતાના
 મંદિર, કળાઓમા કુશળ અને સુજનતાવડે સંપૂર્ણ હતા. તેઓને
 અનુક્રમે યો, વદ્મી, ધના અને ન્યા નામે સારા કુળની સ્ત્રીઓ
 હતી તે ચારે પુત્રો પિતાના પ્રસાદથી નિરતર સુખે રહેતા હતા.

એકદા વૃદ્ધ અવસ્થાવાળા એકીએ પરલોકમાં હિતકારક એવો ધર્મ કરવાની ઇચ્છાથી વિચાર કર્યો કે—“ આ ઇંડરાઓને મેં આટલા ઠાળ સુધી સુખી કર્યા છે, હવે જો આ વહુઓમાંથી કોઈપણ વહુ ગૃહ કાયની ચિંતા કરે તો હું પ્રત્યક્ષ લઈ તોપણ મારા મનમાં શાંતિ થાય, પરંતુ તેઓમાંથી કઈ વહુ ગૃહની ચિંતા કરવામાં લાયક હશે ? ઠીક જાણ્યું જો અધિક પુણ્યવાળી હોય તે પરંતુ તે શી રીતે જણાય ? બુદ્ધિથી કારણકે લોકમાં ઈર્માનુસારિણી બુદ્ધિ કહેવાય છે ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી એકીએ તેઓની બુદ્ધિની પરીક્ષા કરવાનો આરંભ કર્યો તેમાં પ્રથમ પોતાને ઘેર કાંઈ નિમિત્ત લઈ ઉત્સવ કરવા માડ્યો, તેથી પોતાના અને વહુઓના સ્વજનોને આમ ત્રણ કર્યું, તેમને ભક્તિ પૂર્વક ભોજન કરાવ્યું, ભોજન કર્યા પછી ચિત્રશાળામાં ગુણેથી ખેડો, તે સ્વજનોને પુષ્પ, વિલેપન, પાનમોપારી વિગેરે આપી તેમનું સન્માન કર્યું, ત સર્વેની સમક્ષ ધન એકીએ વહુઓને બોલાવી, તેમને પાચ પાચ શાલિ (હામર) ના દાણા આપીને કહ્યું કે—“ આ દાણાનું સારી રીતે પાલન કરવું, અને જ્યારે હું માગું ત્યારે મને પાછા આપવાના છે, ’ પછી તેણે સર્વ સ્વજનોને રજા આપી ‘ આમ કરવાનું શું તાત્પર્ય હશે ? ’ એમ વિચાર કરતા તેઓ પોતપોતાને ઘેર ગયા, પછી મોટી વહુએ તે પાચ દાણાઓ તથા (નાખી) દીધા, અને જ્યારે માગશે ત્યારે ગમે ત્યાંથી લે ને આપીશ એમ વિચાર કર્યો, બીજીએ પણ તવોજ વિચાર કર્યો, પરંતુ તે પાચ દાણાના ફાતરા ઉખેડી તેને ખાઈ ગઈ, ત્રીજીએ સારા વસ્ત્રમાં બાંધી ઘરેલુની પેટીમાં મૂક્યા, અને દરરોજ ત્રણે કાળે તેની સલાળ કરવા લાગી, તથા ચોથીએ તે દાણા પોતાને ખીયર મોકલ્યા, ત્યાં વર્ષાઋતુમાં તેને વાવ્યા પછી સમય આવે ઉખેડીને ફરીથી રોપ્યા તે પાક્યા ત્યારે પહેલે વરસે કુલ્લ પ્રમાણ ચોળા થયા, બીજે વરસે આઠક પ્રમાણ થયા, ત્રીજે વરસે ખારી પ્રમાણ થયા. ચોથે વર્ષે કુલ પ્રમાણ થયા અને પાચમે વર્ષે હજાર કુલ પ્રમાણ થયા, પાચ વર્ષ પૂરા થયા ત્યારે ધન-

શ્રેષ્ઠીએ ફરીથી સર્વ સ્વજનોને આમત્રણ કરી તેમની સમક્ષ મોટી વહુ પાસે તે પાત્ર દાણા માગ્યા. ત્યારે તેણીએ મંદાકષ્ટે સ્મરણ કરી ક્યાંઈથી લાવીને પાત્ર દાણા આપ્યા 'આ દાણા મેં આપ્યા હતા તેજ છે કે બીજા ?' એમ સપથપૂર્વક પૂછ્યું ત્યારે તેણીએ સત્ય વાત નિવેદન કરી બીજીએ પણ તેજ પ્રમાણે કહ્યું; પરંતુ તેના ફોતરા ઉઘેડીને તે મેં ખાધા હતા એટલું વિશેષ કહ્યું ત્રીજીએ વચ્ચેને છેડે બાપેલાજ આપ્યા, અને મેં તેજ રાખી મૂક્યા છે એમ કહ્યું ચોથીએ કુચીઓ આપીને કહ્યું કે—' મારા પિતાને ઘેર તે દાણા છે ગાઠાં વિગેરે મોકલીને મગાવી દેયો ' શ્રેષ્ઠીએ પૂછ્યું—“ હે પુત્રી ! તે શી રીતે કર્યું ? ” તે બોલી—“ આપે કહ્યું હતું કે આનું પાલન કરવું તેથી આમ કરવાથીજ તેનું સારી રીતે પાલન થાય છે, એમ ધારી મેં તેવી રીતે કર્યું ” પછી શ્રેષ્ઠીએ પોતાનો અભિપ્રાય જણાવી તેઓના સ્વજનોને કહ્યું કે—“ આ કાર્યમાં શું કરવું ઉચિત છે ? ” તેઓ બોલ્યા—‘ તમેજ નિપુણ બુદ્ધિવાળા છો મોટું પ્રમાણરૂપ છો. ’ ત્યારે શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું—“ આ મોટી વહુએ દાણાનો ત્યાગ કર્યો છે તેથી ધરમા જે કાંડ રાખ, છાણ, કચરા વિગેરે નાખી દેવા જેવું હોય તે કામ તેણે કરવું જે કાંઈ રાખવું ખાડવું, દળવું વિગેરે કામ હોય તેમા બીજીનો અધિકાર કરે છું, ત્રીજીને હું સડારનો અધિકાર આપું છું, અને ચોથીને સર્વ ગૃહનો અધિકાર સોંપું છું આની આજ્ઞા પ્રમાણેજ બીજી ત્રણેએ વર્તવું આ પ્રમાણે કરવાથીજ તેઓ સુખી થશે ” આ પ્રમાણે શેઠની વ્યવસ્થા સર્વેએ અગીકાર કરી ત્યારથી તે સ્ત્રીઓ આવા નામે પ્રસિદ્ધ થઈ પહેલી ઉઝિ ૧, બીજી લોગનતી, ત્રીજી રશિકા અને ચોથી રોહિણી આ રીતે શ્રેષ્ઠીનું ગૃહ વ્યવસ્થાવાળું સુખી થયું લોકોએ શ્રેષ્ઠીની પ્રશંસા કરી. શ્રેષ્ઠીએ પણ દુદયમાં ધન્ય છેવું પોતાનું પરલોક હિત સાધ્યું આવો દીર્ઘદર્શી પુરૂષ ધર્મનો અધિકારી છે

હવે સોળમેા વિશેષજ ગુણ કહે છે—

चत्पूरा गुणदोसे, लक्ष्मि अपवसुवायभावेण ।

पाएण विसेसन्नू, उत्तमधम्मारिहो तेण ॥ २३ ॥

મુનાર્થ—નિશ્ચયપણ પુરુષ પ્રાપ્ત કરીને પક્ષપાત રહિતપણે વસ્તુ-
ઓના ગુણ દોષને જાણે છે તેથી કરીને તે ઉત્તમ ધર્મના અધિકારી છે

ટીકાર્થ—વસ્તુઓના—સચિત અચિત દ્રવ્યોના અથવા ધર્મ અધર્મના હેતુરૂપ પદાર્થોના ગુણોને તથા દોષોને પક્ષપાત રહિતપણે—મધ્યસ્થ અને સ્વસ્થ ચિત્તે કરીને જાણે છે પક્ષપાતવાળો માણસ દોષને ગુણરૂપે અને ગુણને દોષરૂપે દેખે છે તથા તેજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરે છે કહ્યું છે કે—“ આગ્રહી—પક્ષપાતી માણસ જ્યાં પોતાની ભતિ હોય, ત્યાંજ તે વિષયને મિદ્ધ કરવા યુક્તિને શોધ્યા કરે છે અને પક્ષપાત રહિત જે હોય તેને તો જ્યાં યુક્તિ હોય—જે વિષય યુક્તિ યુગ્મ જણાતો હોય ત્યાં ભતિ પ્રવર્તે છે ' તેથી પ્રાપ્ત કરીને એટલે જાહોળતાએ વિશેષજ્ઞ—સાર અસારને જાણનાર પુરૂષ સુદર્શનદની જેમ હ્રામધર્મહર્ષ—પ્રધાન ધર્મને હાયત (યોગ્ય) થાય છે અહીં ભવતિ—થાય છે એ પદ અધ્યાહાર છે કહ્યું છે કે—“ આનાથી આ સુદર છે, અને આનાથી આ સુદર છે એમ જે વિશેષ પ્રકારે જાણે છે તે શ્રમણધર્મને પામે છે અહીં સુદરીનદત્ત દર્શાવે છે ”

હવે સતરમો વૃદ્ધાનુગ નામનો ગુણ કહે છે—

बुद्धो परिणयबुद्धी, पानायारे पत्रत्तई नेय (व) ।

युद्धाणुगोजनि एव, समगिकया गुणा जेय ॥ २४ ॥

મૂનાર્થ—વૃદ્ધ માણસ પરિપક્વ બુદ્ધિવાળો હોય છે, તેથી તે પાપના આચરણમાં પ્રવર્તતો જ નથી. તેમજ વૃદ્ધને અનુસરનાર પણ તેવો જ હોય છે કારણકે શુભો સ ગતિથી પ્રાપ્ત થાય છે.

ટીકાર્થ—વૃદ્ધ-મોટી ઉંમરવાળો પરિણતબુદ્ધિ-પરિપક્વ મતિ વાળો એટલે પરિણામે સુદર મતિવાળો હોય છે, તેથી તે પાપા આ મા—અશુભ કાર્યમાં પ્રવર્તતો જ નથી. કારણકે તે યથાર્થરીતે વસ્તુતત્ત્વને જાણે છે. અહીં એક ઉદાહરણ છે કે—“એક રાજાને બે પ્રકારના મંત્રીઓ હતા એક જુવાન અને બીજા વૃદ્ધ. તેમાં જુવાન મંત્રીઓ રાજા પાસે નિરંતર બોલતા હતા કે—“આ વૃદ્ધ મંત્રીઓ બુદ્ધિથી બ્રહ્મ થયેલા છે, તેથી તેઓ સારી રીતે મગ-વિચાર કરી શકતા નથી, માટે એઓની શી જરૂર છે? અમે જ મુખ્ય છીએ.” એકદા તેમની પરીક્ષા કરવા માટે રાજાએ કહ્યું કે—“જે માણસ મારા મસ્તકપર પગની પાનીનો પ્રહાર કરે તેનો શો દડા કરવો જોઈએ?” જુવાન મંત્રીઓ બોલ્યા—“એમાં શું વિચારવાનું છે? તેના શરીરના તલ તલ જેવડા ઠકડા રવા જોડે અથવા પ્રદીપ્ત અગ્નિમાં તને નાખવો જોઈએ.” પછી રાજાએ તે જ પ્રશ્ન વૃદ્ધ મંત્રીઓને પૂછ્યો, ત્યારે તેઓએ એકાતમા જગ વિચાર કર્યો કે—“ક્રીડા વિવાસમાં પ્રધાન એવી મહારાણીજ આવું કાર્ય કરી શકે, માટે તેની તો પૂજાજ કરવી યોગ્ય છે આ અર્થજ કહેવા લાયક છે.” એમ નિશ્ચય કરી તેઓએ રાજાને ઉત્તર આપ્યો કે—“જે મનુષ્ય આવું મહા સાહસ કરે તેના શરીરને મસ્તકથી તે પગ સુધી સુવર્ણ અને રત્નના અલંકારો વડે શણગારવું જોઈએ.” તે સાંભળી તુટમ ન થયેલા રાજાએ કહ્યું કે—“તમે ઘરઘર જાણ્યું.” પછી આ વૃદ્ધ મંત્રીઓ સત્ય વાતને જોનારા છે એમ ધારી રાજાએ તેઓનેજ પ્રમાણરૂપ ક્યાં.” વૃદ્ધો અહિંતના હેતુમાં પ્રવર્તતા નથી તેથી જે વૃદ્ધોને અનુસરનારા હોય છે એટલે કે તેમના મત પ્રમાણે ચાલનાર હોય છે તે વૃદ્ધાનુગ કહેવાય છે તે પણ તેજ રીતે પાપમાં પ્રવર્તતો નથી શાથી પ્રવર્તતો નથી?

તે કહે છે—જેથી કરીને પ્રાણીઓને સગાતથી ઉત્પન્ન થનારા ગુણો હોય છે તે માટેજ કહ્યું છે કે—“ ઉત્તમ પુરુષનો સગ શીજ રહિત માણસને પણ શીજવાળા કરે છે જેમકે મેરૂ પર્વતને લાગેલું તુલુ પણ મુવર્ણપણાને પામે છે ”

હવે અદ્વારમા વિનય ગુણને આશ્રી કહે છે—

વિચિત્રો સન્નિગુણાણ, મૂલ સન્નાણદસર્વાર્ણ ।

મોવણસ્ત ય તે મૂલ, તેણ વિચીત્રો હૃદ પસર્થો ॥ ૨૫ ॥

મૂલાર્થ—વિનય એ સાત્ય જ્ઞાન અને દર્શન વગેરે સર્વ ગુણોનું મૂળ છે, અને તે ગુણો મોક્ષનું મૂળ છે, તેથી વિનયનાગો માણસ અહીં ર્મના અરિમાનમા પ્રગટેલ કહ્યો છે

ટીકાર્થ—ચિત્રીયત્તે—દૂર કરાય અથવા લીન કરાય આઠ પ્રમાણનું કર્મ જેનાવડે તે વિનય કહેવાય છે એ સિદ્ધાંત પ્રમાણે વ્યુત્પત્તિ છે કહ્યું છે કે—“ જેથી કરીને આતુરજ મોક્ષને માટે આઠ પ્રકારના કર્મને દૂર કરે છે, તેથી કરીને સસારનો નાશ કરનાર વિદ્વાનો તેને વિનય કહે છે ” તે વિનય સર્વ ગુણોનું મૂળ કારણ છે તે વિષે સૂગમા કહ્યું છે કે—“ વિનય શાસનનું મૂળ છે, અને વિનયવાળોજ સચમી થાય છે જે માણસ વિનયથી રહિત હોય તેને ધર્મ કયાથી હોય ? અને તપ પણ કયાથી હોય ? ” કયા ગુણોનું મૂળ છે ? સત્ જ્ઞાન અને દર્શન વિગેરેનું તે વિષે કહ્યું છે કે—“ વિનયથી જ્ઞાન, જ્ઞાનથી દર્શન, દર્શનથી ચારિત્ર અને ચારિત્રથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે મોક્ષમા નિરાખાધ સુખ છે ” તેથી કરીને શુ ? તે કહે છે—‘પુન’—‘કરીથી’ શબ્દના અર્થવાળા જ શબ્દનો અહીં સંબંધ છે, તેથી વળી તે ગુણો મોક્ષનું મૂળ છે કેમકે ‘સમ્યક્ દર્શન, જ્ઞાન અને ચા

રિગ એ મોક્ષનો માર્ગ છે ' એમ તત્વાર્થમાં કહ્યું છે તેથી કરીને વિનયવાળો માણસ અહીં ધર્મના અધિકારમાં પ્રશસ્ત છે—વખાણેલો છે જે સ્વભાવથીજ વિનયવાન છે, તે માણસ પુષ્પસાલના પુત્ર કુળ-સાલની જેમ તે ગુણથીજ ધર્મને પામે છે, તથા તેની આરાધના પણ કરે છે

— ❦ (૦) ❦ —

પુષ્પસાલના પુત્ર કુળસાલની કથા—

મગઃ દેશના અલ કારરૂપ અને વન ધાન્યની સમૃદ્ધિવાળું શાંતિ આમ નામનું ગામ છે ત્યાં પુષ્પસાલ નામનો ગાથાપતિ હતો. તેને કુળસાલ નામે પુત્ર હતો તે પ્રકૃતિએ કરીને ભદ્રિક, વિનયવાળો અને પરલોકથી બીર હતો. તેણે એકદા ધર્મશાસ્ત્રને ભણાવનાર પાસે સાલ જ્યુ કે—“ જે માણસ મોટાનો વિનય કરે, તે પરલવમાં મોટાથી પણ મોટો થાય છે ” તે સાંભળીને તેણે વિચાર્યું કે—‘ મારા પિતા ઉત્તમ મોટા છે ’ એમ જાણી તે સર્વ પ્રકારે આદર પૂર્વક તેનો વિનય કરવા લાગ્યો. એકદા તેણે પોતાના પિતાને તે ગામના સ્વામીનો વિનય કરતો જોયો તે જોઈ મારા પિતા કરતા પણ આ ઉત્તમ—મોટો છે ’ એમ જાણી પિતાની આજ્ઞા લઈ ગામના સ્વામીનો પણ વિનય કરવા લાગ્યો. કોઈ વખત તે તેની સાથે રાજગૃહ નગરમાં ગયો ત્યાં તે આમા ધિપ તેના મહારાજને (પ્રધાનને) પ્રજામાહિક કરતો હતો, તે જોઈ ‘ આનાથી પણ આ ઉત્તમ છે, ’ એમ જાણી તેણે મહારાજનો પણ વિનય કર્યો તેને પણ શ્રેષ્ઠિક રાજાનો વિનય કરવામાં તત્પર જોઈ તે શ્રેષ્ઠિકનો પણ વિનય કરવા લાગ્યો. એકદા તે નગરના ઉદ્યાનમાં શ્રીમહાવીર સ્વામી સમવસર્યા તેમને વદના કરવા માટે સૈન્ય અને વાહન સહિત શ્રેષ્ઠિકરાજા ગયો. તે વખતે તે કુળસાલ ભગવાનને સમ વસરણની લક્ષ્મીથી શોભતા જોઈ વિસ્મય પામ્યો. તેણે વિચાર્યું કે—“ આ ખરેખર સર્વોત્તમ છે કેમકે આને સર્વ દેવે દો, અસુરે દો

અને નરે દ્રો વાદે છે તો હવે બીજાએ કરીને મારે સર્થુ આનો જ હું વિનય કરૂં ” ત્યારપછી અવસર મળ્યો ત્યારે તેણે હાથમા રાખેલી દાલ તરવાર સહિતજ પ્રભુના ચરણમા પડી વિનતિ કરી કે—“ હે ભગવાન ! આપ મને અનુજ્ઞા આપો હું આપના પગમાં પડયો છું ” ભગવાન બોલ્યા—“ હે બદ્ધ ! હાથમા દાલ તરવાર રાખીને મારા પગમા પડવું યોગ્ય નથી, પરંતુ રજોહરણ અને મુખવસ્ત્રિકા હાથમા રાખી મારા પગમાં પડાય છે, જેમ આ બધાઓ લાગે છે તેમ પગે સાગવું જોઈયે ” ત્યારે તે બોલ્યો કે—“ આપ જેવી આજ્ઞા આપો, તે પ્રમાણે હું લાગુ ” તે સાંભળી ‘ આ યોગ્ય છે ’ એમ જાણી ભગવાને તેને દીક્ષા આપી અને તે સદ્ગતિને પામ્યો આ પ્રમાણે વિનયવાળો માણસ ધર્મને યોગ્ય છે

—❦❦❦—

હવે ઓગણીશમા કૃતજ્ઞતા ગુણનો અવસર છે.
તેમા જે બીજાના કરેલા ઉપકારને વિસ્મરણ
રહિતપણે જાણે તે કૃતજ્ઞ કહેવાય છે, તેથી
તે કૃતજ્ઞને કૃપાદારાએ બતાવે છે—

बहु मन्त्रं धम्मगुरु, परमुवयारि त्ति तच्चमुद्धीय ।

तत्तो गुणाय बुद्धी, गुणारिहो तेण्हि कयन्नु ॥ ૨૬ ॥

મૂનાર્થ—કૃતજ્ઞ માણસ ધર્મગુરુને ‘ આ મારા પરમ ઉપકારી છે ’ એવી તત્ત્વબુદ્ધિથી જાહુ માને છે તેથી કરીને તેના શુભાંતી વૃદ્ધિ થાય છે આ કારણથી કૃતજ્ઞ માણસ અહીં ગુણને (ધર્મને) યોગ્ય કહ્યો છે

દીકાર્થ—ધર્મગુરુને ધર્મદાતા આચાર્યદિકને ‘ આ મારા પરમ ઉપકારી છે, અતિ ધોર સ સારસ્વી કૃપામા પડતા મને કારણ વિના જ

વત્સલતાવાળા આ ગુરૂએ બેચી કાઢ્યો છે ' એવા પ્રકારની તત્ત્વ-
બુદ્ધિવટે-પરમાર્થ સારવાળી મતિ વડે ઘડુ માને છે-ગૌરવતા સહિત
જુએ છે તે આ પ્રમાણે આગમના વાક્યની ભાવના કરે છે —“ હે
આયુષ્યમાન શ્રમણ ! આ જગતમા ત્રણ પુરૂષો 'કુપ્રતિકાર છે તે
આ પ્રમાણે—માતા પિતા, સ્વામી અને ધર્માચાર્ય ” વગેરે તત્ત્વ
કૃતરાતાપણથી ઉત્પન્ન થયેલા ગુરૂના ઘડુમાનથી ક્ષાતિ વગેરે અથવા
જ્ઞાન વિગેરે શુભોની વૃદ્ધિ થાય છે અહીં ' મવત્તિ-થાય છે ' એ
ક્રિયાપદ અધ્યાહાર છે તે ગુરૂના ઉપકારની ભાવના ભાવે છે તેથી
તેની નિર્ક્ષત્સના (તર્જના) કરી હોય તો પણ તે કોપ કરતો નથી,
મનમા માન ભાવતો નથી વિનયની હાનિ કરતો નથી, તેમજ છેતર
વાનો વિચાર પણ કરતો નથી. તેથી કરીને જ પ્રસન્ન થયેલા ગુરૂ
પાસેથી તે જ્ઞાનાદિક શુભોને પામે છે, અને અનુક્રમે ગુરૂના સ્થાનને
પણ પામે છે આ કારણથી આ ધર્મના અધિકારીના વિચારમા કૃતરા
માણસને શુભાર્હ-ધર્મની પ્રાપ્તિમા યોગ્ય કહ્યો છે અહીં ભીમનુ
કથાત છે

ભીમની કથા—

તગરા નામની નગરીમા રતિગાર નામે રાજા હતો તે આવક
ધર્મી હતો તેને ભીમ નામે પુત્ર હતો તે સમગ્ર કુળાના સમૂહને
ભણી રદ્દા પછી વિવિધ પ્રકારની કીડાવડે કીડા કરતો હતો તેને
એકદા રાજાએ કહ્યું કે—“ હે પુત્ર ! હજી તું અર્ધી કુળા શીખ્યો છે,
માટે કેમ કીડા કરવાનું હમ્મે છે ? ” તે જાત્યો—“ હે પિતા ! શી
રીતે હું અર્ધુ શીખ્યો છું ? ” ત્યારે રાજાએ કહ્યું—“ જ્યાં સુધી સર્વ
કુળાઓમા સુખ્ય એવી ધર્મકુળા જાણી ન હોય ત્યાંસુધી જોતેર
કુળામા પડિત થયેલા પુરૂષો પણ અપડિત જ છે ” તે સાંભળી ભીમે

ચિ તબ્યુ —“ પિતા મને અધુ” શીખેલો કહે છે તે સત્ય છે, કેમકે મેં પૂર્વે ધર્મકથાનું નામ પણ સાંભળ્યું નથી માટે હું પિતાનેજ પૂછું ” એમ વિચારી તેણે પૂછ્યું કે—“ હે પિતા ! તે કળા કયા મળે ? ” તેણે કહ્યું —‘ સાધુ પાસે ’ ‘ તો મને ત્યાં લઈ જાઓ ’ એમ તેણે કહ્યું ત્યારે રાજા તેને સાધુ પાસે લઈ ગયો સાધુએ ધર્મ સંભળાવ્યો. કુમારને તેના પર રૂચિ થઈ ત્યારપછી તે ચૈત્યવદન વિગેરે શીખ્યો અણ્ણતો અહણ્ય કથા, અને તે ઉત્તમ શ્રાવક થયો. જિનધર્મની પ્રાપ્તિ થવાથી તે ચક્રવર્તીના રાજ્યની પ્રાપ્તિ કરતા પણ અધિક ખુશી થયો તે વિચારવા લાગ્યો કે—“ અહો ! પિતાની પુત્ર ઉપર કેવી વતસલતા (પ્રીતિ) છે ? કે જેણે ભય કર સંસારરૂપી સમુદ્રથી મારા ઉદ્ધાર કર્યો ? મને બળતા ઘરમા સુતેલાને તેણે જગાડ્યો છે સર્વથા પ્રકારે તે મારા પરમ ઉપકારી છે, તેથી તેને અગ્રિય લાગે તેવું લેશ માત્ર પણ હું કરીશ નહીં, અને તેને જેમ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય તેજ રીતે હું ચત્ન કરીશ ” આ પ્રમાણે અભિગ્રહ ધારણ કરીને તે શ્રાવક ધર્મ પાળવા લાગ્યો. એકદા રાજા રાજવાટિકાએ નીડળ્યો, તે વખતે તેણે એક પ્રાસાદની ઉપર કીડા કરવી ડોઢ શ્રેષ્ઠીની કન્યા જોઈ તેણીના અત્યંત મનોહર રૂપથી રનિત થયેલા તેણે મત્રીદ્વારા શેઠ પાસે તે કન્યાની માગણી કરી, પરંતુ શ્રેષ્ઠીએ આપી નહીં, અને કહ્યું કે—“ કદાચ મારી પુત્રીને પુત્ર થાય તો પણ તે કાંઈ રાજ્ય પામી શકે નહીં કારણ કે રાજાનો બીમ કુમાર રાજ્યને લાયક છે ” પછી તે કન્યાને નહીં પામવાથી રાજા અત્યંત અગતિ પામવા લાગ્યો. આ વાત બીમના સાંભળવામા આવી, ત્યારે તેણે વિચાર્યું કે—“ મારી હાજરીને દીધે પિતાની ઇચ્છાનો ભંગ થયો ” એમ વિચારી તરતજ તે શ્રેષ્ઠીને ઘેર ગયો અને તેને કહ્યું કે—“ તમારી દીકરી રાજાને આપો મેં રાજ્ય લેવાનો નિયમ કર્યો ” શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું—“ કદાચ તમે રાજ્ય ન કરો તો

પણ તમારે પુત્રો થાય, અને તે મારી દીકરીના પુત્રનો પરાભવ કરી રાજ્ય લઈ લે ” ત્યારે કુમારે કહ્યું — “ જો એમ હોય તો હું પરણીશ જ નહીં તમે વિદ્યાસ રાખીને રાજ્યની ઇચ્છા પ્રમાણે કરો ” આ પ્રમાણે કુમારના કહેવાથી એથી તુષ્ટમાન થયો, અને તેણે પોતાની પુત્રી રાજ સાથે પરણાવી પછી તેજ પટ્ટરાણી થઈ, અનુક્રમે તેણીએ સર્વ શુભ લક્ષણવાળો પુત્ર પ્રસવ્યો તે કાળે કરીને વૃદ્ધિ પામ્યો, અને રાજ થયો. બીમકુમાર પણ બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરી શ્રાવક ધર્મનું પાલન કરતો હતો એકદા ઇંદ્રે તેના દૈવ મતની પ્રશંસા કરી, તે સાંભળી કોઈ એક દેવે તેની પર શ્રદ્ધા કરી નહીં, તેથી તેણે એક ગણિકાનુરૂપ કરી તથા તેણીની માતાનું (અક્ષાતુ) રૂપ કરી કુમાર પાસે જઈ કહ્યું કે — “ હે કુમાર ! તું ઉત્તમ કુળમા જન્મેલો છે, ધાર્મિક છે, દયાળુ છે અને કોઈની પ્રાર્થનાનો ભગ કરતો નથી તો આ બિચારી મારી પુત્રીનું શરીર તારૂં રૂપ ભેવાથી ઉત્પન્ન થયેલા કામદેવ રૂપી અગ્નિની જ્વાળાથી બળે છે, તેથી તે મરણ પામશે પરંતુ તારી સ્નેહવાળી હૃદયથી જ જીવે તેમ છે, તો તેણીને જીવાડીને મોગ પુણ્યનો સચય તું કર ” કુમારે કહ્યું — “ હે ભદ્ર ! વિષ ખાવાથી કદી જીવાતું નથી સનિપાતના વ્યાધિવાળાને કદાપી દુધ પચ્ય હોતું નથી તેથી તેણીને ધર્મરૂપી ઔષધ આપ. હું મતના ભગનો અગીકાર નહીં કરું દયા તો એ જ કહેવાય કે જેનાથી બીજો કોઈ પણ પાપમા ન પડે ” આવા કામજ વચનોવડે તેણે કુટણીનો પ્રતિષેધ કર્યો તે ભેદ ‘ આ તો કપે તેવો નથી ’ એમ બાણી દેવે બીમની પ્રશંસા કરી પછી બીમ અનુક્રમે પરલોકનો આરાધક થયો. આવો કૃતજ્ઞ પુરૂષ સૂત્રમા કહેલા શુભનું સ્થાન યાય છે

હવે વીશ્વમા ગુણનાળો પગ્ધિતાર્થકાગી-પગ્નુ હિત
કરનાર છે, તેનો અર્થ નામથીજ જાણી શકાય
તેવો છે, તેથી તેને ધર્મપ્રાપ્તિનુ કૃણ કહે છે

પરીક્ષાનિરઘો ઘણો સમ્મ વિજ્ઞાપવન્મમન્માગો ।

અન્નેજગિ ઠવદ્ મગ્ગે, નિરીહચિત્તો મહામત્તો ॥ ૨૭ ॥

મૂલાર્થ—પરહિતમા તત્પર રહેનાર પુરુષ ધન્ય છે, કાચ્છુ કે તે
સમ્યક્ પ્રકારે ધર્મનું તત્ત્વ જાણે છે, તેનું ચિત્ત નિરપૃહ હોવાથી તથા
તે મહાસત્ત્વવાળો હોવાથી બીજાઓને પણ માર્ગમા સ્થાપન કરે છે

દીપ્તાર્થ—જે પ્રકૃતિએ કરીને જ બીજાઓનું હિત કરવામા
નિરતર તત્પર હોય છે, તે પુરુષ ધર્મરૂપી ધનને લાયક હોવાથી
પ ય છે, કારણકે તેણે સમ્યક્ વિજ્ઞાતધર્મસદ્ભાવન્યથાર્થ ધર્મતત્ત્વ
જાણેલું હોય છે અર્થાત્ તે ગીતાર્થ ચયેલો હોય છે, એમ કહેવાથી
એવું જણાવ્યું કે—જે ગીતાર્થ ન હોય તે પરનું હિત કરવા ઇચ્છતો
હોય તો પણ તે કંઈ શકતો નથી તે વિષે આગમમા પણ કહ્યું છે
કે—“ જે માણસ સમ્યક્ પ્રકારે આગમનું તત્ત્વ જાણતો ન હોય
તે બીજાને અસદુપદેશ આપીને કષ્ટમા નાખે છે આથી વધારે
કષ્ટકારક—શોક કરવા લાયક શું છે ? ” બીજા પણ મદ બુદ્ધિવાળાને
માર્ગમા-શુદ્ધ ધર્મમા સ્થાપન કરે છે-સ્થિર કરે છે કેવો છતો ?
તે કહે છે—નિરીહચિત્ત-રૂપદા ગહિત મનવાળો, જે મ્પૃહાવાળો
હોય તે હદાય શુદ્ધ માર્ગનો ઉપદેશ કરે, તો પણ તે વખાણવા
લાયક નથી કદા તે કે—“ જગતમા સર્વોત્તમ તેજ તપ અને યત
એ બે જ છે, તે જ તપ અને યુગ જે યાચકપણાને લીધે સાર રહિત
થાય તો તે વૃણ સમાન (તુરજ) છે, ” તેવો પુરુષ નિમ્પૃહ કેમ હોય ?
તે ઉપર કહે છે—મહાસત્ત્વવાળો છે માટે કારણકે સત્ત્વવાળાને જ

આટલા ગુણો હોય છે — ‘ પરોપકાર કરવામા જ પ્રીતિ, નિમ્પ્રહુતા, વિનયીપણ, સત્ય બોલવાપણ, ચિત્તની અતુચ્છતા, નિરતર વિગ્રાનો વિનોદ તથા અદ્વીનપણ આટલા ગુણો સત્વવાળામા રહેવા છે ’

—❧❧❧—

અહીં વિજયનું દષ્ટાંત છે —

વિજયનર્તન નામના નગરમા વિગ્નાન નામે ઐષ્ટી હતો તેને નિજય નામે પુત્ર હતો તેણે એકદા ઉપાધ્યાય પાસે સાલક્યું કે— “ મનુષ્યે ક્ષમા ગુણમા અને પરોપકાર કરવામા તત્પર થવું જોઈએ. કારણકે આ બે ગુણથી જ આ લોક અને પરલોકમા કલ્યાણ પ્રાપ્ત થાય છે ” આ ઉપદેશનું વચન વિજયે તત્વબુદ્ધિથી ગ્રહણ કર્યું એકાં તે વિજય નવી પરણેલી પોતાની ભાર્યાને તેડવા માટે સાસરાને ગામ ગયો. ત્યાંથી ભાર્યાને લઈને તે પોતાના ગામ તરફ પાછો વળ્યો. માર્ગમા ભાર્યાએ વિચાર્યું કે—“ હા ! મને નિર્દયને ધિક્કાર છે, કે જેથી હું માતા પિતાને છોડીને બીજાને ઘેર જાઉં છું હવે અહીં મારે શો ઉપાય કરવો ? કે જેથી આનાથી હું છુટું ? ” તેટલામા માર્ગે જતા થોડે દૂર એક છાત્રી કુવો જોઈ તેણીએ ભાર્યાને જણાવ્યું કે—“ મને તન્સ ઘણી લાગી છે બે મને પાણી નહીં આપો તો હું હમણા જ મરી જઈશ ” તે સાંભળી વિજય જોડ્યો—“ ચાલ આ કુવામાથી તને પાણી પાઉં ” એમ કહી તે કુવા તરફ ચાલ્યો તેની ભાર્યા પણ તેની પાછળ ગઈ તે વિશ્વાસ પૂર્વક—નિ શકપણે કુવામા જોતો હતો તેટલામા તેને ધક્કો મારી નાશીને પોતાને ગામ ગયું, અને ‘ શુભ શુકન નહીં થવાથી મને લાઈ ન ગયા ’ એમ તેણીએ માતાપિતાને કહ્યું. અહીં વિજય પણ પડતા પડતા કુવાના તટમા ઉગેલા વૃક્ષના થડને શીઘ્ર વળગી ગયો, અને તેને આધારે જ કુવામાથી બહાર નીકળ્યો. ‘ તે બિચારીએ મને કુવામા કેમ ધક્કો માર્યો હશે ? ’ એમ વિચારતા વિજયને તડ થયો કે—“ ઠીક પોતાના ઘરમા રહેવાની ઉત્કાંઠાને લીધે

તેણીએ આમ કહ્યું જણાય છે વગી ઉપાધ્યાયે મને કહ્યું છે કે-ક્ષમા જ રાખવી. તો તેણીના ઉપર મારે કોપ કરવો ચોખ્ખો નથી ” આ પ્રમાણે આત્માને સ્થિર કરી તે પોતાને ઘેર ગયો. તેની માતાએ તેને ‘ વહુ કેમ ન આવી ? ’ એમ પૂછ્યું ત્યારે તે બોલ્યો કે-“ તે તો આવતી જ હતી, પરંતુ માર્ગમા અપશકુન ચવાથી મેં તેને પાછી મોકલી ” ત્યારપછી ઘણીવાર વિજયને તેડવા જવાનું કહ્યું, તો પણ તે જતો નથી, અને તે વિચારતો હતો કે-“ તે બીચારીને શા માટે હું ખ ઉત્પન્ન કરવું જોઈએ ? ” એકદા તેના મિત્રોએ તેની ઘણી મસ્કરી કરી, ત્યારે તે સસરાને ઘેર ગયો. ત્યાં ગૌરવ સહિત કેટલાક દિવસ રહ્યો. પછી તેણીને સાથે લઈને પોતાને ઘેર આવ્યો. કેટલોક કાળે તે બન્નેને પરસ્પર સ્નેહ થયો, અનુક્રમે માતા પિતા મરણ પામ્યા ત્યારે તે દ પત્ની જ ઘરના સ્વામી થયા.

એકદા વિજયે વિચાર્યું કે-“ અહો ! ઉપાધ્યાયે મને યથાર્થ ઉપદેશ કર્યો હતો. ક્ષમાનો શો ગુણ થાય છે ? તે સાક્ષત જોયો. હવે હું પરોપકાર કરવામાં ગ્રજ્ઞ થાઉં, ” એમ વિચારી તે દીન દીન વગેરેને દાન આપવા લાગ્યો. કોઈને વિવાદ કરતા તે જોતો, ત્યારે તે તેમને મધુર વચનોવડે શાંત પાડતો અને કહેતો કે-સ્વજનનો છતો અપરાધ આપણે જોયો હોય તો પણ મનમા જ રાખવો. ગરત કે બોલવા કરતા ન બોલવું સારું છે, બીજાને પૂછવું તે કરતા ન પૂછવું જ સારું છે, અને સાક્ષ્યા કરતા ન સાક્ષ્યું સારું છે આ પ્રમાણે વર્તવાથી સ્વજનપણ સુખકારક થાય છે ” એકદા મોટા પુત્રે વિજયને પૂછ્યું કે-“ હે પિતા ! તમે આ પ્રમાણે સર્વ લોકોને કેમ ઉપદેશ આપો છો ? ’ વિજયે કહ્યું-“ હે પુત્ર ! મને એ અનુભવ સિદ્ધ છે તેથી લોકોને એવો ઉપદેશ આપું છું, ” ફરીથી પુત્રે પૂછ્યું-“ શી રીતે તમને અનુભવ સિદ્ધ થયું ? તે કહો મને તે જાણવામા કૌતુક છે ” વિજયે કહ્યું-“ તારે એવો પ્રશ્ન કરવો નહીં, કારણ કે મેં ઉપદેશમા જ કહ્યું છે કે-પૂછ્યા કરતા ન પૂછવું સારું છે, અને સાક્ષ્યા કરતા ન સાક્ષ્યું

સાડ છે માટે તારૂં પૂછવું પણ નહીં, અને સાલગવું પણ નહીં. તે વિષે આશ્રહ ઠરવાથી સર્ચું ” તે સાલગી પુત્રને અત્યંત કૌતુક થયું, તેથી તે વાર વાર આશ્રહથી પૂછવા લાગ્યો. તેનો અત્યંત નિશ્ચય ભેદ પિતાએ ઠહું—“ મને પહેલા તારી માતાએ જીવું કુવામા નાખી દીધા હતા. તે વાત મેં એટલી બધી ગુસ્સા રાખી કે તારી માતાને પણ મેં કોઈ વખત કહી નથી, તેનું પરિણામ સુદર આવ્યું તારે પણ આ વાત કોઈને કહેવી નહીં ” પછી એકદા પુત્રે હસતા હસતા પોતાની માને પૂછ્યું કે—“ હે મા ! તારા પિતાને જીવું કુવામા નાખી દીધા હતા તે વાત શું સાચી છે ? ” માએ પૂછ્યું—“ હે પુત્ર ! તને શી ખબર ? ” તેણે કહ્યું—“ મારા પિતાએ જ મને કહ્યું છે તે સાલગી ‘ ભત્રીયારને મેં રક્ષો માર્યો હતો, તેની તેને માહિતિ છે ’ એમ જાણી તે અત્યંત લાઙ્ગત થઈ, અને તરતજ હું યજ્ઞગી જવાથી તે મરણ પામી, તેનો હાહારવ સાલગી વિજય શેઠ પણ ત્યાં આવ્યો, અને વૃત્તાત જાણી અત્યંત ખેદ પામ્યો, તથા ‘ આ દોષ મારોજ છે ’ એમ ઘણા કાળ સુધી ગુરવા લાગ્યો. પછી તે પાપની શુદ્ધિ કરવા ઇચ્છતા તેણે કોઈ કેકાણે સાધુઓને જોયા તેની પાસે તેણે શુદ્ધિ—આલોચણ માગી. તેઓએ કહ્યું—“ દીક્ષા ગ્રહણ કર ” તે જોઈયો “ પરિશ્રદ્ધ રહિત થાઉં તો નિર્ધનપણાને લીધે પરોપકાર શી રીતે કરી શકું ? અને પરોપકાર સિવાય બીજું કંટ્યાણનું સાધન શું છે ? ” સાધુઓએ કહ્યું—“ હે ભદ્ર ! ધર્મોપદેશ અને અભયદાન સિવાય બીજું કાંઈ પણ પરહિત છે જ નહીં કહ્યું છે કે—‘ પ્રાણીઓના દુખનો નાશ કરનારી ધર્મદેશના જેટલો ઉપકાર કરે છે, તેટલો ઉપકાર જગનમા બીજા કોઈથી થતો નથી ’ તથા—‘ રાજા પણ પોતાના જીવિ તને માટે થ’ને પોતાની આખી પૃથ્વી આપી દે છે, મા’ દુનિયામા પ્રાણીની રક્ષા સમાન બીજું કોઈ ઉત્તમ દાન નથી વળી—‘ કોઈ માણસ મહિને મહિને હજાર હજાર ગાયોનું દાન કરે, તેના કરતા કાંઈ પણ દાન નહીં કરનારનો સયમ અત્યંત કંટ્યાણપ્રક છે ” આ પ્રમાણે

સાલગી પ્રતિબોધ પામી વિજયે પ્રમત્યા અગીકાર કરી અને તે પોતાના અને પરના ઉપકારનો સાધક થયો. આ પ્રમણે પરહિતને કરનારો ધર્માધિકારી છે

—❧(○)❧—

હવે એકવીશમો લબ્ધલક્ષ્ય નામનો ગુણ છે,
તે કળદ્વારા ખતાવે છે—

—•—•—

લવ્ઘેઽ લદ્ઘલવચો સુદેશ સયલ પિ ધમ્મકરણિજ્ઞ ।

દવચો સુસાસણિજ્ઞો, તુરિય ચ સુસિવિસયો હોઽ ॥૨૮॥

મૂનાર્થ—લબ્ધલક્ષ્ય પુરૂષ સમગ્ર ધર્મકાર્યને સુખે કરીને બાણી શકે છે તેથી કરીને જ તે ધર્મકાર્યને શીઘ્ર કરનારો, સહેલાઈથી શીખવવા લાયક થાય છે, અને શીઘ્રપણે જ શિક્ષાનો પારગામી થાય છે

ટીકાર્થ—જ્ઞાનાવગ્ણીય કર્મ અદ્ય દોવાથી જેણે લક્ષ્ય-શીખવા લાયક અનુદાન લઘ્વમિવ લઘ્વ-પ્રાપ્ત કર્યાની જેમ પ્રાપ્ત કર્યું હોય તે લબ્ધલક્ષ્ય કહેવાય છે, તેનો પુરૂષ સુચ્છેન-કલેશ વિનાજ ચોટલે પોતાને તથા શીખવનારને કદ ઉત્પન્ન કર્યા વિના જ મક્કલ સમગ્ર ધમ્મકરણીય-વદન, પ્રત્યુપેક્ષણ વિગેરે ધર્મ ધર્મને જીગતિ-બાણી શકે છે ભાવાર્થ એ છે કે-જાણે કે પૂર્વલવમા અભ્યાસ કર્યો હોય તેમ તે જલદીથી બાણી બાય છે તથા છે કે- “ હવેએ દરેક જન્મમા જે કાંઈ શુભ કે અશુભ કર્મનો અભ્યાસ થયો હોય, તે જ (કર્મનો) તે જ અભ્યાસના યોગથી તે સુખે કરીને અભ્યાસ કરી શકે છે ” તેથી રીને જ દક્ષ-શીઘ્રપણે ધર્મને કરનારો, સુશાસનીય-સુખે શીખવવા લાયક, અને ત્વરિત-થોડા કાગમાજ સુશિક્ષિત-શિક્ષાનો પારગામી થાય છે અહીં મૂળમા જે વગળું છે તેનો સુશિક્ષિતની પછી અગ્ર ધ કરવાનો છે

—❧(○)❧—

તે ઉપર આર્યશક્તિની કથા—

દરાપુર નામના નગરમા મોમદેવ નામનો બ્રાહ્મણ હતો. તેને 'ડમોમા નામની પત્નીથી ઉત્પન્ન થયેલો આર્યશક્તિ નામે પુત્ર હતો. તે પાંદલીપુત્ર વિગેરે નગરમા જઈ કોઈની પાસે અભ્યાસ કરી ચોઠ વિદ્યાનો પારગામી થયો. પછી તે પોતાના નગરમા આવ્યો. તે વખતે રાજા અને નગરના લોકોએ તેની સન્મુખ જઈ ઉત્સવપૂર્વક પુર પ્રવેશ કરાવ્યો. એ રીતે તે પોતાને ઘેર આવ્યો. ત્યાં ઘરની ખઠારની શાળામા બેઠો. તેની સ્વજનોએ એકઠા થઈ જાણ કરી પરંતુ એક તેની માતાજી તેની પાસે આવી નહીં, તેથી માતાને મળવાની ઉત્કંઠા થવાથી તે માતાને નમસ્કાર કરવા ઘરમા ગયો. માતાના ચરણને નમસ્કાર કર્યો ત્યારે માતાએ મધ્યસ્થવૃત્તિએ ઠરી તેને આશીર્વાદ આપી બોલાવ્યો, પરંતુ અત્યંત હર્ષ દેખાડ્યો નહીં તેનો અભિપ્રાય જાણી તેણે પૂછ્યું કે—“હે માતા ! મારા આવવાથી સ્વજન અને અન્યજન સર્વે અત્યંત હર્ષ પામ્યા છે, પરંતુ તમે હર્ષ પામ્યા નથી તેનું કારણ શું ?” તે બોલી—‘પુત્ર’ મને હર્ષ શી રીતે થાય ? દુર્ગતિમા લઈ જવાના નારણ્યૂત કુશાસોનો અભ્યાસ કરીને તું આવેલો છે માટે એ તું હૃદિવાદ લાગીને મને આનંદ પમાડે, તો પછી બીજા જનોને આનંદ પમાડવાથી શું છે ?” તે સાંભળી ‘માતાને જે રૂચે તે જ લાગુ પડે’ એમ વિચારી તેણે માને પૂછ્યું કે—‘હે માતા ! તે હૃદિવાદ કયા મળે ?’ તેણીએ કહ્યું—“હે પુત્ર ! તારા જ ચેરડીના પાદમા તોમવિષ્ણુ નામના આચાર્ય છે, તેની પાસે મળે છે’ તે સાંભળીને તે બોલ્યો કે—“હે માતા ! જો એમ છે તો તમે પ્રસન્ન થાઓ. માત્ર કાળે જ તમારા મનોરથોને હું પૂર્ણ કરીશ’ એમ કહીને હૃદિવાદ શબ્દના અર્થનું સ્મરણ કરતો તે રાત્રીને અતે પ્રાતઃ કાળ થતા જ માતાની રત્ન લઈ સૂઈ પાસે જવા નીકળ્યો. નીકળતા જ માર્ગમા પ્રથમ તેને તેનો મિત્ર મળ્યો. તે આગલે દિવસે મળ્યો.

નહોતો તેણે તેને શેરડીના કેટલાક સાઠા આપી નમસ્કાર કર્યા ‘ આ ઉત્તમ શુકન થયા ’ એમ જાણી આનંદ પામી તેણે શેરડીના સાઠા ગણ્યા તો નવ સાઠા આપ્યા અને એક અર્ધા જોડે તેણે વિચાર્યું કે-
 “ તે દહિવાદમા કેટલા અધિકારો હશે ? તે તો હું જાણતો નથી, પરંતુ હું તેમથી નવ આધકાર પૂર્ણ જાણીશ, અને દશમો અર્ધા જાણીશ ” એમ વિચારી માતાને ધીરજ આપવા માટે તેણે મિત્રને કહ્યું કે-“ આ સાઠા મારી માતાને તું આપજે, અને કહેજે કે-જે કાર્યને માટે તમારો પુત્ર ગયો છે, તેમા હું જ તેને પ્રથમ સ્થાને મળ્યો છું ’ પછી મિત્રે જઈને તેને તે જ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે માતા જે પણ તે સાઠા ગણીને તે જ પ્રમાણે તેનું કૃણ વિચાર્યું પછી આર્ય-રક્ષિત પણ સાધુના ઉપાશ્રય પાસે ગયો. તેને વિચાર થયો કે-“ સાધુના વદનાદિક વ્યવહારને હું જાણતો નથી, તેથી ગામડીયાની જેમ હું તેમની પાસે શી રીતે જઉં ? ” આ પ્રમાણે તે વિચાર કરતો હતા તોટલામા તેણે ઉપાશ્રયમા પ્રવેશ કરતા એક શ્રાવકને જોયો. તેથી તેની પાછળ પાછળ તે પણ ગયો ત્યાં નિમીહિ, ઇર્થાપિથિકીનું પ્રતિકમલ, વદન, પ્રત્યાખ્યાન અને સાધુવદન વિગેરે સર્વ ક્રિયા તેની સાથે જ કરીને તે શુરની પાસે બેઠો તે શ્રાવક મોટો હતો, તેને તેણે નમસ્કાર કર્યા નહીં, તેથી શુરે તેને ‘ ડોઇ આ નવો શ્રાવક છે ’ એમ જાણી તેને પૂછ્યું કે-“ હે દેવાનુપ્રિય ! તને ધર્મની પ્રાપ્તિ ઠ્યાથી થઈ ? ’ આર્યરક્ષિત જોત્યો-‘ આ વૃદ્ધ શ્રાવક પાસેથી ’ ‘ ક્યારે ? ’ ‘ હમણાજ ’ તોટલામા બીજા સાધુઓએ શુરને કહ્યું કે-“ આ શ્રાવિકાનો પુત્ર આર્યરક્ષિત છે કાલે રાત્રે જોના પ્રવેશોત્સવ કર્યો હતો તેજ આ છે ” તે સાંભળી ‘ અહો ! આનું લબ્ધલક્ષ્યપણ કેવું છે ? ’ એ પ્રમાણે વિચારી આશ્ચર્ય પામેલા સૂરિએ સ્નિધ અને મધુર દહિથી તંની સામું જોડે કહ્યું કે-“ હે સૌમ્ય ! તમે સર્વ જનને વહાલા છો તેથી તમારૂં અમે શુ અતિથિપણ કરીએ ? ” તે સાંભળી બે હાથ બેડી તે બ્રાહ્મણ જોત્યો કે- ‘ હે ભગવાન ! મને દહિવાદ આપી મારા પર કૃપા કરો. ’ સૂરિ જોત્યો-“ બહુ સારૂ બહુ સારૂ, તારો મનોરથ

ઉત્તમ છે તુ દષ્ટિવાદને અત્યંત યોગ્ય છે, પરંતુ તે દષ્ટિવાદ ગૃહસ્થી
 એને આપી શકાતો નથી સાધુઓ પણ અગ્યાર અગ ભણ્યા પછી
 તે દષ્ટિવાદ ભણવાના અધિકારી થાય છે ” ત્યારે તે જોલ્યો કે ‘ જેમ
 ઠીક લાગે તેમ મને ભણાવો. અને દીક્ષા પણ આપો. ’ ગુરૂ જોલ્યા-
 ‘ જો એમ હોય તો રાજા તથા સ્વજનવર્ગની રજા લઇ આવો ’ તે
 જોલ્યો-“ મારે રાજા વિગેરેની રજાનું કાંઈ કામ નથી મારે માતાના
 મનોરથ પૂર્ણ કરવા એ જ મારે કરવાની ઇચ્છા છે ” એમ કહી તેણે
 માતાની સાથે થયેલી વાત ગુરૂને જણાવી, તે સાંભળી ગુરૂએ વિચાર્યું
 કે-“ આની બુદ્ધિનો વૈભવ અતૂલ છે માટે આ દષ્ટિવાદને અત્યંત
 યોગ્ય છે ” એમ વિચારી સૂરિએ તેને દીક્ષા આપી પછી તેના સ્વજન
 નાદિકના ભયથી સર્વે સાધુઓએ અન્યત્ર વિહાર કર્યો જાકીની કથા
 આવશ્યક સૂત્રમાથી જાણવી અહીં તાત્પર્ય એ છે જે-માત્ર ધર્મક્રિયા
 બોધને જ તે પ્રમાણે શ્રદ્ધા કરનાર લખલક્ષ્ય કહેવાય છે, અને તે
 આર્યરક્ષિતની જેમ ધર્મનો અધિકારી થાય છે એમ જણાવ્યું

— ❧ (૭) ❧ —

હવે પ્રસ્તાવ કરેલા ગુણોનો ઉપસહાર કરવા પૂર્વક
 પ્રકરણના અર્થને સમાપ્ત કરવા માટે કહે છે

एए इग्रींस गुणा, सुयाणुसारेण किंचि वक्खाया ।

अरिहति धम्मरयण घेच्च एएहि सपन्ना ॥ २९ ॥

મૂનાર્થ—આ પ્રમાણે એકવીશ ગુણો શ્રુતને અનુસારે કાંઈક
 વ્યાખ્યાન કર્યા છે તે એટલા માટે કે આ ગુણોએ કરીને જે સુક્ત
 દોષ તેઓ જ ધર્મરત્નને શ્રદ્ધા કરવામા યોગ્ય છે

દીપાર્થ—ઘણે-પૂર્વે કહેલા સ્વરૂપવાળા આ એકવીશ ગુણો
 શ્રુતાનુસારે-બીજા પ્રકરણના જ્ઞાનને અનુસરીને કિશિત્-કાંઈક

એટલે અસમથપણે (સંક્ષેપથી) તે ગુણોની જીભ પ્રકરણોમા વિચિત્ર વ્યાખ્યા કરેલી હોવાથી તે સર્વ અહીં કહી શકાય નહીં તેથી કાંઈક વ્યાખ્યાતા-સ્વરૂપ થકી અને કૃણ થકી બતાવ્યા છે શા માટે ? તે કહે છે—કારણ કે યોગ્યતાના સારરૂપ ધર્મરત્નને ગ્રહણ કરવામા યોગ્ય છે, પરંતુ હુતાશણીના રાજાની જેમ રાજાની કીકાને ગ્રહણ કરવા લાયક નથી. કોણ ? તે કહે છે—આ હમણા કહેલા એકવીશ ગુણોએ કરીને જે સ પૂર્ણ હોય તે ૨૬

અહીં કોઈ શકા કરે કે—તુ આટલા ગુણોએ કરીને જે યુક્ત હોય તે જ એકાતપણે ધર્મના અધિકારી છે ? કે તેમા કોઈ અપવાદ પણ છે ? તે પ્રશ્નના જવાબમા કહે છે—

પાયદ્વગુણવિહીણા, એસિં મઙ્ગિમા વરા નેયા ।

एत्तो परेण हीणा, दरिद्रपाया मृण्येयव्वा ॥ ૩૦ ॥

મૂનાર્થ—આ ગુણોને મધ્યે જે ચતુર્થાંશ ગુણો કરીને હીન હોય તે મધ્યમ અધિકારી જાણવા, તથા અર્ધા ગુણો કરીને રહિત હોય તે જઘન્ય જાણવા, તથા અર્ધાથી પણ ઓછા ગુણ હોય તો તે દરિદ્ર જેવા જાણવા.

ટીપ્પણ—અહીં ઉત્તમ, મધ્યમ અને ડનિષ્ઠ એવા ત્રણ પ્રમારના અધિકારી દેખા છે તેમા જે સ પૂર્ણ ગુણવાળા હોય તે ઉત્તમ છે પાદ-ચોથા ભાગ, અર્ધ-અર્ધનો અર્થ પ્રમિદ્ધ છે ગુણ શબ્દનો દરેક સાથે સંબંધ કરવાનો છે તેથી ડગને પાદ પ્રમાણ અને અર્ધપ્રમાણ ગુણોએ કરીને જે હીન હોય તે પતેપા- એવા ગુણોને મધ્યે અનુક્રમે મધ્યમ અને જઘન્ય-ડનિષ્ઠ જાણવા. એટલે કે ચોથા ભાગના ગુણોએ કરીને રહિત હોય તે મધ્યમ અને અર્ધા ગુણોએ કરીને રહિત હોય તે જઘન્ય જાણવા તેનાથી પણ વધારે ઓછા ગુણ હોય તો તેની શી વાત કરવી ? એ શકા ઉપર કહે છે—એનાથી આગળ એટલે કે અર્ધાથી પણ વધારે ઓછા ગુણ હોય તો તે દરિદ્ર પ્રાય-દરિદ્ર જેવા

જાણવા જેમ દરિદ્ર લોકો ઉદર ભરવાની ચિતામાં વ્યાકુળ હોવાથી રત્નને વેચાતું હોવાનો મનોરથ પણ કરી શકતા નથી, તેમ આ પણ ધર્મના અલિલાધને પણ કરી શકતા નથી ૩૦

આ પ્રમાણે હોવાથી જે ઠરવા લાયક છે તે કહે છે —

ધમ્મરચણ્ઠિયણા તો પઢમ ઇયજ્ઞણમ્મિ જહયવ્વ ।

જ સુદ્ધભૂમિગાણ, રેહદ ચિત્ત પવિત્ત પિ ॥ ૩૧ ॥

મૂનાર્થ—તેથી કરીને જે ધર્મરત્નનો અર્થો હોય તેણે પ્રથમ આ શુભો જ ઉપાર્જન કરવા યત્ન કરવો જોઈએ કારણ કે મનોહર ચિત્ર પણ શુદ્ધ ભૂમિ ઉપર જ શોભા આપે છે

દીર્ઘર્થ—તેથી કરીને કહેલા સ્વરૂપવાળા ધર્મરત્નને મેળવવા જે ઇચ્છતો હોય તેણે પ્રથમ આ શુભોને ઉપાર્જન કરવામાં યત્ન કરવો જોઈએ કારણકે તે શુભો વિના ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી આ ઉપર દુષ્ટાત આપે છે—જેથી કરીને કલક વિનાની શુદ્ધ ભૂમિકામાં જ આળેળેલું સુદર ચિત્ર પણ શોભા આપે છે ૩૧

અહીં અજ્ઞાની જનને બોધ કરવા માટે આગમમાં કહેલા ઉનાહ રત્નને આચાર્ય બતાવે છે—

નાકેત નામના નગરમાં મહાબળ નામે રાજા હતો તેણે એકઠા પોતાના દૂતને પૂછ્યું કે— ‘જીજ્ઞાસુ રાજ્યમાં હોય એવી રાજાને કીડા કરવામાં ઉચિત કંઈ વસ્તુ મારે નથી ?’ દૂતે કહ્યું —“ હે દેવ ! આપના રાજ્યમાં સર્વ વસ્તુ છે માત્ર એક ચિત્રસભા નથી તેવી સભામાં નેત્ર અને મનને અનદ આપનાર વિચિત્ર ચિત્રો જોવાથી રાજાઓ હરતા હરતા આનંદ મેળવે છે ” તે સંભળી રાજાએ મનમાં કોતુંકથવાથી મંત્રીને આજ્ઞા આપી. તેણે શીઘ્રપણે મોટી વિશાળ મહા સભા કરાવી પછી તે નગરમાં નિમળ અને પ્રભાસ નામના બે ચિતારા મુખ્ય હતા, તેમને બોલાવ્યા. તેમને સજાનો અર્ધો અર્ધો ભાગ

કરી વચમા પડે. નાખી અકેક ભાગ બન્નેને આપી દહુ કે—“ તમારે એક બીજાનું ચિત્ર કર્મ જોવું નહીં, પોતપોતાની બુદ્ધિથીજ ચિત્ર મણ કરવાનું છે, આ કામમા તમારે વેઠ માનવાની નથી, તમારી જેવી ઠગાકુશળતા હશે તે પ્રમાણે તમને ઇનામ મળશે ” ત્યારપછી તે બંને ઉત્સાહથી શીઘ્રપણે કામ કરવા લાગ્યા. ન્યારે છ માસ પૂરા થયા, ત્યારે રાજાએ ઉત્સુકપણાથી તેમને પૂછ્યું, તે વખતે વિમળે કહ્યું કે—“ મારો ભાગ મેં તૈયાર કર્યો છે ” ત્યારે રાજાએ જ ને તે ભાગ જોયો, ‘ આ કામ અતિ સુદર થયું છે ’ એમ કહી તેને ઘણું ઇનામ આપ્યું ત્યારપછી રાજાએ પ્રભાસને પૂછ્યું ત્યારે તે જોડ્યો કે—“ હે સ્વામી ! હજી મેં ચિતરવાનું કામ શરૂ કર્યું નથી આટલા ત્રિવસ સુધી મેં ભૂમિકાને જ સમારી તૈયાર કરી છે ’ તે સાંભળી ‘ એવું તે ભૂમિકાને કેવું છે ? એમ વિચારી આશ્ચર્ય પામેલા રાજાએ વચમાંથી પડદો કાઢી નાખ્યો, તે દલામા તે ભીંત ઉપર વધારે મનોહર ચિત્રકર્મ ચિતરેલું જોયું ત્યારે રાજા કોપ પામ્યો હોય તેમ પ્રભાસ પ્રયે જોડ્યો કે—‘ શું તું અમને પગ ઠગે છે ? ’ તે જોડ્યો—‘ સ્વામી ઠગવા લાયક હોય જ નહીં. આ તો સામેના ચિત્રોનું પ્રતિબિંબ પડ્યું છે ’ એમ જોણતા તેણે વચ્ચે હુનો તેન પડદો ક્યો ત્યારે ચિત્ર વિનાની ભીંત જોઇ આશ્ચર્ય પામેલા રાજાએ કહ્યું—“ શું આવી ભૂમિ પણ કરાય છે ? ” પ્રભાસ જોડ્યો—‘ હાજી, આવી ભૂમિમા ચિત્ર અતી સ્થિર થાય છે વહોરું (રંગો) ની કાંતિ બમણી વિન્તાર પામે છે, અને જે સ્વરૂપો આજેખ્યા હોમ તેના ભાવનો ઉલ્લાસ થાય છે એટલે કે સાચા સચેતન જેવા બામે છે ” તે સાંભળી તુષ્ટમાન થયેલા રાજાએ તેને બમણું ઇનામ આપ્યું, અને કહ્યું કે—“ આ ભીંત આમની આમ જ લટકે રહી સચરતા ચિત્રવાળી આ સલા થઇ તેથી મારી અપૂર્વ પ્રસિદ્ધિ થશે ”

આ કથાનો ઉપનય (રહસ્ય) એ છે જે—જેમ ચિત્ર કરવા માટે બીજા ચિતારાએ અનુક્રમે ભૂમિને સારી રીતે સમારી, તેજ પ્રમાણે

ધર્મરૂપી ચિત્રના અર્થીએ પણ આ એકવીથ ગુણોએ કરીને આત્મા સમારવો જોઇએ એટલે કે શુદ્ધ કરવો જોઇએ

હવે કોઇ શકા કરે કે- ધર્મ એ પ્રકારનો છે- શ્રાવકધર્મ ૧ અને સાધુ ધર્મ ૨ શ્રાવકધર્મ પણ અવિરત અને વિરત એમ બે પ્રકારનો છે તેમા પહેલા અવિરતનો અધિકારી અન્ય શાસ્ત્રમા આ પ્રમાણે કહ્યો છે-“ જે માણસ ધર્મનો અર્થી હોય, શક્તિમાન હોય અને સૂનથી પ્રતિકુળપણે વર્તતો ન હોય તે અધિકારી છે તથા તેજ અર્થી કહેવાય છે કે જે વિનયવાળો હોય ધર્મ કરવા ઉકયો હોય એટલે તત્પર થયો હોય અને ગુરૂપાસે જઈ ધર્મને પૂછતો હોય ” આવી રીતે અધિકારી કહ્યો છે, બીજા વિરતને માટે પણ-“ જે માણસ સમક્રિત વિગે રેને પામીને હ મેશા મુનિઓ પાસે મેષ સામાચારીનું શ્રવણ કરે છે, તેને જ શ્રાવક કહ્યો છે ” તથા- “ જે માણસ પરલોકમા હિતકારક જિનવચનને ઉપયોગપૂર્વક સારી રીતે સાંભળે છે, તે અતિ તીવ્ર-કર્મનો નાશ કરવાથી ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવક થાય છે ” ઇત્યાદિક શાસ્ત્ર શબ્દની પ્રવૃત્તિના હેતુભૂત અસાધારણ વિશેષ-પ્રકારના સૂત્રો વડે પરમાર્થથી તો આવા પ્રકારના જે હોય તે શ્રાવકધર્મના અધિકારી કહ્યા છે તથા સાધુ ધર્મના અધિકારીઓ પણ અન્યસૂત્રોમા ગૂઢી રીતે જ કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે-“ જેઓ આર્યદેશમા ઉત્પન્ન થયા હોય, જાતિ અને કુળથી વિશિષ્ટ હોય એટલે ઉત્તમ જાતિ અને કુળવાળા હોય, જેમનો કર્મભજ પ્રાપ્ત કરીને ક્ષીણ થયો હોય, જેઓ નિર્મળ બુદ્ધિવાળા હોય, તથા- ‘ આ ભવસમુદ્રમા મનુષ્યપણ પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ છે, જન્મ એ મરણનું નિમિત્ત છે, સપત્તિઓ ચપળ છે, વિષયો દુષ્કર્મના હેતુરૂપ છે, સંયોગમા અવસ્થા વિયોગ રહેલો જ છે સમય સમય પ્રત્યે મરણ રહેલું જ છે અને કર્મનો વિપાક અતિ દારૂણ છે, ’ આ પ્રમાણે સ્વભાવથી જ જેઓએ સંસારનો નિર્ગુણ સ્વભાવ જાણેલો હોય, અને તેથી કરીને જ જેઓ વૈરાગ્ય પામેલા હોય, જેઓના કાયા પાતળા પડ્યા હોય, જેઓને દાસ્યનો ઉદય અટપ્પ હોય,

જેઓ સારી રીતે કૃતજ્ઞ હોય, જેઓ વિનયવાળા હોય જેઓ રાજવિદ્
દ્વાદિક કામો કરતા ન હોય, જેઓ સુદર શરીરવાળા હોય, જેઓ શ્ર
દ્ધાળુ, સ્થિર ચિત્તવાળા અને સર્વ સામગ્રી સુક્રા હોય, તેઓ પ્રત્યક્ષ
દેવાને યોગ્ય છે ” તો આ એકવીશ ગુણોએ કરીને કયા ધર્મનું અ-
ધિકારીપણુ કહ્યું ? આ પ્રશ્નનો જવાબ આપે છે કે-“ જે આ સર્વે
અન્ય શાસ્ત્રોના લક્ષણો કહ્યા તે પ્રાપ્ત કરીને તે તે ગુણોના સ્થાનોના
અગમ્ય જ છે જેમ ચિત્રામણુમા વર્ણની શુદ્ધિ, વિચિત્ર (જુદા
જુદા) વર્ણ-રંગ, રેખાની શુદ્ધિ અને જુદા જુદા (શોક હર્ષાદિક)
સાવો દેખાય છે તેમ અહીં પણ જાણવું અને આ એકવીશ ગુણો તો
ખૂબી જાતના ચિત્રોની સાધારણ ભૂમિકાની જેમ સર્વ ધર્મના સ્થા-
નોમા સાધારણ જ છે એમ સૂક્ષ્મશુદ્ધિથી વિચારવું તે વિષે આગળ
દુષિદ્ધિ પિ ધન્મરચણં ના અર્થમા કહેશે કે-“ જેને આ એકવીશ
ગુણરૂપી રત્નની સપત્તિ સારી રીતે પ્રાપ્ત થઈ હોય, તે પુરૂષ આ
જન્મે પ્રકારના ધર્મરત્નને સંપૂર્ણ રીતે ગ્રહણ કરવા શક્તિમાન છે ”
તેથી કરીને જ કહે છે —

સદ્દેયમ્મિ ગુણોદે, સજ્જાયદ્ ભાવસાગચ્ચ પિ ।

વસ્સ પુણ્ણ લક્ષણાદ્દેય્યાદ્ ભણ્ણતિ સુદ્દગુરુણો ॥ ૩૨ ॥

મૂનાર્થ—આ ગુણોનો સમૂહ હોય તો જ ભાવશ્રાવકપણુ પણ
પ્રાપ્ત થાય છે અને તે ભાવશ્રાવકના લક્ષણો ઉત્તમ ગુરુઓ આ
પ્રમાણે કહે છે

ટીકાર્થ—આ હમણા કહેલો જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ રૂપ
ગુણોનો સમૂહ નિઘમાન છતેજ ભાવશ્રાવકપણુ પણ સંભવે છે, તો
પછી ભાવસાધુપણુ તો દૂર રહેા એ જાણી (પણ) નો ભાવાર્થ છે
અહીં કોઈ શંકા કરે કે-તમે ભાવશ્રાવકપણુ એવો શબ્દ બોલ્યા તો
શું તે સિવાય બીજું પણ શ્રાવકપણુ છે ? તેનો જવાબ આપે છે કે-
હા, બીજું પણ છે કેમકે આ જિનાગમને વિષે સર્વ પદાર્થો ચાર

પ્રકારના હોય છે—નામ, સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવ એમ તત્ત્વત્રય સુત્રમા (૧-૫) કહ્યું છે તેમા નામ શ્રાવક તે કહેવાય છે કે જે કોઈ સચેતન કે અચેતન પદાર્થનું શ્રાવક એવું નામ કહીયે જે ચિત્ર અને પુસ્તક વિગેરેમા શ્રાવક રહ્યો હોય તે સ્થાપના શ્રાવક કહેવાય છે જે ૧જ્ઞશરીર અને ૨ભવ્યશરીરથી જૂદો કહીયે તો દેવ, ગુરુ અને તત્ત્વ વિગેરેની શ્રદ્ધા રહિત અને તથાપ્રકારની આજીવિકાને માટે જ શ્રાવકના વેષને ધારણ કરતો હોય તે દ્રવ્ય શ્રાવક કહેવાય છે તથા ભાવ શ્રાવક આ પ્રમાણે છે—તે વિષે કહ્યું છે કે—“ શ્રા ’ એટલે જે શ્રદ્ધાળુ પણ ધારણ કરે અને શાસ્ત્રનું શ્રવણ કરે, ‘ વ ’ એટલે સાત દેવતા ધન વાવે અને સમક્રિતને પરે-ધારણ કરે, ‘ ક ’ એટલે પાપને કાપે અને સ્વયમને કરે-પાળે, તેને પહિતો શ્રાવક એવા શબ્દથી કહે છે ” આ પ્રમાણે શ્રાવક શબ્દના અર્થને ધારણ કરનાર અને આગળ કહેવાશે તે રીતે વિધિ પ્રમાણે શ્રાવકને ઈચિત એવા વ્યાપારમા જે તત્ત્વર હોય તે ભાવશ્રાવક કહેવાય છે, તેનો જ અહીં અધિકાર છે બાકીના ત્રણ પ્રકારો યથાકથચિત્ રહેવા છે એટલે કે તેની અહીં જરૂર નથી.

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—આગમમા શ્રાવકના હોદ્દો જૂદી રીતે સંભળાય છે જેમકે સ્થાનાગમા આ પ્રમાણે કહ્યું છે—“ શ્રાવક ચાર પ્રકારના કહેલા છે તે આ પ્રમાણે—માતપિતા સમાન ૧, બાઈ સમાન ૨, મિત્ર સમાન ૩ અને સપત્ની-શોડ્ય (શત્રુ) સમાન ૪ અથવા બીજી રીતે ચાર પ્રકારના શ્રાવકો કહેલા છે તે આ પ્રમાણે—આદર્શ સમાન ૧, પતાકા સમાન ૨ વૃક્ષના કુદા સમાન ૩ અને ખરટ સમાન ૪ ” આ બન્ને પ્રકારના હોદ્દો સાધુને આશ્રીને જણવા, એટલે કે તેઓ સાધુ પ્રત્યે માતપિતા જેવા અને બાઈ વિગેરે જેવા હોય છે આવા પ્રકારના શ્રાવકો ઉપર હોવા નામાદિક શ્રાવકોમાથી કંઈ જાતના શ્રાવકમા આવી શકે છે ? તે શંકાનો જવાબ આપે છે—

૧ શાસ્ત્રનું અનુદિત શરીર ૨ જે હવે પછી શ્રાવક થવાનો હોય તે.

વ્યવહાર નયના મતે કરીને આ સર્વ લેહા ભાવશ્રાવકજ કહેવાય છે, કેમકે તેઓનો તે જ પ્રમાણે વ્યવહાર થાય છે પરંતુ નિશ્ચયનયના મતમા તો ખરટ અને સપત્ની જેવા જે કદા તે મિથ્યાદૃષ્ટિ હોવાથી દ્રવ્ય શ્રાવક અને બાકીના ભાવશ્રાવક કહેવાય છે. તે સર્વેનું સ્વરૂપ આગમને વિષે આ પ્રમાણે કહ્યું છે—“ જે હું મેશા મુનિઓના કાર્યનું ચિંતન કરતો હોય, જે મુનિની સખલના-બૂલ જોયા છતાં પણ તેના ઉપર સ્નેહ રહિત ન થતો હોય, અને મુનિઓને એકાતપણે જે વત્સલ હોય તે શ્રાવક માતા સમાન કહેલો છે ૧ જે સાધુજન ઉપર દૃઢયથી પ્રીતિ રાખતો હોય, પરંતુ તેનો વિનય કરવામા મદ આદરવાળો હોય, તથા સાધુનો પરાશવ થાય તો તરત તેને સહાયકારક થાય, તે શ્રાવક સાધુને ભાઈ તુલ્ય છે ૨ સાધુ કોઈ કાર્યમા પોતાને ન પૂછે તો માનને લીધે કાંઈક સાધુ ઉપર જે રોષ કરે તથા જે પોતાને મુનિઓના સ્વજનો કરતા પણ હું અધિક છું, એમ માને, તે મિત્ર સમાન કહેવાય છે ૩ જે શ્રાવક સ્તબ્ધ (માનવાળો) હોઈ સાધુના છિદ્રોજ જોતો કરે, તેના પ્રમાદને નિત્ય ગાયા કરે, અને સાધુને તુલ્ય તુલ્ય ગણે તે સપત્ની તુલ્ય કહ્યો છે ૪ ” તથા બીજી રીતના ચાર પ્રકાર માટે પણ આ પ્રમાણે કહ્યું છે— ‘ શુર્યે કહેલો સૂત્રનો અર્થ જેના દૃઢ્યમા યથાર્થ રીતે પ્રતિબિંબિત થાય, તે સુશ્રાવકને સિદ્ધાતમા આદર્શ સમાન વર્ણવ્યો છે ૧ વાયુવડે પતાકાની જેમ જે મૂઢ લોકો વડે પ્રમિત થાય-નિશ્ચયથી ક્યારે કરે તે શુરના વચન ઉપર ખરી શ્રદ્ધાવાળો નહીં હોવાથી પતાકા તુલ્ય કહેવાય છે ૨ જે ગીતાર્થ મુનિએ સમજાવ્યા છતાં પણ પોતે અગીકાર કરેલા કદાચકને મૂઢ નહીં તેને થાણ સમાન જાણવો વિશેષ એ છે કે તે મુનિ જન ઉપર દ્વેષી હોતો નથી ૩ શુર સત્ય અર્થની પ્રપણા કરતા હોય તોપણ તેન કહે કે—તમે ઉન્માર્ગના દેશક છો, નિન્હન છો, મૂઢ છો, અને ધર્મ ક્રિયામા મદ-શિથિલ છો, એવા શબ્દો કહી જે શુરને ખરડે તે ખરટ

તુલ્ય કહ્યો છે જેમ દીલો અશુચિ પદાર્થ સ્પર્શ કરનાર માણસને ખરડે છે, તેમ જે શિખામણુ આપનારને પણ દૂષિત કરે છે તે ખરડ સમાન કહેલો છે ૪ આમાના ખરડ તુલ્ય અને સપત્ની તુલ્ય એ બે પ્રકારના શ્રાવકો નિશ્ચય નયના મતથી મિથ્યાત્વીઓ છે, અને વ્યવહાર નયના મતથી તો તેઓ જિનચૈત્યાદિકમા જાય છે માટે શ્રાવક કહેવાય છે ” આ રીતે કહ્યું છે તે ઉપર વિસ્તાર કંવાથી સર્થ.

વળી તે ભાવશ્રાવકના લક્ષણો-ચિન્હોને શુભ શુદ્ધો-સવિમ્ભ આચાર્યો આ પ્રમાણે કહે છે ૩૨

—❧—

તે જ લક્ષણોને કહે છે —

કંચવયકમ્મો તદ્દ સી-લવ ચ ગુણવ ચ ઉજ્જુવહારી ।

ગુરુસુસ્સમો પવયણ-કુસલો રણુ સાવગો ભાવે ॥ ૩૩ ॥

મૂનાર્થ--મતનુ કૃત્ય કરનાર ૧ શીળવાન ૨, શુણવાન ૩, સજ્જવ્યવહારી ૪, શુદ્ધી સેવા કરનાર ૫, અને પ્રવચનમા કુશળ ૬, આ છ શુણનાજો જે હોય તે ભાવશ્રાવક કહેવાય છે

દીપર્થ--જેણે આગળ કહેવાશે તેવું મતનુ કર્મ કર્યું હોય તે કૃતમતકર્મ કહેવાય છે ૧ તથા જેનું સ્વરૂપ આગળ કહેશે એવો શીળવાન હોય ૨, આગળ કહેવાશે તેવા શુભોવડે યુક્ત-શુણવાન હોય ૩, ચ શબ્દનો અર્થ સમુચ્ચય છે, અને તેનો સબધ આગળ છે તેથી ઋજુવ્યવહારી ચ-અને સરળ મનનાજો હોય ૪, શુદ્ધી સેવા કરનાર હોય ૫, પ્રવચનમા કુશળ એટલે જિનમતના તત્ત્વને જાણનાર હોય ૬ જણ શબ્દનો નિશ્ચય અર્થ હોવાથી આવા પ્રકારનોજ શ્રાવક ભાવને વિષે હોય છે એટલે ભાવશ્રાવક હોય છે ૩૩

—❧—

એ છ લિંગોના ભાવાર્થને ગ્રંથકાર પોતે જ કહેવાની ઇચ્છાથી ‘જેવો ઉદ્દેશ તેવો નિર્દેશ’ એ ન્યાયથી પ્રથમ કૃતમત કર્મ નામના પહેલા લિંગને કહે છે.

તત્ત્વાયંનણજાણ્ય—ગિર્ઘ્ણપદિસેર્વણેસુ ઉચ્ચુતો ।

કયવયકમ્મો ચ્ચહા, માવત્થો તસ્સિમો હોઠ ॥ ૩૪ ॥

મૂનાર્થ—તેમા સાક્ષગુ ૧, જાણુ ૨, ગ્રહણ કરવું ૩, અને પાગવું ૪ એટલાને વિષે જે ઉદ્દેશ મત હોય તે આ ચાર પ્રકારના કૃતમત-ર્મ કહેવાય છે તેનો ભાનાર્થ આ રીતે છે

ટીકાર્થ—તેમા એટલે તે છ લિંગને મધ્યે કૃતમતકર્મ ચાર પ્રકારે હોય છે એમ સળધ કરવો. તે ચાર પ્રકાર આ પ્રમાણે—આ કર્ણન એટલે શ્રવણ કરવું તે ૧ જ્ઞાન એટલે અવગોધ-જાણવું તે ૨, ગ્રહણ એટલે સ્વીકારવું તે ૩, અને પ્રતિસેવન એટલે સારી રીતે પાળવું તે ૪, આ ચાર શબ્દોનો દ્વંદ્વ સમાસ છે મતોના શ્રવણાદિકને વિષે જે ઉદ્દેશ મત હોય તે કૃતમતકર્મ કહેવાય છે તે ચારે પ્રકારનો ભાવાર્થ હુમલાજી કહેવાશે તેવો છે ૩૪

તે ભાવાર્થને જ કહે છે

વિણયવહુમાણસાર, ગીયત્યાઓ કરેહ વંચસવણ

મગયમેયહયારે, વયાણ સમ્મ વિયાણાહ ॥ ૩૫ ॥

મૂનાર્થ—વિનય અને બહુમાન સહિત ગીતાર્થની પાત્રે મતનું અનુકરણ કરે ૧ મતના ભગ, ભેદ અને અતિચારોને સારી રીતે જાણે ૨

ટીકાર્થ—વિનય એટલે ઉભા થવું વિગેરે કશું છે કે—“ગુરુજન

આવે ત્યારે ઉભા થવું, હાથ જોડવા, તેમને આસન આપવું, તથા સહિતભાવથી તેના શરીરની મેવા કરવી, તે સર્વ વિનય કહેવાય છે ' તથા બહુમાન એટલે મનની વિશેષ પ્રકારની પ્રીતિ. કહ્યું છે કે—“ માનવા લાયક જનને વિષે આ જ શુર છે, પડિત છે, અને મહાત્મા છે, એવો હમેશા ભાવથી—અ ત કરણથી જે મનનો પરિણામ થાય તે બહુમાન કહેવાય છે ” તે વિનય અને બહુમાને કરીને સાર-પ્રશસ્ત્ર રીતે મતનું શ્રવણ કરે એવો સ બ ધ કરવો. અહીં વિનય અને બહુમાનના ચાર ભાગાઓ છે તે આ રીતે—કોઈ ધર્મ જાણવાની ઇચ્છા થવાથી વાનાદિક આપીને વિનય સહિત સામળે છે, પણ તે વ્યાખ્યાન આપનાર ઉપર ભારે કર્મી હોવાથી બહુમાનવાળો થતો નથી ૧ કોઈ બહુમાનવાળો હોય છે પણ શક્તિરહિત હોવાથી વિનય કરી શકતો નથી, તે જ્ઞાન વિગેરે જાણવો ૨ જેનું નજીકમાં કલ્યાણ થવાનું હોય એવો કોઈ વિનય અને બહુમાન એ બન્ને સહિત સામળે છે ૩ તથા કોઈ અત્યંત ભારે કર્મી જીવ બેમાથી એકે કરતો નથી, અને સામળે છે ૪ આ ચોથા ભાગાવાળાને આગમને અનુસારે પ્રવર્તનાર શુરે એ જાણવો પણ ચોખ્ખું નથી. કારણ કે આગમમાં કહ્યું છે કે—“ ચાર જણ વાચનાને અચોખ્ખું કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે વિનય રહિત ૧, વિગ્રહમાં આસક્તિ વાળો ૨, ક્રોધ જેણે ઉપશમાવ્યો નથી તેવા ૩ અને પ્રબળ કષાયવાળો ૪ ” તથા—“ જોયે કરીને એટલે સર્વને સામાન્ય રીતે ઉપદેશ દેતા છતા પણ જે વિનયવત હોય તેને સર્વથી જુદો પાડીને મધુર વાણી વડે જ્ઞાનાદિકની વૃદ્ધિ કરનારો તે ઉપદેશ આદેશે (આજ્ઞાએ) કરીને દેવો ' કારણ કે—“ અવિનીતને કહેવામાં કલેશ (પ્રયાસ) ઘણો થાય છે, અને કહેલું ફોગટ થાય છે (જાય છે) કયો માણસ ઘટા કરવાનું લોહું જાણીને (જાણતા છતા) તેના વડે સાદી બનાવવામાં પ્રવૃત્તિ કરે ? ” આથી કરીને વિનય અને બહુમાન સહિત મતનું શ્રવણ કરે એ પ્રકૃત સિદ્ધ થયું કેની પાસેથી ? તે કહે છે—ગીતાર્થ પાસેથી ગીતાર્થનું સ્પષ્ટ આ પ્રમાણે છે—“ ગીત એટલે સૂત કહેવાય છે,

અને અર્થ એ તેનુ જ વ્યાખ્યાન કહેવાય છે માટે ગીત અને અર્થ એ બન્ને વડે જે યુક્ત હોય તે ગીતાર્થ કહેવાય છે ” બીજાની પાસે અન્યથા પ્રકારની પ્રરૂપણા પણ સભવે છે, અને તેથી વિપરીત બોધ થઇ જાય છે માટે ગીતાર્થ પાસે અવશ્ય કરવુ, આ પહેલુ મત કર્મ થયુ ૧

નતોના એટલે અલ્પમતાદિકના ભાગા ભેદો અને અતિચારોને સારી રીતે જાણે તેમા ભાગા આ પ્રમાણે—“ દિવિધ ત્રિવિધ એ ૫ હેલો ભાગો ૧ દિવિધ દિવિધ એ બીજો ૨, દિવિધ એક વિધ એ ત્રીજો ૩, એક વિધ ત્રિવિધ એ ચોથો ૪, એક વિધ દિવિધ એ પાચમો ૫, એકવિધ એકવિધ એ છઠો ૬, ઉત્તર ગુણનો માત્રો ૭ અને અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિનો આઠમો ભાગો છે ૮ ” આ દરેકના છ છ ભેદો છે તથા બંને વિગેરેના સંયોગીયા ભાગા કરીયે તો અનેક પ્રકારો થાય છે કહ્યુ છે કે—“ પાચ અલ્પમતોમા એક સંયોગીયા ભાગા ૫ છે દ્વિક સંજોગીયા ૧૦ છે, ત્રિક સંયોગીયા ૧૦ છે, ચાર સંજોગીયા ૫ છે, અને પાચ મંજોગીયો એક ભાગો છે. તેમા પાચે મતોના થઇને એક સંજોગીયા ૩૦ ભાગા છે, દ્વિક મંજોગીયા જે દશ ભાગા છે તેના કુલ ૩૬૦ ભાગા થાય છે, ત્રિક મંજોગીયા જે દશ ભાગા છે, તેના ૨૧૬૦ ભાગા છે, ચાર સંજોગીયા જે પાચ ભાગા છે તેના ૬૪૮૦, પાચ મંજોગીયાનો જે એક ભાગો છે તેના ૭૭૭૬ ભાગા થાય છે, તથા ઉત્તર ગુણ અને અવિરતના બે ભાગા મેળવવાથી કુલ ૧૬૮૦૮ ભાગા થાય છે આ પ્રમાણે આવકોને સંમેપથી મત ગ્રહણ કરવાનો વિધિ કહેલો છે ” આ જ પ્રમાણે એક એક મતના નવ નવ ભાગાની કલ્પના કરવાથી, એકવીશ એકવીશ ભાગાની કલ્પના કરવાથી અને ઓગણપચાસ ઓગણ પચાસ ભાગાની કલ્પના કરવાથી આવકના મતના ભાગાઓ અનેક પ્રકારે થાય છે તે ભાગાઓ સાવધાન પહે છદ્વિયો વિગેરેને આશ્રીને થાય છે તેની માત્રિકા આ પ્રમાણે છે યોગને આશ્રીને પ્રથમ ત્રણ

ત્રિક, પછી ત્રણ દિક અને પછી ત્રણ એકેક મૂકવા. તથા ૧ કરણાદિકને આશ્રીને ત્રણ બે એક, ત્રણ બે એક તથા ત્રણ બે એક એમ મૂકવા તેની સ્થાપના આ પ્રમાણે

૩	૩	૩	૨	૧	૨	૧	૧	૧
૩	૨	૧	૩	૨	૧	૩	૨	૧

આ પ્રથમ નવ ભાગા છે કહ્યું છે કે— ન કરવુ, ન કરાવવુ, અને કરતાં એવા બીજાને ન અનુમોદવુ તે પણ મન, વચન અને કાયાએ કર્મને આ પ્રમાણે એક વ્રતને આશ્રીને નવ ભાગા થયા તે પ્રમાણે બીજા વ્રતોમા પણ જાણવુ ” આ નવમાથી જ અનુમતિના પ્રત્યાખ્યાનવાળા પહેલા નણ નિઠ ઠાડી નાખીએ તો બાકી છ રહે છે એ સર્વમાથી એક અનુમતિને દૂર કરીએ તો એકવીશ થાય. તે આ પ્રમાણે— ‘ પહેલા પદમા એક ભાગો, બીજામા ત્રણ, ત્રીજામા ત્રણ, ચોથામા બે, પાંચમામા છ અને છઠ્ઠામા છ, એ સર્વ મળી એકવીશ થાય છે ” તથા જોગણપચાસ ભાગા આ રીતે થાય છે — ‘ પ્રથમ એક, (૧) પછી ત્રણ સ્થાને ત્રણ ત્રણ (૬), પછી બે સ્થાને નવ નવ (૧૮), પછી ત્રણ (૩) અને પછી બે સ્થાને નવ નવ (૧૮), આ સર્વ મળી ૪૬ ભાગ થાય છે ” આ પ્રમાણે વ્રતના ભાગા અનેક રીતે થાય છે તે સર્વને જાણે તથા સૂક્ષ્મ, બા ૨, સ કદ્દપજ, આરભજ સાપરાધ અને નિરપરાધ વિગેરે ભેદોને જાણે તથા વધ, બધ, છનિન્હેદ વિગેરે અતિચારોને જાણે વ્રત એટલે અણુવ્રતાદિકના સારી રીતે વિચારેલા ભાગાદિકને વિશેષે કરીને જાણે તે બીજુ વ્રતકર્મ ૨ ૩૫.

હવે ત્રીજુ (તથા ચોથુ) વ્રતકર્મ કહે છે —

ગિળ્હદ ગુરુણ મૂત્તે, હત્તરમિયર વ કાલમહ તાંહ ।

આસેવદ ધિરમાવો, આયકુવસર્ગોસમેવિ ॥ ૩૬ ॥

મુદાર્થ-ન્યાય પછી તે નતો ગુરૂની સમીપે થોડા કાળ પર્યંત અથવા યાવજીવ પર્યંત અહુણ કરે ૩ (અહુણ કયાં પછી) વ્યાધિ અથવા ઉપસર્ગોની પ્રાપ્તિ થાય તો પણ મન દૃઢ રાખીને તેનું સેવન કરે ૪

ટીપ્પણ—ગુરૂની એટલે આચાર્યદિકની સમીપે અહુણ કરે કહ્યું છે કે—“ સ વેગ પામેલો શ્રાવક ઉપયોગી થઈ ગુરૂની સમીપે થોડા કાળ પર્યંત અથવા જાવજીવ પર્યંત (અહુણ કરી) હ મેશા તેનું સ્મરણ કરી વિશુદ્ધ પરિણામે તેનું પાનન કરે ’ અહીં કોઈ શંકા કરે કે-જે શ્રાવક ત્રતોનો અગીકાર કરે તે દેશવિરતિનો પરિણામ હોય તો કહ્યું કરે ? કે તેવો પરિણામ ન હોય તો અહુણ કરે ? તેમ જો પહેલો પક્ષ કહેશે તો તે શ્રાવકને ૧૩ પાસે જવાના શી જરૂર ? કારણ કે જે સાધવું છે તે સિદ્ધ જ થઈ ગયું છે એટલે કે ત્રતો અગીકાર કરીને પણ દેશવિરતિનો પરિણામ જ માધવો છે, તે તો તેને પોતાની મેળે જ (ગુરૂ વિના જ) સિદ્ધ થયો ૭ વળી ગુરૂ પાસે જવાથી ગુરૂને ત્રત આપવામાં પરિશ્રમ પડશે અને તેના યોગમાં અતરાય થશે એ દોષો ગુરૂ પાસે નહીં જવાથી દુઃખ થશે અને જો બીજો પક્ષ કહેશે તો ગુરૂ તથા શ્રાવક બન્નેને મૃપાના નો પ્રસંગ આવશે કેમકે તેવો પરિણામ નહીં હોય તો તે પાળી શકશે નહીં આ પ્રમાણે કોઈ શંકા કરે તો તેનું સર્વ કહેલું અયુક્ત છે કેમકે બન્ને પક્ષમાં ગુણની પ્રાપ્તિ જ છે તે આ પ્રમાણે—જો દેશ વિરતિનો પરિણામ હશે તો ગુરૂની પાસે ત્રત લેવાથી તેના માહાત્મ્યને લીધે ‘ મારે સદ્ગુણી ગુરૂની આજ્ઞા આરાધવા લાયક છે ’ એમ વારી પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો નિશ્ચય થવાથી ત્રતમાં તેની દૃઢતા થશે. અને જિનેશ્વરની પણ આજ્ઞા આરાધી કહેવાશે. કહ્યું છે કે—‘ ગુરૂની સાક્ષીએ ધર્મ અગીકાર કરવાથી સંપૂર્ણ વિધિ કરેલો હોવાથી વિશેષ ગુણ થશે અને વળી માધુની સમીપે પાપનો ત્યાગ કરવાથી તીર્થ કરની આજ્ઞા પણ પાળી કહેવાય ’ વળી ગુરૂની ધર્મદેશના સામજવાથી અત્યંત શુભ અધ્યવસાય-પરિણામ ઉત્પન્ન થશે, અને

તેથી કરીને કર્મનો ક્ષયોપશમ અત્યંત અધિક થશે, અને તેથી કરીને યોગ્ય વ્રત લેવાની ઇચ્છા હશે તો પણ તેને વધારે વ્રત લેવાની ઇચ્છા થશે. એ વિગેરે અને- ગુણો ગુરૂની પાસે વ્રત લેવાથી યાય છે તથા જો કદાચ વિરતિનો ભાવ નહીં હોય તો પણ ગુરૂનો ઉપદેશ સાંભળવાથી અથવા નિશ્ચયથી તે વ્રત પાળવાથી સરળ દુઃખવાળા શ્રાવકને અવશ્ય વિ તિ પરિણામ થશે. મારે ગુણનો લાભ થવાથી ગુરૂ અને શ્રાવક એ બન્નેને મૃધાવાદનો પ્રસંગ આવતો જ નથી અને જો કદાચ તે વ્રત લેનાર શક્ય હોય તો તેવાને ગુરૂએ વ્રત આપવાના જ નથી છતાં છદ્મસ્થપણને તીથે કદાચ ગુરૂએ તેની શકતા ન જાણી તો પણ ગુરૂનો શુદ્ધ ભાવ હોવાથી તેને તો દોષ લાગતો જ નથી આ કાંઈ અમે અમારી જ બુદ્ધિથી કહીએ છીએ તેમ નથી. તે વિષે શ્રાવકપ્રજા પિતમા પણ કહ્યું છે કે—“ દેશવિરતિનો પરિણામ છતાં પણ ગુરૂ પાસે વ્રત લેવાથી તેમાં ફલતા, તીર્થ કરની આરાધના પાલન અને કર્મના ક્ષયોપશમની વૃદ્ધિ, એટલા ગુણો યાય છે આ પ્રમાણે કુળનો અધિક લાભ હોવાથી બન્નેને કાંઈ પણ દોષ લાગતો નથી. અને તેવો પરિણામ ન હોય તો પણ ગુણ કારક હોવાથી જ નેમાથી એકેને મૃધાવાદનો દોષ લાગતો નથી. ગરણ કે તે વ્રત અહણ કરવાથી કાળે કરીને પણ અશક દુઃખવાળાને તેવો પરિણામ થશે જ અને જો તે શક્ય દુઃખવાળો હોય તો તો તેને વ્રત આપવાનું જ નથી છતાં ગુરૂ ઉત્તરાધને આપે તો પણ ગુરૂ પોતે અશક હોવાથી શુદ્ધ જ છે ” આ વિષે વધારે વિસ્તાર કરવાથી સર્થ

વળી કોઈ ફરી શકા કરે છે કે—આપ વિસ્તારના ભીરૂ છો તો પણ આવતા વિષયમાં કાંઈક શકા થવાથી પૂછું છું કે—હાલમાં હવે કાળના દોષને લીધે ગુણી ગુરૂઓ મળતા નથી, તેથી સ્થાપનાચાર્યની પાસે શ્રાવક વ્રતનો અગીકાર કરી શકે ? કે નહીં ? તેના જવાબમાં ગુરૂ કહે છે કે—હે ભદ્ર ! કેમ ગુણી ગુરૂ મળતા નથી ? ફર દેશમાં હોવાથી ? કે તેવા ગુરૂનો અત્યંત (કેવળ) અભાવ જ છે ? તેમાં જો

દૂર દેશમાં હોવાના કારણે મળતા ન હોય તો તેના અર્થીઓએ ત્યાજ્ય પુ ઉચિત છે અન્યથા ધર્મનું અર્થીપણ જ નહીં કહેવાય અને જો તેના નહીં મળવાના કારણમાં તેવા ગુરૂનો અત્યંત અસહ્ય કહીશ તો તેવું વચન અત્યંત અનુચિત છે કેમકે તેથી તો સૂત્રનો વિરોધ આવે છે કહ્યું છે કે—“નિર્ઋથ વિના તીર્થ નથી, અને તીર્થ વિના નિર્ઋથ નથી. માટે જ્યાંસુધી છ કાયનો સચમ છે, ત્યાંસુધી જન્મે વિદ્યમાનજ છે ” અહીં જન્મે એટલે સામાયિક અને હેદોપસ્થા પનીય (ચારિત્ર) અથવા બકુશ અને કુશીલ (સાધુઓ) સમજવા.

વળી ગુરૂ વાદીને કહે છે કે—જો કદાચ તમે આગમના વિરોધના ભયથી તેવા સાધુનો અત્યંત અભાવ નથી માનતા, પરંતુ તેવા ગુરૂ વિદ્યમાન છતાં કાંઈ ઠેકાણે અમને મળતા નથી એમ તમે કહેતા હો તો તે પણ તમારી મહા મૂઢતા છે કેમકે પાત્ર મહાવ્રતોને ધારણ કરનાર, પાત્ર સમિતિને પ્રધાન ગણનારા ત્રણ ગુણો પાલન કરવામાં તત્પર, સમયોચિત યતના કરવામાં ઉદ્યમી, નિરંતર સિદ્ધાંત રસનું પાન કરવામાં લાલસાવાળા અને મનમાં કદાચહુનો ત્યાગ કર નારા સે કંઠા મહા મુનિઓ છે તો તેઓ મધ્યમ્ય બુદ્ધિવાળા ધાર્મિક જનોને કેમ ન મળી શકે ? તેથી કરીને આવા ગુરૂ વિદ્યમાન છતાં તેની જે અપ્રાપ્તિ કહેવી તે (નિજ) દષ્ટિનું મોટું દૃષણ છે અને જો તે દષ્ટિરોપ હોય તો પછી વ્રત ગ્રહણ કરવાથી જ શુ કળ છે ? કાંઈ જ નથી. તથા ગુરૂની પાસે મૂળ ગુણને અંગીકાર કરનાર સાધુની જેમ શ્રાવકને પણ તેવા ગુરૂને વિરહે સ્થાપના ગુરૂ કહેલા છે તેને માટે કહ્યું છે કે—“પૂર્વાચાર્યોએ સિદ્ધાંતમાં ગુરૂના વિરહે સ્થાપના કહેલી છે આપુદ્ધી-નિશ્ચયતા (હિંસા) અને દર્પ (સ્વેચ્છાચાર) રહિત અપ્રમાદજ કલ્પમાં (વળાણેલ છે)” ગુરૂનો સંયોગ ન હોય અથવા ગુરૂ પોતેજ વિદ્યમાન ન હોય તો એકાંતપણે તેના વિરહનો સંભવ નથી તેથી વ્યવહાર નયનો આશ્રય કરીને કહ્યું કે કાળને ઉચિત ક્રિયા કરનાર, ગીતાર્થ, નિરુપદ્ધ મતિવાળા અને સર્વ પ્રાણીઓને વત્સલ

એવા ગુરૂની પાસે ગૃહસ્થી મહાવ્રતોની જેમ અણુવ્રતોને ગ્રહણ કરે, પરંતુ સ્થાપના ગુરૂ પાસે ગ્રહણ ન કરે એમ સિદ્ધ થયું. વળી તે વ્રત દૃત્વર—આતુર્ભાસ વિગેરે થોડા કાળ પર્યંતનું અથવા દૃત્તર જાવજીવ પર્યંતનું ગ્રહણ કરે. અથ—વ્રતનું જ્ઞાન થયા પછી, તાત્કાલિક—તે પ્રસ્તુત વ્રતોને. આ ત્રીજું વ્રતકર્મ કહ્યું. ૩

આતક-રોગ અને ઉપસર્ગ-દિવ્યાદિક ઉપદ્રવ તેમના સબધ થયા છતાં પણ સ્થિતજ્ઞાન-ચિત્તમા ક્રમ્યા વિના સમ્યક્ પ્રકારે પાળે. (આ ચોથું વ્રતકર્મ ૪) તેમા વ્યાધિના સબધમા આરોગ્યદિજનું દષ્ટાત અને ઉપસર્ગના સબધમા દામદન શ્રાવકનું દષ્ટાત જાણવું. ૩૬-

—❧❧❧❧❧—

આરોગ્ય દિવની કથા

ઝાંઝિયની નગરીમા દેવશુભ નામનો બ્રાહ્મણ હતો. તેને નદા નામની ભાર્યા હતી. તેની કુશિયા ઉત્પન્ન થયેલા તેને એક પુત્ર હતો. તે કોઈ પણ પૂર્વ જન્મના દુષ્કૃતથી રોગોવડે વ્યાપ્ત હતો, તેથી તેનું નામ પાડ્યું નહોતું, પણ લોકમા તેનું નામ એવું નામ પ્રસિદ્ધ થયું હતું એકદા ઈશ્વર નામના મુનિ ગોચરી માટે અટન કરતા તેને ઘર આ-આ તે વખતે બ્રાહ્મણે તે પુત્રને સાધુના પગમા પાડી વિનંતિ કરીકે—“હે ભગવાન ! તમે સર્વ જાણો છો, તેથી કરૂણા કરીને આ પુત્રના રોગની શાંતિનો ઉપાય કહો. ’ સાધુએ કહ્યું—“ગોચરી માટે નીકળેલા અમે કોઈ સાથે કાંઈ પણ વાત કરતા નથી. ’ ત્યારે તે બ્રાહ્મણ મધ્યાહ્ન સમયે પુત્રને સાથે લઈ ઉદ્યાનમા ગયો. ત્યાં ગુરૂને વાદી તેણે પૂછ્યું ત્યારે ગુરૂ બોલ્યા કે—“હું બાપપથી થાય છે, તે પાપ ધર્મથી અવશ્ય નાશ પામે છે કેમકે અગ્નિથી બળતું ઘર જળના સમૂહથી બૂઝાઈ જાય છે. સારી રીતે આચરેલા ધર્મવડે સમગ્ર દુષ્ટો શીઘ્રપણે નાશ પામે છે, અને બીજા ભવમા પણ ફરીને તે દુષ્ટો

અવશ્ય ઉત્પન્ન થતા નથી ” આ પ્રમાણે દેશના સાલગી ત બન્ને પ્રતિબોધ પામ્યા, અને તેથી તે બન્ને શ્રાવક થયા તેમા પછુ તે પુત્ર ધર્મમા વિશેષ દ્રઢ થઇ શુભ ભાવના પૂર્વક રોગને સહન કરવા લાગ્યો, અને તે સાવધ ઔષધને પણ કરાવતો નહીં એકદા ઇંદ્રે તેના દ્રઢ ધર્મની પ્રશંસા કરી. તેના પર શ્રદ્ધા નહીં થવાથી જો દેવો વેંધનુ રૂપ કરી ત્યા આવી બોલ્યા કે—“અમે આ બટુકને સાજો કરીએ પરંતુ અમારા કદા પ્રમાણે ક્રિયા કરવી જોઇએ.” તેના સ્વજનો બોલ્યા કે— “તે ક્રિયા કેવી રીતે છે ? ” તઓ બોલ્યા— પ્રાત કાળે મન ખાવાનુ છે, સાજને વળતે મદિરા પીનાની છે, રાત્રે લોજન કરવાનુ છે, માખણની સાથે ફૂરીયા ખાવાના છે, અને ઔષધની સાથે જળચર, સ્થળચર અને ખેચરનુ માસ લક્ષણ કરવાનુ છે ” તે સાલગી બટુકે કહ્યું— “મતના ભગના ભયને લીધે તેમાનુ એક પણ હુ કરીશ નહીં ” ત્યારે વેંધો બોલ્યા—“ધર્મનુ સાધન ગરીર છે તેથી તેને કોઇ પણ પ્રકારે કરીને સાજુ કરવું જોઇએ. તેમ-ગ્તાજોમતનો ભગ થાય તો પછી થી પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાથી તે મત શુદ્ધ થઇ શકે છે ” આ પ્રમાણે તેમના કદા પછી તેના સ્વજનોએ અને છેવટે રાજાએ પણ તેને ઘણી યુક્તિઓથી કહ્યું તો પણ તેણે અગીકાર કર્યું નહીં ત્યારે પ્રસન્ન થયેલા દેવોએ પ્રગટ થઇ તેની પ્રશંસા કરી, અને તેનુ શરીર રોગ રહિત કર્યું સર્વે સ્વજનો આનંદ પામ્યા બીજા લોકો પણ ખુશી થયા. અને ‘ અહો ! ધર્મનુ માહાત્મ્ય અદ્ભુત છે ! ’ એમ બહુ ઘણા લોકો પ્રતિબોધ પામ્યા ત્યાગી તેનુ આરોગ્યદ્વિજ એવુ નામ પ્રસિદ્ધ થયુ આ પ્રમાણે આરોગ્યદ્વિજનુ ચરિત્ર સંક્ષેપથી કહ્યું વિન્તારથી જાણુ હોય તેણે પૃથ્વીચક્રનુ ચક્રિત જોઈ લેવુ આ પ્રમાણે વ્યાધિનો સંગ થયા છતા શ્રાવકે સ્થિરચિત્તવાળા થવુ તથા કામદેવનુ ચરિત્ર પ્રસિદ્ધ હોવાથી અહીં લખ્યું નથી.

પહેલુ કૃતવ્રતકર્મ કહી દીધું હવે શીળવ તને કહે છે.

આયયણ સુ નિસેવહ, વજ્રહ પરંગેહપવિસણમકજે ।

નિચમણુમ્મદવેસો, ન મણહ સંવિયારવચણાહ ॥ ૩૭ ॥

પરિહરહ ચાલેંકીલ, સાહહ કજાઈં મહુરનીઈં ।

હય છાવિહસીલજુઓ, વિવેઓ સીલવતોજય ॥ ૩૮ ॥

મૂનાર્થ—આયતનનું એકન કરે ૧, કાર્ય વિના પરધરમા પ્રવેશ ન કરે ૨, નિરતર અનુસાર વેષ રાખે ૩, વિકારવાળા નયનો ખોલે નહીં ૪, બાળકીડાનો ત્યાગ કરે ૫, અને મારી નીતિથી કાર્ય સાધે ૬, આ ૬ પ્રકારના ગીળથી જે યુક્ત હોય તે અહીં ગીળવ ત બનવો.

દીકાર્થ—આયતન એટલે ધર્મિષ્ઠ માણસોને એકઠા થવાનું સ્થાન. કહ્યું છે કે—“ જે સ્થાને ઘણા સાધર્મિકો, શીળવાળા, બહુશ્રુત અને ચારિત્રાચાર સહિત જનો એકઠા થતા-રહેતા હોય, તે સ્થાનને આયતન બોલ્યું ” છુ શબ્દ અવધારણ અર્થવાળો છે તે પ્રતિપક્ષનો નિષેધ કરવા માટે છે તેથી કરીને ભાવ શ્રાવક આયતનને જ સેવે, અનાયતનને સેવે નહીં એવો સબંધ બોલ્યો હતું છે કે—“ભિદ્ધની પદ્મીમા, ચોરના નિવાસસ્થાનમા પર્વતના માણસો રહેતા હોય તેવા સ્થાનમા, તથા હિ સંક અને દુષ્ટ મનવાળા લોકોની પડોશમા કઠાપિ વસ્યું નહીં કારણ કે સત્પુરુષો કુસ ગતિની નિંદા કરે છે ” તથા—“જ્યા સમકિતનો નાશ કરનારી અને ચારિત્રનો નાશ કરનારી વિકથાનિરતર પ્રવર્તતી હોય, તેવું અનાયત સ્થાન મહાપાપનું કારણ છે ” આ પહેલું શીળ કહ્યું ૧ તથા કાર્ય વિના બીજાના ઘરમા જવું વર્જે છે કારણ કે તેની કોઈ પણ વસ્તુ ખોવાઈ કે ચોરાઈ હોય તો તે બાબતની તેના પર શકા ઉત્પન્ન થાય અહીં આ પ્રમાણે સામાચારી છે—“જો કે શ્રાવકને અત પુરને છોડીને પરધરમા પ્રવેશ કરવાનું કહેલું છે તો

પણ તેણે પુરૂષ રહિત પરધરમા એકલાએ પ્રવેશ કરવો નહીં કદાચ
કાંઈ કાર્યને લીધે જુલુ પડે તો મોટી વયના પુરૂષને સાથે લઈને જુલુ,"
આ બીજી શીઘ્ર કહ્યું ૨ તથા હમેશા ત્રાવકે અનુભટ (સાદો) વેષ
પહેરવો પરંતુ ખિર્જની જેવો આછકડો વેષ પહેરવો નહીં ખિર્જ
પુરૂષનો વેષ આવો હોય છે - નેમ લખ પુરૂષોનું પરિધાન (ધોતીયું)
અગ દેખાય તેવું હોય છે, અગરખુ કસકસતું હોય છે, અને મસ્તકની
પાઘડી વાઢી અને અર્ધ માથુ દેખાય તેવી હોય છે તેવોજ વેષ ખિર્જ
પુરૂષોનો પણ જાણવો. તેમ સ્ત્રીઓના સેથાનો અગ્રભાગ તથા નાભિનો
ભાગ ઉઘાડો હોય છે, પડખાનો ભાગ અર્ધ ઢાંકેલો હોય છે, અને કાચળી
કસકસતી તથા ખભા સુધીનો ભાગ ઉઘાડો રહે તેવી હોય છે આવો
વેશ્યાનો વેષ જાણવો " અહીં ભાવાર્થ એ છે કે-પુરૂષોને તથા સ્ત્રીઓને
જુદા જુદા દેશોમા જુદા જુદા વેષો હોય છે, તેથી જે ઠેકાણે જે
વેષ નિહા રહિત અને સરપુરૂષોને ઈષ્ટ હોય તેવો વેષ આવક અને આવિ
કાએ રાખવો જોઈએ. અહીં દોષ કહે છે કે-“ કુળ અને દેશને વિરૂદ્ધ
એવો વેષ રાખને પણ શોભાકારક યતો નથી તો વહ્નિક જનોને વિશેષ
કરીને અને તેમાં પણ તેમની સ્ત્રીઓને તો અવસ્થા વિરૂદ્ધ વેષ શોભા
કારક નથી. તથા નીચેનું વસ્ત્ર પગની ખાની સુધી રાખવું, ચોળી વિગેરે
શરીર ઢાંકાય તેવું રાખવું અને જોડવાનું વસ્ત્ર સારૂ જાડું રાખવું
આવો વેષ રાખવાથી ધર્મ, લક્ષ્મી અને યશ પ્રાપ્ત થાય છે તથા નીચેનું
વસ્ત્ર અનુભટ એટલે પગના અગ્રભાગ સુધી પહોંચે તેવું અને તે વ
અનોરૂપરૂપ કરે તેટલી (ઠંડ સુધી પહોંચે તેટલી) લાળી અને જાડા
લૂગડાની ચોળી રાખવી. ” આ રીતે કેટલાક કહે છે તે પણ યોગ્ય
છે પરંતુ આવો વેષ કોઈક દેશમા અને કોઈક કુળમા સંભવે છે, અને
આવકો તો જુદા જુદા દેશોમા તથા જુદા જુદા કુળમા સંભવે છે, તેથી
દેશ અને કુળને વિરૂદ્ધ ન હોય તેવો વેષ રાખવો એવું સર્વને લાગુ
પડે તેવું સામાન્ય વ્યાખ્યાન અહીં કર્યું છે, તે યુક્તિ યુક્ત જ છે

આ ત્રીજી શીળ કહ્યું કે તથા રાગ દ્વેષ રૂપી વિકારને ઉત્પન્ન કરવામા કારણરૂપ વચ્ચનોને હાસીએ કરીને, નિદાના સ્વભાવે કરીને અથવા વાચાળપણાએ કરીને પણ ખોલવા નહીં તેમા રાગને ઉત્પન્ન કરનાર વચ્ચનો શ્રુ ગાર રસવાળા હોય છે તે આ પ્રમાણે—“ ગતને આખા રાજ્યમા પૃથ્વી સારભૂત છે, પૃથ્વીમા પણ પોતાની રાજધાનીનું નગર સારભૂત છે, નગરમા પણ પોતાનો રાજમહેલ સારભૂત છે, મહેલમા પણ પોતાની શય્યા સારભૂત છે, અને શય્યામા પણ દામદેવનું મર્વચ્ચ રૂપ શ્રેષ્ઠ પ્રિયા સારભૂત છે આ સ સાર અસાર છે તો પણ દહીં, શીતળ જળ, તાળુવ અને સુદર વેશ્યાઓએ કરીને જાણે સારવાળો હોય તેમ દેખાય છે ” તથા—“ અમારે પ્રિયાનું જ એક દર્શન હો. બીજા બીજા (બૌદ્ધાદિક) દર્શનથી શુ કળ છે ? કારણ કે પ્રિયારૂપ દર્શનથી તો સરાગચિત્તે કરીને પણ નિર્વાણ^૧ પ્રાપ્ત થાય છે ” દેવને ઉત્પન્ન કરનાર વચ્ચનો આ પ્રમાણે છે —“ રે દામીપુત્ર ! રે માયાવી ! તારી માયા લોકપ્રસિદ્ધ જ છે ” આવા કઠોર વચનથી ક્રોધ પામીને માણસ કાતો પોતે મરે છે, અથવા સામાને મારે છે વળી—આ ચોર છે, જાર છે, આણે છાની રીતે નિધાન પ્રાપ્ત કર્યું છે, આ રાજાનો વિરોધી છે, અથવા આ માસ ખાનારો છે, રાજાઓ પાપી જ હોય છે કારણ કે શાસ્ત્રમા રાજાને દશ વેશ્યા સમાન કહેલો છે, આ રાજાનો પુરોહિત મદિરા પીયે છે, વળી તે હાસીનો પતિ છે તેથી તે શુ કેમ કહેવાય ? આવા આવા કઠોર વચનો કે જે પોતાને અને પરને ઉપધાત કરનારા છે, તથા જુનો ક્ષય કરવાના કારણ રૂપ છે, તેવા સર્વ વચનો શાસ્ત્રમા નિષેધ કરેલા છે ’ તથા જે ભાવશ્રાવક હોય તે ધર્મ-વિરુદ્ધ વચનો પણ ખોલતો નથી ધર્મવિરુદ્ધ વચન આ પ્રમાણે છે — ‘ હાથમા આવેલા આ કામલોગો ભવિષ્યના કામલોગની ઈચ્છાથી કેમ જતા કરાય ? કારણ કે પરલોક છે કે નહીં ? તેની જ કાને ખબર છે ? ’ ઇત્યાદિ આ ચોથું શીળ કહ્યું કે તથા મૂર્ખ માણસને આનંદ

પ્રમાટે તેવી બાળકીડાનો ત્યાગ કરે-સેવે નહીં કહ્યું છે કે—
 “શેત્રજ, સોગઠા બાજી, પાના, કુકડા વિગેરેના સુદ્ધે, પ્રશોત્તર,
 યમક અને પ્રહેલિકા વિગેરે વડે કીડા કરવી નહીં. આ પાચમુ શીજ
 કહ્યું પ તથા મધુર નીતિએ કરીને એટલે સામ વચન કહેવા પૂર્વક
 કાર્યોને સાધે તે આ પ્રમાણે—“હે સૌમ્ય ! હે સુદર ! તુ આ
 પ્રમાણે કર આવી રીતે કરવું જોઈએ. આમ કરવાથીજ તે સાર થાય
 છે ” આવા પ્રકારની શિખામણ આપીને પરિવાર અને ચાકર વિગેરે
 લોકને મધુર વાણી વડે કાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે કહ્યું છે કે—“મિત્ર
 વચન બોલવાથી સર્વ પ્રાણીઓ ખુશ થાય છે તેથી તેવુંજ વચન
 બોલવું યોગ્ય છે કેમકે વચન બોલવામાં શા માટે દરિદ્રતા (કૃપણતા)
 રાખવી ? વળી-જો પોતાનો પરિવાર વર્ગ અશિક્ષિત એટલે કેળવણી
 વિનાનો હોય તો તેના સ્વામીને ઘણો ખેદ કરવો પડે છે માટે
 હમેશા પોતે સ્વામીએ કોમળ વચનથી તેને શિખામણ આપવી જોઈ
 યે ” તથા-મધુરતા (મીઠાશ) પોતાને જ આધીન છે, અને વાક્યોમાં
 મધુર અક્ષરોજ જોઈએ છીએ, તો શા માટે સત્ત્વવાળા પુરૂષો કઠોર
 વચનો બોલતા હશે ? બીજાઓ પણ કહે છે કે—“ક્ષમાવાન પુરૂષ જે
 કાર્ય કરે છે તે ક્રોધ પામેલો પુરૂષ કરી શકતો નથી. કારણ કે કાર્યને
 સાધનારી બુદ્ધિ જ છે, અને તે બુદ્ધિ ક્રોધ કરવાથી નષ્ટ થાય છે ”
 કોઈના મતમાં દુરાસાધ્યતા નામનું આ છકું શીજ કહેલું છે ૬ બાવ-
 શ્રાવકને આ છ શીજ મીવાય બીજી કોઈ શીજ નથી એવું કહેવાપૂર્વક
 શીજવાળાનો ઉપસહાર કરે છે-આ પ્રમાણે-ઉપર દેખાડેલા છ પ્રકાર-
 ના શીજે કરીને જે યુક્ત હોય તેજ આ શ્રાવકના અધિકારમાં શીજ-
 વાન જાણવો. ૩૭-૩૮

આ શીખનો જ ગુણ અને દોષ દેખાડવા
પૂર્વક વિચાર કરે છે —

આયયણસેવણાઓ, દોસા સિઝંતિ ચઢ્ઢિ ગુણોહો ।
પરગિહગમણ પિ કલ-કપકમૂલ સુસીલાણ ॥ ૩૬ ॥
સહૃદ પસતો ધમ્મી, ઉઠ્ઠમહવેસો ન સુદરો તસ્સ ।
સવિચારજપિયાહ, નૂણમુદરતિ રાગગિ ॥ ૪૦ ॥
ચાલિસજણકીલાડવિ હુ, લિંગ મોહસ્સણ્ણત્યદહાઓ ।
ફરુસવચણામિઓગો, ન સગઓ સુદ્ધધમ્માણ ॥ ૪૧ ॥

મૂનાર્થ—આયતન સેવવાથી દોષો નાશ પામે છે, અને શુભનો સમૃદ્ધ વૃદ્ધિ પામે છે ૧, શીખવાળાને જે પરના ઘરને વિષે જુલુ તે પણ ઠલ ઠરૂપી પડતું મૂળ-કારણ છે ૨, ધર્મી માણસ પ્રચાત વેષવાળોજ શોભે છે તેથી તેને ઉભટ વેષ પહેરવો સારો નથી ૩, વિકારવાળા વચનો અવશ્ય રાગરૂપી અગ્નિને પ્રદીપ કરે છે ૪ બાળજનની ક્રીડા પણ અનર્થદ ઠરૂપ હોવાથી મોહતું કારણ છે ૫, તથા શુદ્ધ ધર્મિષ્ઠોને કઠોર વચન વડે આજ્ઞા કરવી યોગ્ય નથી ૬

ટીકાર્થ—આયતનનો અર્થ પૂર્વે કહ્યો છે, તેને સેવવાથી મિથ્યા ત્વાદિક દોષો નાશ પામે છે, અને જ્ઞાનાદિક શુભનો સમૃદ્ધ વૃદ્ધિ પામે છે કહ્યું છે કે—' અગ્નિથી તપાવેલા લોખ ઉપર પાણીનું બિંદુ પડ્યું હોય તો તેનું નામ પણ દેખાતું નથી-તરતજ તે નાશ પામે છે, તેજ બિંદુ કમળના પાદડા ઉપર પડ્યું હોય તો તે મોતીની જેવું શોભે છે, તથા તેજ બિંદુ સ્વાતિ નક્ષત્રા સમુદ્રની છીપટીની મધ્યે પડ્યું હોય તો તે મોતીજ થાય છે ' માટે પ્રાયે કરીને અગમ, મધ્યમ અને ઉત્તમ શુભ સંવાસથીજ થાય છે " પરગૃહ પ્રવેશનો અર્થ પૂર્વે

કહ્યો છે અપિ (પણ) શબ્દનો સબધ આગળ કરશે પરગૃહમા પ્રવેશ કરવો તે સારા શીળવાળા સાધુને પણ કલકરૂપી પકડ કારણરૂપ એટલે ખોટા આત્મની પ્રાપ્તિનો હેતુ છે કેમકે સાધુ વિદ્યાને માટે પર મૃદુમા પ્રવેશ કરે તોપણ તેણે ત્યા જરાપણ બેસવું નહીં એમ આગ મમા બેસવાનો નિષેધ કર્યો છે કહ્યું છે કે—“ ગોચરીને માટે ગયેલો જે સાધુ તે ઘરમા બેસે છે, તેને અનાચાર તથા બોધિનો અભાષ થાય છે, પ્રજ્ઞચર્ય નષ્ટ થાય છે, પ્રાણીઓની હિંસા થાય છે, બીજા વિદ્યુ ઓને અતરાય થાય છે, ગૃહસ્થીને અનાદર થવાથી ક્રોધ થાય છે, પ્રજ્ઞચર્યની શુષ્કિતનો નાશ થાય છે, અને સ્ત્રીઓને શકા ઉત્પન્ન થાય છે, માટે આવું કુશીળને વૃદ્ધિ કરનારૂ સ્થાન દૂરથી વર્જવું જોયે.”

વળી શ્રાવક તો અત્યંત શકાનું સ્થાન થાય છે, અને ઇદ્રિયો વશમા નહીં રહેવાથી મતની હાનિને પણ પામે છે કહ્યું છે કે—“ન્યા સુધી જકુટીરૂપી ધનુષ ઉપર ચડાવીને મૂકેલા, ઘડું સુધી પહોંચેલા, કાળી પાખો-પીછાવાળા અને પુરૂષના ધૈર્યનો નાશ કરનારા સ્ત્રીઓના દષ્ટિ રૂપી ખાણે પુરૂષના હૃદયમા પડ્યા નથી, ત્યા સુધીજ પુરૂષ સન્માર્ગે રહી શકે છે, ત્યાસુધીજ ઇદ્રિયોને નિયમમા રાખી શકે છે, ત્યા સુધીજ લગ્નને ધારણ કરે છે, અને ત્યા સુધીજ વિનય રાખી શકે છે” તથા ધર્મી એટલે ધર્મવાળો શ્રાવક કે યતિ શાત વેષવાળો જ ચોસે છે તંથી કરીને તે ધાર્મિકને ઉદ્ભટ વેષ એટલે રાગમા અધ થયેલા નીચ માણસની જેવો વેષ સારો લાગતો નથી-શોભાકારી યતો નથી કારણ કે તેના વેષથી તે અત્યંત હાસીનું સ્થાન થાય છે લોકમા કહેવત છે કે—“જે અકામી પુરૂષ હોય તેને મડન ઉપર-સારા વેષ ઉપર પ્રીતિ હોતી નથી.” આ કહેવત સ્ત્રીઓએ અને તેમા પણ વિધવાએ અવશ્ય આદરવા યોગ્ય છે એટલે કે તેઓએ બિલકુલ ઉદ્ભટ (આછકડો) વેષ રાખવો નહીં આ વિષય ઉપર ટાંચે કહ્યું છે કે—

તથા સવિકાર વચ્ચનો—અગાર રસવાગા વચ્ચનો અવસ્થ રાગરૂપી અગ્નિને ઉદ્દીપન કરે છે કહ્યું છે કે—“ જે કથા સાધાગવાથી મનમા કામની દિપ્તિ થાય, તેવી કથા સાધુએ કે શ્રાવકે કરવી નહીં ” આ ઉપલક્ષણથી એમ પણ સમજવું કે દેવરૂપી અગ્નિ પણ જેનાથી પ્રગટ થાય તેવી કથા કરવી નહીં દેરાગ્નિ પ્રગટ કરનારા પણ કેટલાંક વચ્ચનો હોય છે, જેમકે ઠંડુ છે કે—કોઈના મર્મ, કર્મ અને જન્મ આ ત્રણ કદાપિ પ્રગટ કરવા નહીં કારણ કે મર્મ અને કર્મથી વિધાયેલો માણસ મરે છે અથવા મારે છે ” તથા બાગ જનની ક્રીડા પણ મોહનુ-અજ્ઞાનનુ ચિન્હ છે કારણ કે તેમા અનર્થદંડની એટલે દેગટ પાપના આરબની પ્રાપ્તિ થાય છે તથા શુદ્ધ ધર્મવાગાએ— જિનેશ્વરના મનને અગીકાર કરનારાએ ‘અરે હરિદ્રા અરે હામીપુત્ર !’ આવા કઠોર વચન બોલી આજ્ઞા આપવી, તે યોગ્ય નથી કારણ કે કઠોર વચન ધર્મની હાનિ તથા ધર્મની લઘુતા કરનાર છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“ કઠોર વચન બોલવાથી એક દિવસના તપનો નાશ થાય છે, તિરસ્કાર કરવાથી એક માસનો તપ નાશ પામે છે ગાજો દેવાથી એક વર્ષનો તપ નષ્ટ થાય છે અને માર મારવાથી ચારિત્ર નાશ પામે છે ” ઇત્યાદિક આપ્ત વચનથી ધર્મની હાનિ થાય છે તથા ધર્મની લઘુતા આ રીતે થાય છે—“ અહો ! આ શ્રાવકો મોટા ધાર્મિક, પરની પીડાનો ત્યાગ કરનાર અને બહુ વિવેકી છે કે જેથી આ રીતે બળતા અગારાના સમૂહ જેવી વાણી બોલે છે ” ઇત્યાદિક લોકો હાસી કરે છે તેમજ—“ કોઈ પુરૂષને અગ્રિય વચન કહીયે તો તેઓ ઉલટુ બમણુ અગ્રિય વચન બોલે છે, તેથી કરીને જે પુરૂષ અગ્રિય વચન સાધાગવા ઇચ્છતો ન હોય તેણે બીજાને અગ્રિય વચન કહેવું નહીં ” તથા—“ નિરતર કઠોર બાધા બોલવાથી તેનો પરિવાર વિરાગી—રાગ રહિત થાય છે, અને પરિવાર વિરાગી થવાથી મનુષ્યોનું પ્રબુપણ-સ્વામીપણ નષ્ટ થાય છે ” આવા આવા આ લોકમા જ કઠોર વચન બોલનારને અનર્થોની પ્રાપ્તિ થાય છે નૈનોને સર્વથા પ્રકારે કષાયરૂપી અગ્નિનું ઉદ્દીપન કરવું સાચું નથી કહ્યું છે

દે-“ જો કહાચ લોકમા કુશાસ્ત્રરૂપી પવનથી હીમ્ત થયેલો કપાયાગ્નિ જાળવવ્યમાન થાય તો ભલે થાય (તેમા કાંઈ આશ્ચર્ય નથી) પરંતુ જિનેશ્વરના વચનરૂપી જળથી સિંચન કરાયા છતાં પણ તે કપાયાગ્નિ જાળવવ્યમાન થાય તો તે મોટું આશ્ચર્ય છે ” આ કારણથી જ ભગવાન શ્રીમહાવીર સ્વામીએ મહાશતક નામના શ્રાવકને સત્ય છતાં પણ કઠોર વચન બોલવાથી પ્રાયશ્ચિત્ત આપ્યું હતું

—❧(૭)❧—

મહાશતકની કથા

રાજગૃહનગરમા મહાશતક નામે ગાથાપતિ હતો તેને આઠ કરોડ સૈનૈયા નિધાનમા દાટેલા હતા, આઠ કરોડ વ્યાજે હતા અને આઠ કરોડ દેશ પરદેશના વ્યાપારમા વિસ્તારેલા હતા, તથા દરેકમા દશ દશ હજાર ગૌ હોય તેવા દશ ગૌકુળ હતા તેને રેવતી વિગેરે તેર ભાર્યાઓ હતી. તેમા રેવતીને તેના પીયર તરફથી મળેલા આઠ કરોડ સૈનૈયા નિધાનમા, આઠ કરોડ વ્યાજમા અને આઠ કરોડ વેપારમા હતા, તથા દશ દશ હજાર ગાયોવાળા આઠ ગૌકુળ હતા. અને બાકીની બાર ભાર્યાઓને તેમના પીયર તરફથી મળેલા ત્રણે સ્થાનોમા એક એક કરોડ સૈનૈયા તથા દશ દશ હજાર ગાયોવાળું એક એક ગૌકુળ હતું આ પ્રમાણે તે મહાશતક મોટી ઋદ્ધિવાળો, દેહીપ્યમાન, કોઈથી પરાભવ નહીં પામનાર, ઘણા શ્રેષ્ઠ અને સાર્થવાહીને મધ્યે મુખ્ય તથા સ્વજનો અને પરિવારજનોને પ્રિય હતો.

એકદા ભગવાન શ્રીમહાવીર સ્વામી ગામે ગામ વિહાર કરતાં રાજગૃહ નગરની બહાર ગુણશીન નામના ઉદ્યાનમા પધાર્યા દેવોએ સમવસરણુ રચ્યુ ભગવાનને વદન કરવા શ્રેણિક રાજા, નગરના લોકો અને મહાશતક એ સર્વે ગયા. સર્વે વાદીને યોગ્ય સ્થાને બેઠા, તે વખતે ભગવાને આ પ્રમાણે દેશના આપી-“ હે ભવ્ય પ્રાણીઓ !

આ સસાર જન્મ, જરા, મરણ, રોગ અને શોક વિગેરે મહા શત્રુથી ઉત્પન્ન થતા સતાપથી ભરેલો છે, તેથી તે અસાર છે ઉચ્ચ જાતિ, ઉચ્ચ કુળ, સાદુ રૂપ અને આરોગ્યતાવાળો મનુષ્ય ભવ પામવો દુર્લભ છે નિરંતર વહેતું આ જીવિત-આયુષ્ય અનિત્ય છે મૃત્યુરૂપી મહા રાક્ષસ ક્યારે આવશે ? તેની કોઇને ખબર નથી તેથી વિદ્વાન જનોએ સમસ્ત અનર્થના સમૂહરૂપી હસ્તીનું નિવારણ કરવામા સિદ્ધ સમાન ધર્મમાજ સર્વથા પ્રકારે ઉત્તમ કરવો યોગ્ય છે ” ઇત્યાદિ અમૃતરસની જેવી મનોહર જિનેશ્વરની દેશના સાભળીને ઘણા પ્રાણીઓ પ્રતિબોધ પામ્યા, અને પોતપોતાને ઉચ્ચિન ધર્મને ગ્રહણ કરી સર્વે પોતપોતાને સ્થાને ગયા મહાશતક પશુ સમ્યક્ત્વવડે ચિત્તને પવિત્ર કરી પાચ અણ્ણમતપૂર્વક સાત શિક્ષામતે કરીને સુશોભિત શ્રાવકમતને અગી કાર કરી મોટા નિધાનના લાભથી પશુ અત્યંત સતુષ્ટ થઇ ભગવાનને નમસ્કાર કરી પોતાને ઘેર ગયો, અને પ્રતિદિન ચડતે પરિણામે શ્રાવક-ધર્મ પાળવા લાગ્યો. તેના સત્સગથી પશુ ગુરૂકર્મો ડોવાથી તે રેવતી જરા પશુ પ્રતિબોધ પામી નહીં ઉલટી વધારે વધારે વિષયોમા લુબ્ધ અને મદિરા માસમા ગૃહિણી થઈ એકઠા અમારીની હૃદયોપણા ચવાથી તેણીને માસની પ્રાપ્તિ થઇ નહીં તેથી તેણીએ પોતાના નોકરોને કહ્યું કે-“ આજે મારા ગોધુળમાથી બે વાછરડા મારીને તેનું માસ લાવી આપો. ’ તે સાભળી તેઓએ તે પ્રમાણે કર્યું ત્યારથી તે હંમેશા બંને વાછરડાનો વધ કરાવવા લાગી. એકઠા તે દુષ્ટ રેવતીએ વિષયલાલસાની વૃદ્ધિને લીધે પોતાની બારે સપત્નીઓને વિષના પ્રયોગથી તથા શસના પ્રયોગથી કોઈ ન જાણે તેમ મારી ન ખાવી તેમનું મુવર્ણ, હિરણ્ય, ગોધુળ વિગેરે સર્વસ્વ ગ્રહણ કરી આનંદ પામી.

ત્યારપછી તે મહાશતક ચૌદ વર્ષ પછી મોટા પુત્ર ઉપર ગૃહનો કાર્યભાર નાખી પૌષધશાળામા જઈ ધર્મક્રિયામા તત્પર થયો ત્યાં તેણે શ્રાવકની પ્રતિમાઓ વહન કરવા માડી. તેને એકઠા મધમાસથી મત્ત થયેલી રેવતી ઉપસર્ગ કરવા આવી તે બોલી કે-“હે પ્રાણુવદ્ભા

આવુ કહ્યું અનુમાન શા માટે કરો છો ? આ તમારૂં શરીરકોમળ અને સુખમા લાલન કરાયેલું છે તેથી પૂર્વે કરેલા ધર્મનું ફળ લોગવો અત કરણથી રાગવાળી અને તમારી દામીપણાને પામેલી મને રાકડીને તિરસ્કાર ન કરે. ' આ પ્રમાણે તેણીના કરેલા ઉપસર્ગો તેણે નિશ્ચય ચિત્તથી સહન કર્યા અને અનુક્રમે અચ્ચારે શ્રાવક પ્રતિભાઓ તેણે વહન કરી. પછી અવસર બાળીને તેણે અનશન ચહણું કર્યું શુભ ભાવનામા તત્પર થયેલા તેને કર્મના ક્ષયોપશમને લીધે અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું તેથી તે પૂર્વદિશાએ લવણસમુદ્રમા હજાર યોજન સુધી બાણવા જોવા લાગ્યો, એજ રીતે દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશાએ પણ તેને તેટલું જ જ્ઞાન થયું, તથા ઉત્તર દિશામા કુલ હિમવાન વર્ષધર પર્વત સુધીના પહાચેને બાણવા જોવા લાગ્યો નીચે રત્ન પ્રસાદા નામની પહેલી નરકના લોહુય નામના નરકાવાસા સુધી બાણવા જોવા લાગ્યો ત્યારપછી એકદા તે પાપિષ્ઠ દેવતી મહિરાપા નથી મહોન્મત્ત થઈ ફરીથી ઉપસર્ગ કરવા આવી તે જોઈ મહાશતકે વિચાર્યું કે—“ આ આવી કેમ થઈ છે ? ” એવો વિતર્ક કરી તેણે અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ આપ્યો તેથી તેણે તેણીનું સમગ્ર ચરિત્ર જાણ્યું, અને તે મરીને નરકે જશે તે પણ જાણ્યું તે જોઈ તેણે દેવતીને કહ્યું કે—“ હે પાપણી ! હજુ કેટલું પાપ ઉપાજન કરવું છે ? તું સાત રાત્રીને અતે યજ્ઞસૂચના વ્યાધની પીડાથી મરીને લોહુય નામના નરકમા જવાની છે ’ તે સાંભળી દેવતીનો મદ ઉતરી ગયો, મરણના ભયથી તે અત્યંત વ્યાકુળ થઈ, અને ‘ આજે આ મહાશતક મારાપર અત્યંત ગુસ્સે થયો છે ’ એમ ધારી આર્તધ્યાનમા મગ્ન થઈ પોતાને ઘેર ગઈ તે દિવસે ભગવાન શ્રીમહાવીરસ્વામી તેજ નગરના ઉદ્યાનમા પધાર્યા હતા તેણે ગૌતમસ્વામીને આજ્ઞા કરી કે—“ હે ગૌતમ ! તું મહાશતક શ્રાવકની પાસે જઈ તેને કહે કે શ્રાવકને સત્ય છતાં પણ અન્યને પીડા કરનાર વચન બોલવું યોગ્ય નથી તેમા પણ ઉત્તમ

શુભસ્થાનકને પામેલા અને અનુશનને અગીકાર કરનારા તારે તો વિશેષે કરીને તેવું વચન બોલવું યોગ્ય નથી. તેથી તું તેવા દુર્વચન બોલ્યાનું પ્રાયશ્ચિત્ત ગ્રહણ કર ' આ પ્રમાણે ભગવાનની આજ્ઞાને અગીકાર કરી ગૌતમસ્વામીએ મહાશતકની પાસે જઈ તેને ભગવાનને આદેશ કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળી મહાશતક ચિત્તમાં અત્યંત સંવેગના ભારથી ભરપૂર થયો. ભગવાનને વદના કરી તેણે સમ્યક્ પ્રકારે તે દુર્વચનની આલોચના, નિદા અને ગર્હા કરી પછી ગૌતમ સ્વામીની પાસે તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ શરીરનો ત્યાગ કરી તે સૌધર્મ દેવલોકમાં અરુણાશ નામના વિમાનમાં ચાર પત્થોપમની સ્થિતિવાળો દેવ થયો. આ પ્રમાણે મહાશતકનું ચરિત્ર સંક્ષેપથી કહ્યું વિસ્તારના અર્થોએ ઉપાસક દશાગથી જાણવું.

—૪૨—

હવે ભાવશ્રાવકનું ત્રીજું લક્ષણ કહેવાની ઇચ્છાથી
પ્રથમ તેના સંબંધની ગાથા કહે છે

જદ્વિ ગુણા વહુરુવા, તદ્વિ હુ પચહિ ગુણેહિ ગુણવતો ।
इह मुणिवरेहि मणिसो, सरूपमेसिं निसामेहि ॥ ૪૨ ॥

મૂનાર્થ—એ કે ગુણો જણા પ્રમારના છે, તોપણ અહીં નુનિવરના એ પાત્ર હો કરીને શુભાન કહેલો. ૩ એ પાત્ર ગુણોનું સ્વરૂપ સાંભળો.

દીપ્તાર્થ—અહીં જદ્વિ શબ્દ અભ્યુપગમ-સ્વીકારવું એવા અર્થ મા ૩, તેથી તેનો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે—મે આ સ્વીકાર્યું છે કે ગુણો બહુરૂપા એટલે અક્ષુદ્રપણ વિગેરે, ઉદારતા વિગેરે અને જીવ પ્રિય વદતા-મીઠા બોલવાપણ વિગેરે, ધણા પ્રકારના છે, તોપણ મુનિ-વરોએ-ગીતાર્થ શુદ્ધોએ અહીં શ્રાવકના વિચારમાં પાત્ર ગુણો કરીને—

શુભવાન કહ્યો છે એ શુભોત્ત ૨૫૩૫-તત્ત્વ તુ સાભળ 'સાભળ' એ ક્રિયાપદ શિષ્યને ઉત્સાહ આપવા માટે લખ્યું છે, તેથી પ્રમાદી શિષ્ય ને ઉત્સાહ પ્રમાદીને પછી તેને શ્રવણ કરાવતું એમ જણાવ્યું છે ૪૨.

તે પાચ ગુણોત્ત ૨૫૩૫ જ ખતાવે છે.—

સંજ્ઞાપ ફેરણમ્મિ ય, વિશૈયમ્મિ ય નિષ્સમેત્ત ઉજ્જુત્તો ।

સચ્ચત્થર્ણમિનિવેસો, વહદ્દ રુદ્ધ સુદ્ધ જિણૈવયયો ॥ ૪૨ ॥

મૂનાર્થ—આપાચમા ૧, ક્રિયાનુદાનમા ૨ અને વિનયમા ૩ નિરતર ઉદ્ધમ કરે, સર્વત્ર વ્યવસ્થા રહિત રહે ૪, તથા જિનેશ્વરના વચન ઉપર અત્યંત રૂચી નામે ૫

ટીકાર્થ—સુ એટલે શોભન (સાર) અણ્વયન-ભાવુ તે સ્વ રૂપાચ, અથવા સ્વેન પોતાની મેળે અણ્વયાચ-ભાવુ તે સ્વાચ્ચાચ તેને વિષે નિરતર ઉદ્ધમવત રહે એવો સબધ કર્યો ૧ તથા કરજે એટલે ક્રિયાનુદાનને વિષે ૨, વિનયે-શુદ્ધનને માન આપવા ઉભા થવું એ વિગેરે વિનયને વિષે નિત્ય-હમેશા ઉત્કલ-પ્રયત્નવાળો થાય એમ કરેકની માથે સબધ કરવાથી ત્રણ શુભ યથા ૩ તથા સર્વત્ર-આ લોક તથા પરલોક સબધી સર્વ પ્રયોજનોને વિષે અનભિનિવેશ જેને કદાચહ નથી એવો એટલે સારી સમજણવાળો થાય એ ચોથો શુભ યથો ૪ તથા જિનેશ્વરના વચનને વિષે રુચિ-ઈચ્છા અથવા શ્રદ્ધા ને અત્યંત ધારણ કરે, એ પાચમો શુભ યથો ૫ ૪૩

આ રીતે ગણતરીથી ગુણોને દેખાડી હવે તેમનો ભાવાર્થ
કહીને તે પાચે ગુણો દેખાડે છે.—

પઢણાર્થમજ્ઞાય, વેરગ્ગનિવધણ કુણ્ણદિ વિહિણા ।
તવનિયમવદણાર્થ-કરણમ્મિ ય નિચ્છમુક્કમહ ॥ ૪૪ ॥
અબ્બુદ્ધાણાર્થય, વિણય નિયમા પડજ્ઞદિ ગુણીણ ।
અણભિનિવેસો ગીયત્થ-ભાસિય નન્નહા મુણ્ણદિ ॥ ૪૫ ॥
સવણકરણેસુ રૂચ્છા, હોઈ રૂઈ સદ્દાણસજુત્તા ।
ઈઈણ વિણા કત્તો, સુચ્છી સમ્મચરયણસ્સ ॥ ૪૬ ॥

મૂનાર્થ—વિધિએ કરીને વૈરાગ્યના કારણરૂપ પઠન વિગેરે સ્વા
ધ્યાય કરે ૧, તપ, નિયમ અને વદનાદિક કરનામા નિત્ય ઉદ્ધમ કરે ૨,
જીતીજનોનો અબ્યુત્થાનાદિક વિનય અનરથ કરે ૩, કદામહ સહિત
ચક્રને ગીતાર્થનું કહેવું વચન અન્યથા ન માને ૪, તથા અવજી કર
વામા અને સાભળ્યા પ્રમાણે કરવામા શ્રદ્ધા સહિત જે ઇચ્છા-તીવ્ર
અભિલાષ તે રૂચિ કહેવાય છે ૫. આ રૂચિ વિના સમ્યક્ત્વરત્નની
શુદ્ધિ કયાંથી હોય ?

દીકાર્થ—વિધિએ કરીને જોટલે વિનય અને બહુમાન સહિત
વૈરાગ્યના કારણરૂપ પઠનાદિક સ્વાધ્યાય કરે તેમા પઠન જોટલે અપૂર્વ-
નવું શ્રુત શ્રદ્ધા કરવું તે. આદિ શબ્દથી પૃચ્છના, પરાવર્તના, અનુ
પ્રેક્ષા અને ધર્મકથા એ ચારે શ્રદ્ધા કરવા આ પાચ પ્રકારનો સ્વા
ધ્યાય કહેવાય છે તેમા પઠનનો વિનય આ પ્રમાણે છે—“ ભણતી,
વખતે શુરની સમીપે ૧ પર્યસ્તિકા, અવજી બ—અઠીગણ, પગ લાભા
કરવા, વિકથા અને મોટેથી હસવું આટલા વજ વા લાયક છે ”

તથા સન્મુખ ઉભા થવું તે અવ્યુત્થાન કહેવાય છે તે છે આદિ જેને તે અવ્યુત્થાનાદિ કહેવાય છે આદિ શબ્દ લખ્યો છે તેથી અવ્યુત્થા નમા રહેલા અનેક લેદો ગ્રહણ કરવાના છે, તે લેદો, વિનયસમાધિ નામના અધ્યયનથી જાણી લેવા આવી પ્રકારનો વિનય આચાર્યાદિક ગુણીજનોનો અવશ્ય કરે છે કારણ કે ગુણ સમૂહનું કારણ વિનયજ છે કહ્યું છે કે—“વિનયનું કૃણ સુશ્રૂષા (સેવા) છે, ગુરૂની સુશ્રૂષાનું કૃણ શ્રુત જ્ઞાન છે, જ્ઞાનનું કૃણ વિરતિ છે વિરતિનું કૃણ આશ્રમેનો નિરોધ (સવર) છે, સવરનું કૃણ તપસ્યા છે તપસ્યાનું નિર્જરારૂપ કૃણ દેખ્યું છે, તે નિર્જરાથી ક્રિયાની નિવૃત્તિ થાય છે, ક્રિયાની નિવૃત્તિ થવાથી અયોગીપણું થાય છે યોગોના નિરોધથી ભવની પર પરાનો ક્ષય થાય છે, અને ભવની પર પરાનો ક્ષય થવાથી મોક્ષ થાય છે તેથી કરીને સર્વે કન્યાણાનું ભાજન (આધાર) વિનયજ છે ” આ ત્રીજા ગુણનું કૃણ કહ્યું તથા કદાચહ રહિત એવો શ્રાવક ગીતાય નું કહેલું (વચન)—અધિક શ્રુતજ્ઞાનીનો ઉપદેશ અન્યથા પ્રકારે એટલે અમત્યપણે માનનો નથી કેમકે અધિક મોહના અભાવને લીધે તે કદાચહી હોતો નથી કહ્યું છે કે—“ મોહનું અધિકપણ ન હોય તો કોઈ પણ વિષયમા કદાચહ થતો નથી, અને તે મોહને યોગ કરવાનું સાધન ગુરૂજનને આધીન રહેવું તેજ છે ” આ ચોથા ગુણનો સંબંધ કહ્યો. આ રીતે બીજી ગાથાનો અર્થ પૂર્ણ થયો ૪૫. તથા શ્રવણ એટલે સાંભળવું અને કરણ એટલે ક્રિયાનું અનુષ્ઠાન, એ બન્નેને વિષે શ્રદ્ધા સહિત જે ઇચ્છા-તીવ્ર અભિલાષ તે રૂચિ કહેવાય છે એ પાચમો ગુણ કહ્યો. આ રૂચિનું જ મુખ્યપણું જણાવવા માટે કહે છે—આ બે પ્રકારની રૂચિ વિના સમકિત રત્નની શુદ્ધિ કયાથી હોય ? અર્થાત્ ન જ હોય. કારણ કે શુશ્રૂષા અને ધર્મ ઉપરનો રાગ એ સમકિતનું સ્વરૂપ છે કેમકે શુશ્રૂષા, અને ધર્મરાગ સમકિતની સાથે થનારા લિંગપણે પ્રસિદ્ધ છે કહ્યું છે કે—“શુશ્રૂષા ધર્મરાગ તથા ગુરૂ અને દેવની યથાશક્તિએ વૈયાવચ કરવાનો નિયમ એ સમકિતવળાના લિંગો (ચિન્હો) છે ” આ પચમ ગુણની ભાવના થઈ દેટલાક આચાર્યો પાચ ગુણો આ પ્રમાણે કહે

છે — ‘ સૂત્રરૂચિ ૧, અર્થ રૂચિ ૨, કરણરૂચિ ૩, ૧ અનભિનિવેશ રૂચિ ૪ તથા પાચમી અનિષ્ઠિતોત્સાહતા (ઉત્સાહનો નાશ ન થવો તે) ૫ આ પાચ શુભો શ્રાવકના હોય છે ’ આ પાચ શુભો પણ પ્રથમના પાચ શુભોની સાથે મળતાજ છે, કેમકે સૂત્રરૂચિ એટલે પઠન વિગેરે સ્વાધ્યાયમા પ્રવૃત્તિ ૧, અર્થરૂચિવાળો જે હોય તે ગુરૂનો અભ્યુત્થા નાદિક વિનય કરે છે જ ૨, કરણ અને અનભિનિવેશ (કદાચહ રહિત) એ બે તો પૂર્વે કદા તેની તુલ્યજ છે ૪ અને ઉત્સાહનુ અભગપણ એ કદાચાની વૃદ્ધિ જ છે ૫ આથી કહીને પૂર્વે ગણાવેલાની સાથે આનો કાંઈ પણ વિરોધ શકા કરવા જેવો નથી. ૪૬

અહીં કોઈને શકા થાય કે—માત્ર ઇચ્છાથી જ કુળની પ્રાપ્તિ કેમ થઈ શકે ? તેનો જવાબ એ છે જે સાચા ભારથી ઇચ્છા હોય તો તેનું કુળ મળે જ છે તે ઉપર યગ અને ન્યયગની કથા નીચે પ્રમાણે —

એક ગામમા એક કુળપુત્રને યગ અને ન્યયગ નામના બે પુત્રો હતા. તે બન્ને યુવાન અવસ્થાને પામ્યા ત્યારે કોઈ એક દિવસ નર્મદન નામના સૂરિની પાસે ધર્મદેશના સાબળીને પ્રતિબોધ પામ્યા તેમણે પ્રત્યક્ષા લેવાની ઉત્ક્રાં થવાથી માળાપની પાસે રજા માગી. પરંતુ રનેહથી મોહ પામેલા તે માળાપે તેમને રજા આપી નહીં બન્નેએ ઘણા આમહથી રજા માગી ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે—“ તમારા બેમાથી એક જણ દીક્ષા ગ્રહણ કરે અને એક અમારી વૃદ્ધાવસ્થાનું પાલન કરવા ગેલ ” તે સાબળી મોટા ભાઈએ નાનાભાઈને કહ્યું કે—“ તુ ધરમા ગેહ હુ પ્રત્યક્ષા લઉ ” નાનો ભોલ્યો કે—“ હુ જ પ્રત્યક્ષા લઉશ. ” તે સાબળી યથે વિચાર ઠર્યો કે—“ ભલે આ મારો નાનોભાઈ દીક્ષા લઈ તરી જાય. મારાથી તો પ્રત્યુપકાર ન કરી શકાય તેવા માળાપની અવગણના કેમ થાય ? ’ એમ વિચારીને તેણે સુચશને રજા આપી એટલે તેણે વિધિ પ્રમાણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી તે વિશુદ્ધ પરિણામથી જ્ઞાન અને ચારિત્રની આરાધના કરવા લાગ્યો.

સાભળી તેણીએ વિચાર્યું કે—“આ સુનિએ भारी સમક્ષ જ લોજન કર્યું છે છતાં શી રીતે તે ઉપવાસી છે ? અથવા તો ગુરના વચન ઉપર શકા લાવવી યોગ્ય નથી. આ જે પ્રમાણે કહે છે, તેજ પ્રમાણે કરે ” એમ વિચારીને તે ફરીથી ગઈ તેજ પ્રમાણે કહેવાથી નદીએ તેણીને માર્ગ આપ્યો. એટલે તે સ્વામી પાસે ગઈ તેણે પૂછ્યું—“તું શી રીતે નદી તરીકે આવી ?” ત્યારે તેણીએ મુશય સાધુ આ-યા છે એ વિગેરે સર્વ વૃત્તાત કહ્યો. યથે લોજન કર્યા પછી તેણીને રજા આપી, ત્યારે તે બોલી કે—“હજી નદીમા અપાર જળ છે શી રીતે જલ ?” યથે કહ્યું—“હવે તું નદીને એમ કહેજે કે—હે નદી ! માતા ભતારે મને કોઈવાર પણ લોગવી ન દોય તો મને માર્ગ આપ ” તે સાભળી તે અત્યંત આશ્ચર્ય પામી નદી પાસે જઈ તેજ પ્રમાણે બોલી માર્ગ મળવાથી મુજે કરીને ઘેર ગઈ તેણીએ સુનિને વદના કરી પૂછ્યું કે—“હે પૂજ્ય ! તમે જન્મે લાઇએએ આ પ્રમાણે મને કહ્યું અને તેના પ્રભાવથી મને નદીએ માર્ગ આપ્યો. તો તેના પરમાર્થ શો છે ?” સુનિ બોલ્યા—“હે ભદ્રે ! જે રસની લોહપતાથી લોજન કરાય તો તે લોજન કર્યું કહેવાય છે પરંતુ જે સયમ યાત્રાને માટે પ્રાસુક અને એષણીય આહાર કરાય છે, તે લોજન કર્યું કહેવાય નથી તેથી કરીને જ આગમમા કહ્યું છે કે—નિર્દોષ આહાર કરનાર સાધુ નિરંતર ઉપવાસીજ છે એજ પ્રમાણે પ્રજ્ઞાચર્યના મનો રચવાળો તારો પતિ તારા આશ્રયથી લોગ કરે છે તેથી તે અલોગ જ કહેવાય છે ” આ પ્રમાણે સાભળી તેણીએ વૈરાગ્ય પામી વિચાર કર્યો કે—“અહો ! આ મારો પતિ કેવો મોટા પ્રભાવવાળો અને દાક્ષિણ્ય તાનો સમૃદ્ધ છે ! કે તેથી તેનું મન સંસારથી વિરક્ત છતાં મેં ચિર-કાળ સુધી તેના ધર્મ આચરણમા અતરાય કર્યો તેથી મેં મોટું અ-તરાય કર્મ ઉપાર્જન કર્યું તો હવે મારે તેની માથે જ દીક્ષા ગ્રહણ કરવી યોગ્ય છે જાજ સ્નેહનું ફળ છે ” આ પ્રમાણે તે લાવના લાવ-વી હવી, તેટલામા યશ પણ થયે આવ્યો. સાધુને વદના કરી તેની સમીપે બેઠો. સાધુએ તે જન્મેને ધર્મદેશન આપી તેણીએ પ્રતિ

બોધ પામી દીક્ષા અગ્નિકાર કરી અનુક્રમે તેઓ કાગધર્મ પામી સ્વર્ગે ગયા. આ પ્રમાણે આ યશની ચારિત્રના વિષયમા માન ઇચ્છા જ હતી, તેથી તે પાપના આરભથી લીંપાયો નહી

હવે ભાવ શ્રાવકનું ચોથું લક્ષણ કહે છે

उज्जुग्वहारो चउहा, जेहत्थमणण अणचिगा किरिया ।

हुताणायपगासण, मेत्तीभावो य मग्गवा ॥ ४७ ॥

મૂનાર્થ—ઋણુવ્યવહાર નામનો ગુણ ચાર પ્રકારનો છે—યથાર્થ બોલવું ૧, કોઈને પણ વચના (દુ ખ) નહીં કરનારી ક્રિયાર, ભવિષ્યમા થનારા કષ્ટોનો પ્રકાશ ૩ અને સાચો મૈત્રીભાન ૪

દીર્ઘાર્થ—ઋણુ એટલે સરલ એવો વ્યવહાર એટલે વર્તન—આ ચરણ તે ઋણુવ્યવહાર નામનો ભાવ શ્રાવકનો ચોથો ગુણ ચાર પ્રકારનો છે તે આ પ્રમાણે—યથાર્થભણન એટલે ધર્મના વ્યવહારમા, કયે વિક્રયના વ્યાપારમા, સાક્ષી પૂરવાના વ્યવહારમા અને રાજવ્યાપારા દિકમા અવિપરીત—અવિરોધી વચન બોલવું તે આનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—“ ભાવશ્રાવકો પરના ચિત્તને રજન કરવાની યુદ્ધિથી (અથવા પરને છેતરવાની યુદ્ધિથી ધર્મને અધર્મરૂપે તથા અધર્મને ધર્મરૂપે કદી કહેતા નથી, પરંતુ જે સત્ય હોય તેજ મધુર રીતે કહે છે ખરીદ કરવામા, વેચવામા અને સાદુ કરવામા પણ ન્યૂન કે અધિક મૂલ્ય કહેતા નથી. કોઈની સાક્ષી પૂરવામા તેમને બોલાવ્યા હોય તો તેઓ અસત્યવાદી થતા નથી રાજસભા વિગેરે સ્થળે ગયા હોય તો પણ તેઓ અસત્ય વચન બોલીને કોઈપણ માણસને દૂષિત કરતા નથી તથા ધર્મમા રક્ત થયેલા તેઓ ધર્મની હાસી થાય તેવું વચન વર્જે છે—બોલતા નથી. ” ૧ તથા અવચિકા એટલે પરને દુ ખનું કારણરૂપ

ન થાય તેવી ક્રિયાનો-શરીરનો વ્યાપાર એ બીજી ઋણુવ્યવહારનું લક્ષણ છે કહ્યું છે કે— ‘જે શુદ્ધ ધર્મનો અર્થ હોય તે કર્ત્રિમ તોલા માપ બનાવી તે વડે જોણુ દઇને અને વધારે લઇને બીજાને ઉતરતો નથી ર તથા હું નિ એ શબ્દ પ્રાકૃત ભાષાનો છે, તેનો અર્થ બાવી-થવાનું એવો થાય છે તેથી ભવિષ્યમા થવાના જે અપાયો-કહ્યો તેનો પ્રકાશ કરે છે એટલે કે ભાવશ્રાવક પોતાના આશ્રિતને “ હે ભદ્ર ! ચોરી વિગેરે પાપ કર્મ કરવા યોગ્ય નથી. કારણ કે તે પરભવમા અનર્થ કારક છે ” ઇત્યાદિક ઉપદેશ આપે છે પરંતુ અન્યાયમા પ્રવતેલા તેની ઉપેક્ષા કરતો નથી. એ ભાવાર્થ છે કેટલાક આચાર્યો ‘ હુતોષા ચપગાસન ’ એવો પાઠ મૂળ ગાથામા કહે છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે — હુતો એટલે સફળુત—સાચા ઉપાયનો પ્રકાશ કરે છે એટલે કે ધર્મ અને અર્થના વિષયમા જે સારો ઉપાય હોય તેને પૂછવાથી અથવા નહીં પૂછવાથી પણ પ્રકાશ કરે છે આ ત્રીજી ઋણુ વ્યવહારનું સ્વરૂપ છે તેમા દાન, શીળ, તપ અને ભાવ એ ધર્મનો ઉપાય છે, ની તિથી ચાલવું, ઉધારે વેપાર ન કરવો, એ વિગેરે અર્થનો ઉપાય છે, કામના ઉપાયને અનર્થ કુળદાયક હોવાથી પ્રકાશતો નથીજ, અને મોક્ષ તો કુળરૂપ હોવાથી તેનો પ્રકાશ કરે છે આ રીતે આ પાઠાતર પણ સન્માર્ગને અનુસરતું હોવાથી યોગ્ય જ છે તથા સફળાવથી એટલે નિષ્કપટપણાથી મૈત્રી-મિત્રપણુ કરે છે, પરંતુ કર્ત્રિમ મૈત્રી કરતો નથી તેમકે કપટ અને મૈત્રી એ બન્નેને છાયા અને તકડાની જેમ પર સ્પર વિરોધ છે કહ્યું છે કે—“ જેઓ કપટપણાથી મિત્રને ઇચ્છે છે, મનના મલિનપણાથી ધર્મ કરવા ઇચ્છે છે, અન્યને પીડા ઉત્પન્ન કરી સમૃદ્ધિ મેળવવા ઇચ્છે છે, સુખ લોગવીને વિદ્યા મેળવવા ઇચ્છે છે, અને કઠોરતાથી સીને આધીન કરવા ઇચ્છે છે, તે મનુષ્યો ખરેખર અપહિત મૂર્ખ જ છે ” આ ચોથું ઋણુવ્યવહારનું સ્વરૂપ કહ્યું ૪૭.

આનાજ વિપરીતપણાને વિષે દોષ દેખાડવા પૂર્વક
'વિધેયપણાને કહે છે,

અન્નહમણ્યાદિસુ, અયોહિવીય પરસ્ત નિયમેણ ।

તત્તો મવપરિવુદ્ધી, તા હોજા ઉજ્જુવહારી ॥ ૪૮ ॥

મુદ્ધાર્થ—અસત્ય ભાષણાદિક કરવાથી આનંદ અવશ્ય બીજાના અબોધિનું કારણ થાય છે, અને તેથી કરીને તેના ભવની વૃદ્ધિ થાય છે આ કારણથી આનંદે ઝડપુ યનહારી થવું જોઈએ

ટીકાર્થ—અન્યથા ભણુન એટલે યથાર્થ (સત્ય)વચન ન બોલવું તે મૂળ ગાથામા આદિ શબ્દ લખેલો છે, માટે પરને દુષ ઉત્પન્ન કરે તેવી ક્રિયા, દોષની ઉપેક્ષા અને કપટ મૈત્રીનું અહણુ કરવું આટલી બાબત શ્રાવકને હોય તો તે બીજા મિથ્યાદૃષ્ટિઓને અવશ્ય અબોધિનું—ધર્મની અપ્રાપ્તિનું બીજ—મૂળ કારણ થાય છે કારણ કે શ્રાવકને અન્યથા ભાષણાદિકમા પ્રવર્તતા જોઈને બીજાઓ આ પ્રમાણે બોલે છે કે—“ જિન શાસનને ધિક્કાર છે, કે જે શાસનમા શ્રાવકને સજ્જનોએ નિદેલા અસત્ય ભાષણાદિક અકાર્યથી નિવૃત્તિ કરવાનો ઉપદેશ જ કર્યો નથી ” આ પ્રમાણે નિંદા કરવાથી તે મનુષ્યો સેકડા જન્મમા પણ બોધિને પામી શકતા નથી, તેથી તે અબોધિ બીજ કહેવાય છે અને તે અબોધિ બીજ થકી તે (જિનશાસન) ની નિંદા કરનારને તથા તેના નિમિત્ત રૂપ બનેલા શ્રાવકને પણ ભવની (સ સારની) વૃદ્ધિ થાય છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“ જે શ્રાવક અન્તરૂપણે પણ શાસનની લગુના કરાવવામા પ્રવર્તે છે, તે બીજા પ્રાણીએ ના મિથ્યાત્વનો હેતુ—કારણ થાય છે, તેથી તે શ્રાવક પણ અત્યંત સ સારના કારણરૂપ, પરિણામે દારૂ, ઘોર અને સર્વ અનર્થોને વધારનારા તે જ મિથ્યાત્વને

અત્યંત બાધે છે (તેવું ધર્મ બાધે છે) ” તે કાગળથી બાવ શ્રાવકે
સજીવ્યવહારી થવું ૪૮

અહીં ધર્મનંદનું દષ્ટાંત છે તેનો સંપ્રદાય આ પ્રમાણે છે—

નામિઃ નામના નગરમા નંદ નામના બે વણિક રહેતા હતા. તેમા
એક શ્રાવક હતો, તે શુદ્ધ-ચાચયુક્ત વેપાર કરતો હતો. તેથી લોકમા
તેનું ધર્મનંદ એવું નામ પ્રસિદ્ધ થયું અને બીજો લોભના દોષને
લીધે ખોટા તોલા માપ વિગેરે વડે વેપાર કરતો હતો તેથી તે લોભનંદ
નામે પ્રસિદ્ધ થયો હતો. અનંદા તે ગામની બહાર રાત્રીએ તળાવ
ખોદાવા માડ્યું તેમા એના ખોદતા ખો તા મળુર લોકોને એક
નિધાન પ્રાપ્ત થયું તે નિધાનમા કેવળ મોનાની કોથો (ખોટા ખીલા)
જ હતી તે ચોતરફથી ડાહ્યવડે લીંપાયેલી હોવાથી તે મળુરોએ તેને
લોભાની કોથો બોલી પછી તેમાથી બે કોથો લઈને તેઓ ધર્મનંદની
દુકાને ગયા, અને કહ્યું કે—“ હે શ્રેષ્ઠ ! આ લોભાની કોથો લઈને અમને
તેલ વિગેરે વસ્તુ આપો ” એકે તે કોથો હાથમા લીધી તો અતિ
ભારણી ભેળંને તેણે “આ તો મુવર્ણ છે એમ જાણ્યું પણ અધિકરણ
ના ભયને લીધે તેણે તે મળુરોને તે સત્ય વાત કહી નહીં અને તેઓ
ને કહ્યું કે—“ આ કોથોનું મારે કાંઈ કામ નથી ” ત્યારે તેઓ લોભ
નંદની દુકાને ગયા તેને પણ તેજ પ્રમાણે કહીને તેઓએ તેના હાથ
મા કોથો આપી તેણે પણ મુવર્ણની કોથો છે એમ જાણ્યું અને
વિચાર્યું કે—“ લોભના મૂળથી સોનું આવે છે તે તો સાચું થયું
તેથી આવોકોને બે બમણું મૂલ્ય આપુ તો તેઓ બોલ કોથો પણ
લાવે. ” એમ વિચારાને તેણે તેમને કહ્યું કે—“ મારે આ લોભાની
કોથોની જરૂરીયાત છે તેમાં બે તમારી પાસે બીજી કોથો હોય તો

લાવને હું તમને આપું છું જામણ મૃદ્ય આપીશ ' ત્યારપછી તેઓ હુમેશા જાણે કોશો લાવવા લાગ્યા અનુક્રમે એકીએ ઘણી કોશો અહણ કરી પરંતુ અત્યંત ગઢ ચિત્તવાળા તેણે પોતાના પુત્રને પણ તેનો પરમાર્થ કહ્યા નહીં તેથી તેઓ તેને અધિક મૂંઝવે આપતો જોઈ તમે ગાઢ થયા હો એમ કહી તેની નિંદા કરવા લાગ્યા, તોપણ તેણે પુત્રને તેનું રહસ્ય કહ્યું નહીં, તેમજ તે એક ક્ષણમાત્ર પણ દુકાનન ઝાડતો નહીં. એકદા સમીપના ગામમા તેનો એક મિત્ર ગહેતો હતો, તેણે પોતાને ઘેર વિવાહના પ્રસંગ હોવાથી તેને નિમત્રણ કર્યું તેની જવાબી ઈચ્છા નહોતી, પરંતુ મિત્રના જળાત્કારથી તેને જવું પડ્યું, તેથી જતી વેળાએ તેણે પુત્રને કહ્યું કે—'કોશો આવે તેનો તું નિષેધ કરાશે નહીં' એમ કહ્યું, પરંતુ રહસ્ય કહ્યું નહીં. તેના ગયા પછી તે મનુર લોકો કોશો લઈને તેની દુકાને આવ્યા તેનું તે એકીના પુત્રે લોહાનું જ મૃદ્ય આપ્યું ત્યારે તે લોકો વારંવાર કહેવા લાગ્યા કે—'એકીએ કહ્યું છે તેટલું મૂંઝવે આપે ' ત્યારે જાપારમા શુચવાયેલા તેણે કોપ કરીને તે કોશો તેની સન્મુખ ફેંટી તે વળતે તે કોશો પર્યટ ઉપર પડવાથી તેની ઉપરનો કાઢવ ખરી ગયો, તેથી સુવર્ણ પ્રગટ દેખાવા લાગ્યું તે ત્યાથી નીકળેલા-જતા આરક્ષકે (કોટવાળે) જોયું, તેથી તે મનુરને તે રાત્ર પાસે લઈ ગયો. રાત્રના પૂછવાથી તે લોકોએ સત્ય હકિકત કહી. રાત્રએ પૂછ્યું—'કોને કોને તમે કોશો આપી છે ? ' તેઓ જોડ્યા કે—'અમે તે કોશો પ્રથમ ધર્મનદને દેખાડી હતી પરંતુ તેણે અહણ કરી નહીં, તેથી અમે આ લોહનદ એકીની પાસે ગયા. તેણે રાખી અમે સર્વે મળીને આજસુધીમા આટલી કોશો તેને આપી છે ' તે સાંભળી ' અહો ! આ તો મહા ચોર છે ' એમ જાણી કોપ પામેલા રાત્રએ આજ્ઞા આપી, તેથી આરક્ષકોએ તેના ઘરના સર્વ મનુષ્યોને પકડ્યા તેના ઘરમાથી સર્વે સાર વસ્તુ બહાર કાઢી. આ અવસરે બહાર ગામ ગયેલા એકીને વિચાર થયો કે—' પુત્ર કોશોને અહણ નહીં કરે ' એમ ધારી મિત્રની રજા લીધા વિનાજ તે શીત્રપ્રજે

પાંડા આગ્યે, ઘરનો વૃત્તાત જોઇ મોટા પશ્ચાત્તાપ રૂપી અગ્નિની તે બળવા લાગ્યો, પોતાના પાપકર્મ ઉપર તે ક્રોધાયમાન થયો, અને મનમાં કહેવા લાગ્યો કે—“આ પાપ કર્મેજ મને બહાર ગામ મોકલ્યો” પછી કુહાડાવડે પોતાના બન્ને પગ કાપી નાખી તે શ્રેષ્ઠી મનુષ્ય પામ્યો. પછી રાજાએ ધર્મન દને બોલાવી પૂછ્યું કે—“હુ શ્રેષ્ઠી! તમે તે કેશો કેમ ન લીધી?” તેણે જવાબ આપ્યો કે—“તે લેવાથી મારા બે મતનો ભંગ થતો હતો, એટલો મારે ચોરીનો નિયમ છે અને બીજું મારે પરિચયનું પ્રમાણ છે તેથી તે લેવાથી બન્ને મતનો ભંગ થાય તેમ હતું તથા અધિઃસ્થના ભયને લીધે તેઓને મે તેનું રક્તસ્ય ઠંડું નહીં” તે સાંભળી—“અહો! તું ખરેખરો ધર્મન દ છે” એમ ઠંડી રાજાએ તેનો સત્કાર કરી તેને વિદાયકર્યો આવા પ્રમાણનો ઋણુ અવહારી ભાવ આવક આલોક અને પરલોકના કન્યાઓનું સ્થાન થાય છે

હવે ભાવશ્રાવકનું પાત્રમુ લક્ષણ કહે છે

સેવૌષ્ઠ કૌરણેય, સંવાયણમૌવશ્ચો ગુરુજણસ્સ ।

સુસ્સસણ કુણતો, ગુરુસુસ્સમો હવહ્ ચરહા ॥ ૪૬ ॥

મૂલાર્થ—પોતે સેવા કરવાથી ૧ બીજાને સેવામાં પ્રવર્તીવવાથી ૨, ઔષધાદિક આપવાથી ૩, અને ભાવથી એટલે ચિત્તમાં બહુ માન કરવાથી ૪ શુરજનની સેવા કરતો શ્રાવક ચાર પ્રકારે શુરશુશ્રૂષક કહેવાય છે

દીર્ઘાર્થ—સેવા એટલે પર્યુપાસનાવડે ૧, કારણ એટલે અન્ય જનને સેવામાં પ્રવર્તીવનાવડે ૨, સપાદન એટલે શુરને ઔષધાદિક આપવું તે ૩, અને ભાવ એટલે ચિત્તને વિષે બહુમાન ૪ આ બેને આશ્રીને એટલે કે સપાદનથી અને ભાવથી શુર જનની

એટલે પૂજ્યવર્ગની (એવા કરતો) અહીં જો કે માતા પિતા વિગેરે પણ ગુરુ કહેવાય છે, તો પણ ધર્મનો અધિકાર હોવાથી અહીં ગુરુ શબ્દ કરીને આચાર્ય વગેરે જ કહેલા છે તેથી તેમને આશ્રીને જ ગુરુશુશ્રૂષની વ્યાખ્યા કરવી ગુરુનું લક્ષણ આ પ્રમાણે કહેલું છે — “ ધર્મને જાણનાર, ધર્મને કરનાર, નિરતર ધર્મને પ્રવર્તાવનાર તથા પ્રાણીઓને ધર્મશાસ્ત્રનો ઉપદેશ કરનાર ગુરુ કહેવાય છે ” તથા— “ સારા રૂપનાળો ઓજસ્વી-તેજસ્વી, (જેને દીકા ગૌતમાદિક મહાપુરુષ સાબરે તેવો) યુગપ્રધાન આગમને જાણનાર (જે કાળે જેટલું આગમ વર્તતું હોય તેને જાણનાર), મધુર વચનવાળા, ગભીર બુદ્ધિમાન અને ધર્મનો ઉપદેશ આપવામાં તત્પર આટલા ગુણવાળા આચાર્ય હોય છે ’ તથા— “ અપરિસ્રાવી (શુભવાત પ્રકાશ ન કરે તેવા), સૌમ્ય-સુદર મૂર્તિવાળા, સ અહુશીઝ-ઉપધિ વિગેરેનો સંગ્રહ કરનાર, અભિગ્રહ ધારણ કરવાની મતિવાળા, અન્યની નિંદા નહીં કરનાર, અપજતા રહિત-સ્થિર ચિત્તવાળા અને પ્રસન્ન હૃદયવાળા ગુરુ હોય છે ” તથા આચાર્યના ૩૬ ગુણો આરીતે કહ્યા છે—સવિગ્ન વૈરાગ્યવાળા ૧, મધ્યસ્થ ૨, શાન્ત ૩, મૃદુ-સ્વભાવે કોમળ ૪, ઋજુ-સરળ પ્રકૃતિવાળા ૫, સતોષી ૬, ગીતાર્થ, ૭, જેણે યોગોદ્ધત્ત કર્યું હોય તે ૮ અન્યના ભાવ (અભિપ્રાય) ને જાણનાર ૯, લબ્ધિવાળા, ૧૦, દર્શનીય ૧૧, આદેય નામ કર્મવાળા ૧૨, બુદ્ધિમાન ૧૩, વિજ્ઞાન (કળા) વાન ૧૪, નીરોગી ૧૫, વાંઠ કરવામાં કુશળ ૧૬, નિમિત્તશાસ્ત્ર જાણનાર ૧૭, ઓજસ્વી-પરાક્રમી ૧૮, પરાં પકારી ૧૯, ધારણમાં બળવાન-નિપુણ ૨૦, બહુદૃઢ-જેણે ઘણું જાણ્યું એણે હોય તે (અથવા દીર્ઘદૃષ્ટિવાળા) ૨૧, નરમાં નિપુણ ૨૨, પ્રિય વચન બોલનાર ૨૩, સુદર સ્વરવાળા ૨૪, તપ કરવામાં તત્પર ૨૫, સુદર શરીરવાળા ૨૬, સારી બુદ્ધિવાળા ૨૭, ત્યાગી-દાતાર ગુણ વાળા ૨૮, નિરતર આનંદમાં રહેનાર ૨૯ ચોખ્ખા-શુદ્ધ મનવાળા ૩૦, ગભીર ૩૧, અનુવર્તી-ગમ્મ સામુદાયાદિ લબ્ય જનોનું હિત

થાય એમ સમયાનુકૂળ ચાલનાર ડર, પ્રતિપત્ત પાલક-જે કાંઈ અગી
ઠાર કર્યું હોય તેનું પાલન કરનાર ડર, સ્થિર ડર, ધીર ડર અને
ઉચિતને જાણનાર ડર આ છઠ્ઠીશ સૂરિના શુદ્ધો સિદ્ધાન્તમાં કહેલા
છે " આ પ્રમાણે આગમમાં કહેલા શુદ્ધવાળા શુદ્ધજન, અહીં જન શબ્દ
મૂલ્યો છે તે બહુવચન જણાવવા માટે છે, તેથી કરીને જે કોઈ આવા
શુદ્ધવાળા હોય તે સર્વે શુદ્ધજન કહેવાય છે, તથા શુદ્ધજનની શુદ્ધપાને
-સેવાને કરનાર શ્રાવક શુદ્ધશ્રાવક કહેવાય છે તે ઉપર કહેલા ચાર
પ્રકારનો છે ૪૬

— ❧ —

તે ચાર પ્રકારના ભાવાર્થને મુત્રકાન્ત જ કહે છે

સેવતિ કાલમ્મિ ગુરુ, અકુળતો હ્માણજોગવાધાય ।

સય વન્નનાયકરણા, અન્નેઽવિ પવત્તઈ તત્થ ॥ ૫૦ ॥

મૂનાર્થ—ગુ ને યો યમણે તેના ધ્યાન અને જે ગમ્યા અતનાવ-
વિષ્ણુ કર્યા વિના સેવે તથા નિત્ય તેના સન્નિધિમાં મોર્તન કરીને
બીજાઓને પણ તેમાં-ગુરુની સેવામાં પ્રવર્તાવે ૨

ટીકા-૧—કાળે એટલે પ્રતિક્રમણ અને શ્રવણાદિકના હેતુ રૂપ
અવસરે ગુરુની સેવા કરે કેવી રીતે ? ધ્યાન એટલે ધર્મધ્યાનાદિક
અને યોગ એટલે પ્રત્યુપેક્ષણ, ભોજન વિગેરે, તેમના વ્યાધાત એટલે
અતરાયને કર્યા વિના સેવે, કારણ કે સાધુઓને આગમમાં આ પ્રમાણે
ઉપદેશ આપ્યો છે કે—“ જિનશાસનને વિષે યોગે યોગે એટલે પઠિલે
હન, ભોજન વિગેરે દરેક યોગોનો પ્રયોગ કરવાથી હુ ખનો-કર્મનો
મુક્ત થાય છે તેથી તે યોગો પરસ્પર બાધા ન આવે તેમ અસપત્ન
(નિષ્કટક) પછે કરવા લાયક છે ” આ શુદ્ધપા નામનો પહેલો લેઠ
મયો ૧ તથા સદા વર્ણવાદ ઠરવાથી એટલે નિત્ય (ગુરુના) સત્ય
શુભોનુ કીર્તન કરવાથી તે સેવામાં બીજા પ્રમાણોને પણ પ્રવર્તાવે

છે તે ગુણ કીર્તન આ પ્રમાણે—“ મનુષ્યપણુ, ઉત્તમ ધર્મ અને જ્ઞાનાદિક ની યુક્ત ગુણ આ સામગ્રી મળવી અત્યંત દુર્લભ છે, માટે હું આત્માનુ હિતજાણુ આવા મહાત્મા ગુરુ ધન્ય મનુષ્યોની જ દ્રષ્ટિગોચર વાય છે આનુ સમગ્ર સુખદારક વચનામૃત ધન્ય મનુષ્યો જ પીયે છે આ મહાસુનિના ઉપદેશરૂપી રસાયણ નહીં કરવાથી પ્રાપ્ત થઇને નષ્ટ થયેલા નિધાનની જેમ પાછળથી પશ્ચાત્તાપ થશે ’ ઇત્યાદિ આ બીજી શુશ્રૂષાનો વિધિ કહ્યો ૨ ૫૦

હવે ત્રીજી અને ચોથી ભેદ કહે છે

ઓસહમેસઝાર્હ, સચોય પરચો ય મવણામેદ ।

સદ વંદુ મન્નેદ ગુરુ, માવ ચણુત્તણ તસ્સ ॥ ૫૧ ॥

મૂનાર્થ—પોતે ગુરુને ઓષધ લેવાનું વિગેરે આપે તથા બીજા પાસે આપાવે ૩ તથા હુમેશા ગુરુનુ અહુમાન કરે અને તેના ભાવને (ચિત્તની વૃત્તિને) અનુસરે ૪

ટીકાર્થ—એક વસ્તુથી બનેલું અથવા જેનો બહારથી ઉપયોગ થાય તે ઓષધ કહેવાય છે, અને ઘણી વસ્તુઓના સંયોગથી બનેલું અથવા જેનો અદર એટલે ખાવામા ઉપયોગ થતો હોય તે લેપન્ય કહેવાય છે મૂળમા ઘૈવજ્યાદિ એ પદમા આદિ શબ્દ છે તેથી બીજી પણ ચારિત્રને ઉપકાર કરનારી વસ્તુઓ સ્વત્ત—પોતે દાન કરીને તથા પરત—બીજા પાસે દાન કરાવીને ગુરુને પ્રાપ્ત કરે, કહ્યું છે કે—
“ અત્ત પાણી, ઘણા પ્રકારનું ઓષધ, ધર્મવજ (વસ્ત્ર, પાગ ઉપાશ્રય, વિવિધ પ્રકારના દાડા વિગેરે) ઉત્તમ પુસ્તક, પીઠ વિગેરે તથા બીજી જે જે હોય તે સર્વ વસ્તુ વિચક્ષણ દ્વારા ગુરુ

આપવા યોગ્ય છે ” તથા-“ મન, વચન અને કાયાની શુભિવાળા મુનિએ ને જે મનુષ્ય ઔપધાદિક આપે છે, તે ભવે જરૂર શુદ્ધ અધ્ય વસાયના (બાધિના) વિસ્તારને પામે છે, તથા નીરોગી થાય છે ” આ પ્રમાણે સ પાદન નામનો ગીતો શુશ્રૂષાનો પ્રકાર બતાવેલો. ૩ તથા સદા શુરુ બહુમાન ઠરે એટલે મનની પ્રસન્નતાપૂર્વક સ્લાધા કરે અને તે શુરુના ભાવને-ચિત્તવૃત્તિને અનુસરે-અનુકૂળ વ્યાપાર કરે, અર્થાત્ તેને જે અસ મત-અરૂચતુ હોય તે આચરે નહીં કદ્ય છે કે-“શુરુ કાધવા ગા થય તો નમસ્કારપૂર્વક તેની સ્તુતિ કર, તેને જે ઇષ્ટ હોય તેના પર પ્રેમ રાખે તેનો જે દ્રેષી હોય તેના પર દ્વેષ ઠરે, તેને ઉપયોગી વસ્તુનું દાન આપે, તથા તેના ઉપકારનું કીર્તન કરે આ સર્વ મત્ર અને મૂળ (અર્થ) વિનાનું વશીકરણ છે ’ અન્ય સ્થળે પણ કદ્ય છે કે-‘ શુરુ કાચ આજ્ઞા ઠરે ઠે-આ સર્પને આગળીઓ ભરીને માપ કર, અથવા તેના દાતના મમ્બૂડો ગણ આવી આજ્ઞા થતાજ ઇન્દ્ર-ઇન્દ્રુ છુ અ થાત્ બહુ સારુ એમ કહી આજ્ઞાનો સ્વીકાર ઠરે અને ‘ તેમ ડરવાથી કુ કાર્ય છે ’ તે શુરુ બાણે એમ મનમાં વિચારે ’ આ પ્રમાણે શુરુના મનને અનુસરતું એ યોથો શુશ્રૂષાનો લેહ થયો. ૪

મ પ્રતિ ગાળનું દટાત

કોઈ વખત વિદ્યારના કમથી મુલગિન સૂરિ પરિવાર સહિત કૌમાળી નગરીમાં પધાર્યા તે વખતે ત્યાં મોટો ટુકાળ વર્તતો હતો. તેથી બીજા લિલુકોને લિશ્વા મગલી નહોતી પરંતુ સાધુઓને ધના-લ્યના ઘરોમાંથી સ પૂર્ણ ગોચરી મગલી હતી એકદા કોઈ રક બીખારીએ ધનિઠના ગૃહોમાં સાધુઓને આહરપૂર્વક લિશ્વા મગલી ભેઈ, તેથી તે રક જ્યારે તે સાધુઓ લિશ્વા લઈને પાછા ફર્યા ત્યારે તેમની આગળ જઈને તેમના પગમાં પડી પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો કે- “હું મુનિઓ ! તમે પુણ્યવત છો, તેથી તમને સર્વ વસ્તુ સર્વ ઠેકા-

૭ તે શુભ દીર્ઘન આ પ્રમાણે—“ મનુષ્યપણ, ઉત્તમ ધર્મ અને જ્ઞાનાદિકની સુકત ગુરુ આ સામગ્રી મળવી અત્યંત દુર્વલ છે, માટે તું આત્માનું હિત જાણી આવા મહાત્મા ગુરુ ધન્ય મનુષ્યોની જ દૃષ્ટિગોચર થાય છે આનું સમગ્ર સુખકારક વચનામૃત ધન્ય મનુષ્યો જ પીયે છે આ મહામુનિના ઉપદેશરૂપી રસાયણ નહીં કરવાથી પ્રાપ્ત થઈને નષ્ટ થયેલા નિધાનની જેમ પાછળથી પશ્ચાત્તાપ થશે ” ઇત્યાદિ આ બીજા શુશ્રુષાનો વિધિ કલ્પો ૨ ૫૦

—❦❦❦—

હવે ત્રીજા અને ચોથા ભેદ કહે છે

શ્લોસહમેમજ્ઞાર્હ, સચ્ચોય પરચ્ચો ય મપણામેદ ।

સદ્ વદુ મજ્ઞેદ્ ગુરુ, માવ ચણુત્તણ તસ્સ ॥ ૫૧ ॥

મૂનાર્થ—પોતે ગુરુને ઓપાય ભૈરવ્ય વિગેરે આપે તથા બીજા પાસે નપાને ૩ તથા હુમેશા ગુરુનું બહુમાન કરે અને તેના ભાવને (ચિત્તની વૃત્તિને) અનુસરે ૪

ત્રીકાર્થ—એક વસ્તુથી બનેલું અથવા જેનો બહારથી ઉપયોગ થાય તે ઓષધ કહેવાય છે, અને ઘણી વસ્તુઓના સંયોગથી બનેલું અથવા જેનો અદર એટલે ખાવામાં ઉપયોગ થતો હોય તે ભૈરવ્ય કહેવાય છે મૂળમાં મૈષઝ્યાદિ એ પદ્ધતિ આદિ શબ્દ છે તેથી બીજું પણ ચારિત્રને ઉપકાર કરનારી વસ્તુઓ સ્વતઃ—પોતે જ્ઞાન કરીને તથા પરત—બીજા પાસે જ્ઞાન કરાવીને ગુરુને પ્રાપ્ત કરે, કહ્યું છે કે—“ અત્ર પાણી, ઘણા પ્રકારનું ઓષધ, ધર્મશ્વજ (ઓઘો), કામગી, વસ્ત્ર, પાગ ઉપાશ્રય, વિવિધ પ્રકારના દાડા વિગેરે ધર્મના ઉપકરણ, ઉત્તમ પુસ્તક, ખીઠ વિગેરે તથા બીજું જે કાંઈ ચારિત્ર ધર્મને યોગ્ય હોય તે સર્વ વસ્તુ વિચક્ષણ દાતાર પુરૂષોએ મોક્ષના અર્થી સિમુને

લેખમા શુ લખ્યું છે ? 'એમ વિચારી કૈાતુકથી તેણીએ તે લેખ વાચ્યો. તે વખતે ધ્યાને લીધે આગળીના નખવડે નેરમાંથી કાઢાઈ જાતી સ્ત્રીઓના ઉપર અનુસ્વાર કરી શીઘ્રપણે તે ત્યાંથી જતી રહી. પછી રાજા આવ્યો ત્યારે તેણે ફરી વાચ્યા વિના જ તેને ગદ્ય કરી સેવક જનની સાથે કુમારને તે લેખ મોકલ્યો. કુમારે પણ વાચીને પ્રધાનોને કહ્યું-“રાજાના આદેશ પ્રમણે કરેલ મને જલદી અધ કરે.” તેઓ જોડ્યા-“ રાજાનો આવો આદેશ સલાવતો નથી તેથી અમે ફરી પૂછી તેની ખાત્રી કરીએ ” ત્યારે કુમાર જોડ્યો કે-“ માર્ય વશમા અત્યારસુધી કૌણએ પિતાની આજ્ઞાનું પાલન કર્યું નથી. તો આ પિતાની પ્રગટ આજ્ઞાને હું અન્યથા કેમ કરું ? ” એમ જોલના તે કુણાલ કુમારે પ્રધાનોએ નિર્ણય કર્યા છતાં પણ અગ્નિથી તપાવેલી શલાક ને નેત્રોમા આછા તેનો નાશ કર્યો તે વૃત્તાત સાક્ષી રાજાએ ‘આ દોષ મારો જ છે’ એમ ધારી મોટો પશ્ચાત્તાપ કર્યો પછી તે રાજ્યને અયોગ્ય થયો. જાણી પિતાએ તેને સાડે ગામ આપી તેનો સ્વામી કર્યો ત્યાં તે સુખેથી રહ્યો તે ગીતકળામા ધણી નિપુણ હોવાથી તેના જ અવ્યાસમા કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

એકદા પૂર્વે કહેલો રક તે કુણાલની ભાર્યાની કુક્ષિમા ઉત્પન્ન થયો. તે વખતે તેણીએ ઉત્તમ સ્વપ્ન જોયું, તેથી કુણાલે ઉત્તમ પુત્રનો જાન થશે એમ ધારી વિચાર્યું કે-“ જો પિતા પ્રસન્ન થશે તો કૌણપણ વખત મારો પુત્ર રાજા થશે તેથી ફરીને પિતાનું આરાધન કરવાનો કાંઈક પ્રયત્ન કરું ” એમ વિચારી ઉપાસનો નિશ્ચય કરી તે પ્રિયા સહિત પાટલીપુરમા ગયો ત્યાં પોતની ગીતકળાવડે પુરજનોને વશ કરવા લાગ્યો તથી નિર્દોષ ગીતવિદ્યારૂપી વજ્રવડે ગદ્યવેર્ણના પણ મર્વરૂપી પર્વતોને સ્પર્શ કરી અત્યંત પ્રસિદ્ધિને પામ્યો તે સાક્ષી કૈાતુકથી રાજાએ ગીત સાક્ષ્યવા માટે તેને જોલાગ્યો. તે વખતે કૌણએ રાજાને કહ્યું કે-“ હે દેવ ! અમૃત જેવું સુન્દર તેનું ગીત છે, તે સત્ય છે પરંતુ તે નેત્ર રહિત હોવાથી આપને જોવા લાયક નથી. ” તે

હોયી મળે છે તો તેમાથી મને રહને કાઇક આપો ” સ ધુઓએ જવાબ આપ્યો કે “ અમે આમાથી આપી શકતા નથી. આ બાબત અમારા ગુરુ જાણે ” તે સાંભળી તે રક તેઓની જ માથે તેમના ગુરુ પાસે ગયો, અને તે જ પ્રમાણે તેણે ગુરુપાસે યાચના કરી ત્યારે ગુરુએ તેને કહ્યું કે-“ હે ભદ્ર જો તું પ્રમત્તયા બ્રહ્મણુ કરે તો તારી જે ઇચ્છા હોય તે આપીએ પરંતુ ગૃહસ્થાશ્રમીને કાઇ પણ આપી શકાતું નથી ” તે સાંભળી તેણે ગુરુનું વચન અંગીકાર કર્યું ત્યારે ગુરુએ લાભ જોઈ તેને પ્રમત્તયા આપી પછી તેને ઇચ્છા પ્રમાણે સિન્ધ મધુર આહાર ખવરાવ્યો. તેથી તે તુલ્ભાન થયો અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે- “ અહો ! આ ધર્મ બહુ સુદર છે, તથા આ ગુરુમહારાજ પણ ઉત્તમ ચરિત્રવાળા, સર્વ પ્રાણીઓને વત્સલ, દયાળુ અને મહા પ્રભાવવાળા છે, કે જેઓએ હું નિર્ભાગીને વિષે શિરોમણિ છતાં મારા ઉપર આટલો બધો ઉપદાર કર્યો ” આ પ્રમાણે શુભ પરિણામવાળો અને અવ્યક્ત સમાધિ નતવાળો તે મધ્યરાત્રિને સમયે વિસૂચિકાના વ્યધિથી મરણ પામ્યો. ત્યારપછી તે કયા ઉત્પન્ન થયો ? તે કહે છે —

પાંડીપુત્ર નગરમાં ચંદ્રગુપ્તનો પૌત્ર અને મિદુગાર રાજાને પુત્ર અતોક્કમાં નામે રાજા હતો તેને કૃષ્ણાલ નામે પુત્ર હતો તે પોતાના પ્રાણથી પણ અધિક પ્રિય હતો તેની પરના સ્નેહના અતિ શયને લીધે પિતાએ તેને બાદ્યાવસ્થામાં જ સુવરાજપદે સ્થાપન કર્યો હતો અને તેને કુમારભુક્તિને માટે ઉત્તમચિની નગરી આપી (સપત્ની માતાના ભયથી) તેને ત્યાજ રાખ્યો હતો તથા તેનો પિતા સેવક પુરુષદ્રારા હમેશા તેના કુશળ સમાચાર મંગાવતો હતો તેમ જ તેને પ્રસન્નતાથી ઉત્તમ વસ્ત્રો મોકલતો હતો એકદા તે કુમારને કળ બહુ કરવામાં યોગ્ય થયો જાણી રાજાએ પ્રધાન પુરુષો ઉપર લેખ લખ્યો તેમાં ‘ અધીયતાં કુમાર ’- ‘ કુમારને બાણાવડો ’ ઇત્યાદિક લખી તે લેખ બધ કર્યા વિના ત્યા જ મૂકીને રાજા શરીરચિતાને માટે ઉઠ્યો તે અવસરે કુમારની સપત્ની માતા ત્યાં આવી ‘ આ

લેખમા શુ લખ્યું છે ? ' એમ વિચારી કૌતુકથી તેણીએ તે લેખ વાંચ્યો. તે વખતે દુષ્યાને લીધે આગમીના નખવડે નેનમાંથી કાઢળ કાઢી મકારના ઉપર અનુસ્વાર કરી શીઘ્રપણે તે ત્યાંથી જતી રહી પછી રાજા આવ્યો ત્યારે તેણે ફરી વાંચ્યા વિના જ તેને બધ કરી સેવક જનની સાથે કુમારને તે લેખ મોકલ્યો. કુમારે પણ વાંચીને પ્રધાનોને કહ્યું-“રાજાના આદેશ પ્રમણે કરેલ મને જલદી અધ કરે ” તેઓ બોલ્યા-“ રાજાનો આવો આદેશ સબવતો નથી તેથી અમે ફરી પૂછી તેની ખાત્રી કરીએ ” ત્યારે કુમાર બોલ્યો કે-“ મૌર્ય વશમા અત્યારસુધી કોઈએ પિતાની આજ્ઞાનું પાલન કર્યું નથી. તો આ પિતાની પ્રગટ આજ્ઞાને હું અન્યથા કેમ કરું ? ” એમ બોલતા તે કુણાલ કુમારે પ્રધાનોએ નિર્ણય કર્યા છતાં પણ અગ્નિથી તપાવેલી ચલાક ને નેત્રોમા આજ તેનો નાશ કર્યો તે વૃત્તાત સામગી રાજાએ ‘ આ દોષ મારો જ છે ’ એમ ધારી મોટો પશ્ચાત્તાપ કર્યો પછી તે રાજ્યને અયોગ્ય થયો જાણી પિતાએ તેને માડું ગામ આપી તેનો સ્વામી કર્યો ત્યાં તે સુખેથી રહ્યો તે ગીતકળામા ઘણો નિપુણ હોવાથી તેના જ અભ્યાસમા કાગ નિર્ગમન ઠરવા લાગ્યો.

એકદા પૂર્વે કહેલો રક તે કુણાલની ભાવ્યાની કુક્ષિમા ઉત્પન્ન થયો. તે વખતે તેણીએ ઉત્તમ સ્વપ્ન જોયું, તેથી કુણાલે ઉત્તમ પુત્રનો લાભ થશે એમ ધારી વિચાર્યું કે-“ જો પિતા પ્રસન્ન થશે તો કોઈપણ વખત મારો પુત્ર રાજા થશે તેથી કરીને પિતાનું આરાધન કરવાનો કાંઈક પ્રયત્ન કરું ” એમ વિચારી ઉપાયનો નિશ્ચય કરી તે પ્રિયા સહિત પા/લીપુરમા ગયો ત્યાં પોતની ગીતકળાવડે પુરજોને વશ કરવા લાગ્યો તેથી નિર્દોષ ગીતવિદ્યારૂપી વજ્રવડે ગધર્વોના પણ મર્વરૂપી પર્વતોને ચર્ચ કરી અત્યંત પ્રસિદ્ધિને પામ્યો તે સામગી કૌતુકથી રાજાએ ગીત સામળવા માટે તેને બોલાવ્યો. તે વખતે કોઈએ રાજાને કહ્યું કે-“ હે દેવ ! અમૃત જેવું સુન્દર તેનું ગીત છે, તે સત્ય છે પરંતુ તે નેત્ર રહિત હોવાથી આપને જોવા લાયક નથી ” તે

“કોઈ પણ ઠેકાણે મેં આ સાધુને પૂર્વે જોયા છે ” એમ તર્ક વિતર્ક કરવાથી રાજાને જાતિ સ્મરણ રાજા ઉત્પન્ન થયું, અને ત્યારે ગુરૂને જોળખ્યા તેથી તે રાજા મનમાં અપાર હર્ષથી પૂર્ણ થઈ સામગ્રી સહિત ગુરૂની સમીપે ગયો, નમ્રતા સહિત તેના ચરણ કમળને નમ્યો, અને વાર વાર પોતાના કપાળ વડે ગુરૂના ચરણનો સ્પર્શ કરી હર્ષના જળ વડે નેત્રને ભરપૂર કરી પૂછવા લાગ્યો કે—“ હે ભગવન ! સામા યિક્ષ્યામિનુ શુ ક્ષણ ? ” ગુરૂએ જવાબ આપ્યો—“ હે રાજા ! અવ્યક્ત સામાયિકથી રાજાદિની સમૃદ્ધિનું ક્ષણ નજે છે, અને વ્યક્ત સામાયિકનું ક્ષણ મોટા અથવા સ્વર્ગ છે ’ તે સાંભળી રાજાને ખાતરી થઈ તેથી તેણે ફરી પ્રણામ કરી પૂછ્યું કે—‘ શુ આપ પૂજ્ય મને જોળખો છો કે નહીં ? ’ ગુરૂએ ઉપયોગ આપી કહ્યું કે—“ અમે તમને સારી રીતે જોળખીએ છીએ તને પૂર્વ ભરે કોશાબી નગરીમાં એક દિવસ મારા શિષ્ય હતા, અને અત્યાર સુધી પ્રતિ નામના રાજા થયા છે. ” તે સાંભળી “ અહો ! ભગવાનનું જ્ઞાન તો અતિશય આશ્ચર્ય કાર- છે ” એમ વિચારી તુલ્યમાન થઈ પાત્ર જોડી રાજાએ ફરીથી કહ્યું કે—“ તો હે ભગવન ! મને આ જ્ઞા આપો હવે હું શુ કરું ? ” ગુરૂ એ કહ્યું—“ હે રાજા ! સાધુધર્મ કે શ્રાવકધર્મને અગીકર કરો ” ત્યારે વિચાર કરી રાજા અણુમત અને શુભ્રમતને અગીકાર કરી શ્રાવક થયો. ત્યારથી આરભીને ગળા ગહુમાન પૂર્વક ગુરૂની સેવા કરવા લાગ્યો. તેણે ગુરૂના ઉપદેશથી ઘણા ચૈત્યો કરાવ્યા, પાતાના રાજ્યમાં રથયાગાઓ પ્રવર્તાવી, સામ ત રાજાઓને પ્રતિજોધ પમાડ્યા તેઓને પણ અત્યજન કરાવવામાં પ્રવર્તાવ્યા, સાધુઓને દાનાદિક વાતસદ્ય કર્યું, તથા સાધર્મિક જનોને અત્યત ઉન્નતિ પમાડ્યા ઘણું શુ- કહેવું ! અનાર્થ દેશોમાં પણ તેણે લોકોને ઉપશમ પમાડ્યા કે જેથી તે દેશોમાં પણ સાધુઓ સુખે ઠરીને વિચરવા લાગ્યા.

એકદા દુષ્કાળને સમયે ગળાએ વિચાર કર્યો કે—“ મારો પિંડ સાધુઓના ઉપકારમાં આવતો નથી, તો પણ કાંઈ પણ ઉપાય કરીને

તેમનો ઉપકાર કરે ” એમ વિચારી દીનાદિકને નિમિત્તે તેણે દાન શાગાઓ કરાવી, અને તેના નિયોગી પુરુષોને કહ્યું કે—“ અહીં દીના દિકને દાન આપતા જે હું વધે તેટલું મેં તમનેજ આપ્યું છે—તેના માલિક તમેજ છો પરંતુ તે અન તમારે સાધુઓને વહોરાવવું અને તેનું જે મૂલ્ય થશે તે હું તમને આપીશ ” તથા બીજા કદોઈ, સુખ ડીયા, ઘી વાગા, ગોળવાગા તથા સાથેના વેચનાર વિગેરેને પણ રાજા એ તેજ પ્રમાણે કહ્યું તેથી તે સર્વે ઇચ્છા પ્રમાણે સાધુઓને માગ્યું તથા નહીં માગ્યું એવું પણ સર્વ આપવા લાગ્યા આ પ્રમાણે પ્રભૂત પુણ્યનો સમૂહ ઉપાર્જન કરી પૃથ્વી મહાને જિન ચૈત્યોથી મહિત કરી સમ્યક્ નિહારે શ્રાદ્ધ ધર્મની આગધના કરો અને તે સપ્રતિ રાજા સમાધિ મરણ પામી દેવલોકમાં ગયો આવી રીતે ગુરૂની શુશ્રૂષા કરનાર ભાવ શ્રાવક હોય છે

—ॐ—

ભાવ શ્રાવકનું પાપમુ લક્ષણ કહ્યું હવે છું
લક્ષણ કહે છે—

સુંતે ચૈત્યે ચ તદ્વા, ઉસ્મગ્ગવૈવાયમૌગવૈહારે ।

જો કુસલત્ત પત્તો, પવયણકુમલો તસો છદ્ધા ॥ ૫૨ ॥

મૂનાર્થ—સૂત્ર, અર્થ, ઉત્તમર્ગ, અપવાદ, ભાન અને વ્યવહાર એ છ બ્રાહ્મણના જે કુશળપણ પામેનો હોય તે પ્રવચન કુશળ કહેવાય છે

દીનાર્થ—અહીં જે પ્રકૃષ્ટ વચન તે પ્રવચન એટલે આગમ કહેવાય છે તે સૂત્ર વિગેરે છ પ્રકારે છે તેથી તેને આશ્રીને જે કુશળ પણ તે પણ છ પ્રકારનું છે, અને તેના સળ ધથી કુશળ પણ છ પ્રકારે જ થાય છે તે જ કહે છે—સૂત્રે એટલે સૂત્રના વિષયમાં ૧ જે કુશળ

પણને પામ્યો હોય એમ દરેક ઠેકાણે દહેણ તથા મર્ચ એટલે સૂઝના અર્થના વિવચન ૨, ૪ થી નો અર્થ અહીં સમુચ્ચય થાય છે તથા—તેજ પ્રકારે ઉત્સર્ગ એટલે મામાન્ય વચનના વિવચન ૩, અપવાદ એટલે વિશેષ વાક્યના વિવચન ૪, ભાવના એટલે નિર્ણય નયના અભિપ્રાયના ૫, અને વ્યવહારના એટલે ગીતાર્થ આચરણ કરેલા વ્યવહારના ૬, અહીં મૂળમાં ઉત્સર્ગ, અપવાદ, ભાવ અને વ્યવહાર એ ઠેકાણે સમાહાર ૬૬ સમાસ હોવાથી સમાસને છેડે એક વચન કરેલું છે, તો પણ અહીં વ્યાખ્યાનમાં જે પૃથક પૃથક સંપત્તી વિભક્તિનો અર્થ કર્યો છે તે બાળ છવોના બોધને માટે કર્યો છે આ છને ૧૫૫ સફળરૂની કૃપાથી જે કુશળપણને પામ્યો હોય તે પ્રવચન કુશળ છ પ્રકાર કહેવાય છે

—૦૬—

ઉપર કહેલા છ પ્રકારના ભાવાર્થને પ્રકરણકાર
યોને જ કહે છે—

ઉચિયમદિજ્ઞ સુંત, સુણદ તયેત્ય તદા સુતિત્યમ્મિ ।
ઉરેમગવવૈયાણ, ત્રિમયનિમાગ ત્રિયાણાહ ॥ ૫૩ ॥
વદદે સદ પવસવાય, વિહિસારે સન્વધમ્મણદ્વાણે ।
દેસદ્દાદણુસ્સ, જાણદ મીયત્થર્થવહાર ॥ ૫૪ ॥

મુવાર્થ—શ્રાવક યોગ્ય સૂતને બોલે છે ૧ તથા સુગુરૂની પાને તેનો અર્થ સાબળે છે ૨, ઉત્સર્ગ અને અપવાદના વિવચનો વિભા ૩ બોલે છે ૪, વિવિધ પ્રકારના ભાવો એવી સર્વ ૫ અર્થક્રિયામાં હુનેશ પદ્ધતિ કરે છે, ૫ તથા દેરા કાળને અનુસરી ગીતાર્થના વ્યવહારને બોલે છે ૬

ટીકાર્થ—શ્રાવકની ભૂમિકાને યોગ્ય અષ્ટ પ્રવચન માતૃકાથી

આરભીને પદ્મવનિકા નામના અધ્યયન ગ્રંથીના મૂળને બજે છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“વચનગમાદ ઇત્યોવનિવંતા કવચમી વિદ્યવસ્ત”
 ધાવકને મૂળથી અને અર્થથી (બનેથી) પ્રવચનમતૃકાને આરભીને
 પદ્મવનિકા પદ્ય ત શ્રદ્ધા શિશુ છે એવે બજવાનું છે ” આ વચન
 ઉત્તમ ગાવકને આધીને કહ્યું છે પરંતુ આમા ધ ધાવકને તો સ મદળી
 કર્મ અથ, ઉપદેશગાના વિગેરે પ્રકરણોના સમૂહ તથા આના અર્થ
 પ્રસંગનાથી કહેલા બીજા અર્થો પણ બજવાના છે. આ પ્રમાણે ધાવક
 મૂળને વિષે પ્રગતતાને પામે છે ૧ તથા તે જ પ્રમાણે એવે પોતાની
 શૂનિકા ૧૧ ઉચિતપણાએ કરીને ગુનીય ૧૧ પાને એવે સમુદાયી પાસે
 સૂત્રના અર્થને સાક્ષ્ય છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“તીર્થને વિષે (પામે)
 વિધિ પ્રમાણે મૂલ અને તેના અર્થનું મદલ કર્યું, અર્થ તીર્થ એવે
 સૂત્ર અને અર્થ બન્નેને બજવાને શુદ્ધ સમજવા, અને વિધિ એવે
 વિનય વિગેરે ઉચિતપણું કરવું તે ” ઇત્યાદિ આ કહેવાથી હતિને અને
 ધાવકને શુદ્ધ ૧૧ સમીપે જ રૂપ અને તેનો અર્થ મદલ કરવો યોગ્ય છે
 એમ સૂચવ્યું છે કારણ કે કહ્યું છે કે—“આત્રમા કહેલી સર્વ ક્રિયાઓ
 શુદ્ધને જ આધીન છે, તેથી કરીને દ્વિત ૧૧ ઉચાવાળાએ શુદ્ધી આ
 રાધનામા તત્પર થવું ” આ પ્રમાણે બીજા અર્થ ૧૧ કુશળતા કહી ૨
 તથા જિનમનને વિષે પ્રસિદ્ધ એવા ઉત્તર્ગ અને અપવાહના વિષયનો
 વિભાગ વિશેષ કરીને બજે છે અર્થ બાવાર્થ એ છે જે-કેવળ ઉત્તર્ગ
 ગતિ જ અવલગન કરવું એમ નથી, તેમજ કેવળ અપવાહ માર્ગને જ
 પ્રમાણરૂપ ગણવો એમ પણ નથી. પરંતુ શુદ્ધના ઉપદેશથી તે બન્નેનો
 અવસર ભજવો જોઈએ. કહ્યું છે કે—“ઉચાની અપેક્ષાએ નીચાની
 પ્રસિદ્ધિ છે, અને નીચાની અપેક્ષાએ ઉચાની પ્રસિદ્ધિ છે, તે જ
 પ્રમાણે જ યોન્યની અપેક્ષાએ ઉત્તર્ગ અને અપવાહ બંને તુલ્ય છે
 ” ઇત્યાદિકે કરીને શુદ્ધ (સમર્થ) પુરૂષને ઉત્તર્ગ માર્ગને આધી
 અનુષ્ઠાન કરવું તે યોગ્ય છે, અને ઇત્યાદિકથી રહિત જનને અપવાહ

માટે તદ્દન નાગના મસ્તક પર રહેલા મણિનું જળ છાટવાના ઉપદેશ સમાન માનતો હતો. કારણ કે પવનથી ફરકતા ધ્વજપટના અગ્રભાગ જેવું અજળ ચિત્ત એક જ વિષયમાં સ્થિર કરવું અશક્ય છે, અને પોતપોતાના વિષયોમાં દોડતી-પ્રવર્તતી ઇંદ્રિયોનું નિવારણ કરવું પણ અશક્ય છે. આ પ્રમાણે તે વાચાળપણાએ કરીને ધર્મી લોકોને પણ મોહ પમાડતો હતો. તેની રાત્રને જાગર પડી, તેથી તેને સમજાવવાના હેતુથી રાજાએ જક્ષ નામના પોતાના સેવકને તે કાર્યમાં નીમ્યો, તેને યોગ્ય શિક્ષા આપી મોટા મૂલ્યવાળું માણિક્યનું એક આભૂષણ આપ્યું અને કહ્યું કે—“આ આભૂષણ તે ઐષ્ટીપુત્રના રાજાના અલકા શૈલી પેટીમાં સુપ્ત રીતે નાખીને મને જાગર આપવા.” તે સાંભળી જ્યોત્સના પણ કહ્યું કે—“આપનો જે મન છે તે મારે પણ સમત છે.” એમ કહી તેણે તે ઐષ્ટીપુત્રની સાથે મિત્રી કરી. કોઈ વખત અવસર જ્યોત્સના તેણે તે આભરણ તેના અલકારની પેટીમાં નાખ્યું, અને રાજાને તે વાત જણાવી. પછી રાજાએ પડકાર વગડાવી સમગ્ર નગરમાં આપો પણા કરાવી કે—“રાજાનું આભરણ જોવાયેલું છે તે જો કોઈને હાથ લાગ્યું હોય અથવા કોઈએ કોઈ પામે વેચ્યું હોય તો તેણે હુમણા લાનીને રાજાને આપવું તેમ કરવાથી તેના અપરાધ ગણાશે નહીં, પરંતુ હલોટા તેના પર રાજા પ્રસન્ન થશે. અને જો પાછળથી જાણવામાં આવશે તો તેના દેહાંત દડ થશે.” આ પ્રમાણે ત્રણ વાર આપોપણા કરાવી. પછી પુત્રના લોકો સહિત પોતાના સેવકોને રાજાએ દરેક ઘરની જડતી લેવાની આજ્ઞા આપી. ત્યારે તેઓએ દરેક ઘરમાં ગવેષણા કરતા અનુક્રમે તે ઐષ્ટીપુત્રના ઘરની જડતી લેતા તેની પેટીમાં તે આભરણ જોયું તેઓએ તેને પૂછ્યું કે—“આ આભરણ અહીં ક્યાથી ?” તે જોડ્યો—“હું કાંઈ જાણતો નથી, અને આ મારું પણ નથી.” તેઓએ પૂછ્યું—“કોણ છે ?” તેણે જવાબ આપ્યો—“તે પણ હું જાણતો નથી.” તે સાંભળી “અરે ! કેમ તું જાણતો નથી ?” એમ કહી રાજાના મુલ-

હાઁ આચર્યો હોય તે વ્યવહારને દૂષિત કરે નહીં તે વિષે સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—“કોઈપણ અશકે-ગીતાર્યો કોઈ પણ ઠેકાણે કોઈપણ વખતે જે કાંઈ નિરવધ આચરણ કર્યું હોય અને તે ણીજા (ગીતાર્યો) એ નિષિદ્ધ કર્યું ન હોય તો તે બહુમત છે એમ ધારી આચરવું ” આવી રીતે જે વ્યવહારમાં કુશળતા તે છઠ્ઠી કુશળતા કહેવાય છે ૬ આ વ્યવહારની કુશળતા જે કહી છે તેના ઉપલક્ષણથી જીવ અને પુદ્ગલ વિગેરે સર્વ સૂક્ષ્મ પદાર્થોમાં જે કુશળ હોય તે તેના પ્રકારના શ્રાવક રાજાની જેમ પ્રવચન કુશળ જાણવો ૫૪

શ્રાવકધર્મો ગતની કથા—

પૃથ્વીપુત્ર નામના નગરમાં ૫૫૧૫૦ નામે રાજા હતો. તેણે બા-યાવસ્થાથી જ સાધુઓની સેવા કરીને ઉવાદિક પદાર્થોનું જ્ઞાન ઉપાર્જન કર્યું હતું, તે પ્રવચનની પ્રભાવના ઝગવામાં મુખ્ય હતો, અને ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવક હતો તે સમગ્ર પ્રાણીઓ ઉપર વત્સલતાને લીધે સર્વ લોકોની પાસે જિનધર્મની પ્રત્યક્ષા કરતો હતો, જીવદયાના ગુણોનું વર્ણન કરતો હતો, સાધુધર્મને વખાણતો હતો, સાધુઓના પ્રમાદ રહિતપણાની પ્રશંસા કરતો હતો અને અપ્રમાદ જ મોક્ષ સુખની સ્પર્શિ છે એમ કહેતો હતો તેથી તેણે પોતાના રાજ્યમાં પ્રયે કરીને સમગ્ર લોકમાં જૈનધર્મ પ્રવર્ત્યો અને જેઓ અન્ય મતના વાદી હતા તેઓનો પણ તેણે જિનાગમમાં પ્રસિદ્ધ એવા હેતુ, દષ્ટાંત અને સુક્ષિપ્તએ કરીને પરાજય ધર્યો હતો, કે જેથી તે રાજાના વચનને તેઓ અન્યથા કરી શકતા નહીં પણ તે એક એકીપુત્ર મોઈ પણ રીતે બોધ પામ્યો નહીં તે દુઃખી જીવોને મારી નાખવામાં પુર્ય માનતો હતો, કેમકે દુઃખી જીવોને મારવાથી તેઓ દુઃખનો ત્યાગ કરી કરીને સારી અંતિ પામે છે એવી તે પ્રત્યક્ષા કરતો હતો તેમજ અપ્રમાદ ધર્મનું મૂળ છે એવા જિનેશ્વરના ઉપદેશને મસ્તકની વેદના ઉપશમાવવા

પામ્યો. તેથી ત મુખ્ય શ્રાવક થયો. આ પ્રમાણે તે રાત્રીએ ઘણા
જીવોને જિનધર્મ પમાડ્યો. આવો ને પ્રવચન કુશળ હોય તે
ભાવશ્રાવક કહેવાય છે

હવે પ્રવચન કુશળતાને સમાપ્ત કરે છે

एमो पवयणकुसलो, छम्मेओ मुणिवरोहि निदिहो ।

किरियागयाइ छ चिय, लिंगाइ भावसङ्गस्स ॥ ५५ ॥

મૂળાર્થ—મુનિવરોએ આ છ પ્રકારનો પ્રવચન કુશળ કહ્યો છે
ભાવશ્રાવકના ક્રિયાને આશ્રીને આ છ જ લિંગ છે

ટીકાર્થ—આ ઉપર કહેલા સ્વરૂપવાળો પ્રવચન કુશળ છ પ્રકારે
મુનિવરોએ—પૂર્વાચાર્યોએ કહેલો છે આ કહેવાથી છ પ્રકારનું
આનંદલિંગ સમાપ્ત થયું, તે કહે છે—ક્રિયાગત એટલે ક્રિયાથી ઓળખાતા
ચિય શબ્દનો નિશ્ચય અર્થ હોવાથી છ જ લિંગો—લક્ષણો
ભાવશ્રાવકના છે જેમ અગ્નિનું લિંગ-લક્ષણ ધૂમાડો છે, તેમ ભાવ
શ્રાવકના આ પૂર્વોક્ત લિંગો છે ૫૫

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—ક્રિયાને આશ્રીને આ છ લિંગો

કહ્યા ત્યારે શું બીજા પણ લિંગો છે? તેનો જવાબ

આપે છે કે—હા છે તે વિષે કહે છે.—

भावगयाइ सतरस, मुणियो एयस्स भित्ति लिंगाइ ।

जाणियजिणमयसारा, पुच्चायरिया जओ आहु ॥ ५६ ॥

ટોચે તેને પકડ્યો, અને ગળતી પામે લઈ ગયા. રાજાએ પણ તેને વધની શિક્ષા કરવા આજ્ઞા આપી તે પ્રત્યક્ષ રીતે ચોગ સિદ્ધ થયો તેથી કોઈએ તેને મૂકા ચો નહીં ત્યારે તેની જીવિતની આશા નષ્ટ થઈ, તે દીન થયો, તેના મનમાં તે અત્યંત દુઃખી થયો, અને ડેવટ જક્ષના મુખ સામું જોઈ તે બોલ્યો કે—“હે મિત્ર ! તું રાજાને વિનંતિ કર, અને દુષ્કર હડથી પણ મને પ્રાણશિક્ષા અપાવ ” તે સાંભળી જક્ષે રાજાને વિજ્ઞાસિ કરી કે—“હે દેવ ! આ મારો મિત્ર છે, તેથી તેના જીવિતની રક્ષા કરવા કૃપા કરો, અને બીજો કોઈપણ હડ કરો ” રાજાએ કહ્યું કે—“મારેલા જીવો સારી ગતિને પામે છે, તો કેમ તું તારા મિત્રની સારી ગતિ ઇચ્છતો નથી ? ” જક્ષે બોલ્યો—“સદ્ગતિથી સર્થ જીવતો નર બદ્ધ પામે છે ” ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે—“જો મારી પાસેથી તેલતું પરિપૂર્ણ બરેલું પાગ બે હાથે ગ્રહણ કરી તેમાંથી એક ગિદુને પણ પાંખા વિના આખા નગરમાં ગિક, ચતુષ્ક અત્વર અને શેરી વિગેરે સર્વ સ્થળોમાં ભરી મારી પાસે લાવી તે પાગ મૂકે તો હું તેને છોડું ” તે સાંભળી જીવિતના અર્ધી ઐષ્ટીપુત્રે તે પણ અગીકાર કર્યું પછી રાજાએ આખા નગરમાં ઠેકાણે ઠેકાણે વિવિધ પ્રકારના ઢોલક અને ઠોલાહલે કરીને સહિત એવા નાટકો કરવાની આજ્ઞા કરી ઐષ્ટીપુત્ર તે વિષયોમાં વિશેષ રસિક હતો અને રાજાએ સાથે ગળે ના મૂકેલા તેને વારવાર ભય મમાડતા હતા તોપણ જીવિતના લોભથી તેલના પાગ ઉપરજ નેગને અને ચિત્તને સ્થિર કરી આખા નગરમાં ભરી રાજાની સમીપે આવ્યો તેની પાસે પાગ મૂકી તેના ચરણમાં નમ્યો રાજાએ કહ્યું—“હે ઐષ્ટીપુત્ર ! મન અને લોચન અત્યંત ચપળ છે, તેમજ નાટક વિગેરે તને અત્યંત પ્રિય છે તોપણ તે શી રીતે તેને રૂઢ્યા ? ” તે બોલ્યો—“હે સ્વામી ! મરણના ભયથી મે રૂઢ્યા ” રાજાએ કહ્યું—“જો તે એકજ મરણના ભયથી આ પ્રમાણે અપ્રમાદ સેવ્યો તો અનંત જન્મ અને મરણથી ભય પામેલા સાધુઓ કેમ ન સેવે ? ” તે સાંભળી તે ઐષ્ટીપુત્ર પ્રતિબોધ

પ્રમાણે છે—સ્રી, ઈન્દ્રિય, અર્થ વિગેરે શબ્દોનો દ્વંદ્વ સમાસ છે તેથી સ્રી, ઈન્દ્રિય, અર્થ, સ સાર, વિષય, આરભ, ધર અને દર્શન એટલા શબ્દોનો દ્વંદ્વ સમાસ કરી છેડે દર્શન શબ્દને સમગ્રીના અર્થમાં તત્ત્વ પ્રત્યય લગાડ્યો છે તેથી વર્ણનત એવું રૂપ થયું છે તેથી કરીને આ સ્રી વિગેરેના વિષયમાં ભાવને આશ્રીને ભાવ શ્રાવ હતું લક્ષણ થાય છે એમ ગોળ ગાથા સાથે સબધ કરવો. તથા ગંદુરિ કાદિક પ્રવાહના વિષયમાં, તથા પુરસ્સર આગમમ્વૃત્તિ અહીં પ્રાકૃત પણાને લીધે અને છટોલગના બચને લીધે આગમ શબ્દ પહેલો નહીં મૂકતા પાછળ લખ્યો છે તેથી આગમ પૂર્વક પ્રવૃત્તિ એટલે ધર્મ-કાર્યમાં પ્રવર્તવું તે પણ ભાવગત લિંગ છે, તથા દાનાદિકમાં યથા શક્તિ પ્રવર્તવું તે પણ ભાવગત લિંગ છે અહીં મૂળમાં જઠાસક્તી એ ઠેકાણે પ્રાકૃત દોષથી સ્ત્રી દીર્ઘ થયો છે તથા ચિહ્નીક—લગ્નત રહિત એટલે કે ધર્મક્રિયા કરતા લગ્ન પામે નહીં, અને મ સારના પદાર્થ ઉપર રાગદ્વેષ કરે નહીં, તથા મધ્યમ્થ એટલે ધર્મના વિચારમાં રાગદ્વેષથી બાધા પામે નહીં, તથા અસબદ્ધ એટલે ધન, સ્વજન વિગેરે ઉપર ભાવ પ્રતિજઘ (મૂર્છા) રાખે નહીં, તથા પરાર્થ કાચો પખોળી એટલે પરના આગ્રહથી જ શબ્દાદિક પાત્ર પ્રકારના કામ લોગમાં પ્રવૃત્તિ કરે, તથા કામુક પુરૂષની સાથે વેશ્યાની જેમ આસક્તિ રહિત ગૃહવાસનું પાલન કરે, એટલે કે આજકાલ હું આ સ સારનો ત્યાગ કરીશ એવી ભાવના ભાવે. આ પ્રમાણે સત્ત્વ પ્રકારના પદમાં બાપેલું—કહેલું ભાવગત એટલે મનના પરિણામરૂપ ભાવ શ્રાવકનું હૃદય મમાત્તે કરીને એટલે સૂચન માત્રે કરીને (સંક્ષેપે કરીને) કહેલું છે મૂળગાથામાં માવગત એ પદ જાતિને માની એક વચનમાં લખ્યું છે, તથા અનુસ્વારનો લોપ પ્રાકૃતને લીધે કર્યો છે

હવે તે સતર પ્રકાગ્ના લિગને વિન્તારથી કહેના
માટે સતર ગાથાઓ કહે છે—

સ્ત્રીયમણત્યમવણ, ચલચિત્ત નરયવચ્ચિણી ભૂય ।

જાણતો હિયકામી, વસવચ્ચી હોઈ ન હુ તોસે ॥ ૬૦ ॥

મૂલાર્થ—સ્ત્રી અનર્થતુ સ્થાન છે, તેનું ચિત્ત ચલાયમાન છે, અને તે નરમ ગતિના માર્ગરૂપ છે એમ જાણી હિતના અર્થો પુરૂષ તેણીને વશ થતું નહીં

ગીકાર્થ—સ્ત્રી અનર્થતુ એટલે દોષોનું ભવન એટલે આશ્રય સ્થાન છે કહ્યું છે કે—“ અમત્ય, સાહસ, માયા, મૂર્ખતા, અતિલોભ, અપવિત્રતા અને નિર્દયતા આગ્રહા સ્ત્રીઓના સ્વાભાવિક દોષો છે ” તથા સ્ત્રીઓનું ચિત્ત ચચળ હોય છે, એટલે કે તેઓ અન્ય અન્યની ઇચ્છા કરનારી હોય છે કહ્યું છે કે—“ સ્ત્રી પોતાના મનમાં અન્યને ચિંતવે છે, બીજાની સાથે મધુર વાણીથી વાતો કરે છે, હાથે કરીને બીજાની સન્મુખ જીએ છે, અને શરીરવડે બીજાની સાથે ક્રીડા કરે છે ” તથા સ્ત્રી નરકના માર્ગરૂપ છે, એ પ્રમાણે જાણતો હિતકામી એટલે પોતાના આત્માનું ઠંડ્યાણું ઇચ્છનાર પુરૂષ તેવી સ્ત્રીને આધીન થતો નથી પરંતુ તે આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે—“ સ્ત્રીઓ જાણે કે મત્સ્ય મમૂહને પકડવાની જાણ હોય પાશમાં પકડાયેલા પ્રાણીઓનું (પક્ષી ઓનું જ) દંડ બંધન હોય, મૂર્ખોના સમૂહને પકડવા માટે સર્વ દિશા ઓમાં પાથરેલી વાજરા હોય તથા ઇચ્છા પ્રમાણે જમણું કરનારા પક્ષીઓના સમૂહને પૂરવાના પાજરા હોય તેમ આ સ સારમાં વિવેક રહિત મનવાળા પુરૂષોના બંધનને માટે જ છે ” ૬૦

તથા—

શ્વદિયચલતુરગે, દોમ્મદમ્મગાણુધારિરે નિચ્ચ ।

માવિયમવસ્સરૂવો, રુમ્મહ સન્નાયરસીર્હિ ॥ ૬૧ ॥

મૂલાર્થ—નિગત દુર્ગતિના માર્ગ તરફ દોડનારા ઇદ્રિયોરૂપી ચપળ અન્ધોને મ સારતુ સ્વરૂપ જાણના પુરૂષ સત્યજ્ઞાનરૂપી ચોડાએ કર્મને રોકી રાખે છે

દીકાર્થ—ઇદ્રિયો જ શીઘ્ર ગતિ કરનાર હોવાથી ચપળ ઘોડા જેવી છે અને તે દુર્ગતિના માર્ગ તરફ એટલે કુયોનિના માર્ગ તરફ દોડવાના સ્વભાવવાળી છે, તેથી તેને હમેશા જેણે વાર વાર મ સારતુ સ્વરૂપ બાબુ-વિચારું હોય તેવો પુરૂષ સત્ય જ્ઞાનરૂપી રશ્મિએ ઠરીને એટલે શુભરૂપી ચોડાએ ઠરીને રોકી રાખે છે એટલે પાછી વાળે છે તે આ પ્રમાણે—“ ઇદ્રિયોને વશ થયેલા પ્રાણીઓ તપ, કુળ અને ક્ષત્રિયી બ્રહ્મ થાય છે, તેનું પડિતપણું નાશ પામે છે તેઓ અનિષ્ઠ માર્ગે ગમન કરે છે અને રણસ ગ્રામ વિગેરેના દુષ્ટો અનુસરે છે ” તથા—“ આ જીવોરૂપી પૃથ્વી ઉપર સમયરૂપી ચોપાટનું પાટીયું માટેલું છે, તેમા શુક્ર અને કૃષ્ણ પક્ષરૂપી ઘર (ખાના) છે, દિવસ અને રાત્રિરૂપી સોગઠા છે તેમા ફીકા કરતા દોઝકજી જીવ ઇદ્રિયોરૂપી પાસાને સવળા નાખી મોક્ષરૂપી દ્રવ્યને જીતે છે, અને બીજાઓ તે પાસાને અવળા નાખી પ્રાપ્ત થયેલી જીતને પછી હારી જાય છે ૬૧

તથા—

સયલાણત્યનિમિત્ત, આયાસકિનેસકારણમસાર ।

નાઝળ ઘણ ધીરો, ન હુ લુગ્મદ તમિમ તણુય પિ ॥ ૬૨ ॥

મૂલાર્થ—જન સમગ્ર અનર્થોનું નિમિત્ત છે, અને આયાસ તથા કલેશનું મગ્નુ છે તેમ જ અમાન છે એમ જાણીને ધીનપુરૂષ તેમા લેશ માત્ર પણ લોભ કરતો નથી

દીકાર્થ—અહીં ધનને આવા પ્રકારનું જાણી તેમા ધીર પુરૂષ લોભ કરતો નથી એવો સળધ કરવો ધનકેવું છે ? તે કહે છે—સમગ્ર અનર્થનું નિમિત્ત છે એટલે સમસ્ત દુષ્ટનું કારણ છે કહ્યું છે—

“ધનને ઉપાર્જન કરવામા હું ખૂબ છે, ઉપાર્જન કર્યા પછી તેનું રક્ષણ કરવામા પણ હું ખૂબ છે, તેનો નાશ થાય તે વખતે પણ હું ખૂબ છે તથા તેનો ખર્ચ કરવામા પણ હું ખૂબ છે માટે ધિક્કાર છે કે ધન જ હું ખૂબ સ્થાન છે ” તથા આયાસનું એટલે ચિંતાના ખેદનું કારણ છે કહ્યું છે કે—“ શું માફ રન રાંભ લૂટી લેશે ? કે અગ્નિ બાળી નાખશે ? કે બળવાન થયેલા પિત્રાઇઓ લઇ લેશે ? ચોરો ચોરી જશે ? કે પૃથ્વીમા દાટયા છતા નાશ પામશે ? આ પ્રમાણે નિરંતર ધ્યાન કરતો ધનિક પુરૂષ રાત દિવસ અત્યંત હું ખી રહે છે ” તથા કલેશનું એટલે શરીરના પરિશ્રમનું કારણ છે કહ્યું છે કે—“ ધનને માટે થઇને કેટલા એક મનુષ્યો મગર વિગેરે જળચરોના સમૂહથી ભરેલા સમુદ્રને તરે છે, બીજા કેટલાએક મનુષ્યો તીક્ષ્ણ શસ્ત્રોના આઘાતથી ઉત્પન્ન થયેલા અગ્નિના કણ્ઠિયાઓથી ભયકર એવા સુદ્ધમા પ્રવેશ કરે છે, કેટલાએક ટાઢ, તડકે, પાણી અને વાયુવડે શરીરને ગ્હાનિ પમાડી ખેતીનું કર્મ કરે છે, કેટલાએક અનેક પ્રકારના શિલ્પકર્મને કરે છે, અને કેટલાએક નાટક વિગેરે કરે છે ” તથા ધન અસાર છે, કેમકે તે સારૂ ક્ષણ આવતું નથી કહ્યું છે કે—“ ધન વ્યાધિઓને રૂંધી શકતું નથી, મરણ, જન્મ અને વૃદ્ધાવસ્થાનો ક્ષય કરવામા સમર્થ નથી, ઇંદના વિયોગનો નાશ કરી શકતું નથી, અનિદના સંયોગનું હરણ કરી શકતું નથી, અન્ય જન્મમા સાથે આવતું નથી, તથા પ્રાપ્ત કરીને ચિંતા, બધું સાથે વિરોધ, વધ, બધન અને ત્રાસનું સ્થાનરૂપ છે તેથી કરીને વિદ્વાન પુરૂષ ધનને એક ક્ષણમાત્ર પણ સુખકારક માનતો નથી ” આવા પ્રકારનું ધન જાણીને પુદ્ધિમાન પુરૂષ તે દ્રવ્ય ઉપર જરા પણ લોભ પામતો નથી, ધણો લોભ તો શાનો જ કરે ? એ ‘ પણ ’ શબ્દનો ભાવાર્થ છે જે ભાવશ્રાવક હોય તે અન્યાયથી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવામા પ્રવર્તતો નથી, તેમજ ઉપાર્જન કરેલા દ્રવ્ય ઉપર અતિ તૃષ્ણાવાળો થતો નથી પરંતુ તે આ પ્રમાણે વર્તે છે—“ આવ ક્રમાથી ચોથો ભાગ નિધાનમાં નાખવો, ચોથો ભાગ વેપારમા રાખવો,

ચોથો ભાગ ધર્મ અને ઉપલોગમાં વાપરવો અને ચોથો ભાગ ભરણ પોષણ કરવા લાયક કુટુંબાદિકના પોષણમાં રાખવો. ઇચ્છાથી અથવા અનિચ્છાથી પણ મારૂં સર્વ ધન હું મેંશા દરેક કાવે મૈત્ર્ય અને સાધુજનોના ઉપયોગમાં આવે ” આ પ્રમાણે મનોરથ કરી દ્રવ્યનું પાલન વિગેરે કરે છે ૬૨

તથા—

દુઃસ્વપ્ન દુઃસ્વપ્ન, દુઃસ્વપ્નવર્ષિ વિઢવણારૂચ ।

સસારમસાર જા-ણિજાણ ન રહ તહિં કુણદ ॥ ૬૩ ॥

મૂનાર્થ—સ સાર દુઃખરૂપ છે, દુઃખરૂપ રૂપને આપનાર છે, દુઃખનો અનુભવ કરનાર છે, વિઢવણા રૂપ છે અને અસાર છે, એમ જાણી (ભાવશ્રાવક) તેમાં પ્રીતિ કરતો નથી

ટીકાર્થ—ઉપરની ગાથાની જેમ અહીં પણ તેવા સ સારમાં પ્રીતિને કરતો નથી એમ સ બધ કરવેલું કરીને ? સ સારને આવો જાણીને સ સાર કેવો ? તે કહે છે—દુઃખરૂપ એટલે સ સાર દુઃખના સ્વભાવવાળો છે કહ્યું છે કે—“ સ સારમાં જે જન્મ થવો તે દુઃખ છે, જે વૃદ્ધાવસ્થા તે પણ દુઃખ જ છે, જે વ્યાધિઓ તે પણ દુઃખ જ છે અને જે મરણ થવું તે પણ દુઃખ જ છે અહો ! આ સ સાર જ દુઃખ રૂપ છે કે જેમાં રહેલા જ તુજો કેવળ કલેશને જ પામે છે ” તથા સ સાર દુઃખના ક્ષણવાળો છે, કારણ કે જન્માતરમાં નન્કાદિક દુઃખને આપનાર છે તથા સ સાર દુઃખનો અનુભવી છે એટલે વારવાર દુઃખની શ્રેણીનો સ બધ કરે છે કહ્યું છે કે—“ જ્યાંસુધી આ સ સાર વિષમાન છે અને જ્યાંસુધી આ સ સારમાં જીવનો નિવાસ છે ત્યાંસુધી અનંતા જન્મમરણોનો અંત ક્યાંથી હોય ? ” તથા વિઢવણાની જ જેમ આ સ સારમાં જીવોના વિચિત્ર રૂપો છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“ આ જીવ કોઈવાર દેવ થાય છે તો કોઈ વાર નારદી થાય છે, કોઈવાર કીટ પતંગ થાય છે તો કોઈવાર મનુષ્ય થાય છે, કોઈવાર રૂપવાન થાય છે

તો કોઈવાર વિરૂપ થાય છે અને કોઈવાર સુખી થાય છે તો કોઈવાર
 દુઃખી થાય છે ” ઈત્યાદિ આવા પ્રકારના ચાર ગતિરૂપ સંસારને
 સુખરૂપી સારનો અભાવ હોવાથી અસારરૂપ બાળીને ભાવ શ્રાવક તેમાં
 રતિ-પ્રીતિ કરતો નથી પરંતુ તે આ પ્રમાણે વિચારે છે-“જેઓ
 અનુત્તર મોક્ષમા ગયા છે તે સત્પુરુષોને ધન્ય છે, કે જેથી કરીને ત્યાં
 જીવોને કર્મજન ધનુ કારણ રહેતું નથી.” ૬૩

તથા—

સુખમેત્તસુદે વિસય, વિસોવમાણે સયાવિ મન્નતો ।

તેસુ ન કરેદ્ ગિદ્ધિ, ભવમીરૂ મુણિયતત્તથો ॥ ૬૪ ॥

મૂળાર્થ—ક્ષણમાત્ર સુખ આપના । વિષયોને સંતોષ નિવ
 સમાન માનતો, ભનલીરૂ અને તરનાર્થને જાણના પુરૂષ તેમાં
 આસક્તિ કરતો નથી

ટીકા—જેનાથી ક્ષણ માત્ર સુખ થાય છે તેવા શબ્દાદિક વિષ
 યોને હમેશા વિષ સમાન-પરિણામે દારૂ જાણનાર એટલે કે જેમ
 વિષ ખાતી વખતે મધુર સ્વાદ આવે છે, પરંતુ પરિણામે પ્રાણનો
 વિનાશ કરે છે, તેમ આ વિષયો પણ પરિણામે નીરસ થાય છે તે વિષે
 વાચકવર કહે છે કે-“વિષયો આરભમાં અતિ અવ્યુદયવાળા લાગે
 છે, મધ્યમાં શૃંગાર અને હાસ્યના દેહીપ્યમાન રસને આપે છે તથા
 પરિણામે ખીમત્સ, કંટાળા, લજ્જા અને ભયને આપના-
 કે વિષયો સેવન કરતી વખતે મનની તુષ્ટિને કરનારા
 પાછળથી કિંપાક ક્ષણના ભક્ષણની જેમ
 કારક થાય છે ” આ પ્રમાણે જાણનાર
 આસક્તિ કરતો નથી અને ભવ
 મનવાળો તે આ પ્રમાણે વિચાર
 આગમનો અભ્યાસી હોય તો
 વશ થયેલો હોય તો તે સત

કરે છે " ચામાટે તે આસક્તિ કરનો નથી ? જેથી કરીને તે તત્વા
યંત્રો બાજુ છે એટલે કે જિનવચનનું શ્રવણ કરવાથી તેણે વિષયોનું
અસારપણું બાજુ છે જિનેશ્વરનું વચન આ પ્રમાણે છે - " વિષ
યોમા હેશ પણ મુખ નથી, તોપણ તેમા જીવોને જે મુખની માન્યતા
છે તે નેત્રમા પિત્તના (કમગાના) વ્યાધિવાળા મનુષ્યને પથ્થર ઉપર
સુવણની ભુદિ થાય તેવું છે " તથા - " કિંપામ્ના દુઃખની જેમ વિષયો
લોગવતી વખતે મધુર લાગે છે પણ પગિણાને નીરસ થાય છે, કમ્પૂની
ખરજની જેમ પ્રથમ મુખની ભુદિ આપીને પરિણામે - ખ ઉત્પન્ન
કરે છે, મધ્યાન્હ સમયની મૃગતૃષ્ણની જેમ મિથ્યાપ્રાપ્તિને કરનારા
છે, તથા મહા શત્રુ જેવા લોગો લોગ-આથી નીચ યોનિમા જન્મ
પર પરાને આપે છે ૧૪

તથા—

વજ્રદિ તિવ્વારમં, કુણદિ અકામો અનિવ્યહતો ડ ।

પુણદિ નિરામજણ, દયાલુઓ સર્વજીવેસુ ॥ ૬૫ ॥

મુનાર્થ—આનંદ-તીવ્ર આનંદને વળે છે, નિર્વાહ નહીં
પામવાની મ્હાલ આરભ કરે તોપણ તેમા મ. આનંદવાળો હોય
છે, આનંદ રહિત જનોની મૃતિ કરે છે અને મર્ત, જીવો ઉપર
દયાળુ હોય ૩

દીર્ઘાર્થ—તીવ્ર આરભ એટલે ઘણા પ્રાણીઓની ખીડાના હેતુ
રૂપ ખરકમાદિક વેપારને ઢંઢણ કુમારદિકના વૃત્તાત સાબળવાથી
કરતો નથી. આરભ વિના જો નિર્વાહ ન થતો હોય તો મદ આદરથી
કરે છે ગાયામા છ શબ્દ છે તે વિશેષણના અર્થવાળો છે તેથી તેનું
વિશેષણ આ પ્રમાણે છે—સશૂક એટલે શુર અને લઘુપણાને વિચાર
કરવા પૂર્વક આરભમા પ્રવર્તે છે, પરંતુ નિર્ઘયવૃત્તિથી પ્રવૃત્તિ કરતો
નથી. કહ્યું છે કે—“ જો કે સમકિતદષ્ટિ જીવ કાણક પણ પાપનો આરભ

કરે છે તોપણ તેને કર્મનો બધ અદ્ય જ હોય છે કારણ કે તે નિર્દયપણે કરતો નથી ” તથા આરભ રહિત એટલે સાધુજનોની સ્તુતિ-પ્રશંસા કરે છે તે આ પ્રમાણે-“મહામુનિઓને ધન્ય છે કારણ કે તેઓ મનવડે પણ પરપીડા ઉપજાવના નથી, આરભના પાપથી રહિત છે, અને ત્રિકોટિ^૧ શુદ્ધ આહારને ગ્રહણ કરે છે ” તથા સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર દયાળુ હોય છે કહ્યું છે કે-“જે કોઈ મનુષ્ય એક પોતાના જીવિતને માટે થઇને ઘણા કરોડો જીવોને હુ ખમા સ્થાપન કરે છે તેઓનું જીવિત શુ શાશ્વતુ છે ? ” ઇત્યાદિક ભાવશ્રાવક વિચારે છે ૬૫

ગિહવાસ પાસ પિ વ, મન્નતો વસઈ દુલ્લિક્ષો તમ્મિ ।

ચારિત્તમોહણિજ્જ, નિઝિણિઠ ઉજ્જમ કુણ્ણ ॥ ૬૬ ॥

મૂનાર્થ-“ભાવશ્રાવક ગૃહવાસને પાશ જેવો માની તેમા હુ ખે જ વસે છે, અને ચારિત્ર મોહનીય કર્મને જીતવા માટે ઉદ્યમ કરે છે

ટીકાર્થ-ગૃહવાસને એટલે ગૃહસ્થાશ્રમને પાશની જેમ માનતો ભાવશ્રાવક તે ગૃહવાસને વિષે હુ ખવાળો જ વસે છે-રહે છે જેમ પાશમા પડેલો પક્ષી ઉડી શકતો નથી, તથા તેમા રહેવું તે કષ્ટકારક માને છે, તેમ અમે પણ સ સારથી બચ પામેના છીએ તોપણ પ્રમ ન્યા લેવા શક્તિમાન નથી તેમજ-“કાદવવાળા જળમા ખુચી ગયેલો હાથી જેમ સ્થાને જુએ છે તો પણ તે કંઈ જઈ શકતો નથી તેજ પ્રમાણે અમે કામલોગમા હુબ્ધ થયેલા છીએ તેથી સાધુના માર્ગને જોતા છતા પ્રમન્યા લઈ શકતા નથી ” ઇત્યાદિ વિચાર કરતો ભાવશ્રાવક ગૃહને વિષે હુ ખી જ રહે છે અને તેથી કરીને જ ચારિત્ર મોહનીય કર્મને જીતવા માટે-તેનો પરાભવ કરવા માટે ઉદ્યમ કર્યા કરે છે એટલે કે ચારિત્રવાળા (સાધુઓ) ને દાન

દેવામા સન્માન કરવામા, વિનય કરવામા અને પ્રભાવનાદિક કરવામા સર્વ પ્રકારે આદરપૂર્વક પ્રવર્તે છે, તેમના પર અપ્રીતિ કે નિંદાના લેશને પણ કરતો નથી. કહ્યું છે કે—“ ભોક્ષના કારણરૂપ આ મુનિઓના શુભો તેમની નિંદા કરનાર મનુષ્યોને પામવા દુર્લભ છે, અને તેમની સ્નેહ સહિત પૂજા કરનારાઓને તે શુષ્ક અન્ય ભવમા પણ મુક્તિ છે તેથી ભોક્ષના અર્થીએ આ પ્રમાણે વિચારીને મુનિ જન ઉપર સર્વથા આદર કરવો, અને અનર્થ તથા કદર્થનાના સ્થાન રૂપ દેષને હમેશા દૂરથી જ તજવો યોગ્ય છે ૬૬

તથા—

અતિથિક્રમાવકલિઓ, પમાવણાવન્નગપમાર્દિર્હિ ।

ગુરુમતિજુઓ ધીમ, ધરેદ સદ દસણ વિમલ ॥ ૬૭ ॥

મૂલાર્થ—આસ્તિત્વપણાએ કરીને મહિત, પ્રભાવના અને વર્ણવાદ વિગેરવડે ગુરુને વિષે વિરોધ ભક્તિવાગો અને બુદ્ધિમાન એવો જ્ઞાનભાવક મર્વાના નિર્મળ સમકિતને ધારણ કરે છે

ટીકાર્થ—ભાવશ્રાવ- સમકિતને નિર્મળ એટલે કલક રહિત ધારણ કરે છે એ પ્રમાણે ગાથાને અતે સળધ કરવો કેવો થઇને ધારણ કરે ? તે કહે છે—દેવતત્ત્વ, ગુરુતત્ત્વ અને ધર્મતત્ત્વને વિષે આસ્તિકપણાનો જે ભાવ-પરિણામ તેણે કરીને યુક્ત એટલે કે—“ જિનેશ્વરને મૂઢીને, જિનધર્મને મૂઢીને તથા જિનમતમા રહેલા સાધુઓને મૂઢીને બાકી રહેલા સર્વ સમાર અરણ્ય જેવો શૂન્ય છે ” (સ સારમા સાર માત્ર ઉપરોક્ત દેવ, ગુરુ અને ધર્મ જ છે) એ પ્રમાણે નિશ્ચયવડે કળીને યુક્ત હોય છે તથા પ્રભાવના આઠ પ્રકારની છે, તે આ પ્રમાણે—“ પ્રાવચનિક ૧ ધર્મકથા કરનાર ૨, વાદી ૩, નિમિત્તજ્ઞ ૪, તપસ્વી ૫, વિદ્યાવાન ૬, સિદ્ધ ૭, અને કવિ ૮. આ આઠ પ્રભાવકો કહેલા છે ” આ પ્રકારની પ્રભાવનાને શક્તિ હોય તો પોતે કરે અને શક્તિ ન હોય તો પ્રભાવના કરનારને આશ્રય આપે

તથા તેનું બહુમાન કરે તથા વર્ણવાદ એટલે પ્રશંસા, આદિ શબ્દ છે તેથી ચૈત્ય કરાવવું, તીથ યાત્રા કરવી એ વિગેરેએ કરીને ગુરૂને વિષે-ધર્માચાર્યને વિષે વિશેષભક્તિ યુક્ત થાય છે કૃતજ્ઞતાના સાર રૂપ આ પ્રમાણે વિચાર કરે કે—“સમકિત આપનાર ગુરૂનો પ્રત્યુ પકાર ઘણા ભવેમા હબરો અને કરોડો ઉપચારો ઠરવાથી પણ થઈ શકતો નથી” આ પ્રમાણે વિચારીને બુદ્ધિમાન ભાવશ્રાવક નિરતર કલઠ રહિત સમકિતને ધારણ કરે છે ૬૭

તથા—

ગઢરિગપવાહેણ, ગયાણુગદ્ય જણ નિયાણતો ।

પરિહરહ લોગસન્ન, મુસમિવિલ્લયકારમો ધીરો ॥ ૬૮ ॥

મૂનાર્થ—ગાડગીયા પ્રવાહે કરીને ગતાનુગતિક લોકને જાણી સારી ગીતે વિચારીને કરનાર ધીર પુરૂષ લોકસંજ્ઞાનો ત્યાગ કરે છે

ટીકાર્થ—ગઢરિકા એટલે ગાડર, તેમનો પ્રવાહ એટલે એકની પાછળ સર્વનું ચાલવું તે ગઢરિકા પ્રવાહની દ્વાર ગાથા (૫૭) માં આદિ શબ્દ લખેલો છે તેથી કીટિકાદિ પ્રવાહ પણ જાણવેલ તે પ્રવાહે કરીને ગતાનુગતિક એટલે વિચાર વિના આચરણ કરનાર લોકને જાણીને.

અહીં ઉદાહરણ એ છે જે—નાગણસી નામની નગરીમાં એકઠા કોઈ મહોત્સવ હોવાથી લોકો સ્નાન કરવા માટે ગયા નહીંએ ગયા. ત્યાં કોઈ એક બ્રાહ્મણ આ યે તેના હાથમાં તામ્રપત્ર હતું, તે સ્નાન કરવાની ઇચ્છાવાળો થયો, તેથી ચારના ભયને લીધે તેણે તે તામ્રપત્ર નદીની રેતીમાં દાટ્યું પછી નિશાનીને માટે ઉપર રેતીનો ઢગલો કર્યો, અને પછી તે પાણીમાં ઉતર્યો તે જોઈ અન્ય અન્ય જનોએ પણ તેજ પ્રમાણે કર્યું તેથી તે નદીનો સમગ્ર કાઠો રેતીના સેકડો ઢગલાથી વ્યાપ્ત થયો. પછી તે બ્રાહ્મણ સ્નાન કરી બહાર નીકળ્યો પરંતુ

કયા ઢગલામા પોતાનુ તામ્રપાત્ર છે ? તે તે ઝાળખી શકયો નહીં નવા નવા મનુષ્યોને નવા નવા ઢગલા કરતા જોઇ તેણે પૂછયુ કે— “ હે લોકો ! તમે કેમ આ ઢગલા કરો છો ? ” ત્યારે તેઓ પોતાની પહેલા જોણે ઢગના કયા હતા તેને બતાવવા લાગ્યા પરંપરાએ કરીને છેવટ એક મનુષ્યે કહ્યુ કે— “ હે ભટ્ટ ! તને જ મેં ઢગવો કરતો જોયો તેથી મેં ધાર્યું કે આવો જ અહીં વિધિ હશે, એમ જાણીને મેં પણ ઢગલો કર્યો ” તે સાંભળી ભટ્ટ બોલ્યો કે— “ મેં વિધિ ધારીને ઢગલો કર્યો નથી પરંતુ મેં માડું બાજન દાટયુ હતુ તેની નિશાનીને માટે કર્યો હતો, તે તમો મરવેએ ઢગલા કરીને મારો ઢગલો મને બૂલવી દીધો છે ’ એમ કહી તે બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે— “ લોક ગતા નુગતિક છે, પણ લોક પગ્માથને સમજતો નથી જુઓ ! મૂર્ખ લોકે તામ્રપાત્ર ખોવરાંબુ ”

આવા પ્રકારના લોકોને જાણીને લોકસંજ્ઞાનો એટલે વિચાર કર્યા વિના જ રમણીય લાગે તેવી લોકરૂઢિનો ત્યાગ કરે છે અને સારી રીતે વિચાર કરીને ઠાર્યું કરનાર જુદિમાન બાવ આવક હોય છે ૬૮ તથા—

નત્થિ પરલોગમમે, પમાણમન્ન જિણાગમ મોત્તુ ।

આગમપુરસ્સર ચિય, કરેદ્દ તો સવ્વકિચ્છાદ્ ॥ ૬૯ ॥

મૃદાર્થ—પરલોકના માર્ગમા જિનાગમ વિના બીજુ કાંઈ પણ પ્રમાણ છે નહીં તેથી બાવ આવક સર્વ ક્રિયાઓ આગમ પૂર્વકજ કરે છે

દીકાર્થ—પરંતુ એટલે પ્રધાન એવો લોક એટલે મોક્ષ, તેના માર્ગમા એટલે જ્ઞાનાદિક ત્રણમા, જિનાગમ એટલે રાગાદિકને છૂતનારા જિનેશ્વરોએ રચેલા સિદ્ધાંતને મૂકીને બીજુ કાંઈ પ્રમાણ એટલે પ્રતીતિનુ કારણ છે નહીં કારણકે તે જિનાગમમા જ અસત્યપણાનો અભાવ છે કહ્યુ છે કે— “ રાગથી, દ્રેષ્યથી કે મોહથી અસત્ય વચન બોલાય છે જેને આ દોષો ન હોય તેને અસત્ય બોલવાનુ કારણ શું હોય ? ”

વળી જિનાગમમા પૂર્વાપર વિરોધ આવતો નથી કારણ કે—“ જિને-
શ્વરોએ જે પ્રમાણે ધર્મનું મૂળ દયા કહી છે તેજ પ્રમાણે સર્વ પ્રાણી
ઓને હિતકારક ક્રિયા પણ કહી છે તથા જેમ આરભમા સામાયિક
કહ્યું છે તે જ રીતે તેને પાલન કરનારા ક્ષમાદિક ગુણો પણ કહેલા છે’
તેથી કરીને એત્યવદનાદિક સમગ્ર ક્રિયાઓ આગમ પૂર્વક જ એટલે
આગમનના વચનનો વિચાર કરવા પૂર્વક જ કરે છે અહીં વિવ
શબ્દનો અર્થ નિશ્ચયરૂપ થાય છે

તેમા એત્યવદનનો વિધિ દશ ત્રિકની આરાધના રૂપ કહેલો છે
તે વિષે આગમમા કહ્યું છે કે—“ ત્રણ નિસીદિ ૧, ત્રણ પ્રદક્ષિણા ૨,
ત્રણ પ્રણામ ૩, ત્રણ પ્રકારની પૂજા ૪, ત્રણ અવસ્થાની ભાવના ૫,
ત્રણ નિશામા જોવાની વિરતિ ૬, ત્રણ વાર પગ નીચેની ભૂમિનું પ્રમા
ર્જન ૭, ત્રણ વર્ણાદિક ૮ ત્રણ મુદ્રા ૯ તથા ત્રણ પ્રકારનું પ્રણિધાન
૧૦ આ પ્રમાણે જે મનુષ્ય ઉપયોગ પૂર્વક ત્રણ કાળ જિનેશ્વરને દશ
ત્રિક સહિત વદના કરે તે મોક્ષ સ્થાન મેળવે છે ” ઇત્યાદિ હવે પૂજા
વિધિ આ પ્રમાણે છે—દેવના ગુણોનું જ્ઞાન થવાથી તેવા પ્રકારના
મનના પરિણામને અનુસરતું જે આર સહિત પૂજન થાય તેજ દેવ
પૂજન ઇચ્છેલું છે કહ્યું છે કે—“ પૂજને સમયે પવિત્ર થઇને ઉત્તમ
પુખ્તાદિકવડે વિધિ પ્રમાણે ઉત્તમ સ્તુતિ અને સ્તોત્રની રૂચિવાળાએ
જિન પૂજા કરવી તે વખતે વસ્ત્રવડે નાસિકા બાધવી અથવા જેમ સ-
માધિ (મનની પ્રસન્નતા) થાય તેમ વર્તવું, તથા શરીરને વિષે ક-
ચનાદિક પણ કરવું નહીં ’ હવે ગુરુવદના આ પ્રમાણે છે—છ સ્થા-
નકની આરાધનારૂપ, પચીશ આનંદચક્રવડે વિશુદ્ધ અને બત્રીશ દોષ
રહિત દાદશાવર્ત વદન કરવું જોઇયે તેમા છ સ્થાન આ પ્રમાણે
કહ્યાં છે—‘ ઇચ્છા ૧ અનુશા ૨ અબ્યાબાધ ૩, યાત્રા ૪, યાપના
૫ અને અપરાધની ક્ષામણા ૬, આ છ સ્થાનો વદનને વિષે હોય છે ’
પચીશ આનંદચક્ર આ પ્રમાણે છે—“ જે અવનામના (નમસ્કાર)
૨, એક ચયાભિનરૂપના ૩, બાર આવર્ત ૧૫, ચાર વાર મસ્તક ૧૬,

ઘણુ ગુપ્તિ ૨૨, બે પ્રવેશ ૨૪ અને એકવાર નિર્ગમ ૨૫ એ પચીશ આવશ્યક છે હવે બીજીશ દોષોના નામ આ પ્રમાણે કહ્યા છે—“ અનાદત ૧, સ્તબ્ધ ૨, અપવિદ્ધ ૩, પરિપિડિત ૪, ટોણક ૫, અકુશ ૬, કચ્છપરિગિત ૭, મત્સ્યોદ્ધર્ત ૮, મન પ્રદુષ્ટ ૯, વેદિકાબદ્ધ ૧૦ સયલીત ૧૧, સજ્જના ૧૨, મૈત્રી ૧૩, ગૌરવ ૧૪, કારણ ૧૫, સ્તેનિક ૧૬ પ્રત્યનીક ૧૭, રૂપ ૧૮, તર્જિત ૧૯, શક ૨૦, હીલિત ૨૧, વિલુપ્ત (પલિકુચિત) ૨૨ દષ્ટ અદષ્ટ ૨૩, શ્રુગ ૨૪, કરવદન ૨૫, મોચન ૨૬, શ્લિષ્ટાશ્લિષ્ટ ૨૭, ઊન ૨૮, ઉત્તર ચુલિકા ૨૯, મૂક ૩૦, હર્ષ ૩૧ અને ચુલિકા ૩૨ ” આ બીજીશ દોષોની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે—
“ આદર રહિત વાદવાથી અનાદત નામનો દોષ લાગે છે ૧, મન અને શરીરને શૂન્ય (અછકડ) રાખી વાદે તેને સ્તબ્ધ દોષ લાગે છે ૨, ઉપચાર રહિત અનિયમિતપણે વાદે તેને અપવિદ્ધ દોષ લાગે છે ૩, આચાર્ય વિગેરે ઘણાને એકી સાથે વાદે અથવા વાદના ગુચવાયેલા વચન બોલે તે પરિપિડિત દોષ ૪, ટોણ એટલે ટીકની જેમ કૂદતા કૂદતા વાદે તે ટોણક દોષ ૫, ગુરૂના ઉપકરણ વિગેરે પકડીને તેને નીચે બેસાડી વાદે તે અકુશ દોષ ૬, શ્રાવણની જેમ એકને વાદી આગમ પાછળ ચાલી બીજાને વાદે તે કચ્છપરિગિત દોષ ૭, ઉઠતા અને બેસતા મત્સ્યની જેમ ઉછળી ઉછળીને વાદે અથવા એકને વાદીને મત્સ્યની જેમ પાડો ફેરે તે મત્સ્ય દોષ ૮, પોતાના અથવા પરના કારણને લીધે ગુરૂપર મનમા ઢેચ રાખીને વાદે તે મનપ્રદુષ્ટ દોષ ૯, વેદિકા ૧૫ એકને સારી રીતે વચ્ચાર્ય વિના વાદે તે વેદિકાબદ્ધ દોષ ૧૦, કાઠી મૂકવાદિકના સયથી કૃતિકર્મ-વદના

૧ વેદિકા ૫ એક આ રીતે છે—મે જાતુ ઉપર બે હાથ રાખવા ૧ અથવા જાતુની નીચે રાખવા ૨ અથવા પગે રાખવા ૩, અથવા ઉત્સગમાં બે હાથ રાખવા ૪, અથવા બે હાથની વચ્ચે એક જાતુ રાખવો તે ૫ આ રીતે રાખીને વાદવાથી વેદિમંદ દોષ લાગે છે

કરે, પરંતુ નિર્જરાના હેતુથી વાદે નહીં તે ભય દોષ ૧૧, આ મને ભજે છે અથવા ભજશે એવી બુદ્ધિથી વાદે તે ભજ ૥ દોષ ૧૨, મિત્રા ધ્રુવે માટે વાદે તે મૈત્રી દોષ ૧૩, પોતાની ગૌરવતા થવાના હેતુથી વાદે તે ગૌરવ દોષ ૧૪, હું વિધિનો જાણકાર છું, હું વિનયવાળો છું એવું દેખાડવાના ઠારણથી વાદે તે કારણ દોષ આ રીતે વાદવાથી વદ નાનું કા. ક્ષણ મગતું નથી ૧૫, પોતાની લઘુતા થવાના ભયથી ગુમ રીતે વાદે તે મૈત્રી દોષ ૧૬, ગુરૂને આહાર નીહારાદિકને મમયે વાદે તે પ્રત્યનીક દોષ ૧૭, રોષથી કપાળ અને નેગના વિકાર સહિત વાદે તે ૨૪ દોષ ૧૮, અશુભિ વિગેરે વડે ગુરૂને તર્જના કરી વાદે તે તર્જાત દોષ ૧૯, આત્મવીર્યને ગોપવીને વાદે તે શઠ દોષ ૨૦, હે વાચક ! હે ગણિ ! એમ હાસીના શબ્દ બોલવા પૂર્વક વાદે તે હીનિત દોષ ૨૧, અર્ધ વદના કરીનેજ વચ્ચે વિકથા કરતો વાદે તે પવિકુચિત દોષ ૨૨ આ તરે અથવા અધારે ન દેખાય તેમ હોય તો ન વાદે અને દેખાય તેમ હોય તો વાદે તે દ્વિપદ દોષ ૨૩, પડખા તરફ મગ્તકને નમાવી વાદે તેને પૂર્વના મુનિઓએ શ્રુત દોષ કહ્યો છે ૨૪, આ ગુરૂને વાદવા તે પછી કરે છે એમ ધારી વાદે તેને શ્રુતમા કરનકન દોષ કહ્યો છે ૨૫, વાદણા દેવાથી જ મૂકાઈશ, અન્યથા હું નહીં મૂકાઈ એમ ધારી વાદે તેને ભોચન દોષ લાગે છે ૨૬, રજોહરણ અને મસ્તકને હસ્તવડે સ્પર્શ કરવો અથવા ન કરવો, તેના કુલ ચાર ભાગા થાય છે, તેમા હસ્તવડે રજોહરણ અને મસ્તકને સ્પર્શ કરી વાદવું તે શુદ્ધ ભાગો છે, બાકીના ત્રણ ભાગા અશુદ્ધ છે તેથી તેમા સ્પર્શના નામનો દોષ લાગે છે ૨૭, આવશ્યક સૂત્રનો પાઠ ઉતા વગથી બોલતા અક્ષરો પડ્યા રહે તો તે હીન દોષ છે ૨૮, વાદીને મોટા સ્વરથી મર્યાદણ વદામિ એમ બોલે તે તારચૂલિકા દોષ છે ૨૯, શબ્દનો ઉચ્ચાર કયો વિના વાદે તે મૂક દોષ ૩૦, મોટા સ્વરથી ઉચ્ચાર કરી વાદે તે હર્ષ દોષ ૩૧ અને શુભલિની જેમ રજોહરણને

ઝેથી પકડી અથવા સર્વને હું વાહુ છું, એમ બોલી રજેહરણને હાથમા ભમાડીને વાદે તે ચુડનિ નામનો બનીશમો દોષ છે ૩૦

હવે પ્રત્યાખ્યાનનો વિધિ આ પ્રમાણે છે—“ ગુરૂને વદના કરી, કાયાને નમ્ર કરી, બે હાથ જોડી રાખી, ગુરૂના વચનનો અનુવાદ કરતા (શ્રાવકે) પ્રત્યાખ્યાન શ્રદ્ધા ઋષુ ” હવે દાનવિધિ આ પ્રમાણે છે—“ ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા અને ગુરૂને કપે તેવા અન્ન પાનાદિક દ્રવ્યોવડે દેશ, કાળ, વ્રદા અને સાત્તારના ક્રમ પૂર્વક અત્યંત શક્તિથી આત્માના અનુશહની બુદ્ધિએ કરીને યુનિજનોને દાન આપવું ” આવી રીતે આસાગમમા કહ્યું હોય તે પ્રમાણે ભાવ શાવક સર્વ ધર્મકૃત્યોને કરે છે ૬૬

તથા—

અનિગૂર્હિતો સત્તિ, આચારાદાણ જહ વદ્ધુ કુણ્ઠ ।

આયમ્હ તહા સુમર્હ, દાણાદચત્તવિહ ધમ્મ ॥ ૭૦ ॥

મૂનાર્થ—સારી મતિવાળો શ્રાવક શક્તિને ગોપવ્યા વિના પોતાને બાધા રહિત તે પ્રકારે દાનાદિક ચાર પ્રકારના ધર્મનું આચરણ કરે છે કે જેથી તે ઘણા કાળ સુધી કરી શકાય છે (અથવા ઘણો ધર્મ કરી શકાય છે)

દીનર્થ—શક્તિને એટલે સામર્થ્યને ગોપવ્યા વિના આત્માની બાધા રહિત એટલે પોતાની અને પરિવારની બાધાને દૂર કરતો શ્રાવક દાનાદિક ચાર પ્રકારના ધર્મને આચરે છે એ પ્રમાણે યોગ (સબધ) કરવેલું કહ્યું છે કે—“ ભૃત્યાદિક પરિવારને પીડા ન ઉપજે તેમ ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલું થોડું પણ અન્નાદિક દ્રવ્ય ગુરૂની આજ્ઞા મુસાર દીન અને તપસ્વી વિગેરેને જે અપાય છે તે મહાદાન કહેવાય છે, તે સિવાય બીજું દાનમાત્ર જ કહેવાય છે ” જે પ્રકારે તે દાનને બહુ કરે છે એટલે ઘણા કાળ સુધી કરી શકે છે અહીં બાવાર્થ એ છે જે-વેશવ હોય તો અતિ તૃષ્ણાવાળા-લોભવાળા થવું નહીં, અને

થોડો વલવ હોય તો અતિ ઉદાર થવું નહીં કેમકે અતિ ઉદાર થવાથી સર્વ વૈભવનો નાશ સભવે છે તેથી કૃષીને જ પચસૂત્રમા કહ્યું છે કે—“ લાભ (આવક) ને ઉચિત દાન કરવું, લાભને ઉચિત ભોજન કરવું, લાભને ઉચિત પરિવારનું પોષણ કરવું અને લાભને અનુસારે નિધાન કરવું (અર્થાત્ લાભમાથી આ રીતે ચાર ભાગ પાડવા) ” આ પ્રમાણે કરનાર મનુષ્ય ઘણા કાળે કરીને ઘણું દાન આપે છે બીજાઓ પણ કહે છે કે—“ અજનનો ક્ષય થતો જોઈને તમા રક્ષાની વૃદ્ધિ થતી જોઈને દાન, અભ્યાસ અને ધર્મકર્મમા અવધ્ય-સફળ દિવસ કરવો. ” આ જ પ્રમાણે શીળા, તપ અને ભાવનાને વિષે પણ જાણવું તે પ્રકારે સુમતિ-પારિણામિકી બુદ્ધિવાળો શ્રાવક દાનાદિક ચાર પ્રકારના ધર્મને આચરે જે-સેને છે ૭૦

તથા—

દિયમણવજ્જ કિરિય, ચિંતામણિરયણદુલ્લહ લહિત ।

સમ્મ સમાયરત્તો, ન હુ લજ્જહ મુદ્ધહસિઓડવિ ॥ ૭૧ ॥

મૂળાર્થ—હિતકારક, પાપરહિત અને ચિંતામણિરત્નની જેવી દુર્લભ ધર્મક્રિયાને પામીને તેનું આચરણ કરતો શ્રાવક મુગ્ધ માણસો હસે તોપણ લજ્જા પામતો નથી

ટીકાર્થ—હિત એટલે આલોક અને પરલોકમા હિતકારક, અનવધ્ય એટલે પાપ રહિત તથા ચિંતામણિ રત્નની જેવી દુર્લભ એવી ક્રિયાને એટલે વદન, પ્રતિક્રમણ વિગેરે અનુષ્ઠાનને પામીને અમ્યક્ષ એટલે ગુરૂએ ઉપદેશ કરેલા વિશેષ પ્રકારના વિધિએ કરીને આચરણ કરતો એટલે સેવન કરતો શ્રાવક લજ્જા પામતો નથી, એવો સખ ધ કરવો મુગ્ધ માણસોએ હામી કર્યા છતાં પણ લજ્જા પામતો નથી. ભાવાર્થ કથા ઉપરથી જાણવો તે આ પ્રમાણે—

હસ્તિનાપુર નગરમા નાગદેવ નામે એક શ્રેષ્ઠી હતો તેને વસુદેવના નામની પ્રિયાથી ઉત્પન્ન થયેલો જયદેવ નામે પુત્ર હતો તે

બાર વર્ષ સુધી લેખશાળામાં અભ્યાસ કરી રત્નની પરીક્ષા કરતા શીખ્યો હતો તેણે રત્નના સર્વ ગુણો અને તેમના લક્ષણો જાણ્યા તેથી તેણે વિચાર કર્યો કે—“એક ચિંતામણિ રત્ન જ વાંછિત અર્થને આપનાર છે, પથ્થરના કાકરા જેવા બીજા રત્નો ગા કામના છે ? ચિંતામણિ જ વિદ્વાનોને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે માટે હું પણ સર્વ પ્રયત્નથી તેની જ શોધ કરું ” એમ વિચારીને તે ઘેર વેગ અને હાટે હાટ ભ્રમણ કરી રત્નોની પરીક્ષા કરવા લાગ્યો પછી જ્યાં પોતાના નગરમાં ચિંતામણિને પામ્યો નહીં, ત્યારે તે પિતાની ગળા લઈ વિદેશમાં જવા નીકળ્યો તે વખતે તેના પિતાએ તેને કહ્યું કે—“હે પુત્ર ! શાસ્ત્રના વચને કરીને શું કળ છે ? એવો મણિ ક્યાઈ પણ હોય જ નહીં એ તો પડિત લોકોએ ઉપમા ઠરેલી છે તેથી પ્રત્યક્ષ દષ્ટિએ જોઈ શકાય તેવા વેપારને તું કર, કે જેથી તું ઘણી લક્ષ્મીનું ભાજન થાય ” આ પ્રમાણે પિતાએ કહ્યા છતાં પણ તે બળાત્કારે પિતાની રજા લઈ ચિંતામણિના શાસ્ત્રનું સ્મરણ કરતો તેની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્સુક થઈ નગરમાંથી નીકળ્યો. દરેક નગરમાં રત્નોની શોધ કરવા લાગ્યો. તે નગરોમાં પણ ચિંતામણિને નહીં જોવાથી તે પર્વતોના શિખરો ઉપર ચડ્યો, અને વેળા (ભગ્તી) એ કરીને વ્યાપ્ત એવા સમુદ્રના કિનારાએ ઉપર પણ ભટક્યો તો પણ કોઈ ઠેકાણે તે પામ્યો નહીં ત્યારે તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“શું પૃથ્વીપર ચિંતામણિ છે જ નહિં એ વાત સાચી હશે ? અથવા તો શાસ્ત્રમાં ગ્રહેલી હકિકત અન્યથા (અસત્ય) હોય જ નહીં ” એ પ્રમાણે મનમાં નિશ્ચય કરી તે કૃત્રીથી ભ્રમણ કરવા લાગ્યો.

એઠ્ઠા ગામે ગામ તે મણિની ખાણ પૂછવા લાગ્યો, ત્યારે તેને કોઈ એક વૃદ્ધ પુરૂષે કહ્યું કે—“અમુક ઠેકાણે મળિવતી નામનો પર્વત છે ત્યાં જ મનુષ્ય પુણ્યશાળી હોય તેને મણિઓ પ્રાપ્ત થાય છે ” તે સાંભળીને તે મણિના શોધને માટે પૂછતા પૂછતા મહાકષ્ટે કરીને ત્યાં પહોંચ્યો તે ઠેકાણે કોઈ એક પશુપાળ (ભરવાડ) બેઠો હતો તેને તે મળ્યો તેના હાથમાં એક ગોળ પથ્થર જોઈ તેણે પોતાના હાથમાં

લઈ પરીક્ષા કરી તો તે જ્યદેવે તેને ઓળખ્યો કે આ ચિ તામણિ જ છે, તેથી હર્ષ પામીને તેણે તે માગ્યો. પશુપાળે તે આપ્યો નહીં અને કહ્યું કે-“ આનુ તારે શુ કામ છે ? ” જ્યદેવે કહ્યું-“ હું ઘેર જઈશ ત્યારે બાળકને રમવા આપીશ ” પશુપાળે કહ્યું-“ અહીં આવા ઘણા પથ્થરો છે તો તું જ કેમ શોધીને લેતો નથી ? ” તે જોયો-“ મારે ઉતાવળથી મારે ગામ જવાનું છે, અને તું તો અહીંના જ રહીશ છે તેથી બીજા ઘણા પથ્થર તને મળશે, મારે આ પથ્થર મને આપ. ” તે સાંભળી પરોપકારનો સ્વભાવ નહીં હોવાથી તેણે કોઈ પણ પ્રકારે તે પથ્થર આપ્યો નહીં, ત્યારે “ ભલે આ પશુપાળનો પણ ઉપકાર થાય, પણ આ મણિ નિષ્કળ ન થાઓ ” એમ વિચારી તે વણિએ તેને સ્વભાવ કહ્યો કે-“ હે ભદ્ર ! આનુ નામ ચિ તામણિ કહેવાય છે જો તું આ મને ન આપે તો તું જ તેનું આરાધન કર આનાથી તું વાંછિત સુખને પામીશ ” પશુપાળ જોઈયો-“ જો આ સાચો ચિ તામણિ હોય તો મેં જોરને ચિ ત-ચા. તે મને જલદી આપે. ” જ્યદેવે કહ્યું-“ એ પ્રમાણે ચિ તવનું ન જોઈયે પરંતુ ત્રણ ઉપવાસ કરી છેલ્લી (ત્રીજી) રાત્રિના આરભમાં સારી રીતે સાફ કરીને લીપેલી પૃથ્વીપર ચંદન વડે લીપેલો અને કપૂરના ચૂર્ણથી પૂજેલો એક શ્રેષ્ઠ પાટલો મૂકી તેના પર અહત (કોર) વસ્ત્ર પાથરી તેના પર આ માણને નવ રાત્રી ચંદનનો વિલેપ કરી મૂકવો. પછી તેને સુગંધિ પુષ્પોવડે ઢાકી દેવો. ત્યારપછી તેને પ્રણામ કરી લાખ અથવા કોટિ દ્રવ્યનું ચિ તવન કરી સુઈ જવું. પછી પ્રભાતકાળે ચિ તવેલું સર્વ તેની પાસે ઢગલારૂપ કરેલું પ્રાપ્ત થશે ” આ પ્રમાણે સાંભળી સતુષ્ટ થયેલા તે ભરવાડે પોતાના ગામ તરફ બકરીઓ વાળી-ચલાવી માર્ગમાં તે મણિને કહેવા લાગ્યો કે-“ આ બકરાઓ વેચી કપૂર વિગેરે વસ્તુઓ લઈ તે વડે તારી પૂજા કરીશ, અને પચિંકે કહેલો સર્વ વિધિ હું જરીશ, પરંતુ તું મારા ચિ તિતને બ્યર્થ કરીશ નહીં, કે જેથી તારૂં ચિ તામણિ નામ સત્ય (સફળ) થાય. ” આ પ્રમાણે મણિની સાથે વાતો કરતો તે ભરવાડ

ગામની સન્મુખ ચાલ્યો. જ્યદેવ પણ તે મણિનો લાભ ન થવાથી ખેદ સહિત વિચારવા લા ગો કે-“ નિર્ભોગ્યને વિષે શિરોમણિ સમાન આ ભરવાડ આ મણિરત્નને ધારણ કરી શકશે નહીં, તેથી હું તેની પાછળ પાછળ જઈને જોઉં કે તે શુ કરે છે ? ” એમ વિચારી તે તેની પાછળ ચાલ્યો. તેવામા તે આભીર ફરીથી જોડ્યો કે-“ હે ચિતામણિ ! માર્ગ લાગો છે માટે કાર્ક વાર્તા કહે, કે જેથી મુખે કરીને માર્ગ દર્શાવન થાય. જો કદાચ તુ ન જાણતો હોય તો હું તને વાળાં કહું ” એમ કહી તે ભરવાડ કથા કહેવા લાગ્યો. ન્યારે તે મણિએ હું કાર પણ આપ્યો નહીં ત્યારે તે આભીર કોપ કરીને જોડ્યો કે-“ તુ આવો દાક્ષિણ્યના સહિત જ છે ? કે જેથી હું કાર પણ આપનો નથી ? તો પછી લાખ કે કરોડની આશા શી રાખવી ? આથી કરીને તું ચિતામણિ જ નથી જણાતો, અથવા તુ ચિતામણિ સાચો જ છે, કારણ કે ન્યારથી હું તને પામ્યો છું ત્યારથી જ મારા મનની ચિતા જતી નથી. તેમજ જો હું હંમેશા ત્રસાતમા ઉઠીનેજ ટાઢી રાખ, છાશ અને રોટલો ખાધા મીવાય એક ડગલુ પણ ચાલી શકતો નથી, તે હું તણુ ઉપવાસ કરવાથી કેમ ન મરૂં ? તો હું ધારૂ છું કે તે મારા વેરી વાણિયાએ મને મારી નાખવા માટે જ તારૂ આ પ્રમાણે વર્ણન કર્યું છે તેથી હું તને દેખુ નહીં એવે સ્થાને તુ જતો રહે. ” એમ કહી તેણે તે મણિ દૂર ફેંકી દીધો, અને બડરાઓ લઈને અટવી તરફ ચાલ્યો. જ્યદેવ પણ હર્ષ પામી પ્રજ્ઞામ કરી તે મણિને હાથમા લઈ મનોરથ પૂર્ણ થયા જાણી પોતાના નગર તરફ ચાલ્યો. તે મણિના પ્રલાવથી તેનું રૂપ અને લાવણ્ય ઉ લાસ પામ્યું, રત્નના પુ જની જેમ તે દેદી પ્યમાન દેખાવા લાગ્યો, અને હરે ગામમા તથા નગરમા ગૌરવપણુ પામતો તે મહાપુર નામના નગરમા ગયો. ત્યા કોઈ ક્રિષ્ટીની દુકાને ત બેઠો. તે દુકાનના નાયકે ગૌરવતા સહિત તેની સન્મુખ જોયું તેને સુ દર આકૃતિવાળો જોઈ પોતાની પ્રાણથી પણ વધારે વહાલી પુત્રીની માથે પરણાવ્યો. તેણીની સાથે રૂઢ પ્રેમ સહિત લોભવિલાસ કરતો તે કેટલોએક કાળ ત્યા જ મુખે રહ્યો.

એકદા તે જ્યદેવે વિચાર કર્યો કે—“ વ્યાપાર વિના રહેવું એ શરમ ભરેલું કહેવાય ” એમ વિચારી તેણે પોતાની ભાયાને કહ્યું કે—“ હે પ્રિયા ! તારા બાપ ખાસેથી મને સુધી અપાવ, કે જેણે કરીને હું વેપાર કરી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરું ” તે સાંભળી તેણીએ પોતાના પિતાને તે વાત કહી તે સાંભળી તેણે પણ હર્ષ પામી તેને લાખ સોનામહોરો આપી તેનાથી તેણે કપૂર, અગર્ય દન વિગેરે વસ્તુઓ વડે તે ચિ તામણિની પૂજા કરી શાસ્ત્રમા કહેલા વિધિ પ્રમાણે વાસ ભવનના એક ભાગમા સ્થાપન કર્યો પછી તેને નમસ્કાર કરી તેણે ક્રાંતિ સોનામહોરો ચિતવી પ્રજાતકાળે તેની પાસે કરાડ સોનામહોરો રાશિ પડેલા તેને પ્રાપ્ત થયો ‘ મને ચિ તામણિ સિદ્ધ થયો ’ એમ જાણી હર્ષ પામી તેણે ભાયાને કહ્યું કે—“ આ ધન તારા પિતાને આપ ’ તેણીએ પણ વિસ્મય પામી તે પ્રમાણે કર્યું તે જોઈ શ્વશુરનું કુટુંબ હર્ષ પામ્યું ’ અને જમાઈનું બહુમાન કરવા લાગ્યું

ત્યારપછી એકદા તે જ્યદેવ મોટા ઉત્સવ પૂર્વક હસ્તિનાપુર નગરમા ગયો તેને જોઈ તેનો પિતા ઘણો હર્ષિત થયો, સ્વજનોએ તેને ઘણું માન આપ્યું, અને બીજા સમગ્ર લોકોએ તેની પ્રશંસા કરી આ પ્રમાણે તે જ્યદેવ ઉત્તમ મુખનું સાબન થયો

આ કથાનો ઉપનય આ પ્રમાણે છે—જેમ તે વલિકુપુત્રે ચિરકાળ બ્રમણ કરી કષ્ટવટે મણિવતી નામની પર્વત પ્રાપ્ત કર્યો, અને ત્યાં પણ મોટા કષ્ટથી ચિ તામણિ રત્ન મેળવી તેનું આરાધન કરી તેણે પ્રધાનમુખની સપત્તિ પ્રાપ્ત કરી, તે જ પ્રમાણે આ સંસાર સાગરમા બ્રમણ કરતા છવોને મણિવતી પર્વત સમાન મનુષ્યગતિ પ્રાપ્ત થવી હર્ષજ છે, તેમા પણ અચિત્ત ચિ તામણિ સમાન જિનધર્મ રૂપી રત્ન મોટા કષ્ટથી પ્રાપ્ત થાય છે તેનું આરાધન કરવાથી સ્વર્ગ અને મોક્ષના મુખ હસ્તતળમાજ રહેલા છે, અને તેનો ત્યાગ કરવાથી ભરવાડની જેમ કુખ અને હારિદ્ર્ય નિશ્ચે પ્રાપ્ત થાય છે

આ પ્રમાણે અતિ હર્ષજ એવી ધર્મ આરાધનની ક્રિયાને કરતો

ભાવધાવક મૂર્ખ જનોથી હાતી કરાતા છતાં પણ લક્ષ્મણ પામતો નથી, તેથી તે દત્ત નામના વહાણના વેપારીની જેમ સ્વાર્થચિત્તિને પામે છે

—ૐ—

દત્ત શ્રેષ્ઠીની કથા

પશ્ચિમ સમુદ્રને કાઠે રહેલી વિશ્વપુત્રી નામની નગરી છે તેના સુદરપણાથી રજિત થયેલો રત્નાકર (સમુદ્ર) તેને નિરતર પોતા ॥ દીર્ઘ અને ચપળ તરંગો રૂપી હસ્તોવડે આલિંગન કરે છે તે નગરીમા સમગ્ર પ્રજાનું પ્રિય (હિત) મ પાલન કરવામા તત્પર મનવાળો પ્રિય કર નામે રાજા હતો. તે જ નગરીમા દત્ત નામે એક શ્રેષ્ઠી હતો. તેને કુળક્રમથી આવેલી અગણિત સમૃદ્ધિ હતી તેથી તેની નિર્મળ પ્રસિદ્ધિ વિસ્તાર પામી હતી, તથા તે રાજા વિગેરે સર્વ લોકોમા માનવા લાયક હતો. તે એકદા ઘરના સાર ધનવડે ઉત્તમ કરીયાણાના વહાણો ભરી સમુદ્રમા પ્રવેશ કરી સામે કાઠે જઈ પુષ્કળ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી પોતાની નગરી તરફ પાછો વળ્યો. માર્ગમા કર્મ પગિણામ (દેવ) ના પ્રતિકૂળપણાથી તેનું વહાણ ભાગી ગયું તેથી તે એ-પાટીયાને આધારે તરી શરીર માત્રે કરીને પોતાને ઘેર આવ્યો. પછી “સમુદ્રમા નાશ પામેલું દ્રવ્ય સમુદ્રમાયાં જ પ્રાપ્ત થાય છે એવી કહેવત છે તેથી હું ફરીથી સમુદ્રમા પ્રવેશ કરું ” એમ નિશ્ચય કરી ઘરમા રહેલા વજ્ર, આભૂષણ વિગેરે સર્વ ઉપસ્કરને વેચી ઘણા મૂલ્યવાળા કરીયાણાનો સંગ્રહ કરી ફરીથી વહાણમા ચઢ્યો. ભવિતવ્યતાને લીધે પાછા ફરતા તે વહાણ પણ ભાગ્યું, અને માત્ર શરીર લઈને જ ઘેર આવ્યો. દત્ત દરિદ્ર થયો એમ લોકોમા પ્રસિદ્ધિ થઈ, તોપણ તેણે પુરુષાર્થ છોડ્યો નહીં ફરીથી પણ સમુદ્રમા જવાની

તેની ઇચ્છા થઈ, પરંતુ પોતાની પાસે મુડી નથી, તેમજ બીજો કોઈ પણ તેને પુણ્યરહિત ધારી ધન આપતો નથી, તેથી તે અત્યંત ખેદ પામવા લાગ્યો. તેની શુધ્ધા અને નિદ્રા પણ નાશ પામી, અને તે નિરંતર ઉપાયને શોધનો ધ્યાન જ કરતો હતો.

એકદા પ્રભાત સમયે દત્તને પિતાનું વચન યાદ આવ્યું કે—
 “મારા પિતાએ પરલોકમાં જતી વખતે મને કહ્યું હતું કે—‘હે પુત્ર! વિધિના વિલાસો વિચિત્ર પ્રકારના હોય છે, સપત્તિઓ શરદ ઋતુના વાદળા જેવી અસ્થિર છે, તેથી ક્ષણિક અસંભવિત પણ સંભવે છે તો જો કોઈ પણ પ્રકારે તારે વિભવનો નાશ થાય તો અહીં ઘરના એક પ્રદેશમાં કોઈથી લેદી ન શકાય એવું અને દ્વાર રહિત એક ભૂમિગૃહ છે, તેની અદર તાબાની પેટીમાં એક તામ્રપત્ર છે, તેમાં જે ટાંચ લખેલું હોય તે પ્રમાણે તું કરજે તેમ કરવાથી તારું સર્વ શુભકારક થશે આ પ્રમાણે પિતાનું વચન છે તે અન્યથા પ્રકારે હોય જ નહીં’ એમ વિચારી દત્તે હર્ષ સહિત તે ભૂમિગૃહ ઉઘાડ્યું, તેમાંથી તાબાની પેટી પ્રાપ્ત થઈ, તેમાં રહેલું તામ્રપત્ર વાંચ્યું. તેમાં આ પ્રમાણે લખેલું હતું કે—“પશ્ચિમ દિશાએ સમુદ્રની મધ્યે ગાંતમ નામનો દ્વીપ છે તેનું ભૂમિગળ અત્યંત કઠણ સ્પર્શવાળા પથ્થરના ઓમય છે, તે દ્વીપમાં રત્નતુલ્યનો ચારો કરનારી ઘણી ગાયો છે, તે ગાયો મનુષ્યના દર્શનને પણ સહન કરતી નથી તેથી તે દ્વીપમાં અતિ કોમળ છાણના ભરેલા વહાણો લઈને જવાય છે, ત્યાં પાદડાની ઘટાવાળા વૃક્ષની છાયામાં તે છાણ પાથરવું, અને પોતાનો નિવાસ ત્યાંથી દૂર સ્થાને કરવો. પછી વિશ્વાસ પામેલી તે ગાયો તે વૃક્ષની છાયામાં છાણના કોમળ સ્પર્શમાં લુપ્થ થઈને મધ્યાન્હ સમયે અને રાત્રિને સમયે આવીને બેસશે, અને ત્યાં છાણને મૂકશે પછી પ્રભાતે તે ગાયો ત્યાંથી ઉઠીને ચરવા જાય ત્યારે તેનું છાણ અન્ય સ્થળે લઈ જઈ તેના પિંડા (છાણ) કરવા તે પિંડા સુકાઈ જાય ત્યારે તેના વહાણ ભરવા પછી પોતાને ઘેર આવી તે પિંડા સંગ્રહાવવાથી શ્રેષ્ઠ

સ્ત્રી પ્રગટ થયો, તેમ કરવાથી અખૂટ સમૃદ્ધિ વિસ્તાર પામશે આ વૃત્તાન સર્વથા પ્રકારે શુભ રાખવાનો છે, અને તેથીજ પરિણામે સર્વ સાફ થાય છે (થયો).” આ પ્રમાણે તેમા લખેલુ વાચી દત્તે વિચાર્યું કે—“આ લખાણ ઘણું ઉત્તમ છે, પરંતુ મેં પહેલુ આ પત્ર જોયું નહીં, અને હમણાં તો હું અત્યંત નિર્ધન છું તેથી તે ક્ષીપમા જઈ શકાય તેમ નથી, તેમજ દરિદ્રી લોકોને કોઈપણ ઉધારે ધન આપતું નથી વગી આલેખમા આ વૃત્તાત શુભ ગણવાનું લખેલું છે તેમ છતાં કદાચ કોઈને સત્યવાત કહીયે તોપણ તેને પ્રતીતિ (વિશ્વાસ) આવે તેવું નથી માટે આ બાબતમા હવે શું કરવું યોગ્ય છે ? અથવા તો પ્રથમ હું ઘેલા માણસની જેવી ચેષ્ટા કરે તોમ કરનાર્યા કદાચ કોઈ મને અનુકંપાએ કરીને કાંઈક આપશે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે દત્ત ક્રેદી ‘ ભુદ્ધિ છે પણ વૈભવ નથી ’ એમ બોલતો ત્રિક, ચતુષ્ઠ ચત્વર વિગેરેમા ભ્રમણ કરવા લાગ્યો. જે કોઈ તેને કાંઈ પણ પૂછે તેને તે તેજ પ્રમાણે પ્રત્યુત્તર આપવા લાગ્યો. તેથી ‘ આ દત્ત ઘેલો થયો છે ’ એમ આખા નગરમા પ્રસિદ્ધ થયું, અને ‘ ધનના નાશને ક્ષીધે બિચારો દત્ત ઉન્મત્ત (ગાંડો) થયો છે ’ એમ રાજાએ પણ માણસે ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે—“ આ મહાનુભાવને હું ધન આપી સ્વસ્થ કરું ’ એમ વિચારી રાજાએ તેને બોલાવી પૂછ્યું કે—“ હે દત્ત ! તું આ પ્રમાણે કેમ બબડે છે ? ” તે બોલ્યો કે—“ ભુદ્ધિ છે, પણ વૈભવ નથી ” ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે—“ તું એવું વચન ન બોલ તારે જેટલું ધન જોઈતું હોય તેટલું અહણ કર, ” એમ કહી રાજાએ તેને ધનનો કોશ બતાવ્યો. ત્યારે તુષ્ટમાન થઈને દત્તે તેમાથી માત્ર એક લાખ જ ધન અહણ કર્યું અને કહ્યું કે—“ મારે આટલું જ ધન જોઈએ છીયે, પછી તે બબડતો વિરામ પામ્યો, તે જોઈ રાજા પણ હાથ પામ્યો.

ત્યાર પછી દત્ત ક્રેદીએ ગૌતમદ્વીપ જવાની વિધિને બાણનાગ ખલાસીઓ અહણ કર્યા, વહાણો તૈયાર કર્યા, નોકરો રાખ્યા, અને દિશરડા બોલાવીને જૂના છાણના ઢગલા કર્યા તે જોઈ ‘ અહો ! દત્તે

ઉત્તમ કરીયાણુ લીધુ ' એમ કહી લોકો હસવા લાગ્યા. બીજા લોકો બોલ્યા કે—“ સન્નિવૃત્ત એવા ગાનનું ક'યાણુ થતો કે જેણે આવા વણિકને પણ વિભવવાળો કર્યો. બીજા કેટલાક બોલવા લાગ્યા કે—“હવે દત્તે આવુ કરીયાણુ લેવાથી દારિદ્ર્યને જળાજળિ આપી ” વળી કેટલાક કહેવા લાગ્યા કે—“ આ બિચારે તો ગાડો છે પરંતુ આશ્ચર્ય તો એ છે જે રાત્રી પણ ઘેલો થયો છે કે જેણે આને પણ મૂકી આપી ” આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારે લોકો હામી ડરવા લાગ્યા, તથા દયાળુ જનો તેને નિવારવા લાગ્યા તોપણ તેને તામ્રપત્રના લેખથી પરમાર્થ પ્રાપ્ત થયો હતો તેથી તે ખાતર બોદાવવા વિગેરેનું કામ કરતા લજ્જા પામ્યો નહીં ધૂન વડે ધસર અગવાળો અને ઝીંઘોટો તથા કેડ બાધી તે દત્ત પોતે તથા તેના કેર્મકરે છાણુને વહેવા લાગ્યા તે સર્વ વહાણોમા ભરી તે પોતાના નામાઝિત કયા ઘણુ શુ ડહેવું ? ઘણા વહાણો છાણુથી જ ભરીને તે ગૌતમકૂપે પહોંચ્યો લેખમા લખ્યા પ્રમાણે કરી તે ગાયોના છાણુના પીડાઓથી ઘણા વહાણો ભરી તે પાઠો પોતાને નગર આવ્યો તે જોઈ ' અહો ! કરીયાણુને અનુસરતું સામું કરીયાણુ જ આ લાવ્યો એમ કહી લોકો હસવા લાગ્યા દાણુ વાગાઓ પણ ઉપહાસની બુદ્ધિથી જ દત્તને રાત્રી પાસ લઈ ગયા રાત્રીએ તેને પૂછ્યું કે—“ શુ કરીયાણુ તું લાવ્યો છે ? ” તે બોલ્યો “ હે દેવ ! છાણુના પિડા લાવ્યો છું ” તે માલગી હમીને રાત્રીએ કહ્યું કે—“ જા તારે દાણુ માફ કરે છું તારે કરીયાણુ શુપ્ત કરીને રાખજે, અને સુખનું ભાજન થજે ” તે સાંભળી “ આપનો મોટો પ્રસાદ ” એમ બોલી રાત્રીને પ્રણામ કરી દત્ત પોતાને ઘેર ગયો તે પિટા શુપ્ત સ્થળે રાખ્યા પછી વિધિ પૂર્વક તેને સગગાન્યા ત્યારે તેમાથી મોટા મૂલ્યવાળા રત્નો નીકળ્યા તેથી પૂર્વની જ જેમ તેનું ઘર લક્ષ્મીથી ભરપૂર થયું ‘ અહો ! આ દત્ત પુરુષવત છે ’ એમ કહી રાત્રીદિક સર્વ લોકોએ તેની પ્રશંસા કરી આ પ્રમાણે આ લોકની સિદ્ધિને માટે આ દષ્ટાંત આપ્યું તે પરલોકને વિષે પણ એ જ પ્રમાણે બાળી દેવું

તથા—

દેહદ્વિઙ્નિવધણ-ધણસયણાદારગેહમાર્ગસુ ।

નિવસદ્ અરત્તદુઘ્નો, સસારગણસુ માંસુ ॥ ૭૨ ॥

મૂનાર્થ—દેહની સ્થિતિના કારણરૂપ ધન, સ્વજન, આહાર અને ઘર વિગેરે સમાગમમાં ગ્રહેલા પદાર્થોમાં ભાવશ્રાવક રાગદ્વેષ રહિત રહે છે.

દી-૧૪—દેહની સ્થિતિના નિબધન એટલે શરીરને ટેકો (આધાર) આપવાના કારણો કે જે ધન, સ્વજન, આહાર અને ઘર એ વિગેરે એટલે મેત્ર, સ્ત્રી, વસ્ત્ર, શસ્ત્ર, યાન અને વાહન વિગેરે સમાગમમાં રહેલા પદાર્થો ઉપર જાણે રાગદ્વેષ રહિત હોય તેમ ભાવશ્રાવક ગૃહસ્થાશ્રમને વિષે રહે છે અહીં ભાવાર્થ એ છે જે-ભાવ શ્રાવક શરીર નિર્બાહના કારણ રૂપ વસ્તુઓ ઉપર પણ મદ આદર રાખે છે અને તે આ પ્રમાણે ભાવના ભાવે છે કે—“આ જગતમાં કોઈ સ્વજન નથી, શરીર પણ પોતાનું નથી, તથા ભોગ ઉપભોગ પણ પોતાના નથી કારણ કે જીવ એ સર્વ વસ્તુ મૂકીને જ પરભવની ગતિમાં જાય છે ” તથા વિનય રહિત પગિવાર ઉપર પણ અત્યંત દ્વેષ કરવો નહીં, પરંતુ બાહ્યવૃત્તિથી માત્ર દેખાવ જ કરવો કારણ કે કોપનું ફળ આ પ્રમાણે કહ્યું છે—“કોપના આવેશવાળો પુરુષ કાર્ય કે અકાર્યને, હિત કે અહિતને, ધર્મ કે અધર્મને તથા કાર્યના વિનાશને કે હાનિને જાણી શકતો નથી ” તથા કહ્યું છે કે—“ક્ષમાવાન પુરુષ જે કાર્ય કરે છે તે કાર્ય કોપને વશ થયેલો પ્રાણી કરી શકતો નથી કારણ કે કાર્યને સાધનારી બુદ્ધિ છે, અને તે બુદ્ધિ કોપી માણસને નાશી જાય છે.

તથા—

ઉવમસારવિચારો, વાહિજહ નેય(વ) રાગદોમેહિં ।

મજ્જત્યો દિયકામી, અસંગાહ સંવ્વહા ચયદ્ ॥ ૭૩ ॥

મૂનાર્થ—ભાવશ્રાવક ઉપશમના જ વિચારવાળો હોય છે કારણ કે તે રાગદ્વેષથી બાધા પામતો નથી પરંતુ મધ્યસ્થ અને હિતાર્થી હોવાથી તે સવ થા કદાચહુનો ત્યાગ કરે છે

ટીકા—ઉપશમ એટલે કષાયનો અનુદય, તે જ સાર—પ્રધાન છે એમ ધર્માદિકના સ્વરૂપનો જે વિચાર કરે તે ઉપશમસાર વિચાર વાળો ભાવશ્રાવક હેય છે શીરીને તે એવો હોય ? તે ઉપર કહે છે—કારણ કે તે ભાવશ્રાવ વિચાર કરનારો રાગદ્વેષવડે બાધા પામતો નથી—પરાભવ પામતો નથી તે આ રીતે—“મેં ઘણા લોકોની સમક્ષ અમુક પક્ષ અગીકાર કર્યો છે, અને ઘણા લોકોએ તેને પ્રમાણ રૂપ માન્યો છે, તો હવે મારા આત્માને હું જ કેમ અપ્રમાણ રૂપ કરૂં ?” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે (ભાવશ્રાવક) પોતાના પક્ષના રાગવડે પરાભવ પામતો નથી તથા “મારા પક્ષને કષ્ટિત કરવાથી આ મારો મત્રુ છે તેથી હું લોક મધ્યે તેનો તિરસ્કાર કરૂં ” એમ વિચારી તેના સામા ખોટા દ્વેષો ઉઘાડા કરવા, તેને ગાળો દેવી વિગેરે પ્રવૃત્તિના કારણરૂપ દ્વેષે કરીને પણ તે પરાભવ પામતો નથી પરંતુ મધ્યસ્થ એટલે સર્વત્ર તુલ્ય ચિત્તવાળો અને હિતકામી એટલે હિતની જ અભિલાષાવાળો તે ભાવશ્રાવક સ્વપરના ઉપકારને ઇચ્છતો હોવાથી મધ્યસ્થ અને ગીનાર્થ શુદ્ધના ઉપદેશે કરીને સર્વથા પ્રજારે અસહ આહનો—કદાચહુનો ત્યાગ કરે છે કહ્યું છે કે—“મોહરૂપી મોળા સાગરને તરીને પણ તથા તીરની સમીપે પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ જીવ કદાચહુ રૂપી *આહ વડે ઉન્નાર્ગે લઈ જવાય છે” અહીં ગોષ્ઠાભાદિવ અને ગોદુશ્મ વિગેરેના દૃષ્ટાંતો જાણી લેવા

તથા—

માર્વેતો અણ્ણવરય, સુણમગુરય સમત્યવત્પૂણા

સચ્છોડ્ધિ ઘણાહસુ, વજ્જન્દ પહિવધસમધ ॥ ૭૪ ॥

* દાથી જેવા બળવાન પશુને પણ પાણીમાં બળાત્કારે ખેંચી જવાનું મામર્થ્ય ધરાવનાર જગત્પર પ્રાણી.

મૂલાર્થ—નિરતર સમગ્ર વસ્તુઓનું ક્ષણભ્રમશરણ વિચારતો ભાવશ્રાવક ધનાદિકને વિષે સબ ધવાળો છતાં પણ પ્રતિબંધના જબ ધને (મૂર્છાને) વર્જી છે.

ટીકાર્થ—નિરતર (ક્ષણે ક્ષણે) સમગ્ર પદાર્થોનું ક્ષણભ્રમશરણ એટલે સતત વિનયશરણ વિચારતો, તે આ પ્રમાણે—“હા તને સંગોગ, સમૃદ્ધિ, વિચિત્રુષ, સપત્તિ, આરોગ્ય શરીર, યુવાવસ્થા અને જીવિત એ સર્વ અનિત્ય છે મનુષ્યોને સર્વ જન્મદિના અમુકાથો ક્ષણવારમા નહિ ધર્મવાળા થાય છે, અને એના અત્યંત અગ્રવ વિયોગ રહેલો છે એવા સર્વ સયોગો શોકને ઉત્પન્ન કરવારા છે.” આવા પ્રકારની ક્ષણભ્રમશરણ વિચારતો ભાવશ્રાવક જગદ છત્તે પણ એટલે બાહ્યવૃત્તિથી ધનાદિકનું રક્ષણ, ઉપાર્જન વિગેરે વડે મુખ્ય છતાં પણ તે ધન સ્વજનાદિકને વિષે પ્રતિબંધરૂપ-મૂર્છાવૃત્તિ જબ ધને-સયોગને વર્જી છે—કરતો નથી અને આ પ્રમાણે તત્ત્વાર્થ જાણે છે—“દ્વિપદ, ચતુષ્પદ, દ્વેન, ધર ધન, ધાન્ય વિગેરે વરનો ત્યાગ કરીને કર્મરૂપી બીજ સહિત આ પરાધીન જીવ સારા અવેરા નરમા પરમશમા ભય છે.” ઇત્યાદિ.

તથા—

સમારનિરત્તમણો, મોગુવમોગા ન વિચિદેઝિતિ ।

નાઝ પરાણુરોહા, પવત્તર્ક (ઈ)કામમોગેઝુ ॥ ૭૪ ॥

મૂલાર્થ—સ સારથી વિરક્ત મનવાળો ભાવશ્રાવક ‘આ લોગ ઉપભોગ વૃત્તિના હેતુ નથી’ એમ ભાવે છે અને અન્યથી કામ લોગમા પ્રવર્તે છે.

ટીકાર્થ—આ સ સાર અનેક હુ જોતું રહેતું છે કહ્યું છે કે—“આ સ સારમા પ્રથમ મનુષ્યોને સ્ત્રીની મુશ્કેલી નથી સર્વાશ્રમા હુ જ રહેલું છે, ત્યાર પછી બાહ્યાવસ્થામા મનુષ્ય બાળ શરીરવાળી સ્ત્રીના સ્નાનપાનથી મિશ્રિત હુ જ છે, ત્યાર પછી મુશ્કેલીથી વધુ વિયોગથી

ઉત્પન્ન થયેલું હું ખૂં છે, ત્યારપછી વૃદ્ધાવસ્થા અસાર છે એ તો સ્પષ્ટજ
 દેખાય છે તો હે મનુષ્યો ! આ સંસારમા જો લેશ માત્ર પણ સુખ
 હોય તો તે તમે કહેા. ” આવા સંસારથી વિરક્ત મનવાળો (ભાવ-
 શ્રાવક) આ ભોગ ઉપભોગો એટલે- “ જે આહાર, પુષ્પ વિગેરે એકજ
 વાર ભોગવાય તે ભોગ કહેવાય છે, અને જે ઘર, સ્ત્રી વિગેરે વાર વાર
 ભોગવાય તે ઉપભોગ કહેવાય છે ” આ પ્રમાણે આગમને વિષે પ્રસિદ્ધ
 તે પ્રાણિઓને વૃત્તિના હેતુરૂપ નથી કહ્યું છે કે- “ જેમ સ્વપ્નમા
 અનુભવેલું ઇચ્છિત સુખ સાચું નથી, તેમ આ ભૂતકાળમા ભોગવેલું
 સુખ સ્વપ્ન જેવું જ છે ” તથા- “ નિર્મળ દેવપણામા (દિવના ભવમા)
 દેવાગનાના સમૂહના શરીરાદિક વડે પવિત્ર અને મનોહર ભોગોને
 અનેક સાગરોપમ અને પટ્ટોપમ સુધી ભોગવીને પણ મનુષ્યો જે
 અશુચિથી શરેલા સ્ત્રીના કલેવરોને વિષે આસક્ત થાય છે તે ઉપરથી
 હું માનું છું કે ભોગો ચિરકાળ સુધી ભોગવ્યા છતાં પણ જીવોને
 વૃત્તિ કરનારા થતા નથી આ પ્રમાણે ભોગના સુખનું કૃણ જાણીને
 ભાવશ્રાવક બીજાના અનુરોધથી એટલે અન્ય જનના દાક્ષિણ્યાદિકથી
 કામ ભોગમા પ્રવર્તે છે અહીં વજ્રસ્વામીના પિતા ધનગિરિનું
 દેખાત જાણુવું

તથા—

વેસ વર નિરાસસો, શ્રજ કલ્પ ચયામિ ચિંતવો ।

પરકીય પિવ પાલદ, મેહાવાસ સિદ્ધિભાવો ॥ ૭૬ ॥

મૂવાર્થ—વેશ્યાની જેમ આશા સા રહિત (ભાવશ્રાવક) ‘ હું
 આજ કાલ આ સંસારને તજીશ ’ એમ કરતો (કરી) જાણે પારકો
 હોય એમ દેહાસ્થાત્રમને મદ આદરથી પાળે છે

દીર્ઘર્થ—વેશ્યાની જેમ નિરાશસ એટલે (મારાપણાની)
 આસ્થાની ધુદ્ધિ રહિત જેમ વેશ્યા નિર્ધન કામુક પાસેથી વિશેષ
 લાભની આશા નહીં રાખતી અને કાંઈક ધન તેની પાસેથી પામતી

‘આજ અથવા કાલ હું આનો ત્યાગ કરૂં’ એમ વિચારી મદ આદરવાળી થઈને તેને સેવે છે, તેમ બાવશ્રાવક પણ ‘આજ કાલ મારે આ (ગૃહાવાસ) મૂકવાનો જ છે’ એવા મનોરથ કરતો અને કોઈ પણ કારણથી ત્યાગ નહીં કરી શકતો છતાં પણ મદ આદરવાળો થઈને બાણે આ ગૃહાવાસ પારકો જ છે એમ જાણી તેનું પાલન કરે છે આવે બાવશ્રાવક કદાચ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ ન થાય તો પણ વસુ શ્રેષ્ઠીના પુત્ર સિદ્ધની જેમ કદયાણને અવશ્ય પામે છે

વસુ શ્રેષ્ઠીના પુત્ર સિદ્ધની કથા—

તગરા નામની નગરીમા વસુ નામે શ્રેષ્ઠી હતો તેને મેન અને સિદ્ધ નામના બે પુત્રો હતા તેઓ સ્વભાવથી જ વિનયવાળા, ભદ્રિક (લોળા), પ્રિય વચ્ચન બોલનારા અને ધર્મની ઇચ્છાવાળા હતા એકદા ઝીળચ દ્ર નામના ગુરૂની પામે ધર્મદેશના સાક્ષીને સેને હીક્ષા મહણ કરી પરંતુ તે ચ જુ અને ક છુને વિષે અત્યંત પ્રમાદી થયો. બીજો મિદ્ધ (કે જે માબાપની સેવા કરવા ધરમા જ રહ્યો હતો તે) મુનિની ક્રિયાને અગીકાર ડગ્વા માટે ધર્મકથાને વાચતો હતો અને શુદ્ધ ચારિત્રની ઇચ્છાથી નિરંતર પોતા ॥ આત્માને ભાવતો હતો તે ચિંતવતો હતો કે—“ઈદ્રિયોનું દમન કરીને અને શરીરને પણ સર્વ ઉપસર્ગો સહન કરી શકે તેવું કરીને મારે સદ્ગુરૂની પામે સમ્યક્ પ્રકારે ચારિત્ર અગીકાર કરવું છે જે વ્રતને અગીકાર કર્યા પછી કોઈ પણ રીતે હું ઇદ્રિયોના વિષયો વડે બાધા પામીશ તો કાળથી સૂઝેલા વાદરની જેમ હું અત્યંત દ ખી થઈશ તેથી કરીને આ મારો શુભ શુદ્ધ સાધુધર્મને ક્યારે પામશે ?” આ પ્રમાણે જેનું મન મનોરથ રૂપી મોળા રથપર આરૂઢ થયું હતું એવો તે મિદ્ધ કાળને નિર્ગમન કરવા લાગ્યો એકદા સેન સાધુ તે સિદ્ધને જોવા માટે તગરા

નગરીમા આ યો, અને પરસ્પર પ્રેરણા ડગીને એટલે સુખશાતા પૂછીને તે બન્ને બાઇઓ એક ઠેકાણે ધર્મગોષ્ઠી કરવા બેઠા. તેવામા કર્મના વશથી તે બન્નેના ઉપર વીજળી પડી તેથી તેઓ મરણ પામ્યા તે જોઇ તેમનો પિતા તથા સર્વ પરિવર અત્યંત દુઃખી થયા. ત્યારપછી એ દા તે નગરીમા મહાત્મા યુગ-રનામના કેવળી પધાર્યા તેને વદના કરી વસુ શ્રેષ્ઠીએ પોતાના બન્ને પુત્રોનો ગતિ પૂછી. ત્યારે કેવળી ભગવાન બોલ્યા કે—“ તે તારો સિદ્ધ નામનો પુત્ર નૌધર્મ દેવલોડમા ગયો છે, અને એન સાધુ મોટી ઋદ્ધિવાળો વ્યતર દેવ થયો છે તેનું કારણ એ છે જે સિદ્ધને શુદ્ધ સાધુધર્મ પાળવાની ઇચ્છા હતી અને બીજાએ (સેને) ચારિત્ર અહુલ્ય કયો છતાં પણ સારી રીતે પાળ્યું નથી ” આ પ્રમાણે પરમાર્થને જાણીને ચારિત્રના મનોરથને મુક્યા વિના જ ભાવશ્રાવક ગૃહકાર્યમા મદ આદરવાળો થઇને ગૃહ વામમા પણ વસે છે.

આ પ્રમાણે ભાવશ્રાવકના સતર ગુણો કહ્યા. અહીં કોઇ શકા કરે કે—આ સતર ગુણો પૈકી સ્ત્રી, ઇદ્રિય અને વિચર, તથા અરક્ત દ્વિષ, મંયસ્થ અને અસબદ્ધ, તથા ગેહ અને ગેહવાસ, આમાનો વિષય એ જ હોવાથી અર્થનો ભેદ (તફાવત) જણાતો નથી, માટે તેમા પુનરક્ત નામનો દોષ કેમ ન લાગે ? તેનો ઉત્તર આપતા શુદ્ધ કહે છે કે—આ શકા સાચી છે પરંતુ દેશવિરતિ વિચિત્ર રૂપવાળી હોવાથી એક જ વિષયમા જૂદા જૂદા પરિણામ હોઇ શકે છે એટલું જ નહીં, પરંતુ એક પરિણામના પણ વિષયનો ભેદ સંભવે છે માટે સર્વ ભેદોનો નિષેધ કરવાના ઈરાદાથી આ સર્વ વિસ્તાર કયો છે, તેથી અહીં પુનરક્ત દોષ આવતો નથી અને તે જ રીતે વ્યાખ્યાનની ગાથાઓ વડે સ્પષ્ટ જણાવેલું છે, માટે સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી વિચાર કરીને સમાધાન કરવું આ પ્રમાણે સતર ગાથાનો અર્થ સમાપ્ત થયો.

હવે ચાલતા પ્રકરણને સમાપ્ત કરવા પૂર્વક બીજા પ્રકરણનો સંબંધ કરે છે.

इय सतरसगुणजुत्ता, जिगाममे मावसागो भविष्यो ।

एष उण कुमलजोगा, लहइ लहु भावसाहुत्त ॥ ७७ ॥

મૂળાર્થ—આ પ્રમાણે જિનાગમને વિષે સત્તર ગુણે કીર્તિત થુકા ભાવશ્રાવક કહ્યો છે અને તે ૪ (ભાવશ્રાવક) કુશળયોગથી ગીધ પછે ભાવસાધુપણ પામે છે

ટીકાર્થ—ઇતિ એટલે ઉપર કહેલા પ્રકારે કરીને જિનાગમને વિષે સત્તર ગુણે કરીને સુક્ત ભાવશ્રાવક કહેલો છે અને એ પુનઃ પુનઃ અહીં પુનઃ શબ્દ વિશેષણના અર્થમાં છે, તેથી શુ વિશેષ કહે છે ? વળી આગમમાં આ (ભાવશ્રાવક) દ્રવ્યસાધુ કહેલો છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“ જેમ માટીનો પિંડ દ્રવ્યઘટ કહેવાય છે તેમ સુશ્રાવક દ્રવ્યસાધુ કહેવાય છે અને જે સાધુ છે તે દ્રવ્ય દેવ કહેવાય છે એમ સર્વ શુદ્ધ નયનો મન છે ” આવા પ્રકારનો ભાવશ્રાવક વિશેષ પ્રકારના ખરિ જ્ઞાન (અધ્યવસાય) થી મન વચન અને કાયાના કુગળ યોગને ઉપાર્જન કરી શીઘ્રપણે ભાવસાધુપણને એટલે યથાર્થ ચતિપણને પામે છે ”

ભાવસાધુ કેવો હોય ? તે કહે છે—“ મોક્ષને સાધનારા યોગોને નિરતર સાધે છે અને સર્વ પ્રાણીઓને વિષે સમાન પણે વર્તે છે તેથી તે સાધુ કહેવાય છે જે જ્ઞાતિ વિગેરે શુદ્ધોવડે સહિત હોય, શ્રેત્રી, વિગેરે શુદ્ધો વડે ભૂષિત હોય અને સદાચારમાં અપ્રમાદિ હોય તે ભાવસાધુ કહેવાય છે આવો ભાવસાધુ છદ્મરથ જીવોએ શી રીતે બાંધી શકાય ? સિ જોએ કરીને બાંધી શકાય તે સિ જો કયા છે ? તે કહે છે —

एयस्स उ लिंगाइ, सयला मग्गाणुसारिणी किरिया ।

सद्धा पवरा धम्मं पञ्चवाणज्जत्तमुज्જुमावा ॥ ७८ ॥

किरियासु अर्पमाओ, आरभो सकणिज्जणुंठाणे ।

गुरुओ गुणार्णुराओ, गुरुआणाराइण परंम ॥ ७९ ॥

મૂલાર્થ—તેના આ વિગ્ના છે—તેની સમગ્ર ક્રિયા માર્ગાનુસારી હોય ૧, ધર્મમા ઉત્કૃષ્ટ શ્રદ્ધા હોય ૨, સરવત્માનને લીધે પ્રજ્ઞાપનીયપણ હોય ૩, ક્રિયા કન્યામા અપ્રમાણ હોય ૪, બની શકે તેના અનુધાનમા આરભ હોય ૫, ગુણને વિષે અત્યંત અનુરાગ હોય ૬, અને અત્યંત ગુરૂની આજ્ઞાનુ આરાધન હોય ૭ આ સાત લિંગ ભાવસાધુના છે

ટીકાર્થ—આના એટલે ભાવસાધુના લિંગો—ચિન્હો આ પ્રમાણે છે—સમગ્ર પ્રત્યુપેક્ષણાદિક ક્રિયા માર્ગાનુસારી એટલે મોક્ષમાર્ગને અનુસરનારી હોય ૧, તથા ધર્મને વિષે—સયમને વિષે ઉત્કૃષ્ટ શ્રદ્ધા હોય ૨, તથા ઋણુભાવથી—અકુટિલપણથી પ્રજ્ઞાપનીયપણ—સફળો ધર્મા લપટપણ હોય ૩, તથા ક્રિયાઓમા—શાસ્ત્રોક્ત અનુધાનોમા અપ્રમાદ—અશિથિલતા હોય ૪, તથા શક્ય—બની શકે તેવા તપશ્ચ યાદિક અનુધાનને વિષે આરભ—પ્રવૃત્તિ હોય ૫, તથા મોટો ગુણાનુ રાગ—ગુણને વિષે પક્ષપાત હોય ૬, તથા પરમ—ઉત્કૃષ્ટ ગુર્વારાધન—આચાર્યાદિક ગુરૂની આજ્ઞામા વર્તવાપણ હોય ૭ આ સાત લક્ષણો ભાવસાધુના છે આ રીતે બે ગાથાનો સંક્ષેપ અર્થ કહ્યો

—❀❀❀—

હવે વિમ્તારથી અર્થ સૂત્રકાર પોતે જ કહે છે—

મગ્ગો આગમનીર્હ, અહવા સવિગ્ગચ્છુજણાન્ન ।

ઉભયાણુસારિણી જા, સા મગ્ગણુસારિણી કિરિયા ॥૮૦॥

મૂલાર્થ—માર્ગ એટલે આગમની નીતિ અથવા ઘણા સવિમ્ જનાનુ આચરણ આ બંનેને અનુસરતી જે ક્રિયા તે માર્ગાનુસારી ક્રિયા કહેવાય છે

ટીકાર્થ—ઉચ્ચિત્ સ્થાનની પ્રાપ્તિને માટે પુરૂષોએ જે શોધાય છે તે માર્ગ કહેવાય છે એટલે કે ‘મૂળ’ શોધવું એ ધાતુ ઉપરથી

માર્ગ શબ્દ થયો છે તે માર્ગ દ્રવ્ય અને ભાવના હો થી બે પ્રકારનો છે તેમા ગામ વિગેરે તરફ જવાનો જે માર્ગ તે દ્રવ્યમાર્ગ અને મુક્તિપુરી તરફ જવાનો જે માર્ગ તે ભાવમાર્ગ કહેવાય છે એટલે કે સમ્યક્જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ અથવા ક્ષાયોપશાંતિક ભાવરૂપ ભાવમાર્ગ કહેવાય છે, અને તેજ ભાવમાર્ગનો અહીં અધિકાર છે વળી તે માર્ગ કારણને વિષે કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી આગમનીતિ-સિદ્ધાંતમા કહેવો આચાર અથવા સંવેગી ઘણા જનોનો આચાર એમ બે પ્રકારનો કહેવો છે તેમા આગમ એટલે વીતરાગનુ વચન કહ્યું છે કે—“ આગમ એટલે આત્મ પુરૂષનુ વચન, જેના હોપનો (દેવનો) ક્ષય થયો હોય તેને આત્મ કહેલા છે વીતરાગ અસત્ય વચન બોલે જ નહીં. કેમકે તેમને અસત્ય બોલવાનુ કાંઈ પણ (રાગદ્વેષાદિક) કારણ નથી ’ તે આગમની નીતિ એટલે ઉત્સર્ગ અને અપવાદ રૂપ શુદ્ધ સચમનો ઉપાય તે માર્ગ કહેવાય છે કહ્યું છે કે—“ આ પૃથ્વી ઉપર અતરાત્માનુ વચનજ પ્રવર્તક અને નિવર્તક છે અને ધર્મ પણ તે વચનમાજ રહેલો છે, અને તેવુ ઉત્કૃષ્ટ વચન આ જગતમા સુનીદ્ર (જિનેદ્ર) નુ જ છે આ વચન હૃદયમા રહ્યું હોય તો તત્ત્વથી સુનીદ્ર જ હૃદયમા રહેલા છે એમ જાણવુ અને તે સુનીદ્ર હૃદયમા રહેવાથી અવશ્ય સર્વ અર્થની સિદ્ધિ થાય છે ’ તથા સવિગ્નો એટલે મોક્ષના અભિલાષી એવા જનો એટલે બીજાઓને સંવેગનો અભાવ હોવાથી ગીતાથી, તેઓએ જે ક્રિયારૂપ અનુષ્ઠાન કર્યું હોય તે પણ માર્ગ કહેવાય છે અહીં જે સવિમ્ન શબ્દ ગ્રહણ કર્યો છે તે અ સવિગ્નો ઘણા હોય તો પણ તેમનુ અપ્રમાણપણ દેખાડે છે, અને બહુ જન શબ્દનુ ગ્રહણ કર્યું છે તે એક સવિમ્ન પણ કદાચ અનાસોગ અને અજ્ઞાનતાદિકના કારણથી અશુભ આચરણ કરે તેથી તે પણ પ્રમાણ ભૂત નથી, એમ જણાવે છે આ હેતુથી સવિમ્ન એવા

૧ આગમનીતિ મરણ અને મોક્ષમાગ દ્વાર્ય છે કારણને પ્રયત્ને

માનવાથી આગમનીતિ મોક્ષ માગ કહેવાય છે

ઘણા જનોએ જે આચરેલો હોય તે જ માર્ગ છે એમ જાણવું આ બંને માર્ગને અનુસરનારી એટલી આગમની બાધા રહિત અને સ વિમ્ન જ નોના વ્યવહારમા આવેલી જે ક્રિયા તે માર્ગોનુસારી ક્રિયા કહેવાય છે

અહીં કોઈ શંકા કરે છે કે—એકલા આગમને જ માર્ગ કહેવો યોગ્ય છે, પણ ઘણા જનોના આચરણને માર્ગ કહેવો તે અયુક્ત છે તેમ કહેવાથી બીજા શાસ્ત્ર સાથે વિરોધ આવશે, અને આગમનું અપ્રમાણપણ પ્રાપ્ત થશે કેમકે તે વિષે આગમમા અન્ય મથળે કહ્યું છે કે—“જો ઘણા જનોની માત્ર પ્રવૃત્તિ (આચરણ) ને જ ઇષ્ટીએ તો લોકિક ધર્મ જ ત્યાગ કરવા લાયક નહીં થાય કેમકે તેમા ઘણા જનો પ્રવર્તે છે તેથી આગમમા જે આજ્ઞા કરી હોય તે જ પ્રમાણે ડાઘા પુરૂષે કરવું જોઈએ ઘણા જનોની પ્રવૃત્તિનું શુ ડામ છે ? કારણ કે શ્રેયના અર્થી ઘણા જનો હોતા નથી ” તથા વળી કહ્યું છે કે—“જેમ ઉચિત એવો જ્યેષ્ઠ પુરૂષ વિદ્યમાન છતાં અનુજ્યેષ્ઠની પૂજા કરવી અયોગ્ય છે તેમ ભગવાનનું વચન (આગમ) પ્રગટ (વિદ્યમાન) છતાં ઘણા લોકના આચરણનું ઉદ્ઘાટન (કહેવું), તે પણ અયુક્ત છે ” વળી આગમને કેવળી પણ અપ્રમાણ કરતા નથી કહ્યું છે કે—“શ્રુતના ઉપયોગવાળા શ્રુતજ્ઞાનીને કદાચ અશુદ્ધ આહાર ખાણું કરે તો પણ તે આહારને કેવળી મહણ પણ કરે અન્યથા શ્રુતની અપ્રમાણતા થાય ” વળી આગમ વિદ્યમાન છતાં આચરણને પ્રમાણભૂત કરવાથી તે આગમની લઘુતા થાય એ સ્પષ્ટ જ છે

આ પ્રમાણે કોઈ શંકા કરે તેને શુરૂ જવાબ આપે છે કે—“તે એમ નથી કેમકે આ શાસ્ત્રના તેમજ બીજા શાસ્ત્રના વિષયના વિભાગનું જ્ઞાન ન હોવાથી તને આવી શંકા થાય છે તે આ પ્રમાણે—આ સૂત્રમા સ વિમ્ન ગીતાયે આગમની અપેક્ષા વિના કોઈ પણ આચરણ કરતા નથી પરંતુ “જેનાથી નવા દોષો થતા અટકે છે અને જેનાથી પૂર્વ કર્મનો ક્ષય થાય છે, તે તે રોગની અવસ્થામા શમન (ઔષધ)

ની જેમ મોક્ષનો ઉપાય છે ” ઇત્યાદિ આગમનુ સ્મરણ કરી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, સાવ અને પુરુષાદિકની યોગ્યતાનો વિચાર કરી સયમની વૃદ્ધિ કરનાર જે કાર્તિ હોય તેનું જ આચરણ કરે છે, અને તેને બીજા પણુ સ વિમ્બ ગીતાર્થે પ્રમાણભૂત કરે છે તેથી તે માર્ગ કહેવાય છે તે કહેલા બીજા શાસ્ત્રો તો અસ વિમ્બ અને અગીતાર્થ જનોની અયોગ્ય પ્રવૃત્તિને આશ્રીને પ્રવર્તેલા છે તેથી તેની સાથે શી રીતે વિરોધ સભવે ? વળી સ વિમ્બના આચારને પ્રમાણ ગણવાથી આગમની અપ્રમાણતા થઈ શકતી નથી, પણ ઉલટી આગમની પ્રતિષ્ઠા મજબૂત થાય છે કારણ કે આગમમા પણ આગમ વ્યવહાર ૧, શ્રુત વ્યવહાર ૨, આજ્ઞા વ્યવહાર ૩ ધારણા વ્યવહાર ૪ અને છત વ્યવહાર ૫ એ પાંચ પ્રકારનો વ્યવહાર કહેલો છે તે વિષે સ્થાનાગ સૂત્રમા કહ્યું છે કે—“ પાંચ પ્રકારનો વ્યવહાર કહ્યો છે તે આ પ્રમાણે—આગમ વ્યવહાર ૧, શ્રુત વ્યવહાર ૨, આજ્ઞા વ્યવહાર ૩, ધારણા વ્યવહાર ૪ અને છત વ્યવહાર ૫ ” અહીં છત અને આચરણ એ બન્નેનો એક જ અર્થ હોવાથી આચરણની પ્રમાણતા સિદ્ધ થયે આગમની પ્રતિષ્ઠા અત્યંત સિદ્ધ થાય છે પરંતુ જે મોહાધ પુરુષો બીજા મનુષ્યોના આચરણનું દ્રષ્ટાત આપી ગીતાર્થના આચરેલા માર્ગને દૂષિત કરે છે તે બિચારા “ અમે આગમની રૂચિવાવાળા છીએ ” એવી મિથ્યા આધોષણા કરે છે કહ્યું છે કે—“ મૂઠ જનો અનાદિ કાળના મોહને લીધે અમે તેના (આગમના) ભક્ત છીએ એમ કહી તેની કદરવના કરતા અને તેને જ માનતા છતા તેની અવગણના કરે છે તે તેઓ ભણતા જ નથી. ” તેથી ફરીને આગમથી અવિરુદ્ધ જે આચરણ તે પ્રમાણભૂત છે એમ સિદ્ધ થયું ૮૦

અન્નહ મણિય પિ સુષ, કિંચીં કાલાહકારણાવેરક ।

આહનમન્નહ ચિય, દીસહ સવિગ્મગીર્ણિ ॥ ૮૧ ॥

મૂનાર્થ—શ્રુતમા અન્યથા પ્રકારે કહેલું હોય તો પણ કાર્તક

ગાળાદિકની અપેક્ષાએ કરીને સવિમ્ન ગીતાર્થોએ તેવી બીજી જ કાંઈક આચરેલું દેખાય છે

ટીકાર્થ—શ્રુતમા એટલે જિનેશ્વરના આગમમા કાંઈક વસ્તુ અન્યથા એટલે જૂઠા પ્રકારે કહેલી હોય તોપણ કાળાદિક કારણની અપેક્ષાએ એટલે હું ધર્માદિક રૂપ કાળનો વિચાર કરવા પૂર્વક સવિમ્ન ગીતાર્થોએ અન્યથા પ્રકારે જ આચરેલી સાક્ષાત્ દેખાય છે ૮૧

—૦૦૦—
તે શુ ? તે કહે છે—

કપ્પાણ પાડરણ, અગ્ગોયરચાય ક્કોલિયામિરક્કા ।

ઓવગદિયકહાહય—તુવયમુહદાણદોરાઈ ॥ ૮૨ ॥

મૂવાર્થ—કટપોતુ પ્રાવરણ, અપ્રાવતારનો ત્યાગ, ઝોળી વડે બિક્ષા, તથા કટાહક, તુ બક, મુખદાન અને દોરા વિગેરે ઓપગ્રહિકનો સ્વીકાર

ટીકાર્થ—સાડા ત્રણ હાથ લાખા અને અઢી હાથ પહેળા વસ્તુ કહ્ય એવું નામ આગમમા પ્રસિદ્ધ છે, તે કટપોતુ પ્રાવરણ એટલે ચોતરફ શરીરે વીટવું તે, આ કટપો કારણ વિના બિક્ષાચર્યોદિકમાં જતા સાધુએ સવૃત્ત એટલે સંકેલેલા જ સ્કંધ ઉપર રાખવા એમ આગમમા કહ્યું છે, છતાં હાલ તે પહેરવામા આવે છે અપ્રાવતાર એ પહેરવાનું વસ્ત્ર વિશેષ સાધુજનમા પ્રસિદ્ધ છે, તેનો ત્યાગ એટલે ચોલપટ્ટનો કરેલો ફેરફાર તથા ઝોળી એટલે હાથ ઉપર લટકતી પાંચ રાખવાની ઝોળી, તેણે કરીને બિક્ષા માટે જવું તે આગમમા પરિબંધના બે છેડા મૂઠીમા પકડવાના કહ્યા છે, તથા બે કોણીની પાસે બાંધવાના કહ્યા છે તથા ઓપગ્રહિક ઉપગરણ, જેવા કે કટાહક, તુ બક, મુખદાન અને દોરા વિગેરે પ્રસિદ્ધ છે તે હાલમા સાધુએ આચરેલા છે અર્થાત આગમમા કહેલા નથી ૮૨

તથા—

મિશ્રિગનિવિલ્લવળાઈ, પક્ષોસપ્તયાઈતિદિપરાવત્તા ।

મોયણવિદિશ્ચન્નત્ત, એમાઈ વિવિદમન્ન પિ ॥ ૮૩ ॥

મૂલાર્થ—સીકામા પાન નાખના વિગેરે, પર્યુષણાદિકની તિથિનો ફેરફાર, ભોજનવિધિનો ફેરફાર એ વિગરં બીજી ઘણી બાબતોમા ફેરફાર આવરણ થયેલા છે

ટીકાર્થ—સિદ્ધિક એટલે દોરાનો બનાવેલો પાત્રનો આધાર વિશેષ તેમ નિમેષ એટલે પાત્રનુ આધવુ તે, આદિ શબ્દથી પકલા, પાયકેસરીયા વિગેરે ધારણ કરવા તથા યુક્તિના લેપ વડે પાત્રોને લેપ કરવો તે, તથા પર્યુષણાદિકતિથિનો પરાવર્ત-પર્યુષણા એટલે સવત્સરી, આદિ શબ્દથી આતુર્માસિક, કોઈના મનમા પાક્ષિક પણ ગ્રહણ કરાય છે આ પર્વોની તિથિનો પરાવર્ત એટલે ફેરફાર કરેલો છે તે સુપ્રસિદ્ધ છે તથા ભોજન વિધિનુ અન્યત્વ એટલે યતિઓને ભોજન વિધિમા ફેરફાર કર્યો તે પણ પ્રસિદ્ધ છે પરંતુ બીજાની પાસે આ ભોજનવિધિની વ્યાખ્યા કરવી નહીં, કારણકે આગમમા તેને શુદ્ધ રીતેજ કરવાનુ કહ્યું છે તે આગમ આ પ્રમાણે છે--“યતિઓ છ કાયની ઉપર દયાવાળા છે તેા પણ આહાર, નિહાર, ને દુગ્ધનીક પિંડ ગ્રહણ કરતા તેઓ દુર્લભ ભોધિને ઢરે છે” એમાઈ આ પદમા પ્રાકૃત ભાષાને લીધે ઘણા ના જઠારનો લોપ થયો છે આદિ શબ્દે કરીને વાચનાવડે ગ્રહણ અને ધારણ કરવામા અશક્તિવાળા મહાશુદ્ધ મનુષ્યોને બાણી પાટીમા ભણવાની પ્રવૃત્તિ કરી, કાઈક સચમની વિરાધના છતા પણ સિદ્ધાતને પુસ્તકમા આરૂઢ કર્યું, તથા પ્રવચનના અવિન્ધે દને માટે કવળિકા વિગેરે ધારણ કર્યા આ સર્વે ગીતાર્થના આવગળુ આદિ શબ્દથી ગ્રહણ કરાય છે બીજી પણ વિવિધ પ્રકારનુ આવરણ પ્રમાણભૂત જ છે તેને માટે વ્યવહાર ભાષ્યમા કહ્યું છે કે --“શસ્ત્ર-પરિજ્ઞાને બદલે છકાય સચમ અને પિંડેષણાને બદલે ઉત્તરાધ્યયન હાલમા શખાય છે તેમા વૃક્ષ, વૃષભ, ગોપ, યૌહા, શોધિ અને પુષ્ક-

રિણીના દૃષ્ટાંતો છે " આનો ભાવાર્થ એ છે જે— " શસ્ત્રપરિણા અધ્યયન સૂત્રથી અને અર્થથી ભરૂયા પછી સાધુનું ઉત્થાપન કરવું એટલે વડી દીક્ષા આપવી એમ આગમમાં કહ્યું છે અને હાલનો આચાર એવો છે કે—છકાય સયમ એટલે દશવૈકાલિક સૂત્રનું ષડ્બિંશતિકા નામનું ચોથું અધ્યયન સૂત્ર અને અર્થથી ભરૂયા પછી સાધુની ઉત્થાપના-વડી દીક્ષા કરાય છે તથા આગમને અનુસારે પ્રથમ પિંડેવણા અધ્યયન (આચારાગ) ભરૂયા પછી ઉત્તરાધ્યયન ભણવામાં આવતું હતું, અને હાલમાં ઉત્તરાધ્યયન ભરૂયા પછી આચારાગ શીખાય છે પૂર્વે કલ્પવૃક્ષો લોકના શરીરના નિર્વાહનું સાધન હતા, હાલમાં આમ્રવૃક્ષ અને કરીર વિગેરે વૃક્ષોથી વ્યવહાર (નિર્વાહ) ચાલે છે તથા પૂર્વે વૃષભો અનુલબ્ધ બળવાન અને સ્વેત વર્ણવાળા હતા હાલમાં અદ્યબળવાન ધુસરા વર્ણવાળાથી પણ લોક વ્યવહાર કરે છે તથા પૂર્વે ગોપજનો ખેડુત હતા અને તેઓ ચક્રવર્તીના શૃંગપતિ નામના રત્નની જેમ એક જ દીવસમાં ધાન્ય નીપજવતા હતા, હાલમાં તેવા ખેડુતો નહીં છતાં પણ બીજા ખેડુતોથી લોકો નિર્વાહ કરે છે તથા પૂર્વે ચોદાઓ સહસ્ર ચોદાદિક હતા હાલમાં અદ્યબળ અને પરાક્રમવાળા છે તો પણ તેનાથી રાજાઓ શત્રુઓનો પરાભવ કરી રાજ્યનું પાલન કરે છે તેજ પ્રમાણે સાધુઓ પણ હાલમાં જીવનવ્યવહાર કરીને સયમને આરાધે છે, એ પ્રમાણે ઉપનય કરવો તથા શોધિ એટલે પ્રાયશ્ચિત્ત પહેલાં છ માસનું આવતું તે હાલ જીવન વ્યવહારમાં પાત્ર ઉપવાસનું કહેણ છે તથા પુષ્કરિણી એટલે વાવો પણ પહેલાના કરતાં હીન છે તો પણ લોકોનો ઉપકાર કરે જ છે અહીં દાષ્ટાંતિકની યોજના પ્રથમની જેમ કરી લેવી આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારે જીવનવ્યવહાર જોવામાં આવે છે ૮૩

અથવા ઘણું શું કહેવું ?

૧ એક ચોદો હજાર ચોદાઓ સાથે એકી વખતે મુદ્દ કરી શકે તે સહસ્ર ચોપ કહેવાય છે

જ સર્વહા ન મુક્તે, પદ્ધિસિદ્ધ નેય જીવવદ્દેહ ।

તં સર્વ પિ પમાણ, ચારિત્તઘણાણ મણિય ચ ॥૮૪॥

મૂલાર્થ—મુત્રમા જેનો સર્વથા પ્રકારે નિષેધ કરેલો ન હોય તથા જે જીવના વચનુ ધરણુ ન હોય તે સર્વ ચારિત્ર રૂપી ધનવાળા સાધુઓને પ્રમાણ્યુત્તર છે તે વિષે કહ્યું છે કે—

ટીકાર્થ—જે વસ્તુ સર્વથા પ્રકારે સિદ્ધાતમા મૈથુનની જેમ નિષેધી ન હોય. કહ્યું છે કે—“ જિનેશ્વરે એક મૈથુનને મૂકીને બીજી કોઈ પણ વસ્તુનો સર્વથા નિષેધ કર્યો નથી, તથા અનુસાર પણ આપી નથી કારણ કે તે મૈથુન રાગ દ્વેષ વિના થઈ શકતું નથી તેથી તેનો સર્વથા નિષેધ છે ” તથા જે આધાકર્મના શ્રદ્ધાળુની જેમ જીવવધનો હેતુ ન હોય, તે સર્વ જીવવ્યવહાર ચારિત્ર રૂપી ધનવાળાને આગમની આજ્ઞા હોવાથી પ્રમાણ્યુત્તર છે તે વિષે આગમમા કહ્યું છે ૩-૮૪

—❦❦❦—

આગમમા જે કહ્યું છે તે જ કહે છે—

અવલગિઝ્ઞ કજ્ઞ, જ કિં પિ સમાયરતિ ગીયત્યા ।

યેવાવરાહ વહુગુણ, સર્વેસિં ત પમાણ તુ ॥ ૮૫ ॥

મૂલાર્થ—ગીતાર્થી કાર્યને આશ્રીને જે કોઈ પણ દોષવાળું અને ઘણા ગુણવાળું આચરણ કરે છે, તે સર્વને પ્રમાણ્યુત્તર છે

ટીકાર્થ—આગમના તત્ત્વને જાણનારા ગીતાર્થી કાર્યને આશ્રીને સંયમને ઉપકાર કરનાર કોઈ પણ અરૂપ દોષવાળું અને ગહુને ઉપકાર કરનાર આચરણ કરે છે, તે સર્વ ચારિત્રીઓને પ્રમાણ્યુત્તર છે અહીં જુ શબ્દ અવધારણુ—નશ્ચય અર્થમા છે

અહીં કોઈ વક્ત્ર માણસ શકા કરે છે કે—જો આ પ્રમાણે આચરણને જ તમે પ્રમાણ કરતા હો તો અમારા પિતા પિતામહુ વિગેરે પૂર્વજો વિવિધ પ્રકારના આરણ અને મિથ્યાત્વની ક્રિયામા પ્રવર્તતા

હતા, તેથી અમારે પણ તેજ પ્રમાણે વર્તવું ઉચિત છે. આનો ઉત્તર આપે છે કે-હે મૌમ્ય ! અમે તને સ માર્ગે લઈ જઈએ છીએ તેમા તુ ઉન્માર્ગે ન જા કારણ કે અમે તો સ વિગ્નનો આચાર સ્થાપન કર્યો છે, પણ સર્વ પૂર્વ પુરૂષોએ જે આચરણ કર્યું હોય તેનું સ્થાપન કર્યું નથી. માટે તુ આ ઉન્મત્ત મનુષ્યની જેવો પ્રવાપ કરે છે, તે અયોગ્ય છે આ કારણથી જ કહે છે કે—

જ પુણ પમાયસ્તુ. ગુરુલાઘવચિત્તનિરહિય સવહ ।

સુહૃદ્સીલસદાદ્ભ, ચરિત્તિણો ત ન સેવતિ ॥ ૮૬ ॥

મૂલાર્થ—ગણી જે આચરણ પ્રમાણે હોનારી ગુરુ લાઘવના નિવાર રહિત હોય અને તેવી કડીને જ હિ સાત્તમ હોય એવું સુખ શીલીયા શઠ પુરૂષોએ આચરેલું તે આચરણ ચારિત્રિઓ આચરતા નથી

ટીકાર્થ—વળી જે આચરણ સયમનો બાધ કરનાર હોવાથી પ્રમાદ રૂપ હોય, અને એજ કારણથી ગુરુલાઘવની ચિંતા રહિત એટલે આ ગુણવાળું છે કે ગુણ વિનાનું છે ? એવી આવોચના રહિત હોય અને નેશી ઠરીને જ ચતના રહિત હોવાને લીધે મવધ-હિ સાવાળું હોય, આવા પ્રકારનું કે જે સુખશીલ એટલે આ લોકના સુખની જ આકાંક્ષાવાળા અને શઠ એટલે અસત્યનું જ આલબન કરનારા પુરૂષોએ આચરેલું હોય, તેવા આચરણને શુદ્ધ ચારિત્રવાળા મુનિઓ સેવતા નથી-આચરતા નથી

—❀❀❀—

એનો જ ઉદ્દેશ (સ્પષ્ટતા) બતાવે છે—

જહ મદ્દેસુ મમત્ત, રાઢાણ અસુદ્ધવહિમત્તાર્હ ।

નિદેશવસદિત્લી-મદ્દરિગાર્હણ પરિમોગો ॥ ૮૭ ॥

મૂલાર્થ—જેમકે આવકોને વિષે મમતા રાખવી, શરીરની જા-બાને માટે અશુદ્ધ ઉપધિ અને ભાતપાણી વિગેરે પ્રહુલ કરવા, તથા

કાયમને માટે આપેલા ઉપાશ્રય, તળાઈ, ગાવમુગરીયા વિરેનો ઉપભોગ કર્યો (એ સર્વ પ્રમાદાચરણુ છે)

દી-ર્ધ—રણ (જેમકે) શબ્દ દ્વારાતને માટે લખ્યો છે શ્રાવ કોને વિષે મમત્વ-મમત્ત્વ એટલે આ મારો શ્રાવક છે એવો અતિગાદ આગ્રહ રાખ્યો. ‘ ગામ, કુળ, નગર કે દેશ વિગેરે કોઈપણ ઠેકાણું મમતા કરવી નહીં ’ એ પ્રમાણે આગમને વિષે મમતાનો નિષેધ કર્યો છતાં પણ કેટલાક સાધુઓ મમતા કરે છે તથા રાદયા એટલે શરીરની શોભાની ઇચ્છાથી કેટલાક સાધુઓ અશુદ્ધ ઉપધિ અને ભક્તિદિક્ક ગ્રહણ કરે છે તેમા અશુદ્ધ એટલે ઉદ્ગમ વિગેરેના દોષવાળી ઉપધિ વસ્ત્ર, પાત્ર વિગેરે અને ભક્ત એટલે ભાત પાણી વિગેરે અશન, આદિ શબ્દથી ઉપાશ્રય વિગેરે, આ સર્વનો પણ આગમને વિષે નિષેધ કર્યો છે કારણ કે આગમને વિષે આ પ્રમાણે કહ્યું છે- “ પિંડ, શર્યા, વસ્ત્ર અને ચોથુ પાત્ર, એ અકુદ્ય (અશુદ્ધ) હોય તો તે ઇચ્છવા નહીં-લેવા નહીં પરંતુ કુદ્ય (શુદ્ધ) હોય તો જ તે ગ્રહણ કરવા અહીં રાદા શબ્દનું ગ્રહણ કર્યું છે તે કદાચ પુદ્ગલ બને કોને દુઃકાગ અથવા માદગી વિગેરેના કારણે યત ના પૂર્વક અશુદ્ધ ગ્રહણ કરવામા પણ દોષ નથી એમ જણાવવા માટે કર્યું છે તે વિષે પિંડનિર્ચયિતમા કહ્યું છે કે-“ આ આહારનો વિધિ સર્વ પદ્ધતિને જોનારા તીર્થ કરેણે જે પ્રકારે કહ્યો છે તે પ્રકારે ધર્મ અને આવશ્યક ક્રિયાના યોગોની હાનિ ન થાય તેમ કર્યો ” તથા- “ કારણે જે દોષ સેવવો પડે તે ભાવથી સેવ્યો નથી એમ જાણવું કેમ કે આજ્ઞાએ કરીને તે પ્રમાણે કરતા તેનો ભાવ તો શુદ્ધ જ રહ્યો છે અને તેથી કરીને તે મોક્ષનો હેતુ જ છે ” તથા નિદેશ-પત્રમા લેખ લખીને ચદ્ર સૂર્ય રહે ત્યાં સુધીને માટે આપેલી વસતિ-ઘર એ પણ સાધુને અકુદ્ય જ છે એમકે તે લેતા અનગારપણ નહીં થાય છે, અને તેને જાગ્યા તુચ્છાને સુધારતા છવવધનો સંભવ છે જુદું છે કે-“ છવોની હિસા કર્યો વિના ઘરની સાર સંભાળ શી

રીતે થઈ શકે ? તેથી તેમ કરનારા સાધુઓ અસ્યતિના માર્ગમા પડે છે, ” આવી દોષવાળી વસ્તિતિને પણ કેટલાક સાધુઓ ગ્રહણ કરે છે તથા તૂલી (તળાઈ) અને મસૂરક (ગાલ મૂસરીયા) વિગેરેના પણ કેટલાએક ઉપલોગ કરે છે તેમા તૂલી અને મસૂરકનો અર્થ પ્રસિદ્ધ છે આદિ શબ્દથી કાસા અને તાળાના પાત્ર વિગેરે જાણવા આ સર્વે ચતિઓને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી કહ્યું છે કે— ‘ જે અણુવ પદાર્થ પણ ગ્રહણ કરવાથી અસ્યમ થાય તે પદાર્થો ગ્રહણ કરના લાયક નથી જેમકે પુસ્તકપત્ર, દૂધ (વજ) પત્ર, તૃણપત્ર અને ચર્મપત્ર એ અગ્રાહ્ય છે તેમાં ગડી, કચ્છપી, મુગિ, અપુટકલક અને છેદપાટી એ પાંચ પ્રકારના પુસ્તક જિનેશ્વરોએ કહ્યા છે તેમા લખાઈ, પહોળાઈ અને જડાઈમા જે તુલ્ય હોય તે ગડી પુસ્તક કહેવાય છે ૧ છેડે પાતળું અને મધ્યમા પહોળું હોય તે કચ્છપી પુસ્તક જાણવું ૨ જે ચાર આગળ લાંબું અને ગોળાકારે હોય અથવા ચાર આગળ લાંબું અને ચતુરસ-સમચોરસ હોય તે મુદ્દિપુસ્તક કહેવાય છે ૩ જે બે આદિક ફલક જોડવાથી થાય તે સપુટ ફલક (ચોપડાને આકારે) કહેવાય છે ૪ તથા જેના પાના ઢૂંગ હોય અને ઉચાઈમા વધારે હોય તે છેદપાટી પુસ્તક કહેવાય છે, એમ પડિતો કહે છે અથવા બીજી રીતે કહીયે તો જે પુસ્તક લાંબું અને હ્રસ્વ હોય પણ તે જો જડાઈમા વધારે હોય અને પહોળામા ઓછું હોય તો તેને સિદ્ધાન્ત જાણનારાઓ છેદપાટી પુસ્તક કહે છે ૫ હવે દૂધ પત્ર સંક્ષેપથી બે પ્રકારનું હોય છે એમ જાણવું તેમા એક ‘અપ્રતિલેખ્ય અને બીજું રુદ્રપ્રતિલેખ્ય એ બે લેઈ જાણવા તેમા અપ્રતિલેખ્ય પાત્ર દૂધ આ પ્રમાણે છે—તળાઈ ૧, ઓશીકું ૨, ગડોપધાન એટલે ગાલમસૂરીયું ૩, આલિંગિણિ એટલે ગોઠણીયું ૪ તથા મસૂર એટલે ચાકળો ૫. રુદ્રપ્રતિલેખ્ય પાત્ર દૂધ આ પ્રમાણે છે—પદ્ધવિ, ૧, કોયવિ ૨, પ્રાવારક ૩, નવતક ૪ અને દદગાલી ૫ તેમા પદ્ધવિ એટલે હાથીની

૧ જેની પડિતદણ ન થઈ શકે તે ૨ જેની પડિતદણ મુશ્કેલીથી થઈ શકે તે.

પીઠ ઉપરનું આસ્ત્રગણ ગૂંધ વિગેરે ૧, કોથવિ એટલે રૂનું બરેલું વસ્ત્ર તથા શાલ જોટો વિગેરે ૨, દદગાવી એટલે દશીયો સહિત પહેરવાનું ધોતીયું વિગેરે વસ્ત્ર ૩, બાકીના પ્રાચારક અને નવતક એ બે લેદ પ્રસિદ્ધ છે, તેમા પ્રાચારક એટલે માલુકી વિગેરે લોભ સહિત વસ્ત્ર બીજા અંચકારો તેને જોટો ક બલ તથા પરિછિ એવું પણ કહે છે ૪ અને નવતક એટલે શુભ વસ્ત્ર. ૫. હાલ આટલું કર્મને મથન કરનારા જિનેશ્વરોએ તૃણ પચક આ પ્રમાણે કહ્યું છે — શાલ (કલમશાલિ) ૧, મીઠિ ૨, કોદરા ૩, રાલક (કાગ) ૪ એને અરણ્ય એટલે રથામાક વિગેરેના તૃણ ૫. હવે અર્મપચક કહે છે—અજ-અકરો, એલગ ઘેટો, ગાય, બે શ અને હરણ એ પાચના ચર્મ જાણવા. અથવા બીજે પ્રકારે કહે છે—આમડાના તાગીરા ૧, જોડા ૨, વાધરી ૩ ઠોરાક-પગના અ ગુઠા વિગેરેમા પહેરાય તેવી જોળી ૪, અને કત્તીય એટલે આમડાનું વસ્ત્ર ૫. તથા પ્રગટ સુવર્ણ વિગેરે પણ સાધુને ગ્રહણ કરવા હાયક નથી કારણકે તેથી અસયમ થાય છે એ વિગેરે શાસ્ત્રમા નિષેધ કરેલું સર્વ ચારિત્રીઓને કલ્પતું નથી તથા જાચકુળ અને સોપારી વિગેરે અચિત્ત હોય તોપણ તે સાધુને અગ્રાહ્ય છે કારણકે તે રાગનું કારણ છે તેથી તેનું દાન અથવા ગ્રહણ યોગ્ય નથી. ”

હવે પ્રસ્તુતને સમાપ્ત કરતા કહે છે—

इच्छाई असमजस-मणोगहा सुदचिद्विय लोए ।

बहुएहि वि आयरिय, न पमाण सुद्वचरणाण ॥ ८८ ॥

ભૂવાર્થ—ઈચ્છાદિક અનેક પ્રકારનું કુદ્રજનોનું અયોગ્ય આચરણ લોભમા ઘણા મનુષ્યોએ આચરેલું હોય તોપણ ને શુદ્ધ ચારિત્રવતને પ્રમાણભૂત નથી

ટીકાર્થ—ઈચ્છાદિ એટલે એવા પ્રકારનું અસમજસ એટલે

સત્પુરુષોને બોલવાને પણ અયોગ્ય અનેક પ્રકારનું તુચ્છ પ્રાણીઓનું
ચેષ્ટિત-આચરણ લોકમા એટલે વેપધારી લોકોમા ઘણા જનોએ આ
ચરણ હોય તો પણ તે શુદ્ધ-કલક રહિત ચારિત્રવાળાઓને પ્રમાણ
ભૂત-આલબનનો હેતુ નથી તેવા આચરણનો આગમમા નિષેધ
કરેલો હોવાથી, સ યમને વિરુદ્ધ હોવાથી અને કારણ વિના પ્રવર્તાવેલું
હોવાથી તેનું અપ્રમાણપણ બહુવુ

આ પ્રમાણે આનુપગિકને કહીને હવે પ્રસ્તુતની
સમાપ્તિ કરે છે—

गीयत्थपारतता, इय दुग्धि मग्गमणुस्मरत्तस्म ।

भावजइत्त जुत्त, दुप्पसहत्त जज्झो चरण ॥ ८८ ॥

મૂનાર્થ—આ પ્રમાણે ગીતાર્થની પરત્રતાએ કહીને બે
પ્રકારના માર્ગને અનુસરનાર સાધુને ભાવયતિપણ કહેવું યુક્ત છે
કારણ કે દુષ્પ્રસહ આચાર્ય પર્યંત ચારિત્ર કહેવું છે

દીનર્થ—આ પ્રમાણે એટલે ઉપર કહેવી નીતિ પ્રમાણે ગીતા
ર્થના પરત્રપણા થકી એટલે આગમ બહુનારની આજ્ઞાએ કરીને બે
પ્રકારના માર્ગને અનુસરનાર એટલે તેને અનુસારે વ્યવહાર કરતા
સાધુને ભાવયતિપણ કહેવું યોગ્ય છે કારણ કે દુષ્પ્રસહ આચાર્ય
પર્યંત ચારિત્ર રહેશે એમ આગમમા સંભળાય છે આ કહેવાનો
અભિપ્રાય એ છે જે—જે આવા પ્રકારના સફલાવ પૂર્વક માર્ગોનું
સાગીની ક્રિયા કરવામા યત્ન કરનારાઓને ચારિત્રવત ન માનીએ તો
તેમના વિના બીજા કોઈ દેખાતા નથી તેથી ચારિત્રનો વિચ્છેદ થયો,
અને તેના વિચ્છેદથી તીર્થનો પણ વિચ્છેદ થયો એમ કોઈ કહે તો તે
ભૂત, વર્તમાન અને ભાવિ એ ત્રણે કાળના પદાર્થના સ્વભાવને પ્રત્ય
ક્ષપણે જોનારા ભગવાન શ્રીમહાવીર સ્વામીના વચનની સાથે
વિરોધ આવે છે તેથી પડિતો તે વાત અગીચ્છ

કે વ્યવહાર ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે — “કોનો મત એવો છે કે હાલના સમયમાં દર્શન અને જ્ઞાન એ બે વહેજ તીવ્ર પ્રવર્તે છે, અને ચારિત્રનો તો વિન્હેટ થયો છે આમ કહેનારને ચતુર્ગુણ પ્રાપ્તિ થાય છે હાલના વખતમાં ધર્મ નથી, સામયિક નથી અને મત-ચારિત્ર પણ નથી, એમ જે કોઈ બોલે તેને સર્વ સધે મળીને શ્રમજ્ઞ સઘની બહાર કરવો ” ઇત્યાદિક આગમના પ્રમાણથી જીવ વ્યવહારવાદ એટલે માગાનુસારી ક્રિયાને કરનારા સાધુઓ સુસાધુઓ છે એમ સિદ્ધ થયું ૮૬

ભાવસાધુનું પહેલું લિંગ કહ્યું. હવે બીજું લિંગ કહે છે

સદ્વા સિદ્ધિમિલાસો, ધર્મ પવરચણ રમ તીસે ।

વિદિસેવં શ્રીતી સુદ-દેસેણા સ્થાલિયપીઠુદી ॥ ૬૦ ॥

મૂલાર્થ—શ્રદ્ધા એટલે તીવ્ર અભિવાદ, અને તે શ્રદ્ધાનું ધર્મને વિષે પ્રવરપણુ આ છે—વિનિસેના ૧, અતૃપ્તિ ૨ સુદ દેશના ૩ તથા સ્થાલિતની પરિગુદ્ધિ ૪

દીકાર્થ—ધર્મને વિષે મેહ શ્રદ્ધા, એ બીજું લિંગ કહ્યું છે તેમાં તોમ-મનોહર કર્મના ક્ષયોપશમથી અને સમ્યક્જ્ઞાનથી ઇતિવ થયેલા જે અભિલાષ તે શ્રદ્ધા કહેવાય છે પરંતુ આપને સ્વ શ્રદ્ધા કા-વાના અભિલાષની જેમ કેવળ વિષયનો પ્રતિભાવ દેવ છે એવો જ માન નહીં તે શ્રદ્ધાનું યુત અને ચારિત્ર રૂપ ધર્મને વિષે પ્રવરપણુ એટલે પ્રધાનપણુ આ છે—વિધિસેવા ૧, અતૃપ્તિ ૨, સુદ દેશના ૩ અને સ્થાલિતપરિગુદ્ધિ ૪ આ ચાર શ્રદ્ધાના પ્રવરપણુ વિગ્ર છે ૬૦

આ જ દરેક લિંગની વ્યાખ્યા કરવા માટે પ્રથમ
વિધિ સેવાને કહે છે.

વિહિસાર ચિય સેવહ, સદ્ગાલૂ સત્તિમ અણુદ્વાણ ।

દવ્વાહદોમનિહશ્ચોર્ગયે, પક્ષવાય વદહ તમ્મિ ॥ ૬૧ ॥

મૂનાર્થ—શ્રદ્ધાલુ માનમ ગમ્તિ હોય ત્યા મુવી તો મુખ્યનિમિ
પ્રમાણેજ અનુધાન (દિયા) નુ મેનન કરે છે, અને દ્વાય દન્યા-
દિના દાનની પીડા પામે તો પા તેને વિષેજ (નિમિષર્થે અનુધા-
નને વિષેજ) પક્ષપાત રાખે છે

દીનાર્થ—શ્રદ્ધાળુ એટલે શ્રદ્ધાળુવાળો માણસ શક્તિમાન
એટલે સામર્થ્યયુક્ત હોય ત્યા મુધી તો પ્રત્યુપેક્ષાદિક ક્રિયાનુધાનને
વિધિપ્રધાનજ એટલે વિધિપૂર્વકજ સેવે છે-કરે છે તે પ્રમાણે ન કરે
તો શ્રદ્ધાળુપણુ નષ્ટ થાય છે અને જો કદાચ શક્તિમાન ન હોય તો
તે શુ કરે ? તે ઉપર કહે છે કે—દ્રવ્ય એટલે આહારાદિક અને આદિ
શબ્દ છે માટે ક્ષેગ, કાળ અને ભાવ પણ ગ્રહણ કરવા તે દ્રવ્યાદિકના
દાયથી એટલે પ્રતિકુળપણાથી હણાયો છતા પણ એટલે ગાઢ પીડા
પામ્યો છતા પણ તેને વિષેજ એટલે વિધિપૂર્વક અનુધાનને વિષેજ
પક્ષપાતને-જાવના પ્રતિજ્ઞાને ધારણ કરે છે હરકોઈ વાક્ય અવધા
રણુ એટલે નિશ્ચય સહિત થઈ શકે છે તેથી ‘ તમ્મિ ’ નો અર્થ ‘ તેને
વિષેજ ’ એવો કરવો ૯૧

અહીં કોઈ શકા કરે કે—અનુધાન ન કરે તો તેને
વિષે પક્ષપાત કેમ સભવે ? તે ઉપર કહે છે —

નિરુદ્ધો મોક્ષરસન્ન, ક વિ અનત્થ ગચ્છો અસુહમન્ન ।

શુજ ન તમ્મિ રજ્જહ, સુહમોયણલાલસો ધણિય ॥ ૬૨ ॥

મૂલાર્થ—નીચેની અને ભોજનના રમને જાળનાં માપુસ પછી અવસ્થાને પામીને કદાચ અશુભ અન્ન ખાય તો તેવી રીતે તે તેમા નથી થતો નથી પરંતુ શુભ ભોજનની વાતમાનાયો અત્યંત રહે છે

મીઠાઈ—નીચેની એટલે જ્વરાદિક રોગ ગહિન અને ખાડખાબ વેગેરે ભોજનના રમને—આમ્નાદને જાણનાર પુરુષ ને કદાચ દુકાળ કે દારિદ્ર્યાદિથી ઉત્પન્ન થયેલી કાંઈ પણ અવસ્થાને પામ્યો હોય અને તેથી કરીને અશુભ એટલે અનિદ્ર અન્નનું ભોજન કરે તો પણ તે તેમા એટલે અશુભ અન્નમા લુપ્ત થતો નથી. એવું સંભવેજ છે, જુદું છે કે— ‘ શુભ ભોજનવડે લાલન કરાયેલો પુરુષ કદાચ દુકાળ કે દારિદ્ર્યથી રાક્ષસ પામ્યો હોય તો તે ભાખરી ભરડકો, કડુ, કટી, કડવો ગુવાર, ખરણિના પાદડા, કુલિજર વિગેરે તથા જાડની છાલ અને લીની જાલ વેગેરે પણ ભૂખે મરતો ખાય છે ’ તો પણ તેમા તે ગૃહિ પામતો થી પરંતુ શુભભોજનલાલસ એટલે વિગિદ આહારને વિષે લપટ અત્યંત રહે છે અને ‘ હું આ દુર્દશાને ઓળંગુ, ત્યારપછી પુશિક્ષને પામીને ફરીથી ઉત્તમ આહારનું હું ભોજન કરીશ ’ એવો મનોરથ કર્યા કરે છે ૯૨

આ પ્રમાણે દૈયાત કહ્યું, હવે તેનું દાટાતિઃ રહે છે.—

इयं सुद्वचरणरसिञ्चो, सेवतो दच्चञ्चो विरुद्ध पि ।

सद्भागुणेण एसो, न भावचरण अइकमइ ॥ ६३ ॥

મૂલાર્થ—એજ પ્રમાણે શુદ્ધ ચારિત્રને વિષે રસિઃ ધરેવો આવું જાનકર્યથી નિરૂદ્ધનું સેવન કરે, તોપણ તે શ્રદ્ધા શુભ હોનાથી માત્ર ચારિત્રને ઓળંગતો નથી

ભાનાર્થ—અહીં જ્ય શબ્દ પ્રાકૃત ભાષાનો છે તેનો અર્થ ‘વધ એટલે ‘એજ પ્રમાણે’ એવો થાય છે તેથી કરીને એજ પ્રમાણે એવે અશુભ લોભનના દષ્ટાંતે કરીને શુદ્ધઅગ્નિ રસિક એટલે કલ - રહિત સયમને પાળવામા ઉત્સાહવાળો સાધુ દ્રવ્યથી એટલે બાહ્યવૃત્તિથી વિરૂદ્ધતુ એટલે અકટખ્ય એવા ઔષધ અને પથ્ય વિગેરેનુ સેવન કરે, અને અગ્નિ શબ્દથી વૈયાવચ્ચન કરે તોપણ તે શ્રદ્ધા ગુણે કરીને એટલે મયમનુ આરાધન કરવામા ત મય થયેલા પરિણામે કરીને ભાવચારિત્રનુ ઉલ્લસન કરે નથી કહ્યું છે કે— “ શુભ ભાવવાળાને પ્રાપ્ત કરીને દ્રવ્યાદિક વિધિ કરી શકતા નથી, એજ રીતે બાહ્ય ક્રિયા પણ હોય છે લોકમા પણ આ પ્રમાણે કહ્યું છે કે—સ્વામીની આજ્ઞાવડે ચાલતા સુભટને ઝાટો લાગે તોપણ તે સ્ત્રીના કાને રહેલા કમળના તાડ નની જેમ તેને આનંદિત કરે છે ધીર પુરૂષે મનવાહિત કાર્ય શરૂ કર્યું હોય તો તેમા પોતાના દેશની જેમ પરદેશમા પણ તેનુ સત્તન-પરાક્રમ ચલાયમાન થતુ નથી વળી દુર્બિદ્યાદિકને ઝાળ હોય તોપણ દાનશૂર જનોનુ અત કરણ રૂપ ગ્ન ભેદાતુ નથી પણ ઉલટુ અધિક શોભા યમાન થાય છે એજ પ્રમાણે મહાનુભાવ ભવ્ય ચારિત્રવાળાનો શુભ મમાચારીના વિષયવાળો ભાવ કદાપિ બદલાતો નથી ” વગી કિના ગ્તા ભાવ મોટો છે તે ગિયે કહ્યું છે કે—ક્રિયા વિનાનો ભાવ અને ખાવ વિનાની ક્રિયા એ બન્ને વચ્ચે સૂર્ય અને ખજવા જેટલુ આતરૂ જેવેલુ છે વગી રોગે કરીને પીડા પામેવો અને વૃદ્ધ શરીરવાળો જે સાધુ અમમર્થ હોય અને તેથી સર્વ ક્રિયાઓ યથોક્ત વિધિ પ્રમાણે કરવા કાચ શક્તિમાન ન થાય, તોપણ તે જે પોતાના પરાક્રમ, ઉચોગ, ધીરજ અને બળને છુપાવે નહીં, અને કપટનુ આચરણ મૂકી દષ યતનાવાળો રહે તો તેને અવશ્ય યતિ ગણવો હૃ

વિધિ સેવા કહી હવે અતૃપ્તિનુ સ્વરૂપ કહે છે —

તિર્ત્તિં ન ચેવ વિંદઈ, સદ્વાજોગેણ નાણચરણેસુ ।

ચેયાવચ્ચતમાદસુ, જહપિરિય માગઁઓ જયઈ ॥ ૬૪ ॥

મૂનાર્થ—જ્ઞાન અને ચારિત્રમા બ્રહ્માના યોગ કરીને કદાપિ તૃપ્તિ ન જ પામે, અને ચેયાવચ્ચ તથા તપ નિર્ગમેમા ભાગની આત્મ-નીર્થ પ્રભાવે યતના કરે છે

ગીકાર્થ—શ્રદ્ધાના સબધે કરીને જ્ઞાન અને ચારિત્રને વિષે ‘ આટલાથી જ હું કૃતાર્થ થયો છું એવા રીતે તૃપ્તિને એટલે સતો યતને ન જ પામે ’ જેટલાથી સયમનો નિર્વાહ થાય તેટલું હું બધુયો છું ’ એમ વિચારીને જ્ઞાન ઉપાર્જન કે વામા પ્રમાદી ન થાય પરંતુ નવા નવા જ્ઞાનની સપત્તિ ઉપાર્જન કરવામા ઉત્સાહને છોડે નહીં કહ્યું છે કે—“ જેમ જેમ અતિશય રસના પ્રચારથી યુક્ત એવા અપૂર્વ શ્રુતજ્ઞાનને વિષે મુનિ અવગાહે છે તેમ તેમ નવા નવા સંવેદની શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થવાથી તે આત્મલાદ પામે છે શ્રુતમા કહ્યું છે કે નિરતર અભ્યાસવડે કરીને અપૂર્વજ્ઞાનનું ગ્રહણ કરવાથી કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે તેથી તે જ્ઞાન ગ્રહણ કરવામા અતિ આદર કરવો યુક્ત છે ” તથા—“ જેનો અર્થ મોહનો ક્ષય થયા પછી (કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી) છનેશ્વરોએ કહેલો છે, જે મહા બુદ્ધિમાન ગૌતમદિઠ ગણધરોએ સૂત્રરૂપે કહેલું છે, જે મવેગાદિક શુભોને વૃદ્ધિ પ્રમાડનાર છે, અને જે તીર્થ કર નામકર્મને ઉપાર્જન કરનાર છે, તે નવા નવા જ્ઞાનનું નિરતર વિધિપૂર્વક ઉપાર્જન કરવું ’ તથા ચારિત્રના વિષયમા વિશુદ્ધ અતિ વિશુદ્ધ સયમના રનાનો પ્રાપ્ત કરના માટે ઉત્તમ ભાવપૂર્વક સર્વ અનુષ્ઠાન (ક્રિયા) ઉપયોગ મહિત જ કરે છે, કારણ કે પ્રમાદ રહિત -રેલી સાધુનો મર્વ ક્રિયાઓ ઉત્તરોત્તર સયમના કેટકા ઉપર ચડાવીને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરનારી થાય છે તે વિષે આગમમા

નહી છે કે—“ જિનશાશનમા રહીને દુષ્કર્મના ક્ષયને માત્ર પ્રયુક્તેલા-
કરેલા એક એક યોગમા વર્તતા અનંત જીવો કેવળી થયા છે ” તથા
વૈયાવમ્ય અને તપ એ બેનો અર્થ પ્રસિદ્ધ છે તેમા આદિ શબ્દ છે
તેથી પ્રત્યુપેક્ષણ અને પ્રમાણ ॥ ત્રિગેરે ૧૬૭ ડરવા તે સર્વને વિષે
યથાવીર્ય એટલી સામર્થ્ય પ્રમાણે ભાવથી ચતના ડરે છે અહીં
ભાવાર્થ એ છે જે—“ વૈયાવમ્ય અને તપને વિષે પણ તૃપ્તિને પામે
નહી, તથા આ પ્રમાણે ભાવના ભાવે કે—“ ભરત, બાહુબળિ અને
હશારકુળના પુત્ર વસુદેવ એ સર્વે વૈયાવમ્યથી તરી ગયા છે માટે યતિની
વૈયાવમ્ય કરવી કો પણ યોગમા ઉપયુક્ત થયેલો સાધુ સમયે સમયે
અસંખ્યાતા ભવના ઉપાર્જન કરેલા કર્મો ખપાવે છે, અને વૈયાવમ્યને
વિષે રહેલો વારા ખપાવે છે ” તપના વિષયમા પણ આ પ્રમાણે
ભાવના ભાવે—‘ પરિણામના વશથી પ્રાપ્ત કરીને અનિકાચિત કર્મોની
સર્વે પ્રકૃતિઓનો ઉપક્રમ—ક્ષય થાય છે, અને તપે કરીને તો નિકા
ચિત કર્મોની સર્વ પ્રકૃતિઓનો પણ ક્ષય થાય છે ’ તથા નવા વહા
ણને આશ્રય ક્યાં છતા પણ તે સમુદ્રના પારને પમાડે અથવા ન પણ
પમાડે પ્રસિદ્ધ મહાવધ ખાવાથી રોગની શાંતિ થાય અથવા ન પણ
થાય, અને ઘરમા પ્રાપ્ત થયેલી લક્ષ્મી મનુષ્યને સુખ આપે અથવા ન
પણ આપે, પરંતુ જિનેશ્વરે કહેલો તપ તો એકાતપણે અશુભના
સમૂહનો ક્ષય કરે જ છે ’ ઇત્યાદિ ૯૪

—*~*~*~*

આ પ્રમાણે અતૃપ્તિનુ સ્વરૂપ હજી હવે શુભ દેશનાનુ
સ્વરૂપ કહેવાની ઇચ્છાથી પ્રથમ તેનો અધિકારી
બતાવે છે —

સુગુરુસમીપે મમ્મ, સિદ્ધતપચાણ મુણિયતત્તથો ।

તયણુજાઓ ધન્નો મજ્જતથો દેમણ કુમ્મહ ॥ ૯૫ ॥

મૂલાર્થ—સગુરૂની મમીપે મમ્ય- પ્રમાણે સિદ્ધાંતના પદોનો તત્ત્વાર્થ જાણીને ન્ય અને મધ્યસ્થ થયેલો માણ તે ગુરૂની આજ્ઞાવી જ દેશનાને કહે છે

દીપાર્થ—સુગુરૂની એટલે મ વેગી ગીતાર્થ આચાર્યની સમીપે સમ્યક્ એટલે પૂર્વાપરના વિચાર સહિત સિદ્ધાંત પદોના એટલે આગ મના વાચ્યોના-પદનો અર્થ, વાક્યનો અર્થ, મહાવાક્યનો અર્થ અને ૧ઐદ પર્ય અર્થ કરવાએ કરીને જેણે તત્ત્વાર્થ—પરમાર્થ જાણ્યો હોય. કહ્યું છે કે—‘ આ જિનશામનને વિષે શ્રતનો ભાવાર્થ જાણવા માટે પદનો, વાક્યનો, મહાવાક્યનો અને ૧ઐદ પર્યનો અર્થ એ ચાર પ્રમાણે કહેવા છે સપૃણ એવા આ ચારે કર્મને શ્રુતના ભાવાર્થનું જ્ઞાન થાય છે અન્યથા અર્થનો વિપર્યાસ (વિપરીતપણું) પણ થાય છે અને તે વિપર્યાસ અવશ્ય અનિષ્ટ ફળદાયક થાય છે ’ આનો સાધુ જ દેશના દેવાનો અધિકારી થાય છે બીજાને તો દોષનો સંભવ રહે છે તે વિષે આગમમા કહ્યું છે કે—‘ સાવત્ર અને નિરવધ વચનના વિલેદને જે જાણતો ન હોય, તેને જોણવું પણ યોગ્ય નથી, તો પત્રી દેગના દેવી એ તો કયાથી યોગ્ય હોય ’ આવો છતાં પણ ગુરૂની આજ્ઞાથી જ દેશના આપે, પરંતુ મુખરતા અને અસ્થિરતા (અપમતા) ના અધિકપણને લીધે સ્વતંત્રપણે આપે નહીં કહ્યું છે કે—‘ પાસે રહેલા આચાર્ય ધર્મોપદેશ કરતા છતાં જે મૂઠ સાધુ પોતાનું શિષ્યપણું દૂર કરીને આચાર્યપણું કરે છે, તે શિષ્ય નથી તેમજ આચાર્ય પણ નથી, પરંતુ સર્વથા પોતાના આચારથી બ્રહ્મ થયેલો અને સમજનોએ નિહાયેલો તે કુમાર્ગગામી અને અધર્મા છે એમ જાણવો ’ તેથી ગુરૂની આજ્ઞાથી જ ધન્ય એટલે ધર્મરૂપી ધનને યોગ્ય અને મધ્યસ્થ એટલે સ્વપક્ષના રાગ તથા પરપક્ષના દ્વેષથી રહિત અને સત્ય અથ ને કહેનારો એવો સાધુ ધર્મકથાને કરે છે હપ

તથા—

અવગયપત્તસરૂવો, તયણુગ્ગહદેહમાવણુઢિકર ।

સુત્તમણિય પરૂવદ્, વજ્જતો દૂરમુમ્મગ્ગ ॥ ૬૬ ॥

મૂનાર્થ—પાત્રના સ્વરૂપને જાણનાર સાધુ ઉન્માર્ગનો દૂરથી ત્યાગ કરી તે (પાત્ર)નો ઉપનાર કરનાર એના ભાનની વૃદ્ધિ કરનારા આગમોક્ત સ્વરૂપની પ્રત્યક્ષા કરે છે

દ્વીતીયાર્થ—પાત્રના એટલે ધર્મશ્રવણ કરાવવા લાયક પ્રાણીના સ્વરૂપને એટલે આશયને જેણે મારી રીતે જાણ્યો હોય, તે અવગત પાત્રસ્વરૂપ કહેવાય છે તે આ રીતે—શ્રવણ કરાવવા લાયક પાત્ર ત્રણ પ્રકારના હોય છે—બાળ, મધ્યમખુદ્ધિ અને યુધ (પકિત) તેમાં—
‘ જે બાળ પાત્ર હોય તે માત્ર વિગને-વેષને જ જુએ છે, મધ્યમખુદ્ધિ હોય તે આચરણને વિચારે છે, અને યુધ હોય તે સર્વ પ્રયત્ને કરીને આગમના તત્ત્વની જ પરીક્ષા કરે છે ’ તેઓને દેશના દેવાનો વિધિ આ પ્રમાણે છે—“ બાળની પાસે બાહ્ય આચરણ-ક્રિયા જેમાં મુખ્ય હોય એવી દેશના આપવી, અને તેના દેખતા પોતે (ગુરુએ) પણ તેવોજ આચાર અવશ્ય સેવવો મધ્યમખુદ્ધિની પાસે ઇર્થાસમિતિ વિગેરે ત્રિકોટિએ કરીને શુદ્ધ તથા આદિ, અત અને મધ્યના યોગો વડે હિતકારક એવું સાધુનું સદાચરણ બતાવવું ” ઇત્યાદિ જેવું પાત્ર હોય તેવી દેશના આપવી વળી—“મુનીશ્વરોએ કહ્યું છે કે અપાત્રને વિષે જે દેશના આપવી તે પાપ જ છે, ઉન્માર્ગે જ લઈ જનારી છે અને આ સમારંભી અટવીમાં તેનો વિપાક લાયકર થાય છે ’ અથવા ત્રણ પ્રકારનું પાત્ર આ રીતે જાણવું—^૧ઉત્સર્ગપ્રિય, ^૨અપવાદપ્રિય અને ^૩પરિણામિક ઇત્યાદિ પાત્રનું સ્વરૂપ સારી રીતે જાણીને શ્રદ્ધાવત

૧ જેને ઉત્સર્ગમાર્ગ પ્રિય હોય તે ૨ જેને અપવાદ માર્ગ પ્રિય હોય તે
૩ પરિણામે કોઈ માર્ગ હિતકારક છે એવો વિચાર કરનાર

સાધુ તે પાત્રના અનુગ્રહનો હેતુ એટલે ઉપકાર કરનાર જે બાવ શુભ પરિણામ તેને વૃદ્ધિ કરનાર અને તે પણ મૂત્રપ્રક્ષિત-આગમના કહેલું હોય તેજ પ્રરૂપે-કહે. તેમા ઉન્નાર્ગનો એટલે મોખથી વિરસીત માર્ગનો દ્વરથી જ ત્યાગ કરે ૯૬

અહીં કોઈ શકા કરે કે—દેશના એટલે ધર્મોપદેશ કે, અને તે સમભાવમા રહેલા સાધુએ કંઈપણ વિશેષના વિના એકગ્રંથી રીતેજ આપવી જોઈએ પરંતુ સામાયિકને બાધ કરનાર અને વળી ૧ અતિ-સંધાન જેવા પાત્રાપાત્રનો વિચાર કરવાથી શુ યજ્ઞ ? આને જવાબ આપતા શુરૂ કહે છે કે તે તેમ નથી કાગલ કે તેનો અનુબદ્ધ કરવાના પ્રવૃત્તિ હોવાથી તે અતિસંધાન નહીં ગણાય નહીં જેમકે સંનિપાતના વ્યાધિવાળાને દૂધ સા-ર વિગેરે નહીં આપતા ઉકળેલા વિગેરજ આપવું પડે છે અને આથી કરીને જ સામાયિકને પણ બાધ આવતો નથી કેમકે સર્વ પ્રાણીઓને વિષે અનુગ્રહની બુદ્ધિ તો એકગ્રંથી જ છે

—ૐ—

સત્રકાન્ ૪ અહીં બીજી યુક્તિથી કહ્યું છે—

सर्वं पि ज्ञायो दाण, दिन्न पचामि दायगाम दिष ।

इहारा अणत्थजणग, पहाणदाण च सुयदाण ॥ ૯૭ ॥

મૂવાર્થ—જેથી કરીને (૧૮૫૬) મર્વ પજ્ઞ ૧૦ પાત્રને વિષે દેવાયું હોય તો તે તેના દાતારને દિન ૪ થાય છે, મન્યવા અનર્થને ઉત્પન્ન કરનાર થાય છે અને વળી સર્વ જ્ઞાનોમા શ્રુત ૧૦ તો પ્રવાનદાન કહેલું છે

ત્રીકાર્થ—સર્વ એવું પણ દાન, પાત્રને વિષે એટલે યોગ્ય પાત્રને આપ્યું હોય તો તે દાતારને કલ્યાણકારક થાય છે અહીં ઉચિત

પાત્રને માટે ઉમાસ્વાતિ વાચકે આ પ્રમાણે કહ્યું છે કે—“ જે જીવાદિક તત્ત્વોને જાણનાર હોય અને જે સમજાવથી સર્વ કોઈ જીવોની રક્ષામા જ ઉદ્યમવત હોય, તેવા સાધુ દાતારને ઉચિતપાત્ર છે ” ઇતરથી એટલે પરિશુદ્ધ અને આરભમા આસક્ત એવા કુપાગને આપ્યું હોય તો તે અનર્થને ઉત્પન્ન કરનાર એટલે નિપરીત ફળ આપનાર થાય છે અને વળી આ શ્રુતદાન એટલે દેગનારૂપી દાન તો સર્વ પ્રકારના દાનોમા પ્રધાન મુખ્ય દાન છે

—❧❧❧—

તેથી કરીને શુ ? તે ઉપર કહે છે —

सुहृदय च न देय, एयमपचम्मि नायतत्तेहि ।

इय देसणाजि सुद्धा, इहरा मिच्छत्तगमणाई ॥ ६८ ॥

મૂવાર્થ—તેથી કરીને તત્ત્વના જાણ સાધુઓએ આ શ્રુતદાન ખાસ કરીને અપાત્રને તો આપવું જ નહીં એમ કરનારૂં દેશના પણ શુદ્ધ થાય, અન્યથા મિથ્યાત્વમા ગમનાદિક થાય છે

ટીકાર્થ—જ્ઞાતતત્ત્વ એટલે આગમના સૂત્રાવને જાણનારા મુનિઓએ અપાત્રે એટલે મમ્મીનો અર્થ ચતુર્થા જેવો કરવાથી કુપાત્રને સુષુકતર એટલે અત્યંત-ખાસ કરીને આ શ્રુતદાન જ શબ્દનો નિશ્ચયરૂપ અર્થ હોવાથી ન દેય એટલે ન જ આપવું કહ્યું છે કે— “ રાગવાન, દ્વેષવાન, મૂઠ અને ક્રાંધએ બ્યુદ્ધિશક્તિ-ભ્રમાવેલો, આ ચારજાતના મનુષ્યો ઉપદેશને અયોગ્ય કે પરંતુ જે મધ્યસ્થ હોય તેજ યોગ્ય છે તથા—“ ઓષે કરીને પણ આ ઉપદેશ વિભાગે કરીને એટલે સામાન્ય પ્રકારે ઉપદેશ પાત્ર જોઇને આપવો કેમકે આ ઉપદેશ જ્ઞાના િકને વૃદ્ધિ કરનારો છે, તે વિનીતને મધુર વાણીવડે આપવો ” કારણ કે—“ અવિનીતને ઉપદેશ આપતા કલેશ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા મૂઠા બોલવું પડે છે ઘટાલોલાન્યાયે કરીને જ્ઞાતરા ખાડવા પ્રયત્ન ન કરવો

ગોકાર્થ—પૂર્વના સૂરિઓ મવિગ્ન એટલે શીખપણે મોઝે જવાના અભિવાધી હતા, તથા મોચતમા અહીં “ શબ્દનો એડ બા । કહેવાથી આખો શબ્દ સમજવો, જેમકે ભીમ શબ્દ કહેવાથી ભીમ સેન ” આ ન્યાયે કરીને મોક્ષ એટલે મોતાર્થ, તેને તમ પ્રત્યય લાગવાથી મોક્ષાર્થતમ એટલે અતિશે મોતાર્થ અર્થાત તે કાળે ઘણા આગમોનો સફળાવ હતા તેથી તેઓ અત્યંત મોતાર્થો હતા, તથા જેને વિધિનો રસ લાગ્યો હોય તે વિધિરમિક કહેવાય છે એટલે કે તેઓ મવિગ્ન હોવાથી જ વિધિને બહુ માનનારા હતા તે પૂર્વ-સૂરિઓએ એટલે અગાઉના મુનિ નાયકોએ અદ્વૈત એટલે નહીં નિષેધ કરેલું અને આચરિત એટલે સર્વ ધાર્મિક જનોએ આચરેલું એવું જે કાંઈ અનુષ્ઠાનાદિક જોવામા આવે તેને અનતિશયી એટલે વિશેષ પ્રકારનું શ્રુતજ્ઞાન કે અનધિજ્ઞાન વિગેરેના અતિશય વિનાનો કોણ પુરૂષ નિવારણ કરે ? પૂર્વ પૂર્વના ઉત્તમ આચાર્યોની આશાતનાથી ભય પામતો કોઈપણ તેનો નિષેધ કરે નહીં ૧૦૦

—*~*~*~*

વળી મોતાર્થો આ પ્રમાણે પણ ત્રિચાર કરે છે —

અહમાહમમેય જ, ઉસ્સુત્તપરુવણા કદુવિવાગા ॥

જાણતેહિ વિ દિજ્જહ, નિદેસો સુત્તવજ્જતથે ॥ ૧૦૧ ॥

મૂતાર્થ—ઉત્સુત પ્રરૂપણા હોવા ક્ષણે આપનારી કે એમ જાણતા હતા જે સૂત્ર બાહ્યના અર્થ મા નિશ્ચય આપી દે, તે અતિ સાદસ છે

ટીકાર્થ—જાણવલ્યમાન જવાણાવાળા અગ્નિમા પ્રવેશ કરનાર પુત્ર પના સાહસ કરતા પણ આ અત્યંત સાદસ છે, તે એ કે—ઉત્સુતપ્રરૂપણા એટલે સૂગની અપેક્ષા રહિત દેશના કદુવિપાકવાળી એટલે દારૂણ ક્ષણ વાળી છે એવું જાણનારાઓ પણ સૂત્રબાહ્ય અર્થ મા એટલે જિનાગમમા

નહી કરેલા વસ્તુવિચારમા નિદ્રા એટલે નિશ્ચય આપી દે છે આનો ભાવાર્થ એ છે જે 'મગીચિ એકગ્ન સૂત્ર વિરૂધ્ધ વચન કહેવાથી-પર પવાથી ટુન્નસાગરને પામ્યો હતો, અને કોટાકોટી સાગરોપમ સુધી સસારમા ભટક્યો હતો ઉત્સૂરને બોલતો પ્રાણી અતિ ચીકણા કર્મ બાધે છે, મસાર વધારે છે, અને માયામૃમાવાદ કરે છે-બોલે છે ઉન્માર્ગની દેશના દેનાર, માર્ગનો લોપ કરનાર, ગૂઢ હૃદયવાળો, રાહતાના સ્વભાવવાળો અને પાપરૂપ શયવાળો પ્રાણી તિર્થ અનુ આયુષ્ય બાધે છે ઉન્માર્ગની દેશનાએ કરીને જિનેદ્રુ ચારિત્ર નષ્ટ થાય છે, તેવા દર્શનથી બ્રહ્મ થયેવા લોકોને જોવા પણ મારા નથી " ઇત્યાદિક આગમના વચનો સાલજ્યા છતાં પણ જેઓના ચિત્ત કદાબ્રહ્મ રૂપી અહુથી અસાયેલા હોય છે તેઓ જે અન્યથા અન્યથા (સૂત્ર વિરૂધ્ધ) પ્રરૂપણા કરે છે તથા આચરે છે, તે મોટું સાહસ જ છે કારણ કે એ તો અનાદિ અનંત અને અસાર એવા સસાર રૂપી અપાર સમુદ્રની મધ્યે રહેલા ઘણા દુર્ગોનો ભાર અગીકાર કરતા જેવું છે ૧૦૧

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—શુ આ પ્રમાણે આગમનો અર્થ ભણ્યા છતાં કોઈપણ ઉત્સૂર પ્રરૂપણા કરવામા આદરવાળો થાય ? કે જેથી તમે આ પ્રમાણે કહેો છો ? તેના જવાબમા કહે છે કે—હા આ દર કરે છે તેજ કહે છે

દીપતિ ય ઢઢસિણોઽણેગે નિયમદ્વપ્તજીર્તાર્હિં ।

વિહિપદિમેહપવત્તા, ચેદ્ધયકિચેસુ રુઢેસુ ॥ ૧૦૨ ॥

મૂવાર્થ—અનેક મહાસાહસિકો પાતાની મતિથી પ્રયોગ કહેલી શુદ્ધિઓએ કરીને વાવતા આવેલા ચેત્યો સબધી કાર્યોના નિધિ અને પ્રતિષેવ જનામા પ્રવર્તેલા જોનામા આવે છે

દીકાર્થ—જેમા વક અને જડ પ્રાણીઓ ઘણા હોય છે એવા આ દુષ્કમ કાળને વિષે અનેક એટલે વિવિધ પ્રકારના ઢઢરો એટલે મહાસાહસિકો કે જેઓ આ લય કર લવરૂપી પિશાચથી પણ ભય

પામનારા નથી તેઓ પોતાની મતિથી પ્રયોગ કરેલી એટલે પોતાની બુદ્ધિથી કદાપી કાઢેલી ચુકિતઓએ કરીને રૂઢ એટલે પૂર્વ પુરોષોની પર પગથી પ્રસિદ્ધ એવા સ્નાત્ર અને પ્રતિમા કરાવવી વિગેરે એવા સબથી કાર્યોને વિષે વિધિ પ્રતિષેધ કરવામા પ્રવર્તેલા એટલે આગમમા નહીં કહેલી કેટલીક ક્રિયાઓનું વિધાન કરવામા તથા આગમમા નિષેધ નહીં કરેલી અને ચિરંજીવના જનોએ આચરણ કરેલી છતાં કેટલીક ક્રિયાઓનો પ્રતિષેધ એવે કે “આ અવિધિ છે આ અયુક્ત છે, ધાર્મિક જનોએ કરવા લાયક નથી ” એમ નિષેધ કરવામા પ્રવર્તેલા જોવામા આવે છે અર્થાત્ “પૂર્વની જે રૂઢિ ચાલતી આવે છે તે અવિધિ છે, અને હુમણાની પ્રવૃત્તિ-વિધિ છે ” ઇત્યાદિક બોલનારા અનેક સાહસિકો દેખાય છે ૧૦૨

અહીં કોઈ શંકા કરે કે-તે ધર્માર્થીઓ મન પ્રયત્ને કરીને તથાપ્રકારે [સ્વમતિએ] પ્રવર્તતા હોય છે, તેઓને ગીતાર્થી વખાણે કે નહીં ? તે ઉપર કહે છે -

ત પુણ વિમુદ્ધમદ્દા, સુયસગાય વિણા ન સસતિ ।

અવહીરિજ્ઞ નરર, સુયાણુરૂપ પરૂર્વિતિ ॥ ૧૦૩ ॥

મૂલાર્થ—તે પ્રવૃત્તિને શુદ્ધ શ્રદ્ધાવાળા (ગીતાર્થી) શ્રુતના સવાદવિના વખાણતા નથી, પરંતુ તેની અવધીરતા-ઉપેક્ષા કરીને જે શ્રુતને અનુસરતું હોય તેનીજ પ્રશંસા કરે છે

ટીકાર્થ—તે તેઓની પ્રવૃત્તિને વિશુદ્ધ એટલે આગમને જ બહુ માન કરનારી શ્રદ્ધાવાળા (ગીતાર્થી) શ્રુતના સવાદવિના એટલે આગમના વચન વિના પ્રશંસા કરતા નથી એટલે અનુમતિ આપતા નથી પણ તુ

આતો બાળકની (અજ્ઞાની જનની) કીડા છે એવી બુદ્ધિથી તેમની
 ધીરજા ડગીને એટલે મધ્યસ્થપણથી ઉપેક્ષા કરીને શ્રુતાનુરૂપને જ ૩
 છે એટલે જે પ્રમાણે સૂત્રમા કહ્યું હોય તેજ પ્રમાણે જિજ્ઞાસુ જનોને
 દેશ આપે છે અહીં આવો અભિપ્રાય છે હાલમા પોતાને ધર્મિષ્ઠમાનન *
 કેટલાક પુરૂષોને ધૃતાદિકવડે જિનભિ જના સ્નાત્રમા કપણ આપી કે
 ગ ધોદકવડેજ સ્નાત્ર કરતા કરારતા જોઇને મધ્યસ્થ ધાર્મિક પુરૂ
 “આ બાબતમા શુ કરવુ યોગ્ય છે ?” એમ શુરૂને પ્રશ્ન કરે, ત્યારે સર્વ
 એ ગીતાર્થ શુરૂઓ તેમને આ પ્રમાણે કહે છે —વર્તમાન કા
 વર્તતા મૂળ આગમોમા શ્રાવકોને દ્રવ્યસ્તવ કરવાનો ઉપદેશ આપેલો
 છે, પરંતુ તે દ્રવ્યસ્તવ કરવાનો વિધિ આપ્યો નથી તેથી તે વિધિ
 પૂર્વમા આપેલો સંભવે છે અને પૂર્વને બાજુનારા શ્રી ઉમાસ્વાતિ
 વાચકે પ્રવચનની ઉત્તતિ કરવાના હેતુથી પ્રગમરતિ પ્રકરણ અને
 તત્ત્વાર્થ વિગેરે અનેક મહાશાસ્ત્રો રચ્યા છે તેમા —“જિનભરન,
 જિનભિજ, જિનપૂજા અને જિનમતને જે પુરૂષ આદરે છે, તે પુરૂષને
 મનુષ્ય, દેવ અને મોક્ષના સુખરૂપી ફળો હસ્તકે પાવવામા જ રહેલા
 છે, ” ઇત્યાદિક દ્રવ્યસ્તવને કહેનારા પ્રકરણમા પૂજાનો વિધિ આ
 પ્રમાણે કહેલો છે —“નિર્ભળ બુદ્ધિવાળા જેઓ ભાવથી ધી, દ્વંધ,
 દહીં, વિકસ્વર પુંપો, ધૂપ, જળ, હીપ, ગધોદક સુગંધ ચદનનો
 રસ અને તાળ શ્રેષ્ઠ ડેસરે કરીને વીતરાગ દેવની પૂજા કરે છે, તેઓ
 નિગતર આ લોકનું અને સ્વર્ગલોકનું સુખ ભોગવીને શીઘ્રપણે
 મોક્ષમા જાય છે ” વળી —“ જેઓ જિનેશ્વરે કહેલા વિધિપૂર્વક
 ‘ગન્ધ, રહસ્ય, દહીં અને દ્વંધથી ભરેલા શ્રેષ્ઠ કાચોવડે જિનેશ્વ
 રને સ્નાન કરાવે છે તેઓ સ્વર્ગના વિમાનના વૈભવવાળા (વિમાન
 વામી) થાય છે ” આ પ્રમાણે સવિજ્ઞને વિષે શિરોમણિ સમાન
 તે શ્રી ઉમાસ્વાતિવાચકે સિદ્ધાન્તમા જોયા વિના આ અર્થ કહેલો
 હોય નહીં એમ સંભવે છે તેથી કઠીને જ ગોવિન્દાચાર્ય સંનતકુ
 મારની સધિમા આ અર્થ તેજ પ્રમાણે વર્ણવ્યો છે પર્વના કર્તાએ

અને દૂપા(મા)નિધાના કતાંએ તે જ અર્થનો અનુવાદ કર્યો છે, પ્રમાણિક અને સિદ્ધાંતિકના શિરોમણિ સમાન શ્રી જિનેશ્વર નામના આચાર્યે કથાનકકોન નામના ગાત્રમા તે જ અર્થ વિશેષે કરીને સ્થાપન કર્યો છે, અને તેમના શિષ્યશ્રી અભયદેવ સૂરિએ પણ પચાસકની વૃત્તિમા—‘ દેવોએ પણ કાનોદધિ અને પુરુર-ગોદધિનું જળ સમીપે છતાં પણ વૃતોદધિ, ક્ષીગોદધિ અને ઇન્દુરસોદધિનું જળ મગાવ્યું, તેથી તેઓએ વૃતાદિકનું સ્નાન અનાદિ રૂઢ છે એમ સ્થાપન કર્યું છે,’ એમ લખેલું છે તેથી મૂર્ખ વાચાળ પુરૂષે દ્વિધિત કર્યા છતાં પણ વૃતાદિકનું સ્નાન કરાવવું યોગ્યજ છે એમ અમે માનીએ છીએ તથા અધિવાસનું જળ મગાવવું, છત્ર, રથબ્રમણ અને દિક્ષાળોની સ્થાપના એ વિગેરે કાર્યો પણ પ્રભાવનાના વિશેષ હેતુ હોવાથી પૂર્વ પુરૂષોએ આચરેલા છે, તેમનો છદ્મસ્થોએ નિષેધ કરવો યોગ્ય નથી કેમકે આગમમા કોઈપણ ઠેકાણે તેનો નિષેધ જોવામા આવતો નથી. અહીં કોઈ શકા કરે કે—ઈદ્રાદિએ આ કાર્યો કર્યા નથી, તે જ આ કાર્યોનો નિષેધ જણાવે છે આનો જવાબ એ છે જે—દેવ અને મનુષ્યનો આચાર સરખો નથી કારણ કે દેવો તો માગ પ્રથમ ઉત્પન્ન થાય તેજ વખતે ચૈત્યપૂર્ણદિક કરે છે અને મનુષ્યો તો યાવજજીવ સુધી ત્રિકાલ પૂર્ણ કરે છે દેવો એકવાર એક કલ્યાણક્રમા પૂર્ણ કરે છે અને તપસ્યા તો કરતા જ નથી, પણ મનુષ્યો તો દરેક વર્ષે તપસ્યા પૂર્વક સર્વ તીર્થ કરોના કલ્યાણક્રમા પૂર્ણ કરે છે તેથી મનુષ્યોને મનુષ્યોનો વ્યાપાર કરવો એ જ કલ્યાણકારક છે

વળી જિનેશ્વરના મહિમાની વૃદ્ધિ કરવી એ જ શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ વિદ્ય કરવો એ સારો નથી કારણ કે કહ્યું છે કે—“નિરતર પ્રાણવધા દિક્ષમા પ્રવર્તતો શ્રાવક જિનપૂર્ણ રૂપી મોક્ષમાર્ગમા વિદ્ય કરનારો યાચ, તો તે અતરાય કર્મ બાધે છે અને તેથી ઠરીને તે ઇચ્છિત લાભને પામતો નથી.” આ કારણથી જ ત્રણ ચોવીસીના જિનેશ્વ-

રોના પદ્મ વિગેરે કરાવવામા પણ ગીનાથો દ્વષણ આપતા નથી કારણ કે તેઓ ધણા બિ બોના અતરાયથી ભય પામે છે અને વળી આગ મમા તેનો નિરેધ પણ દેખાતો નથી તેથી તેઓ મૌન જ ધારણ કરે છે કારણ કે ગુડનો ઉપદેશ આ પ્રમાણે છે—“ જે કાર્ય બહુ ખ્યા તિને પામેલું હોય, અને સૂગમા કોઈ પણ ઠેકાણે તે કરવાનું કહ્યું ન હોય તેમજ તેનો નિરેધ પણ જણાતો ન હોય, તેવા કાર્યમા ગીતાથો મૌન જ રહે છે ’ તથા—“ સૂત્રના લખિત એટલે વચનને વિષે સૂત્ર જ પ્રમાણ છે, અને સૂત્ર બાદને વિષે સ વિગ્ન ગીતાર્થ બહુ જનોએ સેવેલી જે આચરણા તે પણ પ્રમાણ જ છે ” વળી હરિભદ્રસૂરિએ પણ યજ્ઞ પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા કહેવી છે તે વિષે તેમણે કહ્યું છે કે—“વ્ય-ક્તાખ્યા, દ્વેગાખ્યા અને મહાખ્યા એ ત્રણ પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા છે તેમા જે કાળે જે તીર્થ કર હોય (જે તીર્થ કરનું શાસન વર્તતું હોય) તેની જે પ્રતિષ્ઠા કરવી તે પહેલી વ્યક્તા પ્રતિષ્ઠા છે એમ સિધ્ધાતને જાણનારાઓ કહે છે ઋષભસ્વામી વિગેરે સર્વે (વર્તમાન ચોવીસીના) તીર્થકરોની જે પ્રતિષ્ઠા કરવી તે બીજી દ્વેગા નામની પ્રતિષ્ઠા કહેવાય છે, અને એકસો ને સીતેર જિનોની સ્થાપના કરવી તે ત્રીજી મહા પ્રતિષ્ઠા કહેવાય છે,” અહીં કોઈ એમ કહે કે—આ પ્રતિષ્ઠા જૂઠા જૂઠા બિ બને સ્થાપવાની છે આવું તેનું કહેવું યોગ્ય નથી કારણ કે કદ પદાર્થમા કદ પના કરવી અયોગ્ય છે કેમકે વિચારપૂર્વક કાર્યને કરનારા વિદ્વાનો પદ પદાર્થનો ત્યાગ કરી અકદની કદ પના કરતા નથી આવી રીતે શુદ્ધ શ્રદ્ધાળુ (સાધુ) શ્રુતને અનુસારે જ પ્રરૂપણા કરે છે ૧૦૩

આ ગીતે ત્રીનુ શ્રદ્ધાનુ લક્ષણ કહ્યું હવે શ્રદ્ધાનુ
ચોથુ લક્ષણ (સ્ખલિત પગ્નિમુદ્ધિ) કહે છે

અદ્યારમલકલક, પમાયમાર્કિદિ કદરિ ચરણમ્મ ।

જણિય પિ ત્રિયદ્ધણા, સોહિતિ મુણી ત્રિમલમદ્ધા ॥૧૦૪॥

મૂલાર્થ—પ્રમાદાદિકે કરીને કોઈ પણ પ્રકારે આગ્નિને વિષે
અતિચારરૂપી કલક જેવો મળ ઉત્પન્ન થયો હોય તો તેને પણ
નિર્મળ શ્રદ્ધાવાળા મુનિઓ આલોચનાએ કરીને શુદ્ધ કરે છે

ગીકાર્થ—મૂળ શુભ અને ઉત્તર શુભની મર્યાદાનો જે અતિક્રમ-
ઉલ્લંઘન કરવું તે અતિચાર કહેવાય છે તેજ અતિચાર શુભને મલિન
કરવાનો હેતુ હોવાથી મળરૂપ છે અને તે મળ ચારિત્રરૂપી ચદ્રના
કલક જેવો હોવાથી કલકરૂપ છે તે અતિચાર મળકલક ચારિત્રને
વિષે પ્રમાદાદિકે કરીને એટલે કે આકુટ્ટિકા તો પ્રાચે કરીને ચારિત્રીને
સભવે નહીં તેથી પ્રમાદ, દર્પ અને કદપે કરીને કોઈ પણ પ્રમાદે એટલે
કાટાથી વ્યાસ એવા માર્ગમા યત્નપૂર્વક ચાલતા છતાં કાંટો વાજે તેની
જેમ ઉત્પન્ન થાય અપિશબ્દનો અર્થ સભાવનારૂપ હોવાથી ચારિ-
ત્રીને અતિચાર થયો સભવે છે એમ જાણવું અહીં આકુટ્ટિકા વિગેરેનું
સ્વરૂપ આ પ્રમાણે કહ્યું છે—“તીવ્રપણાથી જાણીને કરવું તે આકુટ્ટિકા,
દોડમદોડથી કરવું તે દર્પ, વિકથા વિગેરે કરવું તે પ્રમાદ અને કારણે
કરવું તે કદપ કહેવાય છે” આ ઉપલક્ષણથી દશ પ્રકારની પ્રતિસેવના
પણ સમજી લેવી તે આ પ્રમાણે—‘દર્પ ૧, પ્રમાદ ૨, અનાસોગ ૩,
આતુર (માદગી) ૪, આપત્તિ ૫, શકિત ૬, સહસાકાર ૭, ભય ૮,
પ્રદ્રેષ ૯ અને વિમર્ષ ૧૦ (આ દશ કારણે પ્રતિસેવના-અતિચાર
થાય છે) આ અતિચારને આલોચનાએ કરીને નિર્મળ શ્રદ્ધાવાળા
એટલે નિષ્કલક ધર્મની અભિલાષાવાળા મુનિઓ શોધે છે—દ્વર કરે

છે તેઓ એમ ધારે છે કે—“ ઉત્તમ અર્થ સાધવામા જો ભાવશત્ય રહી જાય તો તે હર્ષભયોધિને તથા અનત સ સાગ્ને કરે છે, તેવા અનર્થને શસ્ત્ર, વિષ, હુણ વેતાવ હુણ ય ન કે કોઈ પામેલો અર્થ એ કોઈ પણ કરી શકતા નથી ” ૧૦૪

—→૦૪←—

હવે પ્રસ્તુત સિંગને સમાપ્ત કરવા પૂર્વક બીજા
સિંગનો મળ્ય કગવા કહે છે

એસા પવરા સદ્ગા, અણુવદ્દા હોઈ માવસાહુસ્ત ।

ઈર્દે મગ્માવે, પન્નપણિજો હવઈ એમો ॥ ૧૦૫ ॥

મૂનાર્થ—આ એક શ્રદ્ધા ભાવસાધુને અનુબદ્ધ—અવિચિત્ર હોય છે, અને આ શ્રદ્ધાના હોવાથી તે ભાવસાધુ પ્રજ્ઞાપનીય હોય છે જ

ગીકાર્થ—આ ચાર સિંગવાળી એક શ્રદ્ધા-ધર્મોભિલાષા ભાવ માધુને અનુબદ્ધ એટલે અવિચિત્રપણે હોય છે, અને આ શ્રદ્ધાનો સફળાવ એટલે છતાપણુ હોવાથી આ ભાવમાધુ પ્રજ્ઞાપનીય એટલે કદાચહુડપી શ્રદ્ધથી રહિત હોય છે જ ૧૦૫

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—ચારિત્રવાગાને શુ અસફ્રશ્રદ્ધ (કદાચહુ) સ ભવે? જવાબમા કહે છે કે—હા મતિમોહના માહાત્મ્યથી સ ભવે જ છે મતિમોહ પણ શાથી હોય એમ જો તુ કહેતો હોય તો તે ઉપર કહેવાય છે —

વિદિઉજ્જમેવન્નપમયંઉસ્સગ્ગેવપાયંતદુમયંગયાઈ ।

સુત્તાઈ મહુવિદ્દાઈ, મમણ ગમીરમાવાઈ ॥ ૧૦૬ ॥

મૂનાર્થ—નિવિ, ઉધમ, વર્ણક, ભય, ઉત્સર્ગ, અપનાદ અને

તે બન્નેમા રહેલા એમ મિહાતમા ગલી જ ભાનાર્થવાળા ઘણા પ્રકારના મૂત્રો છે

ગીકાર્ય—વિધિ ઉદમ, વર્ણક, ભય, ઉત્સર્ગ, અપવાદ અને તદુભય (વિધિ અને અપવાદ બન્ને) એટલા શબ્દોનો દ્વંદ્વ સમાસ છે અને તે દ્વંદ્વ સમાસ સ્વયંદ પ્રધાન હોવાથી છેવટનો ગત શબ્દ દરેકની સાથે જોડાય છે તે સર્વે મૂત્રશબ્દના વિશેષણો છે, અને મૂત્ર શબ્દ વિશેષ્ય છે તેથી કરીને તેનો પ્રયોગ આ પ્રમાણે છે—જિનસિદ્ધા તમા કેટલાક સૂત્રો વિધિગત એટલે વિધિને દેખાડનારા છે જેમકે—“ભિક્ષાકાગ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે મુનિએ સત્રાતિ રહિત અને મૂર્છારહિત થઈને આ ક્રમના યોગવડે ભાત પાણીની ગવેવણા કરવી. ’ ઇત્યાદિ પિ ઉગ્રહણના વિધિને જણાવનારા છે કેટલાક ઉદમના સૂત્રો છે, જેમકે—“ રગનો સમૂહ જતો રહી પીળા પડી ગયેલા વૃક્ષોના પાદડા જેમ પડી જાય છે તેમ હે ગૌતમ ! આ મનુષ્યનું જીવિત ક્ષણિક છે, માટે એક સમય પણ પ્રમાદ કરવો યોગ્ય નથી ’ ઇત્યાદિ તથા—“ જિનેદ્રની પ્રતિમા કરાવવી, તેનું ચૈત્ય કરાવવું ધપ, પુષ્પ અને ગંધ—ચંદનવડે તેની પૂજા કરવી, આવા ધર્મમા યુક્ત થયેલો અને સ્તવ તથા સ્તુતિમા તત્પર થયેલો ધ્રાવક બન્ને કાળ ચૈત્યવદન કરે ’ ઇત્યાદિ કાગનું નિરૂપણ કયું છે તે પણ ઉદમનો જ હેતુ છે, તેથી અન્યકાળે પણ ચૈત્યવદન કરે તોપણ તે અધર્મને માટે થતું નથી કેટલાક સૂત્રો વર્ણકના છે, તે ચરિતાનુવાદ કહેવાય છે જેમકે—દ્રૌપદીએ પાંચ પુરૂષના ક્રમમા વરમાળા નાખી, તથા જ્ઞાતાધર્મિકથાદિક અગોને વિષે નગરાદિકના વર્ણનો આપ્યા છે તે સર્વ વર્ણક સૂત્ર કહેવાય છે કેટલાક સૂત્રો ભય દેખાડનારા હોય છે જેમકે નારકાદિકના દુ ખો દેખાડવા, એ વિગેરે. કહ્યું છે કે—“ નરકને વિષે જે માસ રૂધિરાદિકનું વર્ણન કર્યું છે, તે ભય દેખાડવા માટે માત્ર પ્રસિદ્ધિને લીધે જ કર્યું છે, ખરી રીતે તો તેઓના વૈદ્ય શરીર હોવાથી તે રૂધિરાદિક હોતા નથી. ” અથવા દુ ખવિપાકમા જે પાપી જીવોના ચરિત્રો કહ્યા

છે તે ભયશૂનો બાણવા કેમકે તેના ભયથી પ્રાણીઓ પાપકર્મથી નિવૃત્ત થઈ શકે છે કેટલાક ઉત્સર્ગ સૂત્રો છે જેમકે—“ ઇત્યાદિક આ છ જીવનિકાયનો પોતે દડ ન આરભે ” ‘ત્યાદિક છ જીવનિકાયની ગ્ણા બતાવનારા સૂત્રો કેટલાક અપવાદના સૂત્રો છે, તે પ્રાગે કરીને ડેદ શ્રયમા કહેવા છે અથવા— ‘ગુણાધિક કે સમાન ગુણવાળો નિપુણ સહાયકારક ન મળે તો પાપકર્મને વર્જી તથા કામભોગને વિષે આસક્તિનો ત્યાગ કરી એકલો પણ વિચરે ઇત્યાદિક પણ અપવાદ સૂત્રો છે તથા જેમા ઉત્સર્ગ અને અપવાદ એકી સાથે કહેવા હોય તે તદ્દ ભય સૂત્રો કહેવાય છે જેમકે—“ આર્તધ્યાન ન થતુ હોય તો સમ્યક્ પ્રકારે વ્યાધિ સહન કરવો પરંતુ આર્તધ્યાન થાય તો વિધિપૂર્વક તેનો પ્રતીકાર કરવા પ્રવર્તવું ” આની રીતે ઘણા પ્રકારના એલે સ્વસમય, પરસમય, નિશ્ચય, વ્યવહાર જ્ઞાન અને ક્રિયા વિગેરેવડે નયના મતને પ્રકાશ કરનારા સૂત્રો મમયમા એટલે જિનસિદ્ધાંતમા ગણીર ભાવાર્થવાળા એલે સૂક્ષ્મશુદ્ધિથી અભિપ્રાય બાણી શકાય તેવા છે ૧૦૬

તેથી કરીને પ્રકૃતમા શુ આવ્યુ ? તે કહો હો—

તેસિં વિસયવિમાગ, અમુચતા નાળવરણકમ્મુદયા ।

મુજ્જહ્ જીગો તત્તો, મપેરેસિમસગ્ગહ જણહ ॥ ૧૦૭ ॥

મૂવાર્થ—જ્ઞાનાવરણ કર્મના ઉદયથી તે સૂત્રોના વિષયનો વિભાગ નાહી બાણવાની જીવ મુજાય છે—મોહ પામે છે, અને તેની રીતે એ પરને અમ શુદ્ધ ઉત્પન્ન કરેછે

મીકાર્થ—તે સૂત્રોના વિષયનો વિભાગ એટલે આ સૂત્રનો આ વિષય છે, અને આનો આ વિષય છે એમ જ્ઞાનાવરણ કર્મના ઉદયને લીધે નહિ બાણતો જીવ-પ્રાણી મુજાય છે-મોહ પામે છે, અને તેથી

કરીને સ્વપરને એટલે પોતાને અને પોતાના સેવક અન્યને જમાણીની જેમ અસહ્ય એટલે અસહ્યોધ ઉત્પન્ન કરે છે ૧૦૭

તેથી કરીને

ત પુણ સવિગ્ગગુરુ, પરહિયકરણુજ્જયાણુકપાણ ।

ચોદિતિ સુત્તવિદિયા, પન્નમણિજ નિયાણતા ॥ ૧૦૮ ॥

મૂનાર્થ—તે મૂઢને આ પ્રજ્ઞાપના કરના (સમગ્રવવા) લાયક છે એમ જાણતા (જાણીને) પરહિત કરવામા ઉદ્યમવત એવા સવિગ્ગ ગુરુ અનુક્રપાવડે સૂત્રમા કહેલા વિધિએ કરીને ધોર દે છે

દીકાર્થ—તે મૂઢને તથા પુનઃ શબ્દ છે તેથી જ્ઞાનના અર્થા અને વિનયવાળા તેને એટલે કે જો તે મૂઢ જ્ઞાનનો અર્થ અને વિનીત હોય તો તેને પરહિત કરવામા ઉદ્યમવત એટલે પરાપકાર કરવામા રસિક એવા સવિગ્ગ ગુરુઓ-પૂજ્ય આચાર્યો અનુક્રપાવડે એટલે આ બિચારો દુર્ગતિના ન જાઓ એવી અનુચ્છુ બુદ્ધિથી પ્રેરણને સૂત્રના વિધિ પૂર્વક એટલે આગમમા કહેલી ચુકિત પૂર્વક બોધ પમાડે છે, પરંતુ જો તે મૂઢને પ્રજ્ઞાપનીય એટલે બોધ પમાડવાને ઉચિત જાણે તો જ બોધ કરેછે, તેવો ન હોય તો સર્વસંપન્ન તેને બોધ પમાડી શકે નહીં ૧૦૮

ત્યાગ પછી—

સોગ્ધિ શ્રસન્નગ્ધાયા, સુવિસુદ્ધ દસણ ચરિત્ત ચ ।

આગદિહ સમત્થો, હોદ્ધ સુદ્ધ ઉજ્જુમાવાઓ ॥ ૧૦૯ ॥

મૂનાર્થ—તે પણ અસમ્બલનો ત્યાગ કરી મુખે કરીને સરસપણથી સુવિસુદ્ધ દર્શન અને ચારિત્રની આરાધના કરના સમર્થ થાય છે

દીમર્થ—તે પણ પ્રજ્ઞાપનીય (બોધ પમાડવા લાયક) મુનિ અસમ્બલનો ત્યાગ કરી એટલે પોતે કપેલા જ્ઞાનને મૂઢી દઇ જગુ-

ભાવથી એટલે આર્જવ ગુણથી સુવિશુદ્ધ એટલે અતિ નિર્મળ કર્શન સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્રને વ શબ્દ છે તેથી જ્ઞાન અને તપને પણ મુખે કરીને આરાધવા સમર્થ થાય છે, અહીં ઋતુભાવ કહેવાથી પ્રસાપનીય મુનિ પણ જો આર્જવથીજ આલોચના તથા પ્રતિક્રમણ કરે તો જ તેની શુદ્ધિ થાય છે એણે જણાવ્યું છે તે વિષે આગમમાં કહ્યું છે કે— “આર્જવગુણવાળાનીજ શુદ્ધિ થાય છે અને શુદ્ધ થયેલાનેજ ધર્મ પણ સ્થિર થાય છે અને ધતથી સાંચાયેલા અગ્નિની જેમ તે પરમ નિર્વાણને પામે છે ” ૧૦૯

આ પ્રમાણે ભાવસાધુનું નીચું લિંગ કહ્યું હવે ચોથું દિશાપ રત્ન નામનું લિંગ કહે છે, અને તે ક્રિયાપરત્વ પ્રમાણને સંલવતું નથી, તેથી પ્રથમ પ્રમાદને દૂર કરવાનોજ ઉપદેશ આપે છે —

સુગદાનિમિત્ત ચરણ, ત પુણ છકાયમજમો ચેવ ।

મો પાલિડ ન નીરદ્ધ વિગદાઇપમાયજુત્તેહિ ॥ ૧૧૦ ॥

મૂલાર્થ—સુગતિનું કારણ ચારિત્ર છે, અને છ કાય જીવની જે રક્ષા તે જ ચારિત્ર નિમિત્તિક પ્રમાદ નડે યુક્ત એવા મનુષ્યો પાળી શકતા નથી

ટીકાર્થ—સારી ગતિ તે સુગતિ એટલે સિદ્ધિ, તેનું નિમિત્ત એટલે કારણ ચારિત્ર-યતિધર્મ છે કહ્યું છે કે—“જેથી કરીને અન્યથા પ્રકારે સિદ્ધિ પ્રમાતી નથી તેથી કરીને આ (સિદ્ધિ) ને ઉપાય આજ છે કે આરભમાં પ્રવર્તવું નહીં ’ તથા—“વહાણું વિનાના બુદ્ધિમાન પુરૂષો ભુજદે કરીને પણ કોઈ પણ રીતે પ્રયત્ન સમુદ્ધને ઝાળાળી શકે છે, પરંતુ સિદ્ધિ તો શીજ વિના કોઈ પણ પ્રકારે સાધી શકાતી નથી એમ જાણીને તમે ચિત્તને યતિધર્મમાં દાં કરો ” વળી ચારિત્ર વધકાયનો સ યમ એટલે છ કાય જીવનું રક્ષણ જ છે જ શબ્દ છે તેથી ચારિત્રમોહનીય ધર્મનો ક્ષયોપશમ એ પણ ચારિત્ર છે એમ સૂચવે છે વળી તે સ યમ વિકલ્પાદિક પ્રમાદ કરીને યુક્ત એવા યુગ્મોએ પાળી શકાતો નથી—નૃષ્ઠિ પ્રમાદી શકાતો નથી.

અહીં વિકૃત્યા એટલે વિરૂધ્ધ કૃત્યા, અને આદિ શબ્દ છે તેથી મઘાદિક જાણવા કહ્યું છે કે—“ મઘ વિષય, કષાય, નિદ્રા અને પાપ મી વિકૃત્યા એ પાપ પ્રમાદો કહેલા છે, તે જીવને સંસારમા પાડે છે ” તેમા મદિરા સાધુને અકલ્પ્યજ છે મઘ અને મઘ જેવા અન્ય રમોને સાધુ પોતાના આત્માના યશની રક્ષા માટે—આત્મસાક્ષીએ પીવે નહિ

તથા વિષયરૂપ પ્રમાદ પણ વર્જવા યોગ્ય છે કહ્યું છે કે—“ પુણ્ય જોનો પરિણામ અનિત્ય છે એમ જાણીને મનોજ વિરયો ઉપર પ્રેમનો અભિનિવેશ (આમદ) કરવો નહીં ” તથા કષાયરૂપી પ્રમાદ પણ કે વા લાયક નથી કહ્યું છે કે—“ આત્માનુ ક્ષિત મુનિ પુરૂષ પાપને વધારનારા ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચારે દોષો વમી નાખવા- દૂર કરવા ” તથા નિદ્રારૂપી પ્રમાદ પણ ઉચિત હોય તેટલો જ કરવો તે આ રીતે—“ ગત્રિની પહેલી પોરસીએ સ્વાધ્યાય કરવો, બીજી પોરસીએ ધ્યાન ધરવું, ત્રીજીમા નિદ્રાનું સુખ લેવું અને ચોથી પોર- મીએ પાછો સ્વાધ્યાય કરવો ’ કયાને વિષે પણ આવો ઉપદેશ છે - “ આશ્લેષ, વિશ્લેષ અને ઉન્માગનો નિષેધ કરવામા જેની સ્થાપના સમર્થ છે, તથા માતાની જેમ જે શ્રીતાજનના શ્રાત્ર અને મનની પ્રસન્નતાને ઉત્પન્ન કરનારી છે એવી સંવેદની, નિર્વેદની અને ધર્મ્ય એ નામની કથાઓ સર્વદા કરવા લાયક છે અને સ્ત્રીકથા, ભક્તકથા, ચોરકથા તથા દેશકથા દૂરથી જ ત્યાગ કરવા લાયક છે ’ આ પ્રમાણે આગમને વિષે નિષેધ કરેલા વિકૃત્યાદિક પ્રમાદવાળા પુરૂષોએ સયમ પાળી શકાતો નથી, તેથી તે પ્રમાદ કરવા યોગ્ય નથી એ આગાથાનો ભાવાર્થ છે ૧૧૦

પ્રમાદ જ વિરોધે કરીને અનર્થનું કારણ છે એમ બતાવે છે—

પશ્વજ્ઞ વિજ્ઞ પિ વ, સાહિતો હોદ જો પમાદ્વો ।

તસ્મ ન સિજ્ઞદ્દ ઇસા, કરેદ્ ગરુય ચ અવયાર ॥ ૧૧૧ ॥

મૂલાર્થ—વિદ્યાની જ જેમ પ્રવજ્યાને સાવનાર જે પુરૂષ પ્રમાદવાળો થાય છે, તેને તે સિદ્ધ થતી નથી, પરંતુ ઉલટો મોટો અનર્થ ડરે છે

ટીકાર્થ—વિદ્યાની જ જેમ પ્રવજ્યાને એટલે જિનેદ્રની દીક્ષાને સાધતો જે પુરૂષ પ્રમાદવાળો થાય છે અહીં “પ્રમાદલો” એ શબ્દમાં મતુષ્ ના અર્થમાં આલ, ફલ્લ, મળ અને રૂત્ત એ પ્રત્યયો લાગે છે એમ જાણવું તેથી અહીં ફલ્લ પ્રત્યય લાગેલો છે તે પ્રમાદી પુરૂષને આ દીક્ષા વિદ્યાની જેમ સિદ્ધ થતી નથી એટલે ફળદાયક થતી નથી જ શબ્દનો સિત્તક્રમ હોવાથી કરેઈ ક્રિયાપદની પછી છે એમ જાણવો, અને ઉલટો મોટો અપકારને એટલે અનર્થને કરે છે આનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—પ્રમાદવાળા સાધક પુરૂષોને જેમ વિદ્યા ફળદાયક થતી નથી, અને ઉલટો ગ્રહાદિકના આવેશ રૂપ અનર્થને પ્રાપ્ત કરે છે, તેમ શીતળ વિહારી સાધુને જિનદીક્ષા પણ કેવળ મોક્ષાદિકને પ્રાપ્ત કરતી નથી એટલું જ નહીં પણ ઉલટી દીર્ઘ સસારમાં જન્મભરૂં અનર્થને પ્રાપ્ત કરે છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“શીતળ વિહારથી અવશ્ય ભગવતની આશાતના થાય છે અને તેથી રીને ઘણા કલેશવાળો દીર્ઘસસાર પ્રાપ્ત થાય છે જેથી કરીને કહ્યું છે કે—તીર્થ કર પ્રવચન (સઘ) શ્રુત, આચાર્ય ગણધર અને બીજા મહર્ષિઠક તપસ્વીની આશાતના કરનાર અનંતસસારી થાય છે ” આ કારણથી સાધુએ અપ્રમાદી થવું ૧૧૧

બીજી યુક્તિવડે પ્રમાદનો જ નિષેધ ડરે છે—

પદિલેહણાદિચેટ્ટા, છકાયવિષાદયી પમત્તસ્સ ।

મણિયા સુયમ્મિ તમ્હા, અપમાઈ સુવિદિચ્છો હોઈ ॥ ૧૧૨ ॥

૧ ઠડા-શીતળ

મૂલાર્થ—પ્રમાદીની પડિલેહણાદિક ચેષ્ટા-ક્રિયા ગાત્રને વિષે છકાયને વિધાત કરનારી કહી છે તેથી સાધુ અપ્રમાદી જ હોય છે

ટીકાર્થ—સિધ્ધાંતને વિષે પ્રમત્ત સાધુની પડિલેહણા અને આદિ શબ્દથી ગમનાદિક ચેષ્ટા એટલે ક્રિયા-વ્યાપાર છકાયને વિધાત કરનાર કહેલ છે તે આ પ્રમાણે—“ જો પરિલેહણ કરતા પરમ્પર વાત કરે, જનપદ (દેશ) ની વાત કરે, પચ્ચખાણુ આપે, પોતે વાચે, અથવા સામજે, તો પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેજસ્કાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય અને વ્રસઠાય એ છયે કાયનો પડિલેહણામા પ્રમાદી થયેલો સાધુ વિરાધ- થાય છે તેથી મુર્ચ્છિત સાધુએ સર્વ વ્યાપારમા અપ્રમાદી થવું આ વાક્ય પૂર્વ ગાથામા પણ જોડવું તે અર્થમા તેજ પ્રમાણે કહી ગયા છીએ ૧૧૨

અપ્રમાદી કેવો હોય ? તે કહે છે—

રક્ષક વણસુ સ્થલિય, ઉવડત્તો હોઈ સમિદ્ગુત્તીસુ ।

વજ્રક શ્રવજ્ઞહેડ, પમાયચરિય મુથિરચિત્તો ॥ ૧૧૩ ॥

મૂલાર્થ—વ્રતોને વિષે અતિચારને વર્જી સમિતિ અને ગુપ્તિને વિષે ઉપયોગ રાખે, અને સ્થિર ચિત્તનાળો વર્જ પાપના હેતુરૂપ પ્રમાદના આચરણનો ત્યાગ કરે

ટીકાર્થ—વ્રતોને વિષે સ્ખલિતની એટલે અતિચારની રક્ષા કરે એટલે નહીં કરવાની બુદ્ધિથી તેનો ત્યાગ કરે. તેમા પ્રાણાતિપાત વિરતિને વિષે વ્રસ અને સ્થાવર જ તુનો સંઘટ્ટ, પરિતાપ કે ઉપદ્રવ ન કરે મૃષાવાદ વિરતિને વિષે અનાયોગાદિકે કરીને સૂક્ષ્મ મૃષાવાદ અને વચનવડે બાહર મૃષાવાદને બોલે નહીં અદત્તાદાનવિરતિને વિષે સૂક્ષ્મ તે જણાવ્યા વિના કાચિકી વિગેરે ન કરે, અને બાહર તે સ્વામી

જીવ, તીર્થ કર અને ગુરૂની અનુશા વિના કાંઈ પણ ગ્રહણ ન કરે, તથા ખાય પણ નહીં એવા મનમા બ્રહ્મચર્યના દશ સ્થાનકોને સમ્યક્ પ્રકારે આરાધે. પાત્રમા મતમા સૂક્ષ્મ તે વાગ વિગેરે ઉપર મમતા ન કરે અને બાદર તે અનેપણીયાદિક આહાર વિગેરેને ગ્રહણ ન કરે કેમકે “ અનેપણીય ગ્રહણ કરવામા પરિગ્રહ લાગે છે ” એવું આપ્ત વચન છે, મૃદાંએ કરીને અધિક ઉપકરણ પણ ધારણ ન કરે રાત્રિ ભોજનની વિરતિને વિષે સૂક્ષ્મ તે અપચાના ઝોડકાર આવવા ન દે, અને બાદર તે ‘ દિવસે ગ્રહણ કરેલું પણ દિવસે નહિ ખાયેલું ’ ઇત્યાદિક ચાર પ્રકારનું રાત્રિભોજન ન કરે આ પ્રમાણે સર્વ નીતોને વિષે અતિ ચારનો ત્યાગ કરે તથા ૧ પ્રવીચાર ૩૫ મંમિતિને વિષે અને પ્રવીચાર તથા અપ્રવિચાર ૩૫ ગુપ્તિને વિષે ઉપયુક્ત એટલે ઉપયોગવાળો હોય કહ્યું છે કે— “ જે સમિતિવાળો હોય તે અવશ્ય ગુપ્તિવાળો હોય છે, અને જે ગુપ્તિવાળો હોય તેને સમિતિ હોય અથવા ન પણ હોય એમ ભગ્નના (વિકલ્પ) છે, કારણ કે કુશળવચનને બોલતો સાધુ ગુપ્તિ અને સમિતિ બન્નેવાળો હોય છે આને વિષે ઉપયોગ કેવી રીતે રાખવો તે પ્રવચનમાતૃ નામના અધ્યયનમા કહેલા નિધિથી બાંધવું આ સમિતિ અને ગુપ્તિ સર્વ સાધુઓને સર્વસ્વ ૩૫ છે તે વિષે કહ્યું છે કે— ‘ પરમ કૃત્તાણુને ઇચ્છતા સાધુઓએ પ્રવચનની માતાના જેવી આ આઠ માતાઓ નિરતર નિશ્ચયથી મૂકવા લાયક નથી ” ઘણું કહેવું ૧ નુસ્થિર ચિત્તવાળા થ ને પાપના હેતુ ૩૫ પ્રમાદાચરણનો ત્યાગ કરે ૧૧૩

તથા—

કાલમ્મિ અણુણહિય, કિરિયત્તરિવિરહિઓ જહાસુત્ત ।

આયરહ મન્વાકિરિય, અપમાઈ જો રહ ચરિત્તી ॥ ૧૧૪ ॥

મૂલાર્થ—સર્વ ક્રિયાને વખતસર અન્યૂનાધિપણે મૂનોમત વિવિ પ્રમાણે બીજી ક્રિયામાં ઉપયોગ રહિત આવશે તે ચારિત્રી અહીં અપ્રમાની કહેનાય ?

શ્રી.ાર્થ—કાળે એટલે અવસરે અર્થાત્ જે પ્રત્યુપેક્ષણાદિક ક્રિયા નો જે કાળ હોય તે કાળને વિષે, વખત વિના કરેલી એટલી વિગેરે ક્રિયાઓ પણ ઇષ્ટ સિદ્ધિને માટે થતી નથી, તેથી સર્વ ક્રિયા કાળે કરે એવો સબધ કરવો તે ક્રિયા કેવી? અન્યૂનાધિ-પ્રમાદને લીધે ન્યૂન ન કરે, તથા શૂન્યપણને લીધે અથવા પોતાની પ્રતિષ્ઠાને અર્થે અધિક પણ ન કરે તેમ કરનાથી તે સાધુ ઓમનો કહેવાય છે “કહ્યું છે કે—“જે આવશ્યાદિ-ક્રિયાને કરે નહીં, અથવા હીણ અધિક કરે અથવા શુદ્ધના કહેવાથી કરે તે સાધુ ઓમનો કહેલો છે ” તથા એક ક્રિયાથી જે બીજી ક્રિયા તે ક્રિયાતર કહેવાય છે, તેણે કરીને રહિત એટલે કે પડિલેહણાદિક કરતી વખતે સ્વાધ્યાય ન કરે અને સ્વાધ્યાય કરતી વખતે વસ્ત્ર પાત્રાદિકની પડિલેહણા કે ગમનાનિક ન કરે. એજ ઠારણ માટે આગમમાં કહ્યું છે કે—“ઇદ્રિયોના વિષયોના ત્યાગ કરી પાત્ર પ્રકારનો સ્વાધ્યાય કરે અને તેમાંજ તન્મય, તત્પર અને ઉપયોગી થઈ વિચરે ” અહીં કોઈ શંકા કરે કે-જો એમ છે તો ડેટલાએ-નવ કાર મગ અને સ્તોત્ર વિગેરે બોલતા બોલતા ચૈત્યની પ્રદક્ષિણા કરે છે તે આગમ વિરુદ્ધ હોય એમ જણાય છે ઠારણ કે કેવળીને પણ એકી વખતે બે ઉપયોગ ઇચ્છાતા નથી “સર્વ કેવળીને એકી સાથે બે ઉપયોગ હોતા નથી ” ઇત્યાદિક આગમમાં કહેલું છે અહીં જવાબ આપે છે કે-કેવળીને યુગપત્ બે ઉપયોગ ન હોય એ વચન અહીં શાપક નથી-લાશુ પડતું નથી-કેમકે કેવળીને એ-સમયના ઉપયોગની અપેક્ષા છે, અને છદ્મમ્થનો ઉપયોગ તો અતર્કુહૂર્નનો છે તેમાં પગલે પગલે અમ જ્યાંતા સમયો જતા રહે છે અને જીવના વીર્યનું અચિત્તપણ તથા શીઘ્રકારીપણ છે તેથી ઇર્થાસમિતિને વિષે પણ ઉપયોગ સબધે જ છે, શંકા—ત્યારે શા માટે સુત્રમાં “ઇદ્રિ

યોના વિષયોનો ત્યાગ કરીને ' એમ કહ્યું ? જવાબ-તાર કહેવું સત્ય છે પરંતુ તેમ કહેવાની અપેક્ષા જુદી છે તે આ પ્રમાણે-શિક્ષા સૂચકિકાની ક્રિયા જુદી છે અને સ્વાધ્યાયની ક્રિયા પણ જુદી છે તેથી સ્વાધ્યાયના ઉપયોગ વખતે ઇર્થોનો-ગમનનો ઉપયોગ સભવતો નથી પરંતુ પ્રદક્ષિણામાં તો મન, વચન અને કાયાએ કરીને જિનેશ્વરનું વદન જ કરવાનું ઇચ્છ્યું છે, તેથી તે બન્નેનો વિષય જુદો નથી, એટલે તેમાં એ કે ત્રણ ઉપયોગ પણ વિરૂદ્ધ નથી. તે વિષે આગમમાં કહ્યું છે કે—“ એકી વખતે શિષ્ય વિષયવાળી એ ક્રિયાનો નિષેધ છે, પરંતુ એક વિષયવાળી ક્રિયાઓનો નિષેધ નથી કારણ કે મન વચન કાયા એ ત્રણે જોગની ક્રિયા ભગિકસુત્રમાં (સાથે) કરેલી છે તથા—’ તદ્દગત ક્રિયા

શબ્દ—વર્ણ-સૂત્ર અર્થ અને ચાલુ વિષયમાં સર્વત્ર એકાગ્રતા સ્થિર ઉપયોગનું હોવાપણું છાપરામાના નાનાવિધ છિદ્રોમાંથી આવતા સૂચકિકાના પ્રકાશની પેરે સ્પષ્ટ સુસંગત છે

તેથી કરીને સચિન્નના બ્યવહાર વડે મદમદ ગતિએ કરીને પ્રદક્ષિણા કરવી વખતે સ્તુતિપાઠ કરવામાં કા’ પણ દોષ નથી ઉલટું મન, વચન અને કાયા એ ત્રણે યોગ સહિત કરેલું અનુષ્ઠાન આરાધેલું થાય છે અતિ વિસ્તારથી સચું

યથાસૂત્ર એટલે સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે તે સૂત્ર આ છે—“ગણધરે જે રચ્યુ, પ્રત્યેકગુણે જે રચ્યુ, શ્રુતકેવલીએ જે રચ્યુ અને સર્વર્ણ દશ પૂર્વાએ જે રચ્યુ તે સર્વ સૂત્ર કહેવાય છે ” કારણકે આ સર્વેને સમ્યગ્દષ્ટિનો નિશ્ચય છે તેથી તેઓ સત્ય પદાર્થનીજ પ્રરૂપણા કરે છે, અને તેમના સૂત્રને અનુસરીને બીજાએ પણ જે રચ્યુ હોય તે પણ પ્રમાણજ છે, તે સિવાય બીજી પ્રમાણબૂત નથી એવી રીતે સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે જે સર્વે ક્રિયાને આચરે તે અપ્રમાદી ચારિત્રી કહેવાય છે ૧૧૪

ચોથુ ભાવમાધુનુ સિંગ કહ્યુ હવે પાત્રમુ કહે છે—

સઘયણાદણુરૂવ, આરમહ સકમેવણુઠાણ ।

વદ્દુલામમ્પચ્છેય, સુયસારવિસારઓ સુજઈ ॥ ૧૧૫ ॥

મૂલાર્થ—સઘયણાદિકને અનુરૂપ શક્ય અનુષ્ઠાન કે જે બહુ બાલનાળુ અને અદ્ય નુસાનનાળુ હોય તેને જ શ્રુતના તત્ત્વ જાતનામા પડિત મુયતિ આરભે છે

દીકાર્થ—વજ્રમુખનારાય વિગેરે સ ઘયણુ તથા આદિ શબ્દ છે માટે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ ગ્રહણુ કરવા એ સર્વને અનુરૂપ એટલે ઉચિત જ સર્વ અનુગાન એટલે તપ, પ્રતિમા જિનકલ્પ વિગેરેને આરભે છે એટલે કે જે અનુષ્ઠાન જે સ ઘયણુને આશ્રી નિર્વાહ કરી શકાય તેજ અનુષ્ઠાનનો આરભ કરે છે કેમકે જો અધિક અનુ-
ષ્ઠાન કરે તો તેની સમાપ્તિ ન થવાથી પ્રતિજ્ઞાના ભગનો સભવ રહે છે વગી તે કેવુ અનુષ્ઠાન આરભે ? તે કહે છે—બહુલાભવાળુ એટલે વિશેષ પ્રકારના કૃણને આપનાર અને અદ્યપચ્છેદ એટલે અદ્ય નુક શાન કરનાર અહુ અદ્ય શબ્દનો અભાવ અર્થ કરવાનો છે તેથી ઢરીને સ ધમને બાધા નજ આવે એવુ જાણવુ તેવા કાર્યને શ્રુત-
સારવિશારદ એટલે સિદ્ધાંતના તત્ત્વને જાણનાર એવો મુયતિ એટલે ભાવસાધુ આરભે છે ૧૧૫.

—❦❦❦❦❦—

એવી ગીતે કેમ થઈ શકે ? તે કહે છે.—

જહ તં વહુ પસાહહ, નિવહહ ઝમજમે દહ ન જઘો ।

જણિહઝમ વહૂણં, વિસેસકિરિય તહાઢવહ ॥ ૧૧૬ ॥

મૂનાર્થ—જે પ્રકારે તે અનુષ્ઠાનને બહુ સાધી શકે, અને જેનાથી અત્યંત અસયમમા પડી ન જવાય, તથા બીજા ઘણા જનોને તેમા પ્રવર્તાવી શકે તે રીતે વિનય ક્રિયા કરે છે

ટીકાર્થ—જે પ્રકારે તે અધિકૃત અનુષ્ઠાનને ફરી ફરી સેવવાએ કરીને બહુ સાધે અથવા જે અનુષ્ઠાનથી અસયમને વિષે એટલે સાવધ ક્રિયાને વિષે હલ એટલે અત્યંત ન જ પડે ભાનાર્થ એ છે જે અનુચિત અનુષ્ઠાનથી પીડા પામે તો ફરીથી તે કરવામા તે ઉત્સાહ પામતો નથી, અને તેમ કરતા કદાચ રોગનો સંભવ થાય અને હવા કરાવે તો અસયમ થાય, અને હવા ન કરાવે તો અવિધિથી મરે લાને મયમનો અતરાય થાય એજ માટે કહ્યું છે કે “ જેનાથી મન અશુભ ચિત્તવન ન કરે, જેનાથી ઇન્દ્રિયોની હાનિ ન થાય અને જેનાથી યોગો મીઠાય નહીં એવો તપ જ કરવો જોઈયે ” તથા બીજા ઘણા સાધર્મિકોને તે અનુષ્ઠાન કરવામા ઉત્તમવત કરે છે એટલે કે શક્ય અનુષ્ઠાન કરવા ઘણા જનો મિથે છે અશક્ય અનુષ્ઠાનમા ઇચ્છા થતી નથી તથાશબ્દનો અર્થ સમુચ્ચય છે તેથી આ પ્રમાણે જોડવો— તથા વગી વિશેષ ક્રિયાને એટલે પ્રતિભાવહન કરવાનો અભ્યાસ વિગેરે અધિક અનુષ્ઠાનને શક્તિ પ્રમાણે આરભે છે એટલે શક્તિને નિષ્ફળ કરતો નથી ૧૧૬

—ૐૐૐૐ—

તે વિશેષ ક્રિયા શી ગીતે કરે ? તે કહે છે —

गुरुगच्छुन्नहृद, कयतित्यपभावण निराससो ।

अजमहागिरिचरिय, सुमरतो कुण्ड सकिरिय ॥ ११७ ॥

મૂનાર્થ—આર્ય મહાગિરિનુ ચરિત્ર સંભારીને આશા સા રાખ્યા વિના તીર્થની પ્રભાવના કરનારી સત્ક્રિયાને ગુરૂ તથા ગચ્છની ઉન્નતિને માટે કરે

ટીકાર્થ—શુર અને ગચ્છની ઉત્પત્તિ એટલે આ શુર અથવા ગચ્છ
ધન્ય છે કે જેની સહાયથી આવા દુષ્કરકારી સાધુઓ દેખાય છે એ
પ્રમાણે લોકોની સ્લાધા રૂપ વૃદ્ધિના હેતુવાળી તથા તીર્થની પ્રભાવના
કરનારી એટલે જિનજાસનના સાધુવાદને ઉત્પન્ન કરનારી અર્થાત્ “સર્વ
ધર્મમા જિનધર્મ શ્રેષ્ઠ છે, અમે પણ તેજ ધર્મ કરીએ ” એ પ્રમાણે
આદેયપણાને સાધનારી સત્ક્રિયાને આ લોક તથા પરલોકની આશ સા
રહિત કરે. કહ્યું છે કે—“ આ લોકને અર્થે આચારનુ અનુષ્ઠાન ન
કરવું, પરલોકને અર્થે આચારને ન પાળે, કીર્તિ, વર્ણવાદ, શબ્દ
અને સ્લાધાને અર્થે આચારને ન પાળે, અરિહંતે કહેલા હેતુને
છાડીને બીજા કોઈને અર્થે આચારને ન પાળે. ” આગમમા કહેલા
આર્ય મહાગિરિ આચાર્યના ચરિત્ર-વૃત્તાતને સ્મરણ કરીને સાધુ
સત્ક્રિયા કરે

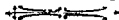

આર્ય મહાગિરિની કથા.—

સુવર્મા સ્વામીની આઠમી પાટે છેલા ચૌદ પૂર્વો ભગવાન સ્થૂળ
ભદ્રસૂરિ થયા. તેને આર્યમહાગિરિ અને મુહુમ્તી નામે બે શિષ્યો
દશપૂર્વો હતા. તે બન્ને પરસ્પર પ્રીતિવાળા ભરતનેત્રમા વિચરતા
હતા એકદા ભગવાન મહાગિરિએ મુહુમ્તીને ગચ્છ એપી જિનકદંપનો
વિચ્છેદ ગયો હેતો તોપણ તેની ક્રિયાને અભ્યાસ કરવા માટે પ્રાર્થ
કર્યે, અને તેથી તે ગચ્છની નિઠ્રાએ જ વિચરવા લાગ્યા. તેમા ગૃહ-
સ્થોએ ત્યાગ કરાતું અન્નપાન ગ્રહણ કરતા હતા, અને બાકીની જિન
કદંપીની ક્રિયા પોતાની શક્તિ પ્રમાણે કરતા હતા પરંતુ “હું ઉત્તમ
ક્રિયા કરૂ છું ” એવો લેશ પણ ગર્વ કરતા ન હતા. દુઃખવાન અને
ઈદ્રિયોને દમન કરનાર તે ગચ્છની માથે જ એક ગામથી બીજે ગામ

વિચરતા હતા એકઠા તે બન્ને સૂરિ પાળવિપુ નગરમા ગયા, ત્યાં સુહસ્તીસૂરિએ વમુભૂતિ નામના શ્રેષ્ઠીને ઉપદેશ આપી શ્રાવક થયો તે શ્રેષ્ઠી હમેશા પોતાના પરિવારને ધર્મદેશના આપી પ્રતિબોધ કરતો હતો પરંતુ તેમા કોઈ પણ પ્રતિબોધ પામ્યા નહીં, તેમજ કદા છતાં પણ કોઈ ગુરૂની પાને આવ્યા નહીં. ત્યાં શ્રેષ્ઠીએ વિચાર્યું કે— “ગુણી ગુરૂ વચન ધી અને મધથી સંચિદ્ધા અગ્નિની જેમ શોભે છે, અને ગુણ રહિતનું વચન સ્નેહ-તેલ વિનાના દીવાની જેમ શોભતું નથી તેથી જો લગવાન બાતે અત્ર પધારી આમને ધર્મ-પદેશ આપે તો કદાચ તેઓ પ્રતિબોધ પામે ખરા. અથવા આ વાત હું ગુરૂને જ કહું, કે જેથી જ્ઞાનના નિધિરૂપ તેઓ જે ઉચિત હશે તે બાજશે.” એમ વિચારી શ્રેષ્ઠીએ ગુરૂને વિશ્વસિ કરી તે સામળી ગુરૂ પણ ગુણ દેખીને તેને ઘેર પચાર્યા ત્યાં અમૃતના રસ જેવી મનોહર તેમની દેશના સામળીને શ્રેષ્ઠીના સર્વ મનુષ્યો પ્રતિબોધ પામ્યા પછી તેઓને સ્થિર કરવા માટે હમેશા આચાર્ય મહારાજ શ્રેષ્ઠીને ઘેર જવા લાગ્યા. એકઠા આચાર્ય શ્રેષ્ઠીને ઘેર બેઠા હતા, તેવામા ત્રીજી પોરસીને સમયે ગોચરીને માટે ભ્રમણ કરતા આચાર્યમહાગિરિ મહારાજ તે જ શેરીમા પેઠા. તેમને આવતા જોઈ સંભ્રમથી સુહસ્તી સૂરિ ઉભા થયા તે જોઈ વિસ્મય પામેલા શ્રેષ્ઠીએ વિચાર્યું કે— “આ ભિક્ષુકનું શરીર મગરૂપી પકથી ખરડાયેલું છે, અને શરીરનો એક ભાગ જૂના લૂગડાના કકડાથી ઢાંકેલો છે, આને જોઈ આ આચાર્યપદને પામેલા ગુરૂ કેમ ઉભા થયા ?” એમ વિચારી તેણે ગુરૂને પૂછ્યું કે— “હે પૂજ્ય ! આ આપને પણ ગોરવનું સ્થાનરૂપ કોણ છે ?” ગુરૂ બોલ્યા— “આ મહાત્મા અમારા ગુરૂ છે, શ્રુતજ્ઞાન રૂપી જળના સમુદ્ર છે, તેમણે શરીરનો સત્કાર સર્વથા ત્યાગ કયો છે, તેઓ જીવિત અને મરણની આશ સા રહિત છે, તેઓ ત્યાગ કરવા લાયક જ અન્ન પાનને મહણ કરે છે, અને તેઓ દેવોના પણ પૂજ્ય છે અમે તો તેમના ચરણની રજ તુ-ચ પણ નથી ” આ પ્રમાણે સામળી

વસુભૂતિ ઐષ્ઠીએ બીજે દિવસે સ્વજનોને કહ્યું કે—“ ગઈ કાલે શુર જે તપસ્વીને જોઈ ઉભા થયા હતા તેને તમે આવતા દેખો કે તરત જ તમારે ઉત્તમ ઉત્તમ અન્ન પાણી ત્યાગ કરવા લાયક કરી તેને કહેવું કે ‘હિ સુનિ! આ અમે તજી દઈએ છીએ જે તમને રૂચતું હોય તો અહીં કરો’ જે તે કોઈ પણ પ્રકારે તાઈ પણ અહીં કરશે તો તે અન્ન તમને અનંત સુખના રૂળને આપનાર થશે. ” પછી તેઓએ પણ મહાગિરિને આવતા જોઈ તે જ પ્રમાણે કર્યું તે જોઈ “ ઘેર ઘેર આવુ ઉત્તમ અન્ન કેમ ત્યાગ કરાય છે ? ” એમ વિચારી સૂરિએ મુતના ઉપયોગથી અનેષણીય જાણી અહીં ન કયું શિક્ષા વિનાનું ખાલી પાત્ર લઈને જ ઉપાશ્રયમા પાછા આવ્યા. તે જોઈ “ આમ કેમ ? ” એમ સુહસ્તીના પૂછવાથી તેમણે કહ્યું કે—“ હે આર્ય ! તમે સર્વત્ર અનેષણીય આહાર કરી નાખ્યો છે ” સુહસ્તીએ પૂછ્યું—“ હે ભગવાન ! શી રીતે મેં અનેષણીય કર્યો ? ” તેઓ જોડ્યા—“ કાલે તમે ઉભા થઈ મારૂં ગૌરવ કર્યું તેથી. ” ત્યાર પછી આ નગરમા શુદ્ધ આહાર મળશે નહીં એમ ધારી તે બન્ને ત્યાથી વિહાર કરી ગમ્ધ સહિત પેદેશી નગરોમા ગયા ત્યાં કેટલાક દિવસ રહી સુહસ્તીની રજા લઈ ભગવાન મહાગિરિ એકાકી એકાકી નગરમા ગયા ત્યાં ગંગામ પર્વત ઉપર ચડી અનંશન કરી સમાધિવડે કાળધર્મ પામી દેવલોકમા ગયા શેષ કથાનક શ્રીઆન રચક સૂત્રમાથી જાણી લેવું અહીં આ કથાનો ઉપનય-તાત્પર્ય એ છે જે-મહાગિરિએ જિનકલ્પની ક્રિયા વિચ્છેદ ગયેલી હતી તોપણ યથા-શક્તિ તેનું અનુષ્ઠાન કર્યું હતું તે જ રીતે બીજા પણ કોઈ ભાવ-સાધુએ વીચ ને ગોપ થા વિના વિશેષ ક્રિયાનું આચરણ કરવું

આ જ અર્થને સ્પષ્ટ રીતે કહે છે

મક્કમ્મિ નો પમાયહ, અસક્કજે પવિત્તિમકુણ્ણતો ।

મક્કામો ચરણ, વિસુદ્ધમણુપાલણ એવ ॥ ૧૧૮ ॥

મૂલાર્થ—શક્ય અનુષ્ઠાનને વિષે પ્રમાદ કરે નહીં, અને અશક્ય કાર્યમા પ્રવૃત્તિ કરે નહીં, તે શક્યારભ થાય છે એમ કરવાથી નુદ્ધ ચારિત્રને પામે છે

ટીકાર્થ—શક્ય એટલે પોતાની શક્તિને ઉચિત એવી સમિતિ, શુભિ, પ્રત્યુપેક્ષણ, સ્વાધ્યાય અને અધ્યયન વિગેરે ક્રિયાને વિષે પ્રમાદ ન કરે એટલે આળસુ થાય નહીં અને અશક્ય એટલે જિનકલ્પ તથા માસક્ષપણાદિક અનુષ્ઠાનને વિષે પ્રવૃત્તિને એટલે અગીકારને નહીં કરતો છતો શક્યારભવાળો થાય છે અને તે (સાધુ) આવી રીતે કરવાથી કાળ અને સઘયણાદિકને ઉચિત એવું વિશુદ્ધ એટલે અતિચાર રૂપ કલક રહિત ચારિત્ર પામે છે—વૃદ્ધિ પમાડે છે કારણ કે સમ્યક્ પ્રકારનો આરભ ઇષ્ટસિદ્ધિનો હેતુ છે ૧૧૮

અહીં કોઈ શકા કરે કે—શુ ધર્મ કરનાર કોઈપણ અસત્ આરભવાળો થાય ? જવાબ—હા મતિના મોહથી અને માનના અધિક પણાથી અસદ્દારભી થાય છે તે કેવી રીતે અને કેાની જેમ ? એવો પરનો અભિપ્રાય જાણીને કહે છે—

જો ગુરુમયમન્નતો, આરમ્ભ કિર અસક્રમવિ કિંચિ ।

સિતમૂઢ વ્વ ન ઇસો, સમ્મારમો મહામોહા ॥ ૧૧૯ ॥

મૂલાર્થ—જે કોઈ સાધુ ગુરુની અનુજ્ઞા કરી અશક્ય એવું પણ કાંઈ અનુષ્ઠાન આરભે, તે ગિનમૂતિની જેમ મહામોહને લીધે સદ્ગુણ ભી કહેનાતો નથી

ટીકાર્થ—જે કોઈ મદમતિવાળો સાધુ ગુરુને એટલે ધર્માચાર્યને અવગણના કરતો એટલે આ ગુરુ હીન આચારવાળા છે એમ અવજ્ઞાથી જોતો છતો અશક્ય એટલે કાળ અને સઘયળને અનુચિત એવું પણ જિનકલ્પાદિ અનુષ્ઠાન કરવાનો આરભ કરે છે ગાથામા કપિ શબ્દ છે માટે શક્ય એવું પણ કાંઈક વિગઈનો ત્યાગ વિગેરેકેજે ગુરુએ નહીં

કરાતુ એવું જ અનુધાન, નહીં કે સર્વ, એમ જાણવું તે મદમતિ સાધુ શિવભૂતિની જેમ એટલે પહેલાં દિગ્ગજરનો જેમ મહામોહને લીધે સમ્યક્ આરભવાળો એટલે સદારભવાળો નથી જ અભિપ્રાય એ છે જે—અનૃતશતા અને અજ્ઞાનના અધિકપણા વિના કોઈ પણ માણસ પરમ ઉપકારી ગુરૂની છાયાનો નાશ કરવા ઉત્સાહી થતો નથી ૧૧૯

શિવભૂતિની કથા—

રવવીંજુર નામના નગરમાં સિ હરથ નામે રાજા હતો તેને સાહસ, બળ અને માનને ધારણ કરનાર એક શિવભૂતિ નામનો સુભટપતિ હતો તે શૂરવીર હોવાથી રાજાએ તેને મથુરાના રાજાને પકડવાની આજ્ઞા કરી તેથી તે સામતો અને મત્રીઓ સહિત આપ્યો પછી પહેલું પ્રયાણ આ યુ ત્યારે સર્વ સામતાદિકને સંદેહ થયો કે— ‘ ઉત્તર અને દક્ષિણ એમ બે મથુરા છે તેમાં કઈ મથુરાને ગ્રહણ કરવાનો આપણને આદેશ આપ્યો છે ? ’ જો આ સંદેહ રાજાને પૂછ્યો તો તે અવશ્ય ક્રોધ પામશે તેથી હવે આપણે શું કરવું ? ’ આ પ્રમાણે તેઓ ચિંતાતુર થયા ત્યારે તેઓને શિવભૂતિએ કહ્યું કે— “ અરે ! એમાં ચિંતા શી છે ? આપણે એકી સાથે બન્ને મથુરા લઈ લેશું બાજકો બળવાન થાય તો તેના કાર્યમાં કાંઈ દોષ ગણાનો નથી પરંતુ એક તરફ હું એકલો અને બીજી તરફ તમે સર્વે એકઠા થાઓ બેમાથી જે દુર્ગાંધ હશે તેને હું એકલો ગ્રહણ કરીશ, અને બીજીને તમે સર્વે થઈને ગ્રહણ કરજો ” આ પ્રમાણે સાબળી તે મર્વે તેમાં સમત થયા એટલે શિવભૂતિએ ગુપ્ત રીતે જઈ દક્ષિણ મથુરાના સ્વામીને એકદમ પકડી લીધો, અને બીજાઓએ ઉત્તર મથુરાના સ્વામીને પકડ્યો પછી રવવીંજુર નગરમાં જઈ રાજાને એકી સાથે બેઉ વધામણી આપી. તે સાબળી રાજા અત્યંત તુષ્ટમાન થયો, અને

ગિવભૂતિના મોટા સાહસથી પ્રસન્ન થઈને તેને કહ્યું કે-“ હે મહા-
બળવાન મુલત ! મનવાહિત વરદાન માગ ” શિવભૂતિએ કહ્યું કે-“ હે
દેવ ! જો તમે સારી રીતે તુષ્ટમાન થયા હો તો રાત્રિ દિવસ નગરમા
હું મારી ઇચ્છાથી વિચરું, એ વરદાન મને આપો. ” તે સાલગી
રાત્રિએ તેની માગણી અગીકાર કરી, ત્યાર તે શિવભૂતિ નિર્ભય થઈને
કાળ અકાળ ગણ્યા વિના નગરમા વિચરવા લાગ્યો. નગરના આરક્ષકો
પણ તેને અપકાવતા નહીં.

આ રીતે વિચરતો તે શિવભૂતિ કોઈવાર પોતાને ઘેર મધ્ય
રાત્રિએ આવતો અને કોઈવાર તેથી વહેલો કે મોટો પણ આવતો, તેથી
તેના આવતા સુધી તેની બાયાં જાગતીજ રહેતી હતી તેથી તેણે ખેદ
પામીને એકના પોતાની સાસુને કહ્યું કે-“ આ તમારો પુત્ર ઘણી
મોડી રાતે આવે છે, અને ત્યાં સુધી મારે જાગવું પડે છે એ બહુ
દુઃખ છે ” તે સાલગી સાસુએ વિચાર કર્યો કે-“ જો કે રાત્રિ તેના
પર પ્રસન્ન થયો છે તોપણ તેણે ઉદ્વેગપણે આ રીતે બ્રમણ કરવું
ચોક્કસ નથી તેથી પુત્રને મારે શિક્ષા આપવી જોઈએ ” એમ વિચારી
તે બોલી કે-“ હે વહુ ! તું સુઈ જા અને હું જ જાગીશ ” એમ
કહી ઘરના દ્વાર બંધ કરી તે જાગતી સુતી, અને વહુ સુઈ ગઈ પછી
મધ્યરાત્રે ગિવભૂતિએ આવી બારણું ઉઘડાવ્યું, તેટલામા રોષ પામેલી
તેની માતાએ આવું વચન કહ્યું કે-“ હે પુત્ર ! આટલી મોડી
રાત્રિએ જ્યાં તું દ્વાર ઉઘાડા દેખે ત્યાં જા આ ઘરમા તો કોઈ
જાગતું નથી ” માતાનું આવું વચન સાલગી તેના મનમા એકદમ
માન આવ્યું તેથી તે પાછો ફરી નગરમા ફરવા લાગ્યો તેવામા
કોઈ ઠેકાણે નિરંતર ખુલ્લાજ રહેતા સાધુના ઉપાશ્રયના દ્વાર જોયા
તેમા બધા અને સગનો ત્યાગ કરનાર (નિર્ભય-નિ સંગ) તથા કષ્ટ
યને જીતનારા આર્યકૃષ્ણ નામના સૂરિને મધુર સ્વરે સ્વાધ્યાય કરતા
જોયા તેમને જોઈ તેણે વિચાર્યું કે-“ આ મુનિ ધન્ય છે, કૃતાર્થ છે
નથા માન, અપમાન અને દુઃખ કરીને રહિત છે ” એમ વિચારી

પૃથ્વીતળ સુધી મસ્તક નમાવીને તેણે સૂરિને નમસ્કાર કયા, અને વિનંતિ કરી કે—“ હે પૂજ્ય ! હું સસારના ભ્રમણથી ભય પામ્યો છું, માટે આપને શરણે આવ્યો છું તેથી હે પ્રભુ ! કૃપા કરીને મને આ પત્ની દીક્ષા આપો. ” ગુરૂ બોલ્યા—“ તું કોણ છે ? અને શામાટે દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે ? ” તેણે જવાબ આપ્યો—“ હું આ નગરના રાજાનો શિવભૂતિ નામે પ્રસિદ્ધ ભત્ર્ય છું ” ગુરૂ બોલ્યા—“ તો રાજાની અનુસા વિના અમે કેમ પ્રવ્રજ્યા આપીયે ? ” ત્યારે તે બોલ્યો—“ તમારી સમક્ષ હું જાતે જ દીક્ષા ગ્રહણ કરું છું ’ એમ બોલી તેણે જાતે જ લોચ કરવો શરૂ કર્યો, ત્યારે અનવસ્થાના દોષના ભયથી ગુરૂએ તેને વિધિપૂર્વક દીક્ષા આપી પછી તેના બળવાનપણાને લીધે રાજા આની દીક્ષા મૂકાવશે એવી શંકા થવાથી સર્વે સાધુઓ વિહાર કરી દેશાતરમા ગયા કેટલેક કાળે ભક્તિના સમૃદ્ધથી ભરાયેલા રાજાએ તેને પોતાના નગરમા તેડા યો, ત્યારે તે કૃષ્ણાચાર્યની સાથે રથવીરપુર નગરમા આવ્યો ત્યાં રાજાએ દર્શન કરવાના હેતુથી પોતાના મહેલમા તેને બોલાવ્યો, અને સુદર કબજ રત્ન આપી તેનું સન્માન કર્યું પછી તે કબજ તેણે ગુરૂને આવી બતાવ્યો, ત્યારે ગુરૂએ કહ્યું કે—“ આવો મોટો મૂલ્યનો કબજ શામાટે લીધો ? ” ત્યારે તે બોલ્યો કે—“ રાજાની દાક્ષિણ્યતાથી લીધો છે ” પછી તે કબજના ઉપર મૂછા પામેલા શિવભૂતિને બાણી તેનો મોહ ઉતારવા માટે એક ના ગુરૂએ તેની ગેર હાજરીમા તેને કાઢીને સર્વ સાધુઓના નિસઘા (આસનો) બનાવ્યા તે બાણી શિવભૂતિ મનમા કાંઈક દ્રેષભાવને પામ્યો

એકદા કોઈ વખત ગુરૂએ ઉપધિનો વિચાર વ્યાખ્યાનમા ચલાવ્યો તેમા જિનકલ્પને અને સ્થવિરકલ્પને આશ્રી શ્રુતને અનુસારે ગુરૂ બોલ્યા કે—“ જિનકલ્પીને બાર પ્રકારનો ઉપધિ હોય સ્થવિર કલ્પીને ચાલ પ્રકારનો ઉપધિ હોય છે, અને સાધ્વીઓને પચીશ પ્રકારનો ઉપધિ હોય છે તેથી વધારે ઉપગરણ હોય તો તે ઔપચારિક કહેવાય છે, તેમા બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, નવ, દશ, અચ્ચાર અને બાર એ

આઠ વિકલ્પો જિનકટપીના ઉપકરણોના છે ' તે સામગ્રી શિવભૂતિ બોલ્યો કે—“ પરલોક સાધવામા બદ્ધકચ્છ (તત્પર) થયેલાને આજ ઉત્તમ કટપ કરવો યોગ્ય છે તો મોક્ષની આકાંક્ષાવાળા સાધુઓ તે કટપ કેમ નથી કરતા ? અને જિનેશ્વરે નહીં વિધાન કરેલા વસ્ત્ર પાત્રાદિકના સમૂહને કેમ છોડી દેતા નથી ? જે લિંગ ગુરૂનું હોય તે જ શિષ્યે પણ ધારણ કરવું યોગ્ય છે કારણ કે લોકમા પણ દરેક લિંગીઓ પોતપોતાના દેવને તુલ્યજ લિંગ ધારણ કરે છે ” તે સામગ્રી ગુરૂએ તેને જવાબ આપ્યો કે—“ તીર્થ કરે આચરેલી ક્રિયા આપણી જેવા શી રીતે કરી શકે ? શુ હાથીની અખાડીને ગધેડા વહન કરી શકે ? પહેલા સઘયણને વિષે વર્તતા મહાસત્ત્વવાળાઓ જ તે ક્રિયા કરી શકે છે આપણે તો કેવળ તેની પ્રશંસા જ કરવાની છે તીર્થ કરવું અનુકરણ કરવા સામાન્ય મનુષ્ય શક્તિમાન નથી શુ ખાડામા ફરનાર ભુડ સિંહની તુલ્યતા પામી શકે ? જો કાચ મિથ્યાદષ્ટિ મૂઢપુરૂષો પ્રભુની ઉદ્ધવદ્વના કરે તો તેથી શુ ત્રિલોકના પ્રભુને જાણનારા પુરૂષો તેવું કરે ? પ્રભુની આજ્ઞામા વર્તવું એજ મુખ્ય આરાધન છે કોઈ પણ રાજાનું ચિહ્ન પાસે રાખીને રાજાને સેવતું નથી મોહરહિત મહાવીરસ્વામીએ પાચ પ્રકારનો કલ્પ કહેલો છે, તેને પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે કરવાથી તેની આજ્ઞા આરાધી કહેવાય છે તેમા પહેલો સ્થવિરકલ્પ, બીજો પરિહારવિશુદ્ધિકલ્પ, ત્રીજો જિનકલ્પ, ચોથો પ્રતિમાકલ્પ અને પાચમો યથાલક્ષ્ય કહેલો છે તે પાચે કલ્પના મુનિઓ પ્રધાનજ છે, તેઓ એક બીજાની નિંદા કરતા નથી, અને એક બીજાનો ઉત્કર્ષ જોઈ તેઓ વિસૂચિકાને (દ્વિષને) કરતા નથી તે વિષે કહ્યું છે કે—“કોઈ બે વસ્ત્ર રાખે કોઈ ત્રણ રાખે, કોઈ એક રાખે અને કોઈ વસ્ત્ર વિનાજ નિર્વાહ કરે તેમા કોઈ કોઈને દ્વિષત કહે નહીં કારણકે તે સર્વે જિનેશ્વરની આજ્ઞામાજ વર્તે છે આ પાચે કલ્પમા જે સ્થવિરકલ્પ છે તે નિત્ય છે કારણ કે તે સ્થવિરકલ્પમાં નિષ્પન્ન થઈને પછી બીજા કલ્પોને યોગ્ય થઈ શકાય છે, તથા તીર્થ પણ સ્થવિરકલ્પથીજ પ્રવર્તે છે દુર્બળ સઘયણવાળા વર્તમાનકાળના

પુરુષોને આ સ્થવિરકુદ્વપજ ઉચિત છે, તેથી આ કુદ્વપ પાળવામાજ ઉદમવત થવું જોઈએ. ” આ પ્રમાણે શુરૂએ વિવિધ પ્રકારની યુક્તિ વડે તેને સમજાવ્યો તો પણ તે ગા’ અભિમાનના વશથી આ પ્રમાણે જોણવા લાગ્યો કે—“જો મદ સત્ત્વવાળા અને સુખશીલિયા તમે તેમા ઉદમ નથી કરતા, તો શુ હું પણ શક્તિમાન છતા પ્રમાદશીળ થ શ ? ” આ પ્રમાણે જોણતા તેને વૃદ્ધ મુનિઓએ ઘણી રીતે વાચ્યો, તો પણ તે શિવભૂતિ નગ્નપણુને અગીકાર કરી તત્કાળ ત્યાથી નીકળી ગયો. તેની સાથેના સ્નેહને લીધે તેની નાની જડેન ઉત્તરાએ પ્રમજ્યા લીધી હતી, તેણીએ તેને નગ્નપણે જતો જોઈ વિચાર્યું કે—“ખરે ખર મારા ભાઈએ આવા પ્રકારેજ પરલોકને સાધવાનો ઉપાય જોયો હશે ” એમ વિચારી તે પણ નગ્ન થઈ તેની પાછળ ચાલી માર્ગમા એક વેશ્યાએ તેણીને જોઈ આ તો લગ્નકારક છે એમ વિચારી તેણીના ઉપર એક સાડી નાખી તેને નહીં ઇચ્છતી ઉત્તરાને જોઈ તેના ભાઈએ તેને કહ્યું કે—“હો સુતતુ ! આ એક સાડી તને દેવતાએ આપી છે તેને તુ ન મૂક અગીકાર કરી લે ” આ કારણથી તેની આંખોએ એક સાડી ધારણ કરવા લાગી આ પ્રમાણે તે મોહાર્થે કષ્ટાનુષ્ઠાન-અજ્ઞાનકષ્ટ આરબ્યુ તેની તે મિથ્યાદષ્ટિ અને દુર્ગતિના દુ ખનો લાગી થયો. તે વિષે આનમમા કહ્યું છે કે—“ભોટિક શિવભૂતિ અને ઉત્તરાએ પોતાની મતિ કલ્પનાથી પ્રરૂપેણ આ મિથ્યાદર્શન રથવીરપુરમા પ્રથમ ઉત્પન્ન થયું

આ શિવભૂતિએ શુરૂની અવજ્ઞા કરી અને પોતાની ઉન્નતિ કરવા પ્રવૃત્તિ કરી તેથી જ તેનું મહામોહપણ બાણુપુ પરતુ શુરૂની આજ્ઞાએ કરીને શાસનની ઉન્નતિ કરનાર તથા લગ્નિની ખ્યાતિની અપેક્ષા રહિત એવો કોઈ સાધુ આધિક તપસ્યા કે આતાપનાદિક કરે તો તે વીર્યચારનુ આરાધન હોવાથી તેને શુભકારીજ થાય છે

શક્યાનુધાનના આરભ નામનુ પાત્રમુ ભાવસાધુનું
લિંગ કહ્યું હવે છકું ગુણરાગ નામનુ લિંગ કહે છે.—

જાયદ ગુણેસુ રાગો, સુદ્ધચરિત્તસ્ત નિયમઓ પવરો ।

પરિહરદ તઓ દોસે, ગુણગણમાલિન્નમજણણે ॥ ૧૨૦ ॥

મૂનાર્થ—શુદ્ધ ચારિત્રનાળાને ગુણોને વિષે અવશ્ય ઔષ્ઠ રાગ થાય છે, અને તેથી કરીને તે ગુણસમૂહને મયિન કરનાર દોષોના ત્યાગ કરે છે

ટીકાર્થ—શુદ્ધ ચારિત્રવાળાને એટલે નિષ્કલંક સયમવાળાને જ્ઞાનાદિક ગુણોને વિષે અથવા મૂલ અને ઉત્તર ગુણોને વિષે અવશ્ય પ્રવર એટલે પ્રવાન-સત્ય રાગ થાય છે અને તેથી એટલે ગુણાનુરાગ થકી જ્ઞાનાદિક ગુણ સમૂહની મલિનતા ઉત્પન્ન કરનારા એટલે અશુદ્ધિના હેતુરૂપ દોષોને એટલે હુષ્ટ આપારોને તે ભાવસાધુ દૂર કરે છે ૧૨૦

હવે ગુણાનુગગનુ જ લિંગ કહે છે —

ગુણેસ પિ પસસદ, ગુરુગુણબુદ્ધીર પરમય યસો ।

દોસલલેણ વિ નિયય, ગુણનિવહ નિર્ગુણ ગણદ ॥ ૧૨૧ ॥

મૂનાર્થ—આ ભાવસાધુ અન્યમા રહેલા ગુણના લેશને પણ મોટા ગુણની બુદ્ધિથી વખાણે છે, અને પોતાના ગુણસમૂહને દોષના લેશ કરીને પણ નિર્ગુણ ગણે છે

ટીકાર્થ—આ ભાવસાધુ પોતાની ઉત્તમ પ્રવૃત્તિને લીધે અન્યમા રહેલા મોટા ગુણ તો દૂર રહ્યા પરંતુ ગુણના લેશને પણ મોટા

ગુણની બુદ્ધિથી એટલે મોટા ગુણરૂપ માનીને તેની પ્રશસા કરે છે, એટલે કે તેના દોષોને મૂકીને અદ્ય એવા પણ ગુણનેજ તે વ્યુત્પન્ન છે જેમકે શ્યામવર્ણ વાળા અને કાઢી ગયેલા કૂતરાના શરીરમાં શ્વેત દાતની ઐશ્વિ જોઈને શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવે તેની પ્રશસા કરી હતી વળી તે ભાવસાધુ આ પ્રમાણે વિચારે છે કે — “ આ સર્વ છુટો અનાદિ કાળથી અનાદિ દોષોએ કરીને મયુક્ત છે, તે લેશમાત્ર પણ ગુણ પ્રાપ્ત કરે એ મોટું આશ્ચર્ય છે ” તથા દોષના લેશવડે કરીને એટલે અદ્ય પ્રમાદની સ્ખલનાવડે કરીને પણ પોતાના ગુણ સમૂહને એટલે શુભ ક્રિયાના સમૂહને નિર્ગુણ—અસાગ ગણે છે, એટલે મને પ્રમાદીને ધિક્કાર છે એમ તે ભાવયતિ વિચારે છે જેમકે છેલ્લા દશપૂર્વી શ્રીનજ્જ સ્વામીએ પોતાના કર્ણ ઉપર સૂઠનો કકડો મૂક્યો હતો તે વિસરી જવાથી તેણે પોતાના પ્રમાદની નિંદા કરી હતી ૧૨૧

તથા—

પાલદ સપત્તગુણ, ગુણદ્વસમે પમોયમુન્નવદ્દ ।

ઉક્કમદ માવસાર, ગુરુતરગુણરચણલાભત્વી ॥ ૧૨૨ ॥

મૂનાર્થ—પ્રાપ્ત થયેલા ગુણતુ પાવન કહે છે, ગુણી જનનો સગ થનારી પ્રમાદને મારણ કરે છે, અને મોટા મોટા ગુણરત્નોના લાભની વાછાની લાભ પૂરક ઉદ્યમ કરે છે

દીનાર્થ—જેમ માતા પ્રાપ્ત થયેલા પ્રિય પુત્રને પાળે છે તેમ ભાવસાધુ સમ્યક્ પ્રકારે કર્મના ક્ષયોપશમથી પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાન અને આરિગરૂપ ગુણને પાળે છે એટલે રક્ષણ કરે છે અને વૃદ્ધિ પમાડે છે, તથા ગુણે કરીને આદ્ય એટલે સમૃદ્ધિવાળાનો સગ થાય ત્યારે ચિરકાળથી વિયોગ પામેલા સ્નેહી બધુના મેળાપની જેમ અત્યંત પ્રમાદને એટલે આનંદને પામે છે તે આ પ્રમાણે—“ અસત્પુરૂષના સગ રૂપી કાદવે કરીને જે માફ મન મલિન થયું હતું તે આજ સાધુ પુરૂષના સગ રૂપી જળવડે કરીને નિર્મળ થયું છે નિમગ

ચિત્તવાળા અને શુભને ધારણ કરનારા માધુઓનો સગ થવાથી મે આને પૂર્વના પુણ્યવૃક્ષનું નિર્મળ ફળ પ્રાપ્ત કર્યું છે ' ઇત્યાદિક વિચારી આનંદ પામે છે તથા શુભને વિષે રાગ હોવાથીજ શુદ્ધતર એટલે ક્ષાયિકભાવના હોવાથી અત્યંત મોટા એવા જે શુભરત્નો એટલે ક્ષાયિકભાવના જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર ઉપી રત્નો, તેમના લાભનો અર્થો એટલે અભિલાષાવાળો ભાવસાધુ સફલાવ પૂર્વક ધ્યાન, અધ્યયન અને તપસ્યાદિક સાધુના ક્રિયાઓને વિષે અત્યંત ઉદ્યમ કરે છે કેમકે ઉદ્યમવતને અપૂર્વ કરણ અને ક્ષપકોચિનના ક્રમે કરીને કેવળ જ્ઞાનાદિકની પ્રાપ્ત થાય જ છે એ સુપ્રસિદ્ધ જ છે ૧૨૨

—❦❧❦—

હવે ગુણાનુરાગનું જ બીજે પ્રકારે લક્ષણ કહે છે —

સયણો ત્તિ વ સીસો ત્તિ વ, ઉવગારિ ત્તિ વણિવ્વઝો વ ત્તિ ।
પઢિવઘસ્મ ન હેઝ, નિયમા ણ્યસ્મ ગુણહીણો ॥ ૧૨૩ ॥

મૂળાર્થ—આ ગુણાનુરાગીને પોતાનો સ્વજન, શિષ્ય, ઉપકારી કે સમાન ગચ્છનાસી કોમળા ગુણહીન હોય તો તે અવશ્ય પ્રતિ બંધનો હેતુ થતો નથી

ટીકાર્થ—સ્વજન એટલે પોતાનો જન, ગાય માં હિતિ શબ્દ છે તે સ્વજનના ભેદને જણાવનાર છે, અને ઘા શબ્દ સમુચ્ચય અર્થમાં છે તેમા જે હસ્વ થયો છે તે પ્રાકૃત ભાષાને લીધે થયો છે શિષ્ય એટલે વિનેય, હિતિ અને ઘા શબ્દો પૂર્વની જેમ જાણવા ઉપકારી એટલે જેણે પહેલા ભક્તપાનાદિકવડે ઉપકાર કર્યો હોય તે અહીં પણ હિતિ અને ઘા શબ્દો પ્રથમની જેમ જાણવા નથા એક ગચ્છનો વાસી અહીં પણ ઘા અને હિતિ શબ્દો પ્રથમની જેમ જાણવા આ મર્વને મધ્યે દરેક દરેક પ્રાયે કરીને પ્રતિબંધનું કારણ સભવે છે પરંતુ આ શુભરાગી ભાવસાધુને તો જો તે શુભહીન એટલે નિર્ગુણ હોય તો

તેમાનો એક પણ નિયમ પ્રતિબંધનો હેતુ થનો નથી કહ્યું છે કે—
“ શિષ્ય, સ્વજન કે સમાનગચ્છવાગ્રી એ કોઈ પણ ગતિમા લઈ જ
નારા નથી, પરંતુ જે તેમા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર છે તેજ મુગતિનો
માર્ગ છે ” તથા—“ જે પરલોક વિરૂદ્ધ કાર્યને કરતો હોય તેને દુરથી
તજવો જાઈએ કાચુ કે જે પોતાના આત્માને ઠગે છે તે બીજાનું શુ
સાફ કરશે ? ” ૧૨૩

—૧૨(૭)૩—

ચારિત્રાએ તેવા સ્વજનાદિકને શુ કગ્લુ ? તે કહે છે —

કરુણાવસેણ નર, અણુસાસદ્ વ પિ સુદ્ધમગ્મમ્મ ।

અચતાજોગ્મ પુણ, અરત્તદુઢ્ઠો ઉવેહેદ્ ॥ ૧૨૪ ॥

મૂલાર્થ—માન કંઠલાને લીધે તે સ્વજનાદિકને પણ શુદ્ધ માર્ગ-
મા લાવના માટે શિષ્યામણ આપે છે, પણ જે તેને અત્યંત અયોગ્ય
જાણે તો રાગદ્રેષ રહિત થઈ તેની ઉપેક્ષા કરે છે

દીપ્યાર્થ—કંઠલા એટલે પરનું દુષ્ણ નિવારવાની છુદ્ધિ કહ્યું
છે કે—“ પરના હિતની જે ચિંતા-વિચાર તે મેગી કહેવાય છે, પરના
દુષ્ણનો નાશ કરવો તે કંઠલા, પરનું સુખ જોઈ આનંદ પામવો તે સુ-
હિતા અને પરના દોષની બેદરકારી કરવી તે ઉપેક્ષા કહેવાય છે ’
આવી કંઠલાના વશે કરીને એટલે કંઠલાના રસિકપણાએ કરીનેજ
માન રાગદ્રેષ રહિતપણે તે સ્વજનાદિકને પણ શિષ્યામણ આપે છે
અર્થ શબ્દ છે માટે બીજાઓને પણ શિષ્યામણ આપે છે શેમા આપે ?
શુદ્ધ માર્ગમા, એટલે યથાર્થિત મોક્ષમાર્ગના વિષયમા તે આ પ્રમાણે
“ હે ભદ્ર ! દુષ્ણના આનંદ પામકી, તિર્યચ, અનુષ્ય અને દેવ
ગતિ રૂપ વિચિત્ર યોનિઓમા નિરતર જન્માદિકને ધારણ કરતો
તુ શુ હણુ સુધી નિર્વેદ પામ્યો નથી ? કે જેથી મહા આધિના હેતુ
રૂપ અને સખલના (નાશ) ન પામે તેવા મોગ પ્રમાદને આશ્રીને તથા

ધર્મનો વિચાર તથાને તુ અયોગ્ય આચરણમાં તત્પર થયો છે ? પુરૂષો
 જે સ્વર્ગે જતા નથી અને નરકાદિકમાં જાય છે, તેનું કાળુ અનાર્થ
 દુષ્ટ એવો પ્રમાદ જ કારણભૂત છે, એમ મેં નિશ્ચય કયો છે શાસ્ત્રનું
 મોક્ષસ્થાન છે, અને તેનો ઉપાય પણ જિનેશ્વરે કહ્યો છે, તેથી સત્પુ
 રૂષોએ તે મેળવવા માટે તેમાં જ ધ્યમ કરવો યોગ્ય છે ' ઇત્યાદિક
 વિવિધ વાણીની સુકિતવડે તેને મ વેગ ઉત્પન્ન કરી શુદ્ધ ધર્મમાં પ્રવ
 તાવે છે પરંતુ જો તે પ્રજ્ઞાપનીય એટલે ઉપદેશને લાયક હોય તો જ,
 પણ જો તે અત્યંત અયોગ્ય એટલે અપ્રજ્ઞાપનીય હોય તો રાગદ્વેષ
 રહિત થઈ તેની ઉપેક્ષા કરે કેમકે ' નિર્ગુણને વિષે ઉપેક્ષા કરવી '
 એણે શાસ્ત્રનું વચન છે ૧૨૪

હવે ગુણાનુરાગનું જ રૂળ કહે છે.—

ઉત્તમગુણાણુરાયા, કાલાઈદોસમ્બો અપત્તાઙ્ગિ ।

ગુણસપયા પરત્યઙ્ગિ, ન દુલ્લહા દોઈ મન્વાણ ॥૧૨૫॥

મૂલાર્થ—કાનાદિકના દોરથી જો કદાચ (આભવમાં) ગુણ-
 સંપત્તિ પ્રાપ્ત ન થઈ, તો પણ જો ઉત્તમ ગુણાનુરાગ હોય તો પરભ-
 વમાં પણ તે ભવ્ય જીવોને દુર્લભ નહીં થાય

ટીકાર્થ—ઉત્તમ એટલે ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનાદિક ગુણોને વિષે અનુરાગ
 એટલે અત્યંત પ્રીતિ હોવાથી કાળ એટલે દુષ્કર્મદિક અને આદિ
 શબ્દથી સંઘયણ અને સહાય વિગેરે રૂપી દોષોને લીધે એટલે વિદ્ય કર
 નારા હોવાથી દ્રવ્યોને લીધે, પ્રાપ્ત થયેલી તો દૂર રહો પણ નહિ
 પ્રાપ્ત થયેલી એવી પણ ગુણસંપત્તિ એટલે પરિપૂર્ણ ધર્મસાવનની
 સામગ્રી, કયા ? આ ભવને વિષે એટલું અધ્યાહારથી જાણવું પરભ
 વને વિષે પણ ભવ્યોને એટલે સુકિત ગમનને યોગ્ય એવા પ્રાણીઓને
 દુર્લભ નહીં થાય ૧૨૫.

ગુણાનુગામ નામનું છઠું ભાવસાધુનું લિંગ કહ્યું હવે
ગુર્વાજારા'ન રૂપ સાતમું લિંગ કહે છે.—

ગુરુપયસેનાનિરશ્વો, ગુરુઆણારાદ્યામ્મિ તલ્લિચ્છો ।

ચરણમરઘરણસત્તો, હોઈ જઈ નજહા નિયમા ॥ ૧૨૬ ॥

મૂલાર્થ—ગુરૂના ચરણની એવામા તત્પર અને ગુરૂની આજ્ઞા પાળનામા તેનીજ ઇચ્છાવાળો થતિ ચારિત્રનો ભાગ વાગ્ય કરનામા સમર્થ થાય છે, અન્યથા અનરથ થતો નથી

ટીકાર્થ—અહીં કોઈ શકા કરે કે-પૂર્વના આચાર્યોએ ચારિત્રીના છ જ લિંગો કહ્યા છે તે વિષે કહ્યું છે કે-“ માર્ગાનુસારી, શ્રદ્ધા વાળો, પ્રજ્ઞાપનીય, ક્રિયામા તત્પર, ગુણાનુરાગી અને શક્યારથી એ છ લિંગવાળો ભાવ સાધુ હોય છે ” તે આ સાતમું લિંગ અહીં કેમ કહ્યું ? તેનો જવાબ એ છે જે- ઉપદેશપદ શાસ્ત્રમા લિંગ કહી રહ્યા પછી આ લિંગ પણ કહ્યું જ છે તે આ પ્રમાણે-“ આ ધન્ય ભાવ સાધુના સર્વે લિંગો છે, તથા ગુરૂની આજ્ઞાનુ સંપાદન કરવું એ પણ અહીં ગમક (ભાવસાધુને જણાવનાર) લિંગ છે ” આટલો વિસ્તાર બસ છે હવે ચાલતી ગાથાની વ્યાખ્યા કરે છે

ગુરૂના ચરણની સેવા એટલે સમ્યક્ પ્રકારે આરાધના કરવી તે, માત્ર સમીપેજ રહેવું એમ નહીં કહ્યું છે કે-“ ગુરૂની સમીપે વસતા છતાં પણ જેઓ ગુરૂને અનુકૂળ થતા નથી, તેઓ તે ગુરૂના સ્થાનથી અલ્પ ત દૂર રહે છે એટલે તેઓ કે ? ગુરૂનું પદ (સ્થાન) ધારણ કરી શકતા નથી-પામવાનાજ નથી ” તે ગુરૂની સેવામ નિશ્ચય વડે કરીને રક્ત હેય, કેદાપિ ગુરૂએ કઠોર વચનવડે તિરસ્કાર કયો હોય તોપણ ગુરૂનો ત્યાગ કરવા ઇચ્છેનો નથી, પરંતુ કેવળ ગુરૂને વિષે બહુમાનજ કરે છે તે આ પ્રમાણે-‘ અશુભ આચરણ રૂપી ધામનો નાશ કરનાર

ગુરૂના મુખરૂપી મહાયાચલ પર્વતમાથી નીકળેલો વચનના રસરૂપી ચ દનનો સ્પર્શ હોઈ ધન્યની ઉપર જ પડે છે ' તથા—“ જે ગુરૂ મને હમેશાં લજ્જા, દયા, સયમ, બ્રહ્મચર્ય અને કલ્યાણભાગીનું વિશેષ ધ્યાન (પ્રાયશ્ચિત્ત) એ સર્વનો ઉપદેશ આપ્યા હરે છે તે ગુરૂને હું નિરંતર પૂજી છું ” તથા ગુરૂની આજ્ઞાની આરાધનામાં એટલે ગુરૂનો આદેશ સંપાદન કરવામાં તલ્લિપ્ત એટલે તે જ આદેશને પામવાની ઇચ્છાથી ગુરૂના આદેશની રાહ જોતો તેની પાસે જ રહે છે આવા પ્રકારનો યતિ એટલે સુવિહિત સાધુ ચરણનો ભાર ધારણ કરવામાં એટલે ચારિત્રના ભારનો નિવાહ કરવામાં શક્ત એટલે સમર્થ હોય છે, અને અન્યથા એટલે તેના વિપરીત આચરણવાળો સાધુ નિશ્ચે સમર્થ હોતા નથી ૧૨૬

આવો નિશ્ચય શીગતે જાણી શકાય ? તે ઉપર કહે છે —

સવ્વગુણમૂલભૂઓ, માણિઓ આચારપદમસુત્તે જ ।

ગુરુકુલવાસોઽયસ્સ, વસેજ્ઞ તો તત્થ ચરણત્થી ॥ ૧૨૭ ॥

મૂવાર્થ—જેથી કરીને આચારાગના પહેલા મૂલમાં ગુરૂકુળમાં જે વસતું તે સર્વ ગુણોનું મૂળરૂપ કહેલું છે; તેથી કરીને ચારિત્રીના અર્થોએ અવરય ત્યાજ વસતું

ટીપ્પણ—સર્વે એટલે અદાર હજાર શીલાગરૂપ ગુણોનું મૂળ ભૂત એટલે પ્રથમ કાગળ આચારાગ નામના પહેલા અંગમાં ‘ સુચ મે આરમભેજ મગધયા વયમકલ્પાય ’ એ પહેલા સૂત્રમાં ગુરૂકુલના સ જ એટલે ગુરૂના ચરણની હાયાનું સેવન જ ઠહું છે અહીં ભાવાર્થ એ છે જે—ગુરૂમાં સ્વામીએ જ છું સ્વામીને કહું કે—‘ મે ભગવાનની સમીપે રહેતા વક્ષ્યમાણ અર્થોનું મદ સામળ્યું છે ’ એમ ઠહેવાનો ભાવાર્થ એ છે જે—સર્વે ધર્મોર્થોએ ગુરૂની સેવા કરવી જોઈએ એ

પ્રમાણે ત્યા પહેલા સૂત્રનું વ્યાખ્યાન કરેલું છે તેથી કરીને આ પ્રમાણે છે તેથી કરીને અવશ્ય ચરણાર્થીએ એટલે ચારિત્રના અર્થીએ ત્યા ગુરુકૃપામા વસવું જોઈએ વળી ગુરુકૃપામા વસનારને આ શુદ્ધ પ્રાપ્ત થાય છે—“ જો કદાચ કોઈ સાધુ પડતા પરિણામવાળો થયો હોય તો પણ તેને બીજાઓ બચાવે છે જેમકે વાસની આડીમાં કોઈ વાસ કપાયો હોય તો પણ તે પથ્વીપર પડતો નથી (બીજા વાસોને આધારે અધર રહે છે). ૧૨૭

અહીં કોઈ શકા કરે કે—યતિને આહારની શુદ્ધિ જ ચારિત્રની શુદ્ધિનો મુખ્ય હેતુ કહેલો છે કેમકે કહ્યું છે કે—“ પિંડની શુદ્ધિ નહીં કરવાથી સાધુ અચારિત્રી થાય છે, એમા કાંઈ પણ સંશય નથી અને ચારિત્ર નષ્ટ થવાથી લીધેલી પ્રમત્ત્યા નિરર્થક છે ’ વળી પિંડની વિ શુદ્ધિ ઘણાની સાથે વસવાથી અતિ દુષ્કરજ છે તેથી એકાકીપણે વિચારીને પણ તે પિંડશુદ્ધિ કરવા લાયક છે જ્ઞાનાદિક મેગવવાથી શુદ્ધ છે ? મૂળભૂત ચારિત્રજ પાવન કરવા યોગ્ય છે મૂળ છતે જ બીજા લાભની ચિંતા કરવી ગ્રેષ્ઠ છે

આ પ્રમાણે કોઈના અભિપ્રાયની શકા કરી તેને જવાબ આપે છે.

एयस्म परिचाया, सुद्धाह वि न सुदर मणिय ।

कम्माह वि परिसुद्ध, गुरुग्राणावत्तिष्ठो मिति ॥ १२८ ॥

મૂવાર્થ—આ ગુરુકૃપાવાસનો ત્યાગ કરનાવી (કરીને) શુદ્ધ પિંડાદિક પ્રહુલ કરવો તે સુદર કહ્યો નથી, અને ગુરુની આશામા વર્તનાગને આનાકર્માદિક દોષવાળો આહાર પણ શુદ્ધજ કહ્યો છે

ટીકાર્થ—આ ગુરુકુળવાસના પરિત્યાગથી એટલે સર્વથા મૂકવા વડે કરીને શુદ્ધો છાદિ એટલે શુદ્ધ ભિક્ષા, ઉપધિ વિગેરેને આગમ જાણનારાઓએ સારા કહ્યા નથી તેઓ કહે છે કે—‘ સુધ્ધુછાદસ જાતો, ગુરુકુલવાસાગ્રજેદ વિગ્નેઓ । સઘરસસરવલ્લપિચ્છત્ય-વાય પાયાચ્છિવળતુલ્લો ॥ ’—“ શુદ્ધ ઉછ એટલે નિર્દોષ ભિક્ષા, આદિ શબ્દ છે માટે કેવલ અને મમત્વનો ત્યાગ તેને વિષે ગુરુકુળના ત્યાગા દિકે કરીને, આદિ શબ્દ છે માટે સૂત્રાર્થની હાનિએ કરીને તથા ગનાના દિકનો ત્યાગ કરવાએ કરીને જે યત્ન-ઉદ્યમ કરવો તે અહીં-જિન મનને વિષે તાપસના ભક્ત શખર રાજાએ પીછાને માટે તાપસનો વિનાશ કરતી વખતે પાદને અસ્પર્શ કરવા તુ ય એટલે ચરણનો સંઘટ્ટો ન કરવાનો આદેશ આપ્યો હતો તેની તુલ્ય જાણવો ”

શખર રાજની કથા—

કોઇ ગામમા શખર નામે રાજ તાપસનો ભક્ત હતો એકદા તેના દર્શનને માટે મસ્તક ઉપર મોરપીચ્છનું છત્ર ધારણ કરી તે તાપ સ ગુરુ રાજ પાસે આવ્યો. રાજાએ તેનું સન્માન કરી સુદર આસન પર બેસાડ્યો. તે વખતે રાજની પ્રિયા તે છત્રને ચક્રચક્રિત અને પચરગી અનેક ચક્રકોની એણિધી શોભતુ જોઇ અત્યંત કુતૂહલથી તેની પ્રાર્થના કરવા લાગી. તે દેશમા મયૂરજ નહીં હોવાથી મયૂરના પીછાઓ દુર્લભ હતા, તેથી તાપસને તે આપવાની ઇચ્છા થઇ નહીં, અને ઉડીને પોતાના આશ્રમમા ગયો. ત્યાર પછી રાણીએ લોજનનો ત્યાગ કરી તે છત્ર લાવવા માટે રાજાને ઉશ્કેર્યો તેથી રાજાએ સેવકો મોકલી વારવાર તે છત્રની પ્રાર્થના કરી, તોપણ ગુરુએ છત્ર આપ્યું નહીં ત્યારે દુસ્ત્યજ પ્રેમરૂપી શ્રદ્ધથી મોહ પામેલા રાજાએ સેવકોને આદેશ આપ્યો કે—“ ન આપે તો બળાત્કારે ખુચવીને પણ લાવો ” ત્યારે સેવકો બોલ્યા કે—“ હે સ્વામી ! તે ગુરુ જીવતા હશે

ત્યા મુઘી આપશે નહીં અને બાળાકાર કરતા તે સામા ઘા મારશે ”
રાજાએ કહ્યું — “ તમે દૂર રહી બાણોવડે તેને ચેતના રહિત કરી તે છત્ર
લઈ આવો પરંતુ તેના શરીરમાથી પાછા બાણો કાઢો તે વખતે તમે
પગવડે તેનો સ્પર્શ કરશો નહીં, ડેમડે ગુરૂની આજ્ઞાના કરવાથી
મોટું પાપ લાગે છે

અર્થાત્ ગરૂનો વિનાશ કરાવતા અને પાદસ્પર્શનો નિષેધ કરતા
આ શબ્દ રાજાનો જેવો વિવેક છે તેવાજ ગુરૂકૃપનો ત્યાગ કરનાર
અને શુદ્ધ ઉદ્ધારિકની લાલમા રાખનાર સાધુનો પણ બાણો.

તથા ઈર્મ શબ્દે કરીને આધાકર્મ હેવાય છે, આદિ શબ્દ છે
તેથી સમગ્ર ઉદ્ગમ ઉત્પાદના અને એષણાના દોષો બાણુવા તેમા પ્ર
થમ ઉદ્ગમના દોષો આ પ્રમાણે છે—“ આધાકર્મ ૧, ઔદેશિક ૨,
પૂતિકર્મ ૩, મિથ્યજાત ૪, સ્થાપના ૫, પ્રાભૃતિકા ૬, પ્રાહ્નકરણ ૭, ક્રીત
૮, પ્રામિત્ય ૯, પરિવર્તિત ૧૦, અભ્યાદૃત ૧૧, ઉદ્ભિન્ન ૧૨, માલાપ,
ક્ષત ૧૩, આન્ધિય ૧૪, અનુત્સય ૧૫, અને અધ્યવપૂરક ૧૬ ”
ઉત્પાદનાના દોષ આ છે—“ ધાત્રી ૧, ફૂતિ ૨, નિમિત્ત ૩, આશ્રય
૪, વણીમગ ૫ ચિકિત્સા ૬, ક્રોધ ૭, માન ૮, માયા ૯, લોભ ૧૦, પૂર્વ
સસ્તવ ૧૧, પશ્ચાત્સસ્તવ ૧૨, વિદ્યા ૧૩, મત્ર ૧૪, શૂર્ણ યોગ ૧૫,
અને મૂલર્મ ૧૬ એ સોળ ઉત્પાદનાના દોષ છે ’ એષણાના દોષ
આ પ્રમાણે છે—“ શક્તિ ૧ મૃક્ષિત ૨, નિશ્ચિત ૩, પિદ્ધિત ૪,
પ, દામક ૫, ઉમિથ ૭, અપરિણીત ૮, વિષ્ણુ ૯ અને છર્ષિત ૧૦ એ
દશ એષણાના દોષ છે આ બે તાલીશ દોષોએ કરીને દોષવાળા પણ
આહારાદિક અવધારણુ અર્થ નાગ અપિશબ્દનો અદ્ધિ સંબંધ કર-
વાથી પરિશુદ્ધ છે એટલે નિર્દોષજ છે કોને ? ગુરૂની આજ્ઞામાં વત
નારને એટલે ગમ્મમા રહેનારને એમ આગમના તત્વને બાણુનાગઓ
કહે છે ૧૨૮.

આ કારણથીજ ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે કન્યાની
વિશેષ સ્તુતિ કરતા કહે છે.

તા ઘણો ગુરુઆણ, ન મુચ્છ નાણાદિગુણગણનિહા(યા)ણ
સુપસન્નમણો સયય, કયન્નુય મણસિ માવિંતો ॥ ૧૦૬ ॥

મૂવાર્થ—તેથી કરીને સુપ્રસન્નમનનાળો અને નિરતર મનમા
કૃતજ્ઞપણાની ભાવના ભાવતો જે ભાવસાધુ જ્ઞાનાદિક ગુણના કારણ
રૂપ ગુરુઆજ્ઞાને મૂંતો નથી તેજ ન્ય ઓ

ટીકાર્થ—જેથી કરીને ગુરૂની આજ્ઞા મોળા ગુણને માટે થાય છે,
તેથી કરીને તે જ ધન્ય છે કે જે જ્ઞાનાદિક ગુણસમૂહના કારણરૂપ ગુરુ
આજ્ઞાનો ત્યાગ કરતો નથી કહ્યું છે કે--‘ જેઓ બાવણવ ગુરુકુળવા
સને છોડતા નથી તેઓ જ ધન્ય છે, તેઓ જ જ્ઞાનના વાગી થાય છે
તથા તેઓજ દર્શન અને ચારિત્રમા અત્યંત સ્થિર થાય છે ’ તથા
મુઠ્ઠુ એટલે અત્યંત પ્રસન્ન મનવાળો એટલે નિર્મળ અત કરજીવાળો
અર્થાત્ કઠોર શબ્દથી કહ્યા છતાં મનમા કોપ ન કરે, અત કરજીને
વહુષિત ન કરે, પરંતુ--‘મારા ગુરુ મને જે કોમળ અથવા કઠોર વચ
નથી શિક્ષા આપે છે તે મારાજ લાભને માટે છે એમ વિચારીને પ્રય
ત્ન પૂર્વક તેમની શિક્ષાને સ્વીકારે છે ’ કેવી રીતે ? સતત-નિરતર
કૃતજ્ઞતાને એટલે કરેલા ઉપકારને નહીં બુલવારૂપ કૃતજ્ઞપણાને દૃઢ્યમા
ભાવતો છતો સ્વીકારે છે તે આ પ્રમાણે--‘ટોળની જેમ રખડતા મને
વિજ્ઞાનના મદિરરૂપ ગુરુરૂપી સૂરધારે દેવની જેમ વાદવા યોગ્ય
કયો છે’ આવા પ્રકારનોજ સાધુ ધર્મરૂપી ધનને યોગ્ય હોવાથી
ધ ય છે ૧૨૬

અહીં કોઈ ગ કા કરે કે—શુ ગમે તેવા ગુરુ હોય તેને
ગુણની પ્રાપ્તિને માટે સેવવા ? કે તેમા કાઈ વિ-
ગેપ છે ? આ પ્રશ્નનો જવાબ આપે છે

गुणव च इमां मुक्ते, जहत्यगुरुसद्भायण इहो ।

गुणसपया दरिद्रो, जहुत्तफलदायगो न ममो ॥ १३० ॥

મૂલાર્થ—જે ગુરુ-ગુણવાન હોય તે જ મુક્તમા યથાર્થ ગુરુ શાસ્ત્ર-
પાત્ર ઈચ્છેલો છે. પરંતુ જે ગુણમય પતિની નિન્દિત-હિત હોય તે યથોક્ત
જગતે આપનાર માન્યો નથી.

ટીપ્પણ—જ શબ્દનો અવધારણુ અર્થ હોવાથી શુભવાન જ
એટલે શુભના સમૂહે અલકૃત કરાયેલો જ આ ગુરુ સૂત્રમા એટલે મિદ્ધા
તમા યથાર્થ એટલે અર્થવાળો જે ગુરુશબ્દ તેનું ભાજન એટલે આધાર
ઈચ્છેલો છે. અર્થાત્ યથાથ રીતે શાસ્ત્રના અર્થને જે કહે તે ગુરુ એમ
ગુરુ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ થાય છે. આવો ગુરુશબ્દ સવેગીનેજ લાગુ
પડે છે તેથી જે સવેગી હોય તે જ શુભવાન હોય, બીજો કોઈ હોઈ
શકે નહીં તેના મુખ્ય અઢાર ગુણો આ છે—‘છ મનનુ ધારણ, છ
કાયની રક્ષા ૧૨ તથા અહમ્કાર, ગૃહીભાજન, પદ્યક, નિષયા, સ્નાન
અને શોભા એ છ વસ્તુનો ત્યાગ ૧૮, આ અઢાર ગુણો મુખ્ય છે.’
આ ગુણો ન હોય તો તેનામા ગુરુપણુ જ નથી. જેમકે તતુ ન હોય
તો પટ પણુ હોઈ શકે નહિ, બાકી તો પ્રતિરૂપ, તેજસ્વી ઇત્યાદિ
અને દેશ, કુળ, જાતિ એ વિગેરે બીજા ગણિ સપદાદિક વિશેષ ગુણો
જે ઇહેલા છે તે ગૌણ-અનિયમિત છે જેમકે પટની રાતાશ વિગેરે
ગુણો અનિયત છે તેમા અહીં જે પ્રધાન ગુણવાળો હોય તેને જ શુભ
વાન કહ્યો છે, કેમકે તે જ કાર્યનો આધાર છે. આ મુખ્ય ગુણો હોય
તો જ બાકીના ગુણો પણ શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે તેથી વિપરીત હોય તો

શુ થાય ? તે -હે છે—શુભની સ પત્તિએ કરીને એટલે સફળશુભની વિ
ભૂતિએ કરીને દરિદ્ર એટલે રહિત હોય તો તે ગીતાથીએ શુરકુળવા
સના કહેલા કૃણને આપન ર માનેવો નથી માટે નિર્ગુણ ગુરુ સેવવો
નહીં એ આ ગાથાનો તાત્પર્યાર્થ છે ૧૩૦

અહીં વિનયપૂર્વક કોઈ શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે પ્રમત્ત શુભસ્થાને
રહેવા સાધુઓ (ગુરુઓ) ને વિષે સવ શુભોની સ પત્તિ તો હર્વખ
ઠે ડેમકે કોઈ શુર કોઈનાથી કોઈક શુભે કરીને હીન હોય છતાં બીજા
શુભે કરીને અધિક પણ હોય છે એવી રીતે તરતમપણાએ કરીને અનેક
પ્રકારના શુરો જોવામા આવે છે, અને તેમની સામાચારીઓ પણ
વિવિધ પ્રકારનીજ હોય છે તો તેમા કયા શુભનો અમારે આશ્રય કર
વો ? અને કેનો ન કરવો ? એમ વિચારતા અમારૂં મન દોલાયમાન
થાય છે તેથી અમારે શુ કરવું ઉચિત છે ?

આ પ્રશ્ન ઉપર ગુરુ જવાબ આપે છે—

મૂલગુણસપત્તો, ન દોસલવજોગઓ રમો હેઓ ।

મહુરોવકમઓ પુણ, પત્તિયવ્વો જહુત્તમિ ॥ ૧૩૧ ॥

મૂલાર્થ—જે આ ગુરુ મૂળ શુભે કરીને સહિત હોય તો તે દોસના
લવના યોગથી ત્યાગ કરના લાયક નથી પરંતુ મુ દર ઉપાયરૂઝે કરીને
તેને ફરીથી યથોક્ત અનુષ્ઠાનને વિષે પ્રવર્તાવવા

ટીકાર્થ—મૂળ શુભ એટલે પાત્ર મહાવતો અથવા છ મત, છ
કાય વિગેરે અદાર જાણવા તે મૂળ શુભોવડે સમ્યક્ એટલે સફળોદય
પૂર્વક પ્રાર્થ કરીને એટલે ઉદ્યમના અતિશયે કરીને યુક્ત એટલે સ
હિત એવો શુર દોષલવના યોગથી એટલે થોડા દોષના સ બ ધથી ત્યાગ
કરવા લાયક નથી તે વિષે આગમમા કહ્યું છે કે—“ જેઓ ગુરુને માદા

છે એમ જાણીને, વૃદ્ધ છે એમ જાણીને તથા અદ્યશ્રુતવાળા છે એમ જાણીને તેની હીલના કરે છે તેઓ મિથ્યાત્વને પામી ગુરુની આ-
શાતના કરે છે પરંતુ કેટલાક ગુરુ પ્રકૃતિથી જ મદ હોય અથવા
વૃદ્ધ હોય તો પણ તેઓ શ્રુત જ્ઞાન સહિત હોય છે અથવા શુદ્ધ આચાર્ય
રવાળા હોય છે અને તેમનો આત્મા શુશ્રુમા પ્રતિષ્ઠિત હોય છે, તેથી
તેમની હિલના ઠરવાથી તે અગ્નિની જેમ ભસ્મસાત કરે છે જેમકે
સર્પને વૃદ્ધ જાણી ઠોઈ તેની આશાતના કરે તો તે તેના અહિતને માટે
થાય છે, એ જ પ્રમાણે આચાર્યની હીલના કરનાર મૂઢ જનો પણ
સંસાર માર્ગમાં પડે છે અહીં જે ગુરુના શુશ્રુષુ રહિત ઠઠ્યો છે તે મૂળ
શુશ્રુષુ રહિત જાણવો તેમાં ચ ૩૩૬ આચાર્યનું દષ્ટાંત જાણવું
ઈત્યાદિ આગમના વચનોને અનુસરી શુદ્ધ મૂળ શુશ્રુષુવાળા ગુરુને મા
માચારીનો લેદ છતાં પણ તજવા નહીં કદાચ કાંઈક પ્રમાદવાળા
જોવામાં આવે તો મધુર ઉપાયવડે એટલે પ્રિયવચન, અજલી અને
પ્રજ્ઞામપૂર્વક-‘ કારણ વિના પરહિતમાં પ્રવર્તેલા તમોએ અમને
શુદ્ધવામના પાશમાંથી છોડાવ્યા તે સારું કર્યું છે, તો હવે ઉત્તરોત્તર
સન્માર્ગમાં પ્રવર્તાવવાથી અમને આ લાયકર ભવારણ્યમાંથી ઉતારો ’
ઈત્યાદિક ઉત્સાહના વચનોએ કગીને ફરીથી તેમને યથોપાદેય એટલે
સન્માર્ગના અનુષ્ઠાનમાં પ્રવર્તાવવા ૧૩૧

કેમ આવો ઉપદેશ આપો છો ? તે ઉપર કહે છે —

પત્તો મુસીસસદો, એવ કુણતેણ પયગેણાવિ ।

ગાદપ્પમાદ્દયોઽયિ હુ, સેલગ્ગરિસ્સ સીસેણ ॥ ૧૩૨ ॥

મૂલાર્થ—ગાઠ પ્રમાદિ યથેવા એવગ અરિને તેના ગિય પથકે
પણ તે પ્રમાદે કરનાથી મુશિય ગાળ પ્રાપ્ત કર્યો હતો

ટીકાર્થ—તે પ્રમાણે કરતા એટલે ગુરૂની અનુવૃત્તિને કરતા
 ૫ થક નામના સાધુએ પણ, અપિશબ્દ છે તેથી તેવા પ્રકારના ખીજાએ
 પણ સુગિધ્ય એવો ગાળ એટલે વિશેષણ પ્રાપ્ત કર્યો છે કહ્યું છે કે—
 “ કદાચ ગુરૂ સીદ્ધાચ એવે શિયિલ યાય તો પણ તેને સારા શિષ્યા
 નિપુણ અને મધુર વચને કરીને ફરીથી પણ માર્ગમા સ્થાપન કરે છે
 અહીં મેલગ અને ૫ થકનું દ્વિગત જાણવું ’ તેજ વિશેષથી કહે છે—
 ગાઠ પ્રમાદી એટલે અતિશે શિયિગતાવાળા સેવગ સૂરિને તેના શિષ્યે
 સ્થાપન થયા હતા

—❧—

સેવગ સૂરિની કથા.

આ જ ભરતમેત્રના સોરઠ દેશમા ધનદે બનાવેલી સુવર્ણ અને
 મણિના મહેલો તથા પ્રાકાર રહે શોભતી ઠારકા નામની મનોહર નગરી છે
 તેમા હરિવ શરૂપી આઠાશતગમા અઢ સમાન, શત્રુસમૂહકપી મૃગોતુ
 મધન કરનાર અને ઇંદ્રની જેમ વિષુધને પ્રિય એવો કૃષ્ણ નામે રાજા
 હતો. તે જ નગરીમા યાવન્ના નામની એક સાર્થવાહી હતી કર્મના
 વશથી તેનો પુત્ર બાળક હતો, તે જ વખતે તેનો પતિ મરણ પામ્યો,
 તેના શોકમમૂહથી ભરાયેલી તેણે તે બાળકનું નામ પાડ્યું નહીં,
 તેથી તેબાળક સમગ્ર લોકમા યાવન્નાપુત્ર એવે નામે પ્રસિદ્ધ થયો. તે
 પુત્ર અનુક્રમે કાકાકુશળ થઈ યુવાવસ્થાને પામ્યો, ત્યારે તેની માતાએ
 મહેલોની બનીશ કન્યાઓ સાથે તેને પરણાવ્યો. તેઓની સાથે
 નિશ્ચિતપણે દોશદક દેવની જેમ અસમાન સુખ ભોગવતા તેનો ઘણો
 કાળ ચતીત થયો.

એકદા તે નગરીમા સાધુ સમૂહથી પરિવરેલા ભગવાન શ્રીચરિ
 જ્ઞેનિ વિહારના અનુક્રમે પધાર્યા ત્યાં રેવતક પરંતના સમીપે નંદન
 નામના મનોહર વનમા દેવોએ સમવસરણ રચ્યું તેમા ભગવાન દે
 શના આપવા બેઠા. તે સમાચાર સેવજ પુરોધાથી જાણીને અત્યંત દોષા-

ચિત થયેલા ભરતાર્ધપતિ શ્રી કૃષ્ણ જિનેશ્વરને વાહવા આવ્યા તેની સાથે સમુદ્રવિજય વિગેરે દશ દશાહોં તથા બળદેવ વિગેરે પાંચ મહાવીરો આવ્યા. તેમજ માખ વિગેરે માઠ હજાર હોંત કુમારો, પ્રભુમ વિગેરે સાડા ત્રણ કરોડ કુમારો, મહામન વિગેરે છપ્પન હજાર બળવાન યોદ્ધાઓ અને બીજા પણ ઐશ્યો વિગેરે અનેક પ્રકારના પૌર લોકો પણ આવ્યા. ગણગાર સજીને એકજ માર્ગે જતા સર્વ લોકોને જોઈ થાવચ્ચાપુત્રે પોતાના પ્રતિહારને પૂછ્યું કે— આ સર્વ લોકો શરીરને શણગારી શીઘ્રપણે ક્યા જાય છે ? તે જોત્યો કે—

“ શ્રી નેમિનાથને વહન કરવા જાય કે તે માલગી ભક્તિના ભાર થી ભરપૂર થયેલો થાવચ્ચાપુત્ર પણ રથ પર આઠ થઈ રાજાની સાથે આવ્યો, અને ત્રિલોકના નાથને નમી એકાગ્રચિત્તે તેણે ધર્મદેશના સાલગી તેમા સમગ્ર દુષ્ટને ઉત્પન્ન કરનાર સંસારની અસારતાને, મહા સુખના સ્થાનરૂપ મોક્ષને અને તને મેળવવાના ઉપાયરૂપ આરિત્ર ધર્મને જાણી થાવચ્ચાપુત્ર સવેગરગથી ભાવિત થયો, તેની તેણે જિનેશ્વરને કહ્યું કે—“ હે સ્વામી ! મારી માતાની રજા લઈ હું આપની પામે પ્રવ્રજ્યા શ્રદ્ધા કરીશ ” તે સાલગી જિનેશ્વરે તેને કહ્યું કે—“ સુકત જ છે ’ ત્યારે તેણે પોતાને ઘેર જઈ માતાના પગ મા પડી વિનંતિ કરી કે—“ હે માતા ! હું પ્રવ્રજ્યા શ્રદ્ધા કરું ” તે સાલગી સ્નેહમા મૂઠ થયેલી તે પણ રોતી રોતી બોલી કે— ‘ હે વત્સ ! પ્રવ્રજ્યા અન્ય જનોને પણ અતિ દુષ્કર છે, અને તારી જેવા સુખી જનને તો વિશેષ દુષ્કર છે હે પુત્ર ! તારી આશાથી જીવતી મને—તારી માતાને તું નિર્દય થઈને કેમ તજે છે ? અને આ વિનયવાળી બત્રીશ ભાયાંઓને પણ કેમ તજે છે ? દાન અને ભોગમા પરિપૂર્ણ જોઈએ તેલુ કુળક્રમથી આવેલુ આ ધન તને પૂર્વના સુકૃતથી પ્રાપ્ત થયુ કે, તો દાનધર્મમા તત્પર થઈ તેનો ભોગવટો કર અને કુળની પરપરાની વૃદ્ધિ કરી વૃદ્ધાવસ્થામા મનવાહિત કાર્ય કરજે ” તે સાલગી તે બોલ્યો કે—“ હે માતા ! જીવિત અનિત્ય છે, તેથી તમારૂં કહેલુ કાઈ

પણ ઘટ્ટી શકતું નથી વળી મનુષ્ય હર્ષિત ચિત્તવડે કરોને બીજી રીતે કાર્ય કરવાનું ચિત્તવે છે, અને તે વિધિના વશથી જુદી જ રીતે પરિણમે છે ” ઇત્યાદિક ઉક્તિ પ્રત્યુક્તિથી પુત્રનો નિશ્ચયવાળો ઉત્સાહ બાળી યાવચ્ચાએ ઇચ્છા વિના પણ તેને અનુભતિ આપી, અને પછી શ્રીકૃષ્ણ રાજા પાસે જઈ પુત્રનું સમગ્ર વૃત્તાત કહી તેણે દીક્ષાનો મહોત્સવ કરવા માટે રાજચિન્હો માગ્યા ” તે સાંભળી શ્રીકૃષ્ણે પ્રમત્ત થઈ કહ્યું કે—“ જેનો ધર્મ મા આવેા નિશ્ચય છે તેને ધ ય છે, તો તમે મુખેથી રહો, તેની દીક્ષાનો મહોત્સવ હું કરીશ ” પછી શ્રીકૃષ્ણે તેને ઘેર જઈ તેના પુત્રને પોતે જ કહ્યું કે—“ હે વત્સ ! તું મુખ લોગવ કેમકે બિશ્વાચર્યા મહા હુ બદાયક છે ” તે સાંભળી તેણે જવાબ આપ્યો કે—“ હે સ્વામી ! બયભીત થયેલાને મુખ કયાથી જ હોય ? તેથી સર્વ ભયનો નાશ કરનાર ધર્મ જ કરવો યોગ્ય છે ” રાજાએ કહ્યું—“ હે વત્સ ! મારા હાથની છાયાતળે રહેતા તને કાઈ પણ ભય નથી જો વ્દાય હોય તો મને કહે. હું જલદી તેને નિવારીશ તે બોલ્યો “ હે સ્વામી ! જો એમ હોય તો મને પ્રાપ્ત થતી વૃદ્ધા વસ્થા તથા મૃત્યુને નિવારો કે જેથી ચિત્તમા નિવૃત્તિ રાખી લોગ મુખને હું લોગવું ” રાજાએ કહ્યું—“ હે સુદર ! આ બન્ને બાબત જીવલોકમા નિવારી શકાય તેવી નથી. અમારી જેવા તો દૂર રહો, પરંતુ ઇંદ્ર પણ તે બન્નેને નિવારી શકતો નથી કારણ કે જીવોને કર્મના વશથી આ સ સારમા જરા અને મરણ ત્રિગેરે થયા જ કરે છે ત્યારે તે બોલ્યો કે—“ એજ કારણ માટે હું કર્મોને ખપાવવા ઇચ્છું છું ” આ પ્રમાણે તેનો નિશ્ચય બાળીને રાજાએ કહ્યું—“ હે ધીર ! બહુ સારૂ બહુ સારૂ, પ્રમત્ત્યા ગ્રહણ કર, અને તારા મનોરથ પૂર્ણ કર ” ત્યારપછી શ્રીકૃષ્ણ વામુવે આખી નગરીમા ઘોષણા કરાવી કે— ‘ સ સારના ભયથી દ્વેગ પામેલો અને ધન્ય એવો યાવચ્ચાપુત્ર મોક્ષની ઇચ્છાથી પ્રમત્ત્યા લે છે, તો જો બીજો પણ કેઈ પ્રમત્ત્યા લેશે, તો તેને કૃષ્ણ રાજા અનુભતિ આપે છે, અને પાછળથી તેના કુટુંબની

સાર સલામ તે પોતે કરશે. ” આવી યોગ્ય હજારી યાવત્યાપુત્રના
સ્નેહ કરાને રાજાદિકના એક હજાર પુત્રો દીક્ષા લેવા દેવાર થયા તે
સર્વનો નિષ્કમણ મહેલ-સવ રાજાએ કર્યો. એ એ યાવત્યાપુત્રે એક
હજાર સહિત દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે તે એક પૂર્વે થયા ત્યારે જિનેશ્વરે
તેને તેજ હજારનો પગિવાર આપ્યો. ત્યારથી દેવ ત વગર તે
પૃથ્વીપર વિચરવા લાગ્યા.

એકદા તે ભગવાન યાવત્યાપુત્ર વિહાર કરતાં એક પુરના નજી-
કા પાસેના મંત્રીઓ સહિત નેહા. અને તેજે ઉપદેશ આપી આવક
કર્યો ત્યાંથી વિહાર કરી તે માગથી નજીકના. એ ત્યાં પુત્ર સુદર્શન
નામના પ્રધાન ગ્રેહીને પ્રાવડ બનાવ્યો. તત્કાલે પહેલાં મુઠ્ઠા નામના
પરિત્રાજડના ધર્મમાં અતિ ભક્તિવાળા હતા. તેને આવડ થયો. આણી
તે શુક ત્યાં આવ્યો, અને સુદર્શનને ઘેર ગયો. તે વખતે શાસનના
મવિનપણાના ભયથી તે ગ્રેહી દેવો થયો નહીં, તેને પ્રધાન કયા નહીં,
તેની સન્મુખ જોયું નહીં, તેમજ તેને પ્રોત્સાહ્યો પડ્યું નહીં. ત્યારે
શુક વિચાર્યું કે—જ્યાં મુધી આને મુઠ્ઠા આની સમક્ષ પરાજય નહીં
પામે ત્યાં મુધી આને ઉપદેશ આપવો નિર્ભય છે. ” એમ વિચારી
તેણે કહ્યું કે—“ હું મુઠ્ઠાને તુ પહેલાં અમારા શાસનમાં હતો અને
હમણાં તે કોની પાસે જાતી ભાનને ધર્મ અદ્વષ્ટ કર્યો છે? ” તે સાંભળી
ઉભા થઈ પ્રભુત્વપૂર્વક મનઃકપર બેઠા થઈ જોઈ મુઠ્ઠાના નામનું સ્મરણ
કરી સુદર્શનને તેને કહ્યું કે—“ ત્યારે જોનાં આખી શ્રી નેમિમાયના
ગિય યાવત્યાપુત્ર નીલાયો નામના દેવનામાં રહેલા છે તે મારા
ધર્મશુર છે. ” શુકે કહ્યું—“ અને તેનું દર્શન કરાવ, કે જોયી હું પણ
તેનો શિષ્ય થાઉં. અથવા તેનો પસંદગી કરી તેને જ મારો શિષ્ય કરું
તે સાંભળી સુદર્શનને વિચાર્યું કે—“ આ શુક કહ્યો સહિત છે, અને
ધર્મનો કામી છે તેથી શુકના પસંદગી સિવાયેલા તે અવગણ્ય
જોધ પામશે તેમાં સંદેહ નથી. એમ વિચારી તેને સાથે લઈ
પાસે ગયો. ત્યાં શુકે શુરને સજ્જતા છાંયી કેવલાક કુટિલ

પૂછ્યા, તે આ પ્રમાણે--“હે સુનિ ! સરિમવયા માય તથા કુલતથી
એ નમારે ભક્ષ્ય છે કે અભક્ષ્ય છે ? ” આ શબ્દોનો એક અર્થ ધાન્ય
અને બાજે અર્થ મનુષ્ય વિગેરે થાય છે તેથી આવા બન્ને અર્થવાળા
પ્રશ્નો પૂછ્યા ગુરુએ પણ તેનો અભિપ્રાય જાણી તેજ પ્રમાણે બે
અથ ની અપેક્ષાએ તેનો જવાબ આપ્યો. તે માલગી આ સર્વજ્ઞ છે
એમ શુકના મનમાં પ્રતીતિ થઈ અહીં તેના પ્રશ્નોના ઉત્તરો વિસ્તાર
થવાના ભયથી કહ્યા નથી તેથી તેને જાણવાની ઇચ્છાવાળાએ જ્ઞાતાશ્રી
માથી જાણી લેવા પછી ગુરુના મુખથી ધર્મોપદેશ સાંભળી વેરાગ્ય
પામેલા શુદ્ધ શુદ્ધ પશ્ચિમથી ન્યૂનિ મઝીપે હજાર શિષ્યો સહિત
પ્રમત્ત્યા હીધી અનુક્રમે તે જોઈ પૂર્વ થયા ત્યારે ગુરુએ તેનો પૂર્વનો
હજાર શિષ્યોનો પરિવાર તેને જોયો તે લઈ શુકર્ષિ ભવ્ય પ્રાણીઓને
પ્રતિબોધ પમાડતા પૃથ્વીતળ ઉપર વિચરવા લાગ્યા.

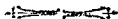
ત્યારપછી થાવચ્યાપુત્ર સૂરિ શત્રુજય પર્વત ઉપર જઈ બે માસનું
અનશ. કરી મોક્ષપદ પામ્યા. પછી શુકાચાર્ય પણ વિહારના ક્રમથી
મેત્રકપુરમાં આવ્યા, અને સેલગ રાજાને દીક્ષા આપવાનો અવસર
જાણી ઉદ્યાનમાં શુદ્ધ ભૂમિ ઉપર રહ્યા ત્યાં ધર્મોપદેશ કરતા
સેલગ રાજા પ્રતિબોધ પામ્યો તેથી તેણે પોતાના મન્કુ નામના પુત્રને
રાજ્ય સોંપી પવન વિગેરે પાત્રસો મઝીઓ સહિત દીક્ષા નહણું કરી
પછી આગમમાં કહેલા વિધિ પ્રમાણે શુકાચાર્યની પાસે પાપરહિત
એના તેણે અચ્ચાગ અગનો અભ્યાસ કર્યો ત્યારપછી ગુરુએ પથક
વિગેરે પાત્રસો સાધુઓનો પરિવાર તેને જોયો પછી મહાત્મા શુકા
ચાર્ય હજાર સાધુઓ સહિત શત્રુજયના શિખરપર જઈ અનશન કરી
શિવપદ પામ્યા.

ત્યાર પછી સેલગ રાજર્ષિ અચોગ્ય ભકતાદિકનો આહાર કર-
વાથી હાહજવરથી પીડા પામવા લાગ્યા, અને અનુક્રમે વિહાર કરતા
સેલગપુરમાં આવ્યા ત્યાં ઉદ્યાનમાં શુદ્ધ ભૂમિપર રહેલા તેને સાંભ-
ળીને અત્યંત હર્ષ પામેલો મક્ક રાજા ગુરુને વાદવા આવ્યા વના

દિકે કરી ગુરૂના શરીરની અવસ્થતા જાણી રાજાએ વિજ્ઞાપ્ત કરી કે—“ હે પૂજ્ય ! મારે ઘેર મારી યાનશાળામાં આપ પધારો કે જેથી ત્યાં પથ્થ એવા આહાર અને ઔષધદિકે -રીને આપના ધર્મશરોરની રક્ષા માટે હું ક્રિયા-ઉપાય કરાવુ ગુરૂ તેનું વચન અગીકાર કરી તેની યાનશાળામાં પધાર્યા એટલે તેણે વિદ્વાન વૈદ્યોના કહેવાથી સ્નિગ્ધ મધુર આહારે કરીને તેની ઉત્તમ ચિકિત્સા આરભી વૈદ્યોની કુશળતાથી અને પથ્થ આહાર તથા ઔષધદિકથી થોડા દિવસમાં જ રાજાનું રોગ સહિત અને જાળવાન થયા પરંતુ સ્નિગ્ધ અને ઉષ્ણદિક આહાર તથા પાને કરીને અત્યંત ગૃહિ પામેલા તેણે સુખશીલિયા થવાથી સ્થાનાતરે વિહારની ઇચ્છા ન કરી તેને ઘણી રીતે કઠ્યા છતાં પણ તે પ્રમાદથી વિરામ ન પામ્યા ત્યારે પથક સિવાય બીજા સર્વ સાધુઓએ એકઠા મળી વિચાર કર્યો કે—“ ખરેખર કમો ઘણા ચીકણા, કુટિલ અને વજ્ર જેવા સારવાળા હોય છે તે જ્ઞાનની સમૃદ્ધિવાળાને પણ માર્ગમાથી ઉન્માર્ગે લઇ જાય છે આ ગુરૂએ પ્રથમ મોક્ષની ઇચ્છાથી રાજ્ય લક્ષ્મીને ત્યાગ કરી પ્રવ્રજ્યા અગીકાર કરી હતી, તે હમણા અતિ પ્રમા ને હીધે પોતાનું પ્રયોજન વિસરી ગયા છે આપણને અવસરે સૂત્ર આપતા નથી, પૂછતા છતાં પણ અર્થ કહેતા નથી, અને આવશ્યકાદિક ક્રિયાને મૂઢી નિદ્રાને જ બહુ માને છે આ પણને ધર્મ પમાડી ચારિત્ર આપવાથી એ આપણા મોગ ઉપકારી છે, તેથી તેને છોડવા કે અગીકાર કરવા એમાં શુ કરવું યોગ્ય છે ? તે આપણે સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકતા નથી અથવા કારણ વિના આપણે અહીં નિત્યવાસ કરવો યોગ્ય નથી તેથી આ પથક મુનિને ગુરૂની વૈયાવચ્ચમાં રાખી ગુરૂની આજ્ઞા લઈ આપણે સર્વ ઉચિત વિહારી થઈએ અને જ્યાં સુધી ગુરૂ પોતાના આત્માને જાણે ત્યાં સુધી કાળ નિર્ગમન પણ કરીએ ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી પથક સાધુને ગુરૂ પાસે સ્થાપન કરી ગુરૂની સમતિ લ. સર્વ સાધુઓએ સુખેથી અન્યત્ર વિહાર કર્યો પથક મુનિ પણ ગુરૂની વૈયાવચ્ચ અજાડ રીતે લકિત અને બહુમાન સહિત કરવા લાગ્યો અને પોતાની ક્રિયા પણ સંપૂર્ણ કરવા લાગ્યો.

એકદા કાર્તિક ચોમાસીએ મેલડસૂરિ સિનગ્ધ અને મધુર લોજ નનો આહાર કરી તથા મદિરાનું અધિક પાન કરી સર્વ શરીરને ઢાકી સૂઈ ગયા હતા તે વખતે પથક સાધુએ આવશ્યક (પ્રતિકેમણ) કરી વિનય અને નયમા નિપુણ હોવાથી ખામણાને નિમિ તે મસ્તકવડે ગૂડુ ના ચરણને સ્પર્શ કર્યો તે સ્પર્શથી જાગીને કોપ પામેલા રાજાએ બોલ્યા કે— ‘ અત્યારે આ કર્યો નિર્લજ્જ મારા પગનો સ્પર્શ કરો મારી નિદ્રામા વિદ્ય કરે છે ? ’ આ પ્રમાણે ગૂડુને કોપ પામેલા જોઈ મવેગી પથક મુનિ બોલ્યો કે— ‘ હે પૂજ્ય ! ચોમાસીના ખામણાને માટે મેં આપને હુ ખી કર્યો છે તો આ એક મારો અપરાધ ક્ષમા કરો. હવે ફરો આ પ્રમાણે નહીં કડ્ડ કારણ કે જગતમા ઉત્તમ પુરૂષો ક્ષમાશીલજ હોય છે ” આ પ્રમાણે પથકની મધુર વાણી સાંભળતા જ સૂર્યોદય થતા અધિકારની જેમ સૂરિનું અજ્ઞાન દૂર નામી ગયું. તેથી ચિરકાળ સુધી પોતાના આત્માની નિદા કરી સયમમા ઉચમવ તથા સૂરિ ચિત્તના શુદ્ધ પરિણામથી પથકને વાર વાર ખમાવવા લાગ્યા. પછી બીજે દિવસે રાજાની રજા લઈ સૂરિ તથા પથક સેવકપુરમાંથી નીકળી ઉચ વિહારે વિચરવા લાગ્યા તે વૃત્તાત જાણી બીજા સર્વ મંત્રી મુનિઓ પણ ગૂડુ પામે આવ્યા. પછી ચિરકાળ સુધી વિધિ પૂર્વક પૃથ્વીપર વિહાર કરી તે સર્વે સિદ્ધાચળ ઉપર ગયા, ત્યાં થાવ ચ્યાપુત્રની જેમ અનશન કરી સર્વે કર્મનો ક્ષય કરી કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી તે સર્વે સિદ્ધિ પદ પામ્યા આ કથાનો સાર એ છે જે-મૂળગુણો જેના શુદ્ધ હોય એવા ગૂડુને ગીતાઓએ મૂકવા નહીં, અને સુસાધુ પથકની જેમ ગૂડુને સમ્યક પ્રકારે અનુસરવા.

ધતિ મેલક રાજાધિ કથા

એ પ્રમાણે કરવાથી સાધુને જે ગુણ થાય છે તે કહે છે —

एव गुरुबहुमाणो, कयन्नुया मयलगच्छगुणमुद्धी ।

अणवत्थापरिहारो, हुति गुणा एवमाईया ॥ १३३ ॥

મૂવાથ — એમ કરનારી ગુરૂનું બહુમાન, કૃતજ્ઞપણ, સમગ્ર ગાંધારી ગુણની વૃદ્ધિ અને અનન્યતા દોરના નામ એ ત્રિગેરે ગુણો થાય છે

ટી-નર્થ—આ પ્રમાણે ગુરૂને નહીં છોડતા તથા મન્માર્ગમાં ઉગમ કરાવતા મુનિએ ગુરૂનું બહુમાન કર્યું કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે— ગુરૂ જે પ્રકારના છે—સામાન્ય ગુરૂ ૧ અને પરમગુરૂ ૨ તેમાં જે વર્તમાન કાળે જે આચાર્યોદિક ગુરૂ છે તે અનંતર સામાન્ય ગુરૂ કહેવાય છે અને અનંતર ગુરૂની પહેલાના તેની પહેલાના, તેની પહેલાના ત્યાદિક વિચારીયે તે મુરખા સ્વામી મુધી અનેક પ્રકારના જે પર પર ગુરૂ છે તે પણ સામાન્ય ગુરૂ કહેવાય છે, તથા જે ભગવાન તીર્થ કર છે તે પરમ ગુરૂ કહેવાય છે તેથી કરીને અનંતર ગુરૂનું બહુમાન કરવાથી તે ગુરૂને જેણે સ્થાપન કર્યું છે તેનું બહુમાન કરેલું કહેવાય છે, અને તેના બહુમાને કરીને તેની પૂર્વના ગુરૂનું બહુમાન કર્યું કહેવાય છે, એ રીતે પૂર્વ ગુરૂને ગતૃતા છેવટ ગણધરને વિષે બહુમાન કર્યું કહેવાય છે અને તેથી કરીને ગણધરને પૂજવા લાયક ભગવાન પગ્મ ગુરૂ શ્રીતીર્થ કરને વિષે પણ બહુમાન કર્યું કહેવાય છે એજ કારણ માટે પરમ ગુરૂએ (તીર્થ કરે) કહ્યું છે કે—“ જે ગુરૂનું બહુમાન કરે છે, , તે મારું બહુમાન કરે છે, અને જે મારું બહુમાન કરે છે તે ગુરૂનું બહુમાન કરે છે ’ આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારના ગુરૂનું બહુમાન કરેલું કહેવાય છે તથા કૃતજ્ઞતા આરાધિતી કહેવાય છે આ કૃતજ્ઞતા રૂપી પુરૂષનો શુભ લોકમાં પણ પ્રધાન કહેવાય છે કહ્યું છે કે—“ આ પૃથ્વી જે પુરૂષને ધારણ કરે. અથવા

એ પુરુષોએ આ પૃથ્વી ધારણ કરી છે તે એ કે પરના ઉપકાર કરવામા જેની મતિ રહેલી છે, તથા જે કરેલા ઉપકારને વિસરી જતો નથી ” તેમજ લોકોત્તર જે એકવીશ ગુણો કહ્યા છે, તેમા પગ આ ગુણ ગુણા યો જ છે તથા ગુરૂને નહીં મૂકનારાએ સમગ્ર ગમ્મના ગુણોની વૃદ્ધિ કરી કહેવાય છે કેમકે ગુરૂ આશામા વર્તતા ગમ્મના સાનાદિક ગુણોને વધારે જ છે જો કદાચ તે શિષ્યોને ભણાવ્યા, ગણાવ્યા અને ભાતપાણીથી પોષણ કર્યો, અને પછી પાખ આવેલા હુ સની જેમ તેઓ સર્વ દિશામા ફરવા લાગે તો તેઓને ખલુક જેવા જાણી માત્ર તેમને શિખવતા નથી એટલુ જ નહીં પણ તેમનો કાલિકાચાર્યની જેમ ત્યાગ કરી દે છે તથા ગુરૂને નહીં મૂકનાર સાધુએ અનવસ્થા એટલે મર્યાદાની હાનિ, તેનો પરિહાર-નાશ કર્યો કહેવાય છે (મર્યાદા પાળી કહેરાય છે) અભિપ્રાય એ છે જે-જે સાધુ અત્પદોષવાળા એક ગુરૂને ઇંડી દે છે, તે સાધુને બીજા ગુરૂઓ રાખતા નથી. કેમકે તેવા સૂક્ષ્મ દોષો કોઈથી દૂર થઈ શકતા નથી કદાચ બીજા ગુરૂએ તેને રાખ્યો, તો તે જ સ્થિર થઈને રહેશે નહીં તેથી તે છેવટ એકલો જ રહેશે હવે તેને સ્વેચ્છાચારી અને સુખી જોઈ બીજા બીજા સાધુ પણ તેવુ જ અગીકાર કરશે આવા પ્રકારની જે અનવસ્થા-અમર્યાદા તે ગુરૂની સેવા કરનારે ત્યાગ કરી કહેવાય છે એ વિગેરે બીજા પણ ગુરૂ, જ્ઞાન, બાળ અને વૃદ્ધાદિકનો વિનય, વૈયાવચ્ચ કરવી વિગેરે અને સૂત્રાર્થ આગમનુ સ્મરણ વિગેરે ઘણા ગુણો થાય છે ૧૩૩

—❦(૬)૩—

તે પ્રમાણે ન કરવાથી શુ થાય ? તે કહે છે —

इदं वृत्तगुणाय, विवक्ष्यो तद् य अत्तउकरिसो ।

अप्पचच्चो लणाय, वोहिविद्यायाइयो दोसा ॥ ૧૩૪ ॥

મુનાર્થ—અન્યવા કહેલા ગુણોનો અભાવ, પાપાનો ઉત્કર્ષ લોકોનો અનિશ્ચય અને ભોવિનો વિધાત ત્રોડે ગયો થાય છે

ટીકાર્થ—ઇતરથી એટલે જે ગુરુનો ત્યાગ કરે તો ઠહેલા ગુણોનો એટલે ઉપર ગણાવેલા ગુરુ બહુમાન વિગેરે ગુણોનો વિપર્યય એટલે અભાવ અથવા વિપરીત એટલે અબહુમાન અને અકૃતજ્ઞતાદિક દોષો થાય છે તથા આત્મો કર્ષ એટલે પોતામા ઉત્તમપણાનો અભિમાન કે જે અનર્થની પરપરાનું કાગણુ છે તે ગુરુકુળનો વાસ તજનારાને પ્રાપ્ત થાય છે તથા સાધુ ઉપર લોકોનો અવિશ્વાસ થાય છે એટલે કે આ સાધુઓ પરસ્પર ભિન્ન છે, અને એક બીજાની ક્રિયાને દૂષિત ઠહે છે તા તેઓમા સત્યવાદી કેણુ ? અને અસત્યવાદી કેણુ છે ? તે જણાતુ નથી, એ રીતે અવિશ્વાસ થાય છે અવિશ્વાસ થવાથી શો દોષ ? તે ઠહે છે—બોધિનો વિષાત એટલે તે અવિશ્વાસીઓને પરભ વમા જિનધર્મની પ્રાપ્તિનો અભાવ થાય છે, અને તેના નિમિત્તભૂત સાધુને પણ બોધિની પ્રાપ્તિ થતી નથી આદિ શબ્દ છે માટે સમક્તિની સન્મુખ થયેલા તથા ચારિત્રની સન્મુખ થયેલાના ભાવનો નાશ થાય છે ગુરુનો ત્યાગ કરનારાને આ ભવે દોષો થાય છે ૧૩૪

અહીં કોઇ શકા કરે કે—પહેલા ક્રિયાને વિષે અપ્રમાદ રૂપ ચારિત્રનું લિંગ કહ્યું હતું, અને હમણા તો એમ કહ્યો છે કે ગુરુ પ્રમાદવાળા હોય તો પણ તે ચારિત્રવાળા જ છે તેથી તેને છોડવા નહીં, તો પૂર્વોપરનો વિરોધ કેમ ન આવ્યો ? ગુરુ જવાબ આપે છે કે—ખરી વાત છે પરંતુ ચારિત્રનું લિંગ જે અપ્રમાદ કશો છે તે તેના અવિના ભાવિપણાએ કરીને ઠહ્યું છે જેમ અગ્નિનું લિંગ ધુમાડા છે તે તેનો અવિનાભાગી છે તેથી દહાય કોઇ ઠેકાણે ઇધન બળી ગયા હેય તો ધુમાડા વિનાનો પણ અગ્નિ જોવામા આવે છે તેવીજ રીતે કોઇ ઠેકાણે પ્રમાદીને પણ ચારિત્ર હોઈ ગઈ છે

તે વિષે જ કહે છે —

ચક્રમકુસીલા તિત્થ, દોસલવા તેસુ નિયમમમવિણો ।

જહ તેહિં વજ્જણિજ્ઞો, અવજ્જણિજ્ઞો તથો નત્થિ ॥ ૧૩૬ ॥

મૂવાર્થ—અકુસ અને કુશીળ એ તીર્થ કહેવાય છે, તેઓમા દોસના લેશો અવશ્ય સભવે છે જે તેવા દોષવોધી યતિ વર્જવા યોગ્ય હોય તો ન વર્જવા યોગ્ય કોઈ પણ નહિ થાય સર્વે વર્જવા યોગ્ય જ થશે

ટીપ્પણ—આ જિનશાસનમા સાધુઓ પાંચ પ્રકારના છે—પુલાક ૧, બકુશ ૨, કુશીળ ૩, નિર્ઘ ધ ૪ અને સ્નાતક ૫, તેમા નિર્ઘ ધ અને સ્નાતક નિયમે કરીને અપ્રમાદીજ હોય છે પરંતુ તેઓ કદાચિત જ હોય છે, કેમકે તેઓ શ્રેણિપર આરૂઢ થતા અને કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ વળને જ હોય છે, તેથી તેઓ તીર્થના પ્રવાહનું કારણ નથી તથા પુલાક પણ કોઈ વખતજ એટલે પુલાક નામની લળિધ પ્રાપ્ત થાય ત્યારેજ સભવે છે આ વાતને મનમા રાખી કહે છે કે—બકુશ અને કુશીળ એ તીર્થ છે તેમા બકુશ શરીર અને ઉપકરણની વિભૂષા કર નારા હોય છે કહ્યું છે કે—“ઉપકરણ અને દેહને સાફ રાખનારા, નિર તર ઋદ્ધિ, યશ અને ત્રણે મારવને આશ્રિત થયેલા, ઘણા સખજ ચારિ ત્રીઓવાળા સાધુઓના પરિવારવાળા અને છેદ પ્રાયશ્ચિત્તને યોગ્ય એવા સાધુઓને બકુશ કદા છે” તથા જે અતિચાર સહિત જ્ઞાનાદિક શુભવાળા હોય તે કુશીળ કદા છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“આસેવના કુશીળ અને કષાય કુશીળ એ બે પ્રકારના કુશીળ હોય છે વળી તે બન્નેના પાંચ પાંચ પ્રકાર છે—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, અને યથા સૂક્ષ્મ તેમા જ્ઞાનાદિકવડે જે આલુવિકા કરે તે જ્ઞાનાદિક કુશીળ બાણુવા, અને આ તપસ્વી છે એમ પ્રથમ સા સામગી જે ખુશી થાય તે યથાસૂક્ષ્મ કુશીળ કહેવાય છે” આ બકુશ અને કુશીળ એ બે પ્રકારના

સાધુઓ જ મર્વ તીર્થ કરેના તીર્થને પ્રવર્તાવનારા સભર છે કેમકે બીજા વિકલ્પોવાળા સાધુઓનો સવદાકાળે અભાવ હોય છે તેથી તે બકુશ અને કુશીંગ સાધુઓને વિષે દોષવલો એટલે સૂક્ષ્મ દોષો અવશ્ય મળવે છે કારણ કે તેમને અતર્મુહુર્તના પ્રમાણવાળા પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત એ મેં શુભસ્થાનકો હોય છે તેથી જ્યારે તેઓ પ્રમત્ત શુભસ્થાનકે વર્તતા હોય ત્યારે તેઓ પ્રમાદી છતાં ચાસ્ત્રિવાન જ છે, કેમકે જ્યાં સુધી સાતમા પ્રાયશ્ચિત્તને લાયક અપરાધ કયો હોય ત્યાં સુધી તે ચારિત્રીજ હોય છે, ત્યાગપત્રી તે ચાસ્ત્રિ રહિત થાય છે કહ્યું છે કે—“જ્યાં સુધી છેદ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે ત્યાં સુધી એકે નતને તેણે ઓળગ્યું—ભાગ્ય નથી એમ જાણવું, અને જેણે એક પણ મત ઓળગ્યું હોય તેણે પાચે નતો ઓળગ્યા છે એમ જાણવું તેને મૂળ પ્રાયશ્ચિત્ત છે” આથી કરીનેજ કેટલાક પામત્યાદિકનું પણ ચારિત્ર ઇચ્છેછું છે કહ્યું છે કે—“જે અભ્યુત્થિત થયેલા પામત્યાદિકને મૂળ વિગેરે પ્રાયશ્ચિત્તો કહેલા છે તે જ ચાસ્ત્રિ રહિત છે જાજા ચારિત્ર રહિત નથી.” આ પ્રમાણે બકુશ અને કુશીંગને વિષે અવશ્ય સૂક્ષ્મ દોષો મળવે છે તેથી જો તેવા સાધુ વર્જવા યોગ્ય હોય તો નહીં વર્જવા યોગ્ય કોઈજ નહીં રહે—સર્વ વર્જવા યોગ્ય થશે અને તેથી કરીને તીર્થનો પણ અભાવ પ્રાપ્ત થશે ૧૩૫

—❧(●)❧—

આ ઉપદેશનું રૂળ કહે છે—

इय भावियपरमत्था, मज्झत्था नियगुरु न मुचति ।

सव्यगुणसपञ्चोग, अप्पाणमि वि अपेच्छता ॥ १३६ ॥

મૂનાર્થ—આ પ્રમાણે પરમાર્થને જાણનારા મધ્યમ્થો પોતાના ગુરુને મૂંઝતા નથી, કારણ કે તેઓ પોતાને વિષે પણ મર્વગુણની સામગ્રી જોતા નથી

ટીકાર્થ—આ પ્રમાણે એટલે પૂર્વે દહેલા પ્રકારે જેઓએ પરમાર્થ એટલે યથાવસ્થિત પક્ષ લાવ્યો છે એટલે મનમા પગિણીમાવ્યો છે એવા મધ્યસ્થો એટલે ઝઘાગ્રહથી દૂષિત નહીં થયેલા સાધુઓ પોતાના ગુરૂને એટલે પોતાના ધર્મોચાર્યને મૃકતા નથી-ત્યાગ કરતા નથી કેમકે તેઓ પોતાને વિષે પણ સર્વ ગુણના સપ્રયોગને એટલે સામગ્રીને જોતા નથી અહીં લાવાર્થ એ છે જે-મધ્યસ્થ બુદ્ધિમાન સાધુ આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે કે-“ જે પ્રમાણે આગમમા કહ્યું છે તે પ્રમાણે જરૂર હુકર છે, અને યથોક્ત વાદને વિષે રહેલા એટલે શાસ્ત્રમા કહ્યા પ્રમાણે જ કરવું એવું માનનારા ત્રીદાય છે માટે શકિત પ્રમાણે આરિત્રની શુદ્ધિ કરવી એજ નિયત માર્ગ છે ” આ મારા ગુ પણ ઉત્તમર્ગ તથા અપવાદ માર્ગને બોલે છે, શક્તિ પ્રમાણે ક્રિયા કરે છે, શુદ્ધ માર્ગનો ઉપદેશ આપ છે, સદ્લાવની તુલના કરે છે, ઉત્કૃષ્ટ કષ્ટ કરનારની સ્તુતિ કરે છે, અને જ્ઞાનીઓને સહાય કરે છે, માટે પૂજનુ સ્થાન છે કહ્યું છે કે-“ હાલમા કાળના દોષને લીધે શરીર તુચ્છ છે, ઝેલુ સઘયણ છે અને ઉન્નમ વીર્ય નથી, તો પણ મુનીંદ્રો ધર્મને માટે ઉદ્યમ કરી રહ્યા છે, તે વિદ્વાનોને પૂજવા લાયક કેમ ન હોય ? ” તેથી આ અત્યંત ઉપકારી ગુરૂની હું આદરથી સેવા જરૂર આગમમા કહ્યું છે કે-“ જેમ યજ્ઞ કરનાર વિવિધ પ્રકારની આહુતિ અને મત્રોના પદોથી અભિષેક કરેલા અગ્નિને નમે છે, તેમ મનુષ્યે અનંત જ્ઞાન પામ્યા છતાં પણ આચાર્યને સેવવા જોઈએ જેની પાસે હું ધર્મના પદો ગીખ્યો છું, તેની પાસે મારે મન, વચન અને કાયાવડે નિરંતર વિનય કરવો જોઈએ, મત્તકવડે સત્કાર કરવો જોઈએ અને બે હાથે જોડવા જોઈએ ” આ પ્રમાણે આગમના બહુમાનથી પોતાના ગુરૂને સમ્યક્ પ્રકારે આરાધે છે ૧૩૬

વળી ગુરૂનો ત્યાગ કરનાર માત્ર અવશ્ય ગુરૂની અવજા
કરે છે, અને નેત્રી કરીને તે અનર્થને પામે છે, ને
આગમનુ શ્રમણ કરાવવા પૂર્વક દેખાડે છે .

एय अवमन्त्रतो, बुद्धो सुत्तमि पावसमणो त्ति ।

महमोहनघमोऽपि य, सिंसतो अपडितप्पतो ॥ १३७ ॥

મનાર્થ—આ ગુરૂની અન્યાયના કરનારને સૂત્રમા પાપશ્રમણ
-ના છ તથા ગુરૂની ખીંસા કરનાર અને અનાર કરનાર માધુ મ-
હામોહને પણ બાત છે

ટી-૧૪—આ ગુરૂની અવગણના કરનાર એટલે હીલના કરનાર
સાધુ સૂત્રમા એટલે સિદ્ધાતમા પાપશ્રમણ એટલે કુલ્સિત માત્ર કહ્યો
છે તે સૂત્ર આ પ્રમાણે છે - ‘ જે આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયે સૂગ અને
વિનય શીખવ્યા છે, તેમનીજ ખીંસા હીલના કરનાર બાળ-મૂર્ખ પાપ
શ્રમણ કહેવાય છે આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયની જે સમ્યક્ પ્રકારે સેવા
ન કરે, પૂજા ન કરે, અને સ્તબ્ધ થઈને રહે તે પાપશ્રમણ કહેવાય છે ’
તથા ગુરૂની ખીંસા-નિંદા કરતો અને તેમની વૈયાવૃત્ત્યાદિક કરવામા
અનાર કરતો સાધુ મહામોહનો ષઘ્ન પણ થાય છે એટલે અત્યંત
મિથ્યાત્વને ઉપાર્જન કરનાર પણ થાય છે અપિ શબ્દ બીજા સૂત્રને
સૂચવે છે તે બીજું સૂત્ર આવશ્યકમા મોહનીયના ત્રીશ સ્થાનકોમા
કહેલું છે કે-“ જે મદ્યબુદ્ધિ આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયની ખીંસા કરે છે
તથા જ્ઞાની એવા તેમની સમ્યક્ પ્રકારે સેવા કરતા નથી, તે મહા
મોહને બાપે છે ’ ૧૩૭

અહીં કોઈ પ્રશ્ન કરે કે-ગુરૂની શક્તિ ન હોય અને શિષ્ય તેના
કરના અધિક તપ કરે તો તે યોગ્ય છે કે અયોગ્ય છે ? કેમકે તેમ કર
વાથી ગુરૂની લઘુતા પ્રાપ્ત થાય છે આનો જવાબ એ છે જે-ગુરૂની

મમીપે રહીને અધિક તપ કરે તો તે ગુરૂના જ ગૌરવનું કારણ હોવાથી યોગ્યજ છે કેમકે શિષ્ય સદાચારી હોય તો ગુરૂનો યશ વધે જ છે જેમ પુત્ર સારો હોય તો પિતાનો યશ વધેજ છે

પર તુ—

સવિસેસ પિ જયતો, તેમિમવન્ન વિગ્ગણ સમ્મ ।

તો દમણસોદ્ધીઓ, સુદ્ધ ચરણ લહડ માહૂ ॥ ૧૩૮ ॥

મૂનાર્થ—વિશેષ પ્રકારે પણ યતના કરતો ભાનસાધુ તે ગુરૂની અવજ્ઞાને અભ્યક્ત પ્રકારે નજે છે, અને તેવી કરીને દર્શનની ગુદિને લીધે તે ભાન સાધુ શુદ્ધ ચારિત્રને પામે છે

દીપાર્થ—સવિશેષ એટલે અત્યંત શોભન, આપશબ્દ છે માટે સમાન પણ, શુ મારાથી પણ આ અધિક કરે છે ? એવી ભાવનાએ કરીને યતના કરતો એટલે સદનુષ્ઠાનમાં ઉત્તમ કરતો શુદ્ધ પરિણામવાળો ભાવ સાધુ તે ગુરૂનોની અવજ્ઞાને એટલે અજ્યુત્યાન વિગેરે ન કરવું તેને વર્જે છે એટલે અવજ્ઞા કરતો નથી, અને તેથી કરીને દર્શનશુદ્ધિને લીધે તે ભાવમુનિ શુદ્ધ એટલે કલક રહિત ચારિત્રને પામે છે અહીં આ ભાવાર્થ છે—જ્ઞાન અને ચારિત્રનું કારણ સમક્રિત છે તે વિષે આગમમાં કહ્યું છે કે—“ દશન રહિતને જ્ઞાન હોતું નથી, જ્ઞાન વિના ચારિત્રશુદ્ધ હોતા નથી, શુદ્ધ વિના મોક્ષ નથી, અને મોક્ષ રહિતને નિર્વાણ મુખ્ય નથી ” અને તે સમક્રિત ગુરૂનું બહુમાન કરનારને જ હોય છે તેથી ટુધ્કર ક્રિયા કરનારે પણ તેમની અવજ્ઞા કરવી નહીં પણ તેનો આજ્ઞામાજ રહેવું કહ્યું છે કે—“ ગુરૂની આજ્ઞામાં નહીં રહેલો સાધુ જો કદાચ છટ્ટ, અટ્ટન, આગ ઉપવાસ, પાત્ર ઉપવાસ, પદર ઉપવાસ કે માસના ઉપવાસ કરતો હોય તો પણ અનત સસારી થાય છે ” ૧૩૮.

હવે સાધુ ધર્મના લિંગની સમાસિ તથા તેના ફળને કહે છે

इय सत्तलम्बुणधरो, होइ चरिची तद्यो य नियमेण ।

कल्लाणपरपरलामजोगओ लहइ मिवसोक्ख ॥ १३९ ॥

મૂલાર્થ—આ પ્રમાણે સાત લક્ષણને ધારણ કરનાર ચારિત્રી હોય છે, અને તેજ અવશ્ય કલ્યાણની પરપરાના પાલના સખધથી શિવમુખને મેળવે છે

ટીકાર્થ—આ પ્રમાણે પૂર્વ દેખાડેલા સાત લક્ષણોને ધારણ કરનાર ચારિત્રી—સાવસાધુ થાય છે અને તેજ અવશ્ય ઉત્તમ દેવ અને મનુષ્યપણુરૂપ કલ્યાણની પરપરાની પ્રાપ્તિના યોગથી—સખધથી શિવ મુખને એટલે મોક્ષના મુખને મેળવે છે ૧૩૯

શ્રાવક અને સાધુના સખધથી બે પ્રકારનું ધર્મરત્ન

કહ્યું હવે કોણ અને કેવો મનુષ્ય આ કરી

શકે ? તે કહે છે—

दुग्धिहपि धम्मरयण, तरइ नरो वेत्तुमविगल सो उ ।

जस्सेगवीमगुणरयण—मपया सुत्थिया अत्थि ॥ १४० ॥

મૂલાર્થ—જેને એકવીમગુણ રૂપી રત્નની સંપત્તિ મુસ્થિર છે, તે જ મનુષ્ય આ બંને પ્રકારના ધર્મરત્નને સંપૂર્ણ મેળવી શકે છે

ટીકાર્થ—બે પ્રકારનું પણ, અપિ શબ્દ છે માટે એક પ્રકારનું જ નહીં એમ જણવું, આ ધર્મરત્ન સંપૂર્ણ રીતે, તે જ નર એટલે જાતિનો નિર્દેશ હોવાથી નરની જાતિવાળો જ તુ, માત્ર પુરુષ જ નહીં,

અહુણ કરવાને તરતિ એટલે ધાતુના અનેક અર્થ હોવાથી શક્તિમાન થાય છે અહીં તુ શબ્દ નો નિશ્ચય અર્થ છે તે નર કેવો ? તે કહે છે — જે મનુષ્યને એકવીશ ગુણ રૂપી રત્નની સંપત્તિ વિગેરે પ્રતિપાદન કરેલી વિશેષણોની વિભૂતિ મુરચિત એટલે કુખોધાદિ-થી દૂષિત નહીં થવાથી ઉપદ્રવ રહિત સ્થિર હોય છે અહીં કોઈ શકા કરે કે-પ્રથમ એકવીશ ગુણની સંપત્તિવાળો ધર્મરત્નને યોગ્ય છે એમ કહ્યું જ હતું, તો અહીં કરીથી કેમ કહ્યું ? જવાબ-ખરૂ છે પરંતુ પ્રથમ માત્ર યોગ્યતા જ કહી હતી, જેમકે બાહ્યાવસ્થામાં વર્તે તો રાજપુત રાજ્યને યોગ્ય છે એમ કહેવાય છે હમણા તો તેને કરવાની શક્તિ પણ કહેવાય છે, જેમ યુવાન થયે તો રાજપુત આટલું રાજ્ય ચલાવવાને શક્તિમાન છે એમ કહેવાય છે ૧૪૦

આ પ્રમાણે હોવાથી નિગેષે કરીને પૂર્વાચાર્યોની જ્ઞાના કરે છે —

તા સુદુ ઇમ મરિય, પુષ્વાયરિઈં પરાહિયરઈં ।

ઇગવીસગુણોવેઓ, જોગો સદ્ ધમ્મરયણસ્સ ॥ ૧૪૧ ॥

મૂવાર્થ—તેથી કરીને એકવીશ ગુણોએ યુક્ત એવો મનુષ્ય સદા ધર્મરત્નને યોગ્ય છે, એમ પરના હિતમાં આગમત થયેલા પૂર્વાચાર્યોએ સાદુ કહ્યું છે

ટીકા—જેથી કરીને આ ગુણોએ કરીને યુક્ત માણસ ધર્મ કરવા શક્તિમાન છે તેથી કરીને અન્ય જનોના ઉપકાર કરવામાં તત્પર થયેલા પૂર્વના આચાર્યોએ આ સાદુ કહ્યું છે શું તે ? કે-એકવીશ ગુણોએ કરીને સહિત એવો માણસ હમેશા ધર્મરત્નને યોગ્ય છે ૧૪૧

હવે ચાલતા પ્રકરણના અર્થનો અનુવાદ કરવા
પૂર્વક ઉપસહારની બે ગાથાઓ કહે છે —

ધમ્મરચ્છોચિયાણ, દેસચરિત્તીણ તદ્ધ ચરિત્તીણ ।
લિંગાદ્ નાદ મમણ, મણિયાદ્ મુણિયત્તેહિ ॥ ૧૪૨ ॥
તેસિ દમ્મો ભાવત્થો, નિયમહવિમવાણુસારઓ મણિઓ ।
સપરાણુગ્ગદ્દહેઝ, સમામઓ સતિસૂરીહિ ॥ ૧૪૩ ॥

મૂળાર્થ — ધર્મરત્નને ઉચિત એવા દેશવિગતિ અને સર્વવિર-
તિવાળાના જે વિ ॥ તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ સિદ્ધાત્મા કહ્યા છે તેના
આ ભાવાર્થ ગાતિસૂત્રીએ સ્વપરના અનુગ્રહના હેતુથી પોતાની
મતિના વેલવને અનુસાર સંપન્નવી કહ્યો છે

ગીકાર્થ — ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ધર્મરત્નને યોગ્ય એવા દેશચારિત્રી
એટલે દેશવિરતિવાળા અને ચારિત્રી એટલે સર્વવિરતિવાળાના જે
લિંગો સમયમા એટલે સિદ્ધાત્મા મુનિતત્ત્વોએ એટલે સિદ્ધાન્તના
સદ્ભાવને જાણનારાઓએ કહ્યા છે, તેમનો આ-ઉપર કહેલો ભાવાર્થ
— તાત્પર્યાર્થ પોતાની મતિના વિભવને અનુસાર એટલે પોતાની બુદ્ધિ
સંપદાને અનુસાર કહ્યો છે એટલે કે સિદ્ધાત્મથી સમુદ્રનો પાર પામવો
અથકથ છે તેથી જેટલું મે જાણ્યું છે તેટલું જ કહ્યું છે આ માટે
આટલો પ્રયાસ કરવો પડ્યો ? તે ઉપર કહે છે કે—પોતાનો
અને પરનો અનુગ્રહ એટલે જે ઉપકાર, તે જ જે કહેવાનું કારણ છે
તે સ્વપર અનુગ્રહના કારણથી તે અનુગ્રહ પણ આગમથીજ થઈ શકે
તેમ છે એમ જો કોઈ શંકા કરે તો કહે છે કે—નહીં કેમકે આગમમા
કોઈક અર્થ કયાઈક કહ્યો છે, અને કોઈક અર્થ કયાઈક કહ્યો છે તેથી
તેને અદ્ય આયુષ્યવાળા અને અદ્ય બુદ્ધિવાળા આ યુગના મનુષ્યો
જાણવાને સમર્થ નથી, એમ વિચારી મક્કેપથી એટલે નાના અથ

કરીને અહીં કહેલો છે કેણે ? શાંતિપ્રધાન એટલે મધ્યસ્થ અને સ્વસ્થ ચિત્તવાળા સૂરિઓએ એટલે આચાર્યોએ અર્થાત શાંતિસૂરી નામના આચાર્યે કહ્યો છે ૧૪૨-૧૪૩

હવે શિષ્યો આના અર્થો થાય તેને માટે આ શાસ્ત્રાર્થના
જ્ઞાનનું રૂળ બતાવે છે —

જો પરિભાવદ્વય, સમ્મ સિદ્ધંતગન્મજુતીર્હિ ।

સો મુત્તિમગ્ગલગ્ગો, કુમ્મહ્ગગ્ગેસુ ન હુ પઢ્ઢ ॥ ૧૪૪ ॥

મૂવાર્થ—જે આને સમ્યક્ પ્રકારે સિદ્ધાંતને અનુસરતી યુક્તિવડે વિચારે છે, તે મુક્તિમાર્ગમા પ્રવૃત્ત થઈને કુમ્મહ રૂપી ખાડામાં પડતો નથી

ટીકાર્થ—જે કોઈ લઘુકર્મી આ પૂર્વે કહેલા ધર્મલિંગના રહસ્યને સમ્યક્ એટલે મધ્યસ્થપણાએ કરીને સિદ્ધાંતગર્ભ એટલે આગમના સારવાળી યુક્તિથી સારી રીતે વિચારે છે, તે પ્રાણી મુક્તિમાર્ગમા એટલે મોક્ષનગરના માર્ગમા લગ્ન એટલે જવા પ્રવૃત્ત થઈને કુમ્મહરૂપી એટલે આ દુષ્કર્મ કાળમા ચનારા મતિના મોહરૂપી ખાડાઓમા એટલે ગતિનો નિઘાત કરવાનું કારણરૂપ હોવાથી તથા અન્યને ઉત્પન્ન કરનાર હોવાથી કુગતિરૂપ ખાડાઓમા નથી જ પડતા અહીં હુથળ્હનો નિશ્ચય અર્થ છે તેથી કરીને જ સુખે કરીને સન્માજે બાંધ છે ૧૪૪

આ પ્રકરણના અર્થને વિચાર કરવાનું અનંતર કળ
કહ્યું હવે પર પર કળ ખતાવે છે —

इय घम्मरयणपगरण-मणुदियह जे मणम्मि भावेंति ।

ते गलियकलिलपका, नेव्वाणमुहाइ पावेंति ॥ १४४ ॥

મૂનાર્થ—આ પ્રમાણે ધર્મરત્ન પ્રકરણને હમેશા તેઓ પોતાના
મનમાં નિવારે છે, તેઓ પાપપદ સહિત થઈ મોક્ષના મુખે પામે છે

ટીકાર્થ—इय शब्द प्राकृत लापामा इति ने जहले वपराय छ
આ પ્રમાણે હમણા કહેલા ધર્મરત્નને પ્રતિપાદન કરનાર પ્રકરણને—
શાસ્ત્રને પ્રતિદિન એટલે હમેશા, ઉપલક્ષણથી દરેક સધ્યાએ તથા
દરેક પ્રહરે જે કોઈ આસન્ન મુક્તિગામી મનમાં ભાવે છે એટલે વિવેક
પૂર્વક વિચારે છે તેઓ શુભ, શુભતર અધ્યવસાયને ભજનારાઓ,
ગતિત એટલે દૂર થયો છે કલિલપક એટલે પાપમળને સમૂહ જેનાથી
એવા છતાં નિર્વાણના મુખને પામે છે તે મુખે કેવા હોય છે? તે કહે
છે “ અવ્યાબાધ એવા મોક્ષને પામેલા મિત્રોના છવોને જે મુખ છે
તે મુખ મનુષ્યોને કે દેવોને પણ નથી જેમ કોઈ એક વનવાસી ભિલ
ઘણા પ્રકારના નગ ના શુભોને જણતા છતાં પણ તે વનમાં (બીજા
ભિલોની પાસે) ઉપમા આપી શકાય તેવી વસ્તુ નહીં હોવાને લીધે
કહી શકેતો નથી એ જ પ્રમાણે સિદ્ધોનું મુખ અનુપમ છે તેની
ઉપમા છે જ નહીં તો પણ કાંઈક વિશેષે કરીને તેનું સાદૃશ્ય કહું
છું, તે તમે સાલજો તે આ પ્રમાણે—

કોઈ પુરૂષ વેણુ, વીણા અને મૃદગાદિકના નાદ સહિત મનોહર
અને વખાણવા લાયક મમકથાના મગીતે કરીને તન્મય થયો હોય,
ભારત વિગેરે ઉપર ચીતરેલા નેત્રને આનંદહાયક અને વિલાસવાળા
અનેક ચિત્રવિચિત્ર રૂપો જોઈને આનંદ પામ્યો હોય, ચંદન, અગડ

અને કર્પૂરાદિકના ધૂપથી ધૂપિત થઇને મનોહર પુટવામાદિક સુગંધોને
 અત્યંત સુધી સ્પૃહા-ઇચ્છા રહિત થયો હોય, (વિવિધ પ્રકારના વસ્ત્ર
 સવાળા અજ્ઞનો ઇચ્છાથી પણ વધારે આહાર કરી, શ્રેષ્ઠ સુગંધિ શીતળ
 જળનું પાન કરી તથા ઉત્તમ સ્વાદવાળા તાબૂલ વિગેરેનો આત્વાદ
 કરી તૃપ્ત થયો હોય, તથા કોમળ રૂની તળાઇવાળા મનોહર પર્યંકમાં
 રહેલો અને અકસ્માત્ મેવની ગર્જના સાંભળી અત્યંત ભય પામેલી
 ઇંદ્રિયાથી ગાઢ આલિંગન કરાયેલો અથવા રતિક્ષીડા કરીને ભાયાને
 આલિંગન કરી સુખે સુતો હોય, આવો પુરૂષ સર્વ ઇન્દ્રિયોના વિષયોની
 પ્રાપ્તિથી અને સર્વ બાધાની નિવૃત્તિથી ઉત્પન્ન થયેલા જે શ્રેષ્ઠ સુખને
 પોતાના અતરાત્માવડે વેદે છે અનુભવે છે, તેનાથી પણ સુકૃતશ્રવોને
 અનુભવણ સુખ છે એમ પડિતો કહે છે ” આ રીતે આગમના
 અર્થનો વિચાર કરનારાને સવેગના અધિકપણથી દાગ, સ્વયંભૂ,
 તથાભવ્યત્વ વિગેરે મામગ્રીના વશથી પરંપરાએ મોક્ષની પ્રાપ્તિ
 થાય છે ૧૪૫

અથ પ્રગણિત ।

ગણીર અર્થવાળુ આ પ્રકરણ મહાશ્વતરૂપી સાગરમાધી સજ્જ
નેનો ઉપકાર કરવા માટે આદરપૂર્વક મે ઉદ્યુ છે વગી વિવરણ
(રીકા) વિના આ પ્રકર । જડ માતવાળાઓ બાણી શક્યે નહીં એમ
ધાગીને સુગમ અને નાની આ વૃત્તિ પણ મે રચી છે અસત્યની શકા
જગનાર લોક આ યુગના આચાર્યોએ કહેલા વચન ઉપર પ્રતીતિ
રાખતો નથી તેથી તેમની પ્રતીતિને માટે સિદ્ધાંતના ઘણા સૂત્રો આ
અથમા મેળવ્યા છે તેથી આ મારો મોટો અપરાધ આગમના તત્ત્વને
બાણનારાઓએ ક્ષમા કરવો કારણકે પિતાએ એકલું કરી રક્ષણ કરી
રાખેલું ધન દાનના અતિવ્યસનવાળા પુત્રો ખર્ચેજ છે આ પ્રકરણમા
સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ અથવા બાકરણના નિયમ વિરુદ્ધ કાંઈ પંથુ લખાયું
હોય તો તે નિર્મળ જ્ઞાનવાળાઓએ શોધવું કારણ કે અતિ ગહન
વનમા જમણુ કરતા નદકણિવાળા અને એકલા પડેલા ક્યા માણસનો
મતિમોહ ન થાય ? આ શાસ્ત્ર વ્યતિ મે જે કાંઈ પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું
હોય તેણે કરીને હું પુણ્ય પાપથી મુક્ત થાઉં સર્વ શાસ્ત્રના અર્થને
કહેનારા અને વર્તમાન તીર્થના નાયક મહાત્મા શ્રીવર્ધમાન સ્વામીને
નમસ્કાર થાઓ

શ્રી

આત્માનન્દ પ્રકાશ

જૈન કોમમા અતિ કેલાવા માથે પ્રખ્યાતિ પામેલુ આ
માસિક આ સભા તરફથી ચોવીગ વર્ષ થયા પ્રતિભાસે પ્રગ
ઠરવામા આવે છે તેમા આવતા વાર્ષિક, વ્યવહારિક અને
નૈતિક મળ ધિ ઉત્તમ લેખોથી આપણી કોમમા પ્રમિદ્ધ થતા
માસિકોમા તે પ્રથમ પકિત ધરાવે છે દર વર્ષે તેના નાહ
કોને વાચનનો ખડોખો લાભ આપવા સાથે, વર્ષ પૂર્ણ થતા
પહેલા નવીન દ્રવ્યાનુયોગ વિગેરેના વિષયથી ભરપૂર એક
ઉત્તમ ત્રય સુદર બાઈર્લીગથી અલગુત ઠરી દર વર્ષે લેટ
આપવામા આવે છે એકજ પદ્ધતિએ આવી લેટનો લાભ
દર વર્ષે આ માગિદગ આપે છે હાલમા તેનુ બાવીશમુ વર્ષ
આવે છે દરેક માસિક અને પેપરવાળાએ સજ્જત મોઘવારીના
સળબે લવાજમ વધાયુ છતા અમોએ સમાજને ઉદારતાથી
વાચવાનો લાભ આપવા તેનુ તેજ લવાજમ રાખ્યુ છે અને
લેટની છુટ પલ્લુ સુદર દર વર્ષે આપવાનો કમ ચાલુ રાખ્યો
છે, તેથી આહકોની સખ્યા વધતી જાર છે, વળી શુરભક્તિ
નિમિત્તે નીજગતા આ માસિકની લઘુ વય છતા આહકોની
ખેડાગી સખ્યા તેજ તેની ઉત્તમતાનો પુરાવો છે વાર્ષિક મૂલ્ય
રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના રાખવામા આવેલ છે તેના
પ્રમાણમા લાભ વિશેષ છે નફે રાન ખાતામા વપરાય છે,
જેથી દરેક જૈન બધુઓએ તેના આહક થઈ અવશ્ય લાભ
લેવા ચુકવુ નહિ

આ સભા તરફથી પ્રમિદ્ધ થયેલા ગુજરાતી ભાષાનાં પુસ્તકો.

—૬૬(૬)૩૬—

૧ શ્રી જૈન તત્ત્વાર્થ (શાસ્ત્રી)	૫-૦-૦	૧૭ મોક્ષપદ સોપાન	૦ ૧૨ ૦
૨ નવનરનૌ સુ ૨ બોધ	૦ ૧૦ ૦	૫૧૮ ધર્મમિત્રુ મય મૂળ	
૫૩ દેવસીંગાધ પ્રતિક્રમણ	૦-૩-૦	ગીત અને ભાસાત્ર માયે	૨-૮-૦
૪ જ્ઞાનવિદ્યાગ્રંથ	૦-૧-૦	૧૮ પ્રશ્નોત્તર પુ પમાળા	
૫૫ અજ્ઞાન નિમિત્ત ભાગ્ય	૨-૮-૦	(શાસ્ત્રી)	૦ ૧૪ ૦
૬ જૈન ધર્મ વિપયિ		૫૨૦ ધ્યાનવિદ્યાગ્રંથ (ગુજરાતી)	૦-૮-૦
પ્રશ્નોત્તર	૦-૮-૦	૨૧ શ્રાવ્ય કલ્પતરુ	૦-૮-૦
૭ જૈનતત્ત્વમાગ્ર મૂળ તથા		૨૨ આત્મપ્રભોધ મય	
ભાષાતર	૦-૧-૦	(શાસ્ત્રી)	૨-૮-૦
૮ દ્વિવિધાર વૃત્તિ મૂળ		૫૨૩ આત્મોન્નતિ	૦ ૧૦ ૦
અવચૂકિ	૦-૮-૦	૨૮ પ્રમજ્જુપુષ્પમાળા પ્રથમ	
૯ નવમાર્ગદર્શક	૦ ૧૨ ૦	પુ પ	૦-૮-૦
૧૦ દસવિધ ભવ (શાસ્ત્રી)	૦ ૧૦ ૦	૨૫ બ્રહ્મસ્વામી ચરિત્ર	૦-૮-૦
૫૧૧ વિવિધ પૂજામંત્ર	૦-૮-૦	૨૬ જૈન મય ગાદી	
૧૨ કુમાર વિદ્યાગ્રંથ સન		(ગુજરાતી)	૧-૦-૦
મૂળ. અવચૂકિ અને		૨૭ તપોગત્ત મહોધિ ભાગ	
ભાષાતર સાથે (શાસ્ત્રી)	૧-૮-૦	૧-૨ તમામ તપ વિધિ	
૧૩ જૈન તત્ત્વસાગર ભાસાતર	૦-૨-૦	માયે	૧-૦-૦
૧૪ પ્રકરણ મંત્ર	૦-૪-૦	૫૨૮ વિવિધ પૂજામંત્ર (ખી.	
૧૫ નવ્યાણુ પ્રકારી પૂજા		આવૃત્તિ)	૧-૪-૦
અર્થ સમિત	૦-૮-૦	૨૯ સમ્યક્ત્વ સ્તવ	૦-૪-૦
૧૬ અભવધર્મસ્તવનાવલી	૦-૧-૦	૫૩૦ શ્રી શ્રાદ્ધમુણી વિવરણ	૨-૦-૦
		૩૧ ચપ્પમાળા ચરિત્ર	૦-૮-૦

૪૩૦ કુમારપાળચરિત્ર (હિંદી) નથી	૪૮ આદર્શ-સ્ત્રીરત્નો ૧-૦-૦
૪૩૧ શ્રી મધ્યસ્થ કામુદી, ૧-૦-૦	૪૯ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર
૪૪ પ્રગણ પુષ્પમાળા	ભાગ ૨ જો ૨-૮-૦
ખીલુ રત્ન ૦-૮-૦	૫૦ લનપ્રદીપ ભાષાતર ૩-૦-૦
૪૫ અનુભવગદાર સુત ૦-૮-૦	૫૧ શ્રીનવપદ્મ પૂજા અર્થ
૪૬ અધ્યા મમત પરીક્ષા ૦-૪-૦	સાહત ૧-૪-૦
૪૭ શુરશુભ છત્રીશી ૦-૮-૦	૫૨ શ્રી કાન્ત સુધાકર ૨-૮-૦
૪૮ શ્રી શાન્ત નીચ ૦-૫-૦	૫૩ આચારાપેટા ભાષાતર ૦-૮-૦
સ્વવનાવલી ૦-૫-૦	૫૪ ધર્મરત્ન પ્રગ્લુ
૪૩૯ શ્રી આત્મકાન્તિ પ્રકાશ ૦-૪-૦	ભાષાતર ૧-૦-૦
૪૦ જ્ઞાનામૃત કાન્ત્યુગ	૫૫ શ્રી કુમારપાળ પ્રતિભાષા છપાય છે
(જ્ઞાનચારામૃત મધ્ય	૫૬ શ્રી ધમખી-ભાષાતર ,
પદ અનુવા મલિન) ૦ ૧૦ ૦	આવૃત્તિ ખીલુ ,
૪૧ શ્રી દેવ ભક્તિમાળા	૫૭ શ્રી પદ્યપ્રતિક્રમણ અર્થ ,
પ્રશ્ન ૧-૦-૦	મહિત
૪૨ શ્રી હિપ શ સમિતિ ૧- ૦	છપાયેલા જૈન ઐતિહાસિક અથવા
૪૩ સંભવ સિત્તી ૧-૦ ૦	(શ્રીમાન પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજી
૪૪ શુભમાળા (પદ્યપદ્યમે	અથવામાળા)
જિના ૧૦૮ શુભદુ	૧ વિદ્યાસિ ત્રિવેણી ૧-૦-૦
વર્ણન અનેક પ્રયાગો	૪૨ દૃષ્ટા મસકાપ ૧-૦-૦
મહિત) ૧-૮-૦	૪૩ શત્રુજયતિથોદ્ધાર પ્રાપ્ત ૧-૦-૦
૪૫ સુમધનપાળિયા ૧-૦-૦	૪૪ પ્રાચીન જૈન લેખ સમૂહ
૪૬ શ્રી નેમનાથ ચરિત્ર ૨-૦-૦	ભાગ ૧ લો ૧-૦-૦
૪૭ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર	૫ પ્રૌઢી સ્વપવર નાટક ૦-૪-૦
ભાષાતર ભા ૧ લો ૧-૦-૦	૬ પ્રાચીન લેખ સમૂહ ભાગ
	૭ જી ૩-૮-૦

